

DALEČ DOMA
Migracije iz Ljudske republike
Kitajske v Slovenijo

Martina Bofulin

MIGRACIJE

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

314.151.3-054.72(497.4=581)

BOFULIN, Martina

Daleč doma : migracije iz Ljudske republike Kitajske v Slovenijo / Martina
Bofulin. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2016. - (Zbirka
Migracije, ISSN 1580-7401 ; 25)

ISBN 978-961-254-858-2

282741248

DALEČ DOMA

**Migracije iz Ljudske republike Kitajske
v Slovenijo**

Martina Bofulin

Ljubljana 2016

Boženi Bofulin

VSEBINA

Opomba o zapisovanju kitajskih besed	9
KNJIGI NA POT	11
Zahvala	13
Uvod	15
IZ KITAJSKE V SLOVENIJO: KRATEK ZGODOVINSKI PREREZ	21
TRANSNACIONALNE MIGRACIJE IN VEČPRIZORIŠČNA ETNOGRAFSKA RAZISKAVA MED KITAJSKO IN SLOVENIJO	33
Metodološki pristop in lokaciji raziskave	35
Izbrani analitski pristopi k preučevanju transnacionalnih migracij	43
IZ QINGTIANA: LOKALNO OBMOČJE V PERSPEKTIVI IZSELJEVANJA	57
Qingtian – devet delov gora, polovička voda in polovička polj	61
Historiografija qingtianskega izseljevanja	69

Implementacija emigracijskih politik LR Kitajske na lokalnem nivoju	78
»Okraj izseljencev«: Qingtianske kulture migracij	85

V SLOVENIJO! KITAJSKI PRISELJENCI KOT »DRŽAVLJANI TRETJIH DRŽAV«	99
---	----

Imigracijska politika Slovenije in načini priseljavanja kitajskih državljanov	101
--	-----

Ali so vsi Kitajci v Sloveniji kuharji? Zaposlovanje priseljencev iz Kitajske v Sloveniji	111
--	-----

Med »simpatičnimi Kitajčki« in »rumeno nevarnostjo« – Kitajci v slovenskih javnih govorih	116
--	-----

KITAJSKA RESTAVRACIJA KOT PROSTOR SREČEVANJA	125
--	-----

Qingtianci in kitajske restavracije v Evropi	129
--	-----

Qingtianci na nepremičninskem trgu	131
------------------------------------	-----

Mongolsko meso in kislo pekoča juha: kitajska kuhinja udomačena in prilagojena?	136
--	-----

Bivanje in delo kitajskih priseljencev v Sloveniji skozi prizmo kitajske restavracije	141
--	-----

QINGTIANSKE TRANSNACIONALNE DRUŽINE	153
-------------------------------------	-----

Ločitve in snidenja razseljenih družinskih članov	155
---	-----

Družinske prakse in strategije med Qingtianom in Slovenijo	165
Qingtianski otroci v slovenskih šolah	186
SKLEP: QINGTIANCI KOT PREBIVALCI SLOVENIJE	199
SLOVAR KITAJSKIH IZRAZOV	211
LITERATURA IN VIRI	217
SEZNAM KRATIC	237
STVARNO IN IMENSKO KAZALO	239

OPOMBA O ZAPISOVANJU KITAJSKIH BESED

Kitajski jezik se zapisuje z logografskimi pismenkami, vendar je Ljudska republika Kitajska sprejela tudi svoj, mednarodno priznan, latinični zapis, imenovan *hanyu pinyin*. Pri zapisovanju kitajskih besed zato uporabljam ta zapis, vendar brez tonemskih znakov. Besede, ki jih uvrščamo v kategorijo ustaljenih imen, pišem na poslovenjen način (npr. Shanghai – Šanghaj).

Vse tuje besede v besedilu zapisujem *poševno*.

KNJIGI NA POT

Smerokaz, provinca Zhejiang, LR Kitajska (Foto: J. Pirnat, oktober 2009).

ZAHVALA

Knjiga je rezultat raziskovalnega dela, ki je med letoma 2005 in 2010 potekalo pod pokroviteljstvom programa raziskovalnega usposabljanja mladih raziskovalcev Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Agenciji se zahvaljujem za finančno podporo pri izdaji knjige in za financiranje usposabljanja, zaradi katerega sem se lahko popolnoma posvetila svoji raziskovalni temi ter opravila daljše terensko delo v Sloveniji in Ljudski republiki Kitajski. Prav tako sem zelo hvaležna tajvanski fundaciji Chiang Ching-kuo Foundation, ki mi je najprej omogočila obisk knjižnice na londonski School of Oriental and African Studies (*CCK Library Travel Grant*), leta 2009 pa tudi sofinancirala drugo terensko delo na Kitajskem (*CCK Research Grant*).

Pričujoča knjiga opisuje in analizira migracije prebivalcev okraja Qingtian na jugovzhodu Kitajske. Prav njim dolgujem največ, zato sem jim globoko hvaležna za gostoljubnost, mnoga povabila k udeležbi pri vsakodnevni opravih, potrpežljivo odgovarjanje na številna vprašanja ter strpnost in razumevanje ob mojih družbenih nerodnostih in nepoučenostih. Večine tukaj ne morem omeniti poimensko, vendar se posebej zahvaljujem »svoji« družini iz rdeče hiške v Qingtianu in njenim družinskim članom ter prijateljem v Sloveniji. Za dolge pogovore, neskončne razlage in iskreno prijateljstvo se zahvaljujem Zhou Xiao in Aliju ter Z., z upanjem, da se bomo kmalu ponovno srečali v kateri od svetovnih prestolnic. Posebna zahvala gre Chen Yaodongu za pomoč pri raziskavi in pozornost, ki sem je deležna vedno, ko se pojavim v Qingtianu. Prav tako veliko dolgujem otrokom, ki sem jih poučevala slovenski jezik. Omogočili so mi vpogled v situacije odraščanja v Sloveniji, ki je zaznamovano z njihovo priselitvijo in domnevno »tujostjo«, in me hkrati nagradili s svojo neposrednostjo, toplino in trdnim prijateljstvom. Velika zahvala gre Chen Qichaotu za spodbudo, učenje in pomoč, kadar koli jo potrebujem.

Ireni Šumi se zahvaljujem za številne potrpežljive pogovore, ki so mi odstirali nova raziskovalna obzorja, in kritične, a konstruktivne komentarje mojih pisnih izdelkov. Posebno zahvalo ji dolgujem za večurne medmrežne pogovore med mojo prvo terensko izkušnjo na Kitajskem. Njeni spodbudni, izredno poučni komentarji in interpretacije dogodkov na »terenu« so pripomogli, da sem tudi sredi trenutkov obupa uspela najti smisel svojega početja. Za komentarje in tovarištvo, predvsem pa odlično poznavanje migracijskih procesov v državah nekdanje Jugoslavije, sem hvaležna Damirju Josipoviču. Zahvala gre tudi kolegom, ki so brali dele rokopisa, mi svetovali pri metodoloških in drugih zadregah ali mi pomagali pogledati na probleme z drugega gledišča. Hvala Nataši Rogelja, Jerneju Mlekužu, Romani Bešter, Janezu Pircu, Barbari Kejžar, Li Yihaiju in Masako Kudo. Za kartografski prikaz območij se zahvaljujem Urši Kanjir, za pomoč pri urejanju slikovnega gradiva Radovanu Bofulinu in Mateju Lavrenčiču.

Za nastanek te knjige se zahvaljujem Inštitutu za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, predvsem predstojnici Marini Lukšič Hacin za povabilo in podporo pri njeni objavi. Zahvalo dolgujem tudi uredniku zbirke Migracije Aleksu Kalcu za koristne nasvete in pomoč.

Za prijateljstvo, nenehno spodbudo ter pomoč sem hvaležna Maji Veselič. Njeni komentarji prav vsake stopnje nastajanja naloge, skupna razmišljanja ter prebiranja literature so bili zame zelo dragoceni. Neprecenljiva je bila pomoč Polone Pearson, ki je mojemu rokopisu posvetila številna jutra in večere. Hvaležna sem ji za večkratna natančna branja, dobre nasvete in zabavne pripombe. Za potrpežljivost se zahvaljujem tudi Marku Pearsonu. V veliko podporo v času raziskave sta mi bili Katarina Jeraj Podlesek in Danijela Mikanović.

Dolgotrajno terensko delo, številne odsotnosti ter ure osredotočenega pisanja pa ne bi bile mogoče brez članov moje razširjene družine. Iskrena hvala mojim in Janijevim staršem ter bratu, svaku in njunima družinama za podporo in pomoč pri varstvu sina in številnih drugih vsakodnevnih opravilih. Janiju in Niku sem globoko hvaležna za potrpežljivost in tople objeme, ko mi je težko. Knjigo posvečam svoji babici Boženi Bofulin, učiteljici po srcu in poklicu.

UVOD

Migracije kot posebno polje akademskega preučevanja so bile še do pred kratkim utemeljene v »sedentarni metafiziki« (Malkki 1992), v skladu s katero je človeštvo razdeljeno v zamejene in statične skupine, ki so neločljivo povezane s fizičnim prostorom, iz katerega izvirajo in ga posledično tudi naseljujejo. Ker raziskovalci migracij sedentarne logike pogosto ne prepoznajo kot ideologijo, ki na poseben način ureja naše vedenje o svetu, so številni raziskovalni problemi v tem polju konstruirani kot variacije na temo asimilacije ali integracije manjšine v večino. K temu, da sem sama vse bolj prepoznavala močno ideološko podstat takšnega pristopa, je pripomoglo dvoje; na eni strani sam metodološki pristop moje raziskave, ki je narekoval udeležbo v vsakodnevnikih praksah sogovornikov, teh pa ni bilo mogoče preprosto umestiti v statične modele migracij. Na drugi strani je migracijske študije ob prelomu iz dvajsetega v enaindvajseto stoletje zaznamovala reorganizacija perspektive ali t. i. »transnacionalna paradigma«, v skladu s katero mobilnost ni razumljena kot odmik od normativne sedentarnosti ali ukoreninjenosti v prostor, temveč kot družbeni proces, v katerem akterji simultano vzdržujejo mnogovrstne družbene odnose in se udeležujejo v praksah, ki so hkrati del različnih družbenih prostorov.

Še ta reorganizacija perspektive mi je omogočila razumevanje migracij iz Ljudske republike Kitajske (LR Kitajske) kot procesa družbenih interakcij migrantov, ki jih ti ohranjajo in oblikujejo v čezmejnih kontekstih. Te procese in odnose sem zajela s konceptom transnacionalnih skupnosti (Faist 2000a). Tega razumem kot udeleževanje v skupnih praksah in pogajanjih o skupnih reprezentacijah, ki so podlaga za specifične čezmejne aktivnosti. Zaradi tega sem kot razloženo skupino znotraj kitajskih državljanov v Sloveniji v smislu »načinov bivanja« (*ways of being*) in »načinov pripadanja« (*ways of belonging*) (Levitt in Glick Schiller 2004) identificirala Qingtiance. Ti sedaj živijo v Sloveniji, vendar ohranjajo stike in vzdržujejo čezmejne aktivnosti, ki obsegajo

tako kraj izselitve, torej okraj Qingtian¹ na jugovzhodu Kitajske, kot številne lokacije priselitve v Evropi, pa tudi druge.

Želela pa sem se tudi izogniti pastem, ki jih nastavlja nova paradigma s poudarjanjem mobilnosti. Ta namreč lahko vodi do »nomadske metafizike« (Cresswell 2006), ki mobilnost fetišizira in ignorira dejanske prakse mobilnih posameznikov (Kabachnik 2007). Kot opozarja Cresswell (2006), takšen pristop ne upošteva, da tudi mobilni posamezniki vstopajo v odnos s prostorom, kar je pomemben vidik tako njihovih praks kot reprezentacij. V življenjih mojih sogovornikov se je namreč prav prostor kazal kot ključen. Na eni strani izseljevanje iz Qingtiana poteka v kontekstu vzpostavljanja in reproduciranja distinktivnega lokalnega vrednostnega sistema ter kulturno formiranih in sporočanih percepcij, ki racionalizirajo in spodbujajo nadaljnje migracije. Na drugi strani priseljevanje in bivanje v Sloveniji poteka skozi prizmo posebne mikrolokacije kitajske restavracije, ki na specifičen način umešča Qingtiance med prebivalce Slovenije. Prav zato je v besedilu posebna pozornost posvečena prostorskemu vidiku praks in reprezentacij, ki se izrisujejo skozi svet mojih sogovornikov.

Kljub dejstvu, da je v Sloveniji Kitajcev le okoli 1000, je pozornost, ki jo različne javnosti namenjajo pojavu priselitev iz LR Kitajske, nesorazmerno velika. Ob tem pa je, razen medijskih prispevkov, o tej temi znanega le malo. Kadar sem raziskovalno temo delila z okolico, se je ta pogosto odzivala s komentarji, za katere sem sprva mislila, da so zbadljivke, ne pa vprašanja, kot se je izkazalo kasneje: »A nas bodo preplavili? A že imajo svoj *Chinatown*? Zakaj pa še nihče ni videl, da bi kdo od njih umrl?« Takšna vprašanja so se v nič kaj bolj položeni obliki pojavljala tudi v javnih govorih. Leta 2006 je poslanec Slovenske nacionalne stranke predsednika državnega zbora Republike Slovenije spraševal »kako je mogoče, da populacija Kitajcev v Sloveniji nezadržno narašča in kako to, da v Sloveniji ni poznan niti en primer smrti Kitajca, kljub temu, da so nekateri dosegli že častljivo starost«,² ter poizvedoval po ukrepih pristojnega ministra, ki bi preprečili, »da bi po vzoru mnogih drugih svetovnih prestolnic Kitajci prevzeli nadzor nad našim glavnim mestom«.³

Zgoraj navedena vprašanja in komentarji so zanimivi zato, ker združujejo nekaj elementov, ki se pojavljajo v večini javnih govorov o Kitajcih, Kitajski in kitajskih priseljenicah v Sloveniji.⁴ Na eni strani je govora o grožnji pred

1 Približen zapis izgovora okraja Qingtian je Čintjen, prebivalcev okraja pa Čintjenci.

2 Državni zbor Republike Slovenije (2006a).

3 Državni zbor Republike Slovenije (2006b).

4 Pri omenjenih poslanskih vprašanjih izstopa specifičen način ubeseditve vprašanj. Ta namreč

številčno obsežnim priseljevanjem iz Kitajske in s tem povezanimi domnevnimi nelegalnimi praksami kitajskih državljanov, medtem ko je na drugi strani prisotna zaznava o enako neizbežni gospodarski premoči Kitajske, ki pogojuje prizadevanja Slovenije pri gospodarskem sodelovanju s to državo. Kljub temu na videz nasprotnima premisama premislekov o Kitajski in Kitajcih gre v resnici za dve plati istega problema: strah pred vsakršno prevlado Kitajske, oziroma kot se je slikovito izrazil še en poslanec v državnem zboru, tokrat iz Slovenske demokratske stranke: »Čas nacionalnih držav bo mimo, ko bodo imeli Slovenci in vsi Evropejci postrani oči, kar se bo zgodilo čez nekaj generacij (Pogljaj 2010).«

Pričujoče besedilo želi preseči stereotipne poglede na kitajske priseljence v Sloveniji in pokazati, da prakse njihovega priseljevanja in bivanja v Sloveniji niso v ničemer inherentne lastnosti te skupine in posameznikov, temveč se oblikujejo in preoblikujejo v dinamični historični in sodobni interakciji z drugimi razločenimi skupinami prebivalcev Slovenije kot tudi LR Kitajske in drugih krajev priselitve. Prav tako z osrediščenjem na Qingtiance v besedilu nikakor ne želim esencionalizirati te družbene skupine ali »potencirati kulturnih razlik« (Khandewahl 2009) med Nami in Njimi. Z osvetlitvijo družbenega sveta Qingtiancev ne opisujem navad Drugih, ampak nabor praks in reprezentacij specifične skupine prebivalcev Slovenije, ki jih v mnogočem določa in poustvarja prav izkušnja bivanja v Sloveniji, in katere so ali pa so bile kdaj v preteklosti prav tako značilne za preostale skupine prebivalcev Slovenije, med drugim Slovencev.

V nadaljevanju besedila je v prvem poglavju podan kratek zgodovinski prerež izkušenj prebivalcev današnje Slovenije s pojavom priseljevanja iz Kitajske. Arhivski viri so razkrili, da prihodi Kitajcev na to območje niso le sodoben pojav; prvi prihodi so bili namreč zabeleženi že pred več kot sto leti. Poglavje poda glavne demografske značilnosti sodobnega priseljevanja kitajskih državljanov skozi uradne statistične podatke, ki jih zbirajo pristojne institucije v Sloveniji.

Drugo poglavje opisuje metodologijo, ki sem ji v nalogi sledila, predvsem pa izrisuje historiat opravljenega terenskega dela na Kitajskem, kot tudi na območjih priselitve v Sloveniji, kar razkriva mojo lastno umeščenost v ti dve lokaciji. Ta je namreč na specifičen način pogojevala nabor sogovornikov, kot tudi pridobivanje relevantnih informacij. V naslednjem razdelku tega poglavja

---

ne naslavljajo teme neposredno, temveč predvsem kot že preverjeno dejstvo sporočajo nekatere značilne in persistentne predsodke o Kitajcih. Več o tem bom spregovorila v podpoglavju o medijskem govoru o Kitajski in Kitajcih v Sloveniji.

predstavljam teoretska izhodišča, znotraj katerih sem mislila in analizirala informacije o priseljevanju iz Kitajske, predvsem transnacionalno paradigmo migracij in kritiko metodološkega nacionalizma. V pomoč sta mi bili še dve vplivni paradigmi: razumevanje prostora kot družbeno posredovanega in Bourdieujeva teorija družbenih polj in habitusa. S pomočjo teh sem analizirala dejanja, s katerimi Qingtiani ustvarjajo in preoblikujejo prostor v Qingtianu in krajih priselitve, kot tudi reprezentacije, ki migracije omogočajo in so hkrati njihov rezultat.

V tretjem poglavju sledi najprej geografski oris območja izseljevanja večine kitajskih priseljencev v Sloveniji, ki je dopolnjen s tistimi vidiki kolektivnega spomina tamkajšnjih prebivalcev, ki so ključni za razumevanje procesa izseljevanja iz območja. Takšen »vstop« v temo tvori nujen uvod v okoliščine, ki so že pred več kot stoletjem pripeljale do opaženih množičnejših migriranj med Kitajsko in Evropo. Oris Qingtiana kot območja izseljevanja dopolnujem s historiografijo priseljevanja v Evropo in pregledom kitajskih državnih politik, ki se nanašajo na izseljevanje in uokvirjajo ter v očeh lokalnih oblasti kot tudi centralne vlade LR Kitajske legitimirajo izseljevanje iz območja. Tukaj tudi prvič črпам iz obsežne etnografije, ki sem jo zbrala na Kitajskem, in razkrivam nekatere miselne nastavke qingtianske transnacionalne skupnosti. Predvsem se osredotočam na tiste simbolne reprezentacije, ki legitimirajo in upravičujejo željo/potrebo po migriranju iz okraja in ki jih je mogoče konceptualizirati kot kulture migracij (Hahn in Klute 2007).

V četrtem poglavju je podan kontekst Slovenije kot države priselitve, predvsem z vidika umeščanja priseljencev iz Kitajske v migracijske in integracijske politike države. V podpoglavju o zaposlovanju kitajskih državljanov osvetlim vlogo države, ki je preko imigracijske zakonodaje omogočala priseljevanje točno določenih (poklicnih) profilov kitajskih priseljencev in tako pripomogla k širitvi dejavnosti kitajskih restavracij. Številni elementi birokratskega urejanja statusa priseljenih, ali kot jih imenuje uradno izrazje, »tujcev«, so po mnenju raziskovalcev (prim. Jalušič 2001; Drolc 2003) tudi posledica medijskih govorov o priseljencih v Sloveniji. Zadnji del poglavja je zato namenjen orisu medijskega poročanja o Kitajcih, Kitajski in kitajskih priseljencih v Sloveniji, ki razkriva usidrane in predsodkovno formirane predstave o tej populaciji.

V petem poglavju poskušam razumeti kitajsko restavracijo kot proces, kjer se ustvarja in poustvarja tuje (eksotično) v domačem in domače v tujem, odvisno od »perspektive izkušnje« (Tuan 1977) tistega, ki v tej konstrukciji sodeluje. Takšna konceptualizacija prostora omogoča nadrobnejšo razstavitev družbenega procesa, ki se odvija znotraj kitajskih restavracij in okoli njih. Skozi razvoj omenjene dejavnosti v Sloveniji je prikazano konstruiranje potreb pri-

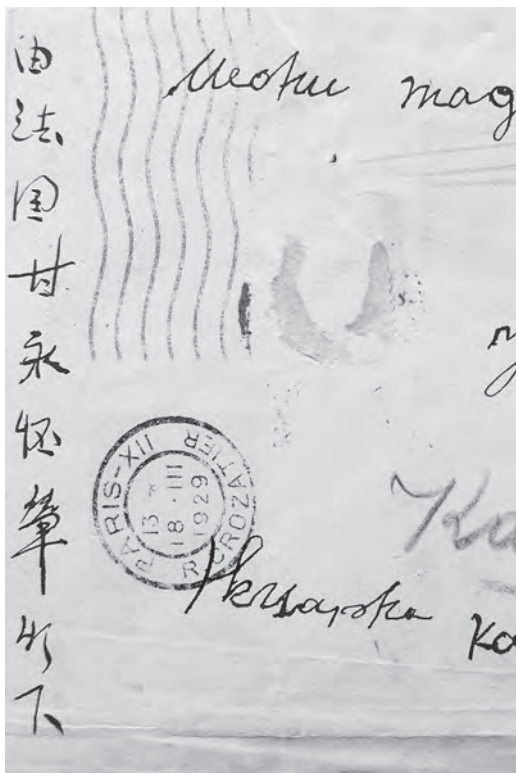
padnikov lokalne družbe po »kitajski kuhinji«, ki so jo ti v zgodnjem obdobju povezovali s kozmopolitstvom in z urbanostjo. Ta potreba je kasneje pripeljala do konstruiranja pričakovanj med obiskovalci kitajskih restavracij o tem, kakšen mora biti videz kitajske restavracije in kako oblikovana njena ponudba. Na koncu poglavja se vrnem k specifičnim strategijam in funkcioniranju qingtianske transnacionalne skupnosti v Sloveniji. Poudarek je na organizaciji dela in življenja znotraj kitajske restavracije, predvsem na primerjanju dveh različno pozicioniranih akterskih perspektiv (zaposlenih in delodajalcev), ki v mikro-okolju kitajske restavracije deluje kot slojno razločevanje.

Šesto poglavje postavlja družino v samo središče procesov vzpostavljanja in nenehne reinvencije qingtianske transnacionalne skupnosti ter osvetli načine, kako se takšna skupnost oblikuje in ohranja skozi vsakodnevna izkustva njenih članov. Občutek družinske povezanosti in pripadnosti se znotraj transnacionalnih družin ne oblikuje le v Qingtianu ali le v Sloveniji, temveč se gradi skozi dinamični proces izmenjave informacij med razseljenimi družinskimi člani. Posledično so za odločitve, ki se sprejemajo znotraj družine, tako kot običaji v Qingtianu, pomembne tudi gospodarske razmere v krajih priselitve, imigracijska zakonodaja ali odnos večinske družbe do priseljencev. Slednji se na primer kaže tudi pri vključevanju otrok migrantov v slovenski izobraževalni sistem.

V sklepnem poglavju je podana analiza zbranega etnografskega materiala, ki s konceptom družbenih polj pojasnjuje, kako se konstruirajo odnosi med Qingtianski in drugimi prebivalci Slovenije in kakšni so strukturni problemi teh odnosov.

Migracije niso edinstven dogodek, temveč dinamičen proces, ki se odziva na širše ekonomske in družbene kontekste, v katere je vpet. Raziskava, na kateri temelji to besedilo, je večinoma nastajala v času pred nastopom gospodarske krize leta 2008 oziroma v času, ko je bilo pričakovano, da bo ta le prehodna. Spremembe, ki jih je ta čas prinesel tudi na področju imigracijskih politik, javnih govorov in vsakodnevnih izkušenj prebivalcev na Kitajskem in v Sloveniji, so precej spremenile strukturne pogoje, ki uokvirjajo življenje in delo Qingtianscev v Sloveniji. Ker je bil celoten etnografski material, predstavljen v knjigi, zbran do leta 2010, sta tudi vsebinski zaseg in analiza zamejena s to časovno ločnico. Novejših in aktualnejših podatkov nisem navajala. Knjiga je tako vpogled v obdobje, ko je priseljevanje iz LR Kitajske postalo družbeno odmevno, kitajski priseljenci pa ne več nenavadni in bežni obiskovalci, temveč prebivalci Slovenije.

IZ KITAJSKE V SLOVENIJO:
KRATEK ZGODOVINSKI PREREZ

Detajl pisemske ovojnice, naslovljene na kitajskega begunca v Mariboru leta 1929 (Vir: Pokrajinski arhiv Maribor, AŠ 309/30740).

Prva ohranjena pisna poročila o priseljenih Kitajcih v Evropi segajo v sedemnajsto in osemnajsto stoletje, o priselitvah skupin, in ne zgolj posameznikov, pa na podlagi teh virov lahko govorimo šele konec devetnajstega stoletja.⁵ O priselitvi Kitajcev v slovenske dežele v tem obdobju ni znanih podatkov, so pa tedaj ljudje o Kitajski brali predvsem v poročilih misijonarjev na Kitajskem ali pa v potopisih (npr. Osbeck 1765; Stare 1893), ki so jih navajala tiskana občila, na primer *Ljubljanski zvon*, *Slovenski gospodar*, *Štajerc*, *Dom in svet*, *Kmetijske in rokodelske novice* itd.⁶ *Novice* so leta 1845 pisale o »neizmernih« razlikah v načinu življenja Evropejcev in Kitajcev:

Pater Evstove, misijonar Jezusove družbe v Kini, nam piše, da so med evropejskim in kineskim zaderžanjem, navadami in mislimi, neizmerne različnosti, ki vsakemu evropejskemu popotniku v oči vdarijo. ... V Evropi pišemo od leve proti desni, v Kini od desne proti levi. Evropejc se ponosi z lepimi lasmi, Kinec s plešasto glavo, da mu le glave ne manjka. V vročim poletju imamo mi radi merzle pijače in led; nasproti bolj kot je vroče, vročejši pije Kinec svoj čaj (Thee). Evropejski zdravitelj bolniku jesti prepoveduje, Kinezki mu veliko jesti priporočuje. Evropejc spoštovanje s tem skaže, de se odkrije, Kinec s tem, da pokrit ostane. Častitljivi sedež je pri nas na desnici, pri Kinezih na levisi. Kakor v Evropi ples ljubijo, tako ga v Kini sovražijo. Naše žalostne oblčila so černe, Kinezke so bele.

5 Kot navaja Pieke (1998, 3–5), so bili Kitajci v Evropi pred drugo svetovno vojno predvsem najemniški delavci. Zaposleni kot najemniški mornarji so v pristaniških mestih London, Liverpool, Antwerpen, Rotterdam, Hamburg in Barcelona oblikovali prve stanovanjsko strnjene skupnosti, za katere se je uveljavilo poimenovanje *Chinatown*. Novejše raziskave kažejo, da naj bi kitajski trgovci z določenimi izdelki trgovali v evropskih mestih že od leta 1850 naprej, medtem ko je v istem obdobju več deset tisoč kitajskih najemniških delavcev gradilo železnice in ceste, kopal v rudnikih in sekalo drva na vzvodu Rusije (Larin 2013). Za podrobnejši zgodovinski pregled priseljevanja iz Kitajske v Evropo glej Bofulin (2006).

6 Za uvodne informacije o zapisih o Kitajski v slovenskih tiskanih občilih devetnajstega stoletja se zahvaljujem zgodovinarju Janezu Polajnerju.

Pri nas morajo v učilnici tiho biti, v Kini se morajo vsi skup svoj nadavek glasno učiti; bolj ko vsi vkup vpijejo, bolj se učijo, bolj so pohvaljeni. Vojniki so v Evropi spoštovani, v Kini se od prostih kratkih nič ne ločijo (Anon 1845).

O prihodih Kitajcev v slovenske dežele pred letom 1950 je znanega le malo. Sezname prihodov in odhodov tujcev v Ljubljani na prelomu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, hranjeni v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, navajajo vsak mesec le nekaj oseb iz Afrike, Azije in Avstralije, ki so prijavile svoje bivališče v Ljubljani (npr. v hotelu). Podatke je zbirala in mestnemu magistratu posredovala Deželna zveza za promet tujcev na Kranjskem. Leta 1911 naj bi bilo v Ljubljani februarja šest oseb, marca sedem oseb in maja prav tako šest oseb iz Azije, žal pa ni omenjeno, iz katere države so prihajali (SI ZAL 1).⁷ Kasneje so prihode iz Azije na mestnem magistratu vodili skupaj s prihodi iz Afrike in Avstralije, zato ni mogoče sklepati, koliko oseb je prihajalo zgolj iz Azije.

Med arhivskimi dokumenti policijskih kartotek in zapisnikov mesta Ljubljana je tudi dokument o prestopku Tson Tse Liena iz leta 1911 (SI ZAL 2). Kot piše v »kazenski razpredelnici«, naj bi »samski moški, star 20 let, krošnjar, brez poprejšnjega prestopka, prodajal blago od kavarne do kavarne«. Tson, ki je navedel, da biva v hotelu Avstrijski cesar, je bil zaradi kršitve mestnega zakonika obsojen na pet kron in 12 ur zapora. V opombi je dodano, da je Tson, trgovec pri Tscheng Tsün Fongu v »Chini«, prodajal »umetne kipce v kavarni Slon«. V svoj zagovor je obtoženec navedel, da ni bil seznanjen s prepovedjo prodajanja po lokalih v Ljubljani, saj je krošnjaril tudi v drugih mestih. Dve leti kasneje, februarja 1913 je mestni stražnik v Stritarjevi ulici popisal Tsi Jin Sena, štiriinridesetletnega samskega krošnjarja iz »Wentschau, China«, ker je krošnjaril brez dovoljenja. Obtožencu brez stalnega naslova so mestni stražniki napisali kazen v znesku 24 kron ter mu zasegli premoženje: 20 kosov kamnitih figur, kovček in uro z verižico, spričevalo in nož (SI ZAL 3). Kot bomo videli kasneje, je za tematiko te naloge zelo zanimivo, da so dan poprej iz istega razloga mestni stražniki pridržali Ye Kuei Lieja in na zaporniškem listu navedli njegov rojstni kraj: Tsingtien v okraju Wentschau, China.⁸ Tudi on je krošnjaril s kamnitimi podobami (SI ZAL 4). V naslednjem letu so

7 SI ZAL je oznaka za Zgodovinski arhiv Ljubljana. Informacije o arhivskih dokumenih, škatlah ter fondih so navedene med seznamom literature.

8 V romaniziranem zapisu pinjin: Qingtian v okraju Wenzhou. Qingtian je bil tisti čas del prefekture Wenzhou z upravnim središčem z enakim imenom. Zaradi tega je mogoče, da so osebe, pri katerih je kot kraj rojstva naveden Wenzhou, prav tako prihajale iz Qingtiana. To lahko sklepamo tudi iz zaseženih predmetov in kipcev, tipičnih za Qingtian. Več o upravnih umeščenosti Qingtiana je navedeno v poglavju »Iz Qingtiana: lokalno ...«.

pridržali še pet kitajskih državljanov s kamnitimi figurami, ki so bili iz kraja Wentschou/Wentschow/Nenchou ali Tsingtien. Kot stalen naslov so pridržani navedli različne naslove na Dunaju, stražniki pa so jih po zapisanem prekršku pospremili na vlak, bodisi za Trst ali za Dunaj (SI ZAL 5). V dveh primerih je stražnik navedel, da se z obtožencem ni mogel sporazumeti in ga zato ni pridržal, medtem ko drugi zapisi ne navajajo težav v komuniciranju.

Kot je razvidno iz dokumentov, so se omenjeni kitajski krošnjarji ukvarjali s prodajo rezljanih figur iz poldragega kamna. Najverjetneje so bivali na Dunaju in se s pomočjo južne železnice podajali na »nove trge«. ⁹ Ker med zaprosili za pridobitev krošnjarskega dovoljenja v Ljubljani ni zapisov o kakem kitajskem državljanu, bi morda lahko s previdnostjo sklepali, da ta »trg« v Ljubljani ni bil preveč zanimiv in da se prodajalci niso želeli ustaliti. Zanimivo je tudi, da je do vseh aretacij prišlo v nočnih urah, kar napeljuje na to, da so se prodajalci kamnitih figuric zavedeli, da njihovo početje ni v skladu z mestnimi odloki, in so zaradi tega svoje izdelke ponujali le v zavetju noči.

Z zapori in stražniki pa so imeli kitajski državljanji opraviti tudi v Mariboru. Lidija Ferk (2001) navaja pričevanji Mire Žgajnar in Nade Kert o Kitajcih, nameščenih v mariborskih zaporih v drugi polovici dvajsetih let dvajsetega stoletja. Nada Žgajner se spominja:

Ženske so bile videti zelo majhne. Oblečene so bile v tradicionalna kitajska oblačila in nekatere so na hrbtih nosile svoje dojenčke. Pa zelo majhna stopala so imele, ker so jim jih že od malega povezovali. Otroci smo jih samo debelo gledali, ker so bile videti tako drugačne. Predvsem pod Veliko kavarno jih je bilo mogoče srečati, ko so prodajale nekakšne papirne pahljače, ko si jih odprl, so se spremenile v cvet. Vprašali smo jih, koliko to stane – in še danes jih vidim, kako so pomolile v zrak dva prsta.

V Pokrajinskem arhivu Maribor hranijo dokumente, ¹⁰ ki pričajo, da je leta 1927 v Maribor prišlo 32 državljanov Republike Kitajske, ki so jih obravnavali kot prebežnike. Kmalu po njihovem prihodu so se pojavila vprašanja, kdo bo kril stroške njihovega bivanja. Finančno odgovornost je prevzelo Notranje ministrstvo Kraljevine Jugoslavije, skrb za te ljudi pa je potem prevzela mestna občina mariborska, ki pa denarja od ministrstva še nekaj let ni uspela izterjati

9 Južna železnica je namreč povezovala dve pomembni mesti, Dunaj in Trst, in verjetno je, da so pač krošnjarili v mestih, kjer so bili postanki na tej relaciji.

10 Za uvodne informacije o Kitajcih v Mariboru se zahvaljujem mariborskemu publicistu in zgodovinarju Sašu Radovanoviču.

(SI PAM 1).¹¹ Na začetku leta 1929 so kitajska veleposlaništva v nekaterih evropskih prestolnicah in Ministrstvo za zunanje zadeve Kraljevine SHS sklenili dogovor in posledično so kitajski državljani pridobili vizume za Francijo, kjer naj bi se naselili med tam že živečimi kitajskimi državljani v Marseillu in Parizu. 13. maja 1929 so Maribor zapustili še zadnji člani skupine (SI PAM 2).

Glede na to, da se je na Kitajskem v tem obdobju zgodilo kar nekaj prelomnih političnih sprememb (propad dinastije Qing leta 1911, ustanovitev Republike Kitajske leta 1912, obdobje vladavine vojaških poveljnikov med letoma 1916 in 1928), je seveda mogoče, da je šlo za ljudi, ki so bežali pred oblastjo in bi jih danes imenovali »prebežniki«. Hkrati pa eden izmed virov o Kitajcih v Evropi, *Ekonomski letopis kitajskih izseljencev* (v Wu 2006), govori tudi o kitajskih migrantih iz okraja Tianmen v provinci Hubei, ki so bili med prvimi kitajskimi migranti v južni Evropi. Že v osemnajstem stoletju naj bi se ukvarjali s prodajo rož, izdelanih iz papirja.¹² Ni mogoče izključiti, da je tudi v tem primeru šlo za osebe iz Qingtiana, ki so se preko Sibirije poskušali pridružiti svojim rojakom v Franciji. Vsekakor je krošnjarjenje zbuvalo pomisleke pri različnih državnih agencijah. Zbornica za trgovino, obrt in industrijo je tako decembra 1929 poslala Velikemu županu ljubljanske oblasti, ta pa naprej Velikemu županu mariborske oblasti, dopis, naslovljen *Krošnjarjenje po Kitajcih* (SI PAM 3). Zbornica sporoča, da so od področnih izpostav v Celju, Šmarju pri Jelšah in Gornjem Gradu prejeli opozorila o japonskih in kitajskih krošnjarjih, ki prodajajo robo in »nadlegujejo« mimoidoče, pa tudi ljudi na domovih. Robo naj bi prodajali tudi po dvakrat dražji ceni. Kot ugotavljajo na zbornici, ti prodajalci »niso bili tako vsiljivi, kot bi to od krošnjarjev pričakovali«, zato je zadruga posumila, da gre v resnici za »politične organizacije, ki pod pretvezo krošnjarstva opravljajo posle špijonaže«. Zbornica je zato županu podala naslednje priporočilo (SI PAM 3):

... z ozirom na vse večji dotok teh Kitajcev, ki ga opažamo v zadnjem času, bi priporočali, da bi Zbornica naša oblastva opozorila na eventualne posledice, ki lahko nastanejo vsled lahkomišljenega izdavanja potrdil in dovoljenj za bivanje in prosto krošnjarjenje v naši državi.

11 SI PAM je oznaka za Pokrajinski arhiv Maribor. Informacije o arhivskih dokumentih, škatlah ter fondih so navedene med seznamom literature.

12 Na uradni internetni strani okraja Tianmen navajajo, da je bilo leta 1925 v Evropi 1400 ljudi iz okraja. Največ jih je bilo v južni Evropi, in sicer v Španiji, Italiji in Franciji. Danes je največ izseljencev iz Tianmena v Indiji, Šrilanki, Singapurju in Maleziji (Tianmen.gov.cn 2008).

Dokument, ki ga je marca 1929 pripravil Konskripcijski urad, kaže na to, da so poleg kitajskih prebežnikov, za katere je prevzelo skrb Veliko županstvo mariborske oblasti, različne izdelke prodajali tudi drugi. Kot ugotavlja, so prebežniki pridobili »nekaka dovoljenja za krošnjarjenje« od Velikega županstva, vendar le za prodajo papirnatih izdelkov, ki so jih sami izdelali, in za različne akrobatske predstave, hkrati pa, nadaljuje, »v našo državo prihajajo s trome-sečnimi vizami Kitajci iz Avstrije, Madžarske in Nemčije, celo iz Francoske in prodajajo porcelanasto in svileno robo brez tozadevnega obrtnega dovoljenja« (SI PAM 3). Podrobnejših informacij o teh krošnjarjih nisem uspela pridobiti, glede na izmenjave pisem med različnimi uradi Velikega županstva mariborske oblasti pa se kaže, da je bilo takrat poglavitno vprašanje, ali imajo ti kitajski prodajalci sploh dovoljenja, in če da, kdo jim jih je izdal (SI PAM 4). Ali so slovenske kraje v tistem času obiskali tudi kakšni drugi kitajski popotniki ali obiskovalci, ni znano. Kot zanimivost pa lahko omenim, da je že leta 1913 v Celje prišel Hsi Singjung Lung, sicer zaročenec pisateljice Alme Karlin, katerega v svoji avtobiografiji poimenuje gospod H. Spoznala sta se med njenim bivanjem v Londonu, pred nameravano poroko z njim pa ga je želela predstaviti mami, vendar se nato nikoli nista poročila.¹³

Za obdobje od tridesetih let pa vse do sedemdesetih let dvajsetega stoletja ni znanih podatkov o priselitvi državljanov LR Kitajske ali Republike Kitajske – Tajvana.¹⁴ Leta 1979 je zvezni Zavod za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje (ZAMTES) sklenil prvi dogovor o izmenjavi študentov med Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ) in LR Kitajsko. V okviru Programa prosvetnega in kulturnega sodelovanja med zveznim izvršnim svetom SFRJ in vlado Narodne republike Kitajske sta že isto leto v Slovenijo prišla prva študenta, ki sta se vpisala na Fakulteto za elektrotehniko in Naravoslovnotehniško fakulteto Univerze v Ljubljani. V naslednjih nekaj letih je prišlo na specialistični, magistrski ali doktorski študij še vsaj 34 kitajskih državljanov. Študirali so medicino, filozofijo, novinarstvo, angleški jezik, elektrokemijo, geodezijo, geografijo, elektrotehniko, strojništvo, agronomijo, ekonomijo in arhitekturo (SI AS).¹⁵ Leta 1981 se je v Slovenijo priselil tudi priznani igralec namiznega tenisa Hsi Enting z ženo, prav tako igralko namiznega tenisa Lin Meiqun. Zaposlila sta se kot trenerja v namiznoteniškem

13 Kratkotrajni obisk v Celju s svojim zaročencem opisuje Alma Karlin (2010) v avtobiografiji *Sama: iz otroštva in mladosti ...*

14 Uradni naziv za Tajvan je Republika Kitajska.

15 SI AS je oznaka za Arhiv Republike Slovenije. Informacije o arhivskih dokumentih in fondih so navedene med seznamom literature.

klubu Olimpija in se naselila na ljubljanskem Viču.¹⁶ V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo tudi nekaj porok med jugoslovanskimi državljani iz Slovenije in državljani LR Kitajske oziroma Tajvana. Leta 1983 se je na primer iz Kitajske v Slovenijo poročila Wang Huiqin, danes uveljavljena sodobna umetnica, ki živi in dela v Ljubljani. Do osamosvojitve se je v Slovenijo priselilo še nekaj oseb, bodisi zaradi zaposlitve v slovenskem podjetju ali pa zaradi poroke s prebivalcem Socialistične republike Slovenije.¹⁷

Okoli leta 1990 so se v Sloveniji pojavile prve kitajske restavracije, ki so bile v lasti kitajskih podjetnikov. Ti so na začetku prihajali predvsem iz

Tabela 1: Število prebivalcev Slovenije s kitajskim državljanstvom po letih

LETO	PREB. SLOVENIJE S KIT. DRŽAVLJAN.		
	ŽENSKES	MOŠKI	SKUPAJ
1996			103
1997	48	98	146
1998	68	103	171
1999	74	114	188
2000	90	135	225
2001	124	190	314
2003	135	183	318
2004	166	195	361
2005	194	229	423
2007	230	282	512
2008	242	282	544
2009	344	462	806

Vir: SURS 1998; 1999; 2000a; 2000b; 2001a; 2001b, 2010

16 Kot sem izvedela v Namiznoteniškem klubu Olimpija (maj 2010), je bil Hsi v Sloveniji dve leti. Alojzij Juvanc se spominja, da je Hsi prišel v Slovenijo iz Šanghaja na podlagi dogovora med takratno republiško namiznoteniško zvezo in kitajsko namiznoteniško zvezo z namenom razvoja namiznega tenisa v Sloveniji. Kratak zapis o trenerju in njegovi ženi je tudi v Novak (1982, 7).

17 Za informacije se zahvaljujem red. prof. Mitji Sajetu z Oddelka za azijske in afriške študije Filozofske fakultete v Ljubljani, maj 2010.

Avstrije, redkeje iz drugih evropskih držav, kar podrobneje opisujem v nadaljevanju knjige. V drugi polovici devetdesetih let dvajsetega stoletja so se začeli v Slovenijo priseljevati kitajski državljani v številu, ki je presegal nekaj posameznikov na leto. Od leta 1996 se število kitajskih državljanov sicer povečuje, vendar le za nekaj deset oseb na leto. Večina teh priseljencev se je zaposlila v kitajskih restavracijah, nekaj pa je bilo tudi posameznikov, ki so v Sloveniji odprli trgovska podjetja (npr. trgovine s kitajskim tekstilom ali drobnimi izdelki) ali podjetja za storitve (npr. masaže, svetovanja kitajske tradicionalne medicine).

Tabela 2: Starostna struktura prebivalcev Slovenije s kitajskim državljanstvom za leti 1999 (31. december) in 2010 (1. januar)

LETO	1999		2010	
	ŠTEVILO	DELEŽ	ŠTEVILO	DELEŽ
SKUPAJ	114	100	806	100
0-4	2	1,75	74	9,18
5-9	6	5,26	50	6,20
10-14	3	2,63	27	3,35
15-19	3	2,63	41	5,09
20-24	28	24,56	118	14,64
25-29	24	21,05	137	17,00
30-34	20	17,54	134	16,63
35-39	15	13,16	84	10,42
40-44	8	7,02	61	7,57
45-49	2	1,75	38	4,71
50-54	0	0,00	16	1,99
55-59	2	1,75	12	1,49
60-64	1	0,88	12	1,49
65-69	0	0,00	1	0,12
70-74	0	0,00	1	0,12
75 in več	0	0,00	0	0,00

Vir: SURS 2001; SURS 2010

Leta 2010 je imelo v Sloveniji 917 državljanov LR Kitajske dovoljenje za prebivanje, od tega 51 odstotkov za stalno prebivanje, preostali pa za začasno.¹⁸ Med letoma 1991 in 2009 je 31 oseb tudi pridobilo slovensko državljanstvo v postopku redne naturalizacije.¹⁹ Glede na dosegljive podatke je število moških s kitajskim državljanstvom nekoliko večje kot število žensk (približno šest moških in štiri ženske na deset prebivalcev), razmerje pa se skozi leta ne spreminja bistveno. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) je bila leta 2010 nekaj manj kot polovica ljudi s kitajskim državljanstvom starih med 20 in 35 let, s tem, da je najbolj številčna starostna kohorta od 25 do 29 let (17 odstotkov). V primerjavi s podatki iz leta 1999 se je leta 2009 povečal delež otrok s kitajskim državljanstvom – s sedem na petnajst odstotkov. Delež ljudi, starih nad 50 let, pa ostaja skoraj nespremenjen, to je okoli pet odstotkov.²⁰

Glede na podatke Ministrstva za notranje zadeve iz leta 2010 se je med državljani LR Kitajske z veljavnimi dovoljenji za prebivanje²¹ 76 odstotkov rodilo v provinci Zhejiang (660 oseb). Za kar 13 odstotkov (153) oseb s kitajskim državljanstvom ni naveden kraj rojstva, 11 oseb pa se je rodilo v državah EU ali v Srbiji, zato je mogoče, da je tistih, ki prihajajo iz province Zhejiang ali imajo tam družinske člane, celo več. Med kraji rojstva je navedeno še 20 provinc in štiri mestna območja Kitajske,²² a je, poleg Zhejianga, le pri treh provincah navedenih več kot deset oseb: Fujian (25 oseb), Henan (19 oseb) in Sečuan (15 oseb). Med tistimi, ki prihajajo iz Zhejianga, pa je po podatkih Ministrstva za notranje zadeve vsaj 75 odstotkov takšnih, ki prihajajo iz majhnega okraja Qingtian na jugovzhodu province.²³ Qingtiani,

---

18 Podatki so bili pridobljeni na zaprosilo avtorice pri Ministrstvu za notranje zadeve, 6. julij 2010.

19 Podatki so bili pridobljeni na Sektorju za državljanstvo, Ministrstvo za notranje zadeve, 20. oktober 2010.

20 Podatki so bili pridobljeni na zaprosilo avtorice pri SURS med letoma 2005 in 2010.

21 Podatki so bili pridobljeni od Ministrstva za notranje zadeve in se nanašajo na julij 2010. Izpis rojstnih krajev temelji na t. i. ročnem vnosu uradnikov na upravnih enotah, zato prihaja do različnih interpretacij kraja rojstva – največkrat je navedena provinca, kjer se kraj rojstva nahaja, včasih zgolj država, občasno pa tudi kraj ali vas. Prav tako prihaja do različnih zapisov istega krajevnege imena, saj je na primer Zhejiang zapisan na 16 načinov.

22 LR Kitajska je upravno razdeljena na 22 provinc, šest avtonomnih regij, štiri mestna območja (Peking, Šanghaj, Tianjin in Chongqing) ter dve posebni administrativni območji (Hongkong in Makao).

23 Iz Zhejianga se ljudje selijo skoraj izključno iz dveh območij, ki imata skupno mejo. Skupini iz pristaniškega mesta Wenzhou in majhnega zalednega okraja Qingtian sicer govorita različna dialekta, v (samo)izrekani lokalni pripadnosti pa je zelo pomembna urbano/ruralna

katerih življenja, razpeta med okrajem izvora in mesti priselitve, opisujem v nadaljevanju, so tako najštevilčnejša skupina med kitajskimi državljani²⁴ v Sloveniji.

---

ločnica; vendar jima je skupno vsaj to, da sta v državah južne Evrope, pa tudi v nekaterih drugih državah, najštevilčnejši kitajski populaciji.

- 24 V besedilu uporabljam kategorijo »kitajski državljani« za tiste, ki imajo državljanstvo LR Kitajske, in pa kategorijo »Kitajci« za tiste prebivalce Slovenije, ki se samoizrekajo za Kitajce.

**TRANSNACIONALNE MIGRACIJE IN
VEČPRIZORIŠČNA ETNOGRAFSKA
RAZISKAVA MED KITAJSKO IN SLOVENIJO**

Detajl iz turistične agencije v Qingtianu, LR Kitajska (Foto: J. Pirnat, oktober 2009).

METODOLOŠKI PRISTOP IN LOKACIJI RAZISKAVE

Poglavitni pristop, ki sem ga uporabila pri raziskavi, na kateri temelji to besedilo, je etnografsko delo na dveh raziskovalnih lokacijah: na različnih geografskih območjih, kjer prebivajo Qingtianci v Sloveniji, in v kraju izvora večine te populacije na Kitajskem. Raziskava je potekala med letoma 2005 in 2010 na Inštitutu za narodnostna vprašanja v okviru Programa raziskovalnega usposabljanja in zaposlovanja mladih raziskovalcev Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Vso zbrano gradivo, predstavljeno v tem besedilu, se nanaša na omenjeni časovni okvir.

V slovenskem prostoru sem najprej izvedla strukturirane intervjuje med osebami, ki sem jih identificirala kot kitajske migrante že med pripravo diplomskega dela na Oddelku za sinologijo Filozofske fakultete leta 2004.²⁵ Takšen raziskovalni pristop se je izkazal za razmeroma neuspešnega v smislu diverzificiranosti pridobljenih podatkov, saj sem pridobila zelo uniformne odgovore. Sogovorniki so, sicer zelo vljudno, praviloma vztrajali pri zelo kratkih intervjujih. Razlog je bil predvsem ta, da sem intervjuje izvajala večinoma med njihovim delovnim časom, bodisi v kitajski restavraciji ali redkeje v trgovini ali ordinaciji. Kot sem kmalu opazila, je bilo sogovornikom pogosto tudi nelagodno in mestoma niso povsem vedeli, kako bi odgovorili na zastavljena vprašanja. Večinoma niso privolili v snemanje intervjujev, tako da sem si odgovore zapisovala. Kmalu sem prišla do spoznanja, da so vprašanja, ki so sicer temeljila na pregledu literature s področja kitajskih migracij, zastavljena tako, da vzpostavljajo kategorije, ki v družbenem svetu sogovornika niso relevantne ali sploh poznane, in da izvajanje intervjujev v kitajskih restavracijah na

---

25 Na Oddelku za azijske študije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani sem leta 2004 diplomirala z nalogo *Kitajska diaspora: Primer Kitajcev v Sloveniji* (Bofulin 2004).

specifičen način informira odzive mojih intervjuvancev, predvsem v smislu uniformiranih in nekonfliktnih odgovorov na zastavljena vprašanja.

Mnogi, s katerimi sem v tem začetnem obdobju navezala stike, pa so me kmalu zatem poiskali in poprosili, če bi jim kot tolmačka priskočila na pomoč pri različnih opravkih. V to sem skoraj brez izjeme privolila, saj sem se zaradi njihove pripravljenosti sodelovanja v intervjujih čutila zadolženo, hkrati pa me je zanimalo, kako potekajo njihova srečanja s tistimi pripadniki lokalne družbe, ki ne govorijo kitajskega jezika. Število tovrstnih prošenj se je iz tedna v teden množilo in krog novih znancev se je bliskovito širil. Tako sem bolj po srečnem naključju kot pa skozi zavestni premislek našla učinkovit način »vstopa« na svojo prvo terensko lokacijo. Kot »tolmačka za potrebe skupnosti« (*community interpreter*) sem ljudi spremljala k zdravnikom, v bolnišnice, k zobozdravnikom, na davčni urad in upravne enote, zavod za zaposlovanje, zavod za zdravstveno zavarovanje in na poslovne sestanke. Tako so se mi počasi začele kazati konture vsakdanjika tistih kitajskih priseljencev, katerih znanje slovenskega jezika ni bilo zadostno, da bi se lahko samostojno sporazumeli v vrsti formalnih situacij. Predvsem obiski zdravstvenih ustanov so se izkazali kot raziskovalno zelo uspešni, saj je celoten obisk lahko trajal tudi po štiri ure in več, ta čas pa sem s sogovorniki preživela v čakalnicah. Takšna »čakanja« so ponujala sproščen okvir za izvedbo neformalnih pogovorov, obenem pa so se, kljub navzočnosti drugih v čakalnici, zaradi uporabe kitajskega jezika zdela zelo zasebna in zato primerna tudi za pogovore o osebnejših zadevah sogovornikov. Pomemben vidik takšne umeščenosti na antropološki »teren« je bilo tudi opazovanje srečanj med kitajskimi priselenci in pripadniki večinske družbe, ki pa so bila povečini konstruirana v hierarhičnih dvojicah uradnik – prosilec/stranka ali zdravnik/zdravstveni delavec – oseba, ki išče zdravstveno oskrbo. Sčasoma sem pričela tudi učiti slovenščino posamezne otroke ali mladostnike, ki so se pred kratkim priselili in z dodatnimi urami učenja slovenskega jezika, ki so jim bile dodeljene v šoli, niso zmogli slediti predmetnemu pouku. Poučevala sem osnove jezika ali pomagala pri domačih nalogah, pri angleškem jeziku ali pripravah na izpite. Ob poučevanju sem se udeleževala tudi roditeljskih sestankov in komunicirala z učitelji ali pa spremljala starše otroka h govorilnim uram. V večini primerov sem poučevala na domu otrok, občasno tudi v kitajski restavraciji, na šoli, v svoji pisarni ali pa na svojem domu. Če so bili ob poučevanju navzoči tudi sostanovalci, so tudi ti kasneje velikokrat izrazili željo po urah slovenskega jezika. Glede na lokacijo poučevanja se je spreminjala tudi formalnost situacije: na domu otrok je bilo ozračje zelo sproščeno, saj so pogosto sodelovali tudi drugi navzoči, medtem ko so srečanja v moji pisarni potekala zelo osredotočeno na poučevanje jezika,

otroci pa so le redko pričeli pogovor o drugih temah ali se zadržali dlje od predvidenega trajanja učne ure. Med letoma 2006 in 2008 sem imela vsaj trikrat na teden kakšen opravke s sogovorniki ali učno uro, v določenih obdobjih tudi vsak dan. Čeprav sem tolmačila predvsem v Ljubljani, kjer živim, so me klicali tudi priseljenci, ki so prebivali v drugih delih Slovenije. Če se zaradi oddaljenosti s sogovorniki nisem srečala, sem tolmačila po telefonu. Tako sem včasih dobro poznala zdravstveno situacijo, poslovne načrte ali šolske težave nekaterih ljudi, še preden sem se z njimi prvič srečala.

Otroci in starši otrok, ki sem jih poučevala, so me naslavljali z nazivom »učiteljica« (*laoshi*) in tako so pristopali k meni tudi tisti sogovorniki, ki jih še nisem poznala. Preostali so me klicali po osebnem imenu. Odnosi so od začetnih formalnih prerasli v neformalne odnose med dobrimi znanci, v nekaterih primerih pa v prijateljstva. Svoje vloge etnografskega opazovalca sicer že na začetku nisem razumela kot nevtralne, oziroma sem se strinjala, da je »vera v možnost takšne nevtralnosti enako sociološko naivna, kot je bila v zgodovini discipline (op. a. antropologije) dostikrat odkrito kolonialno supremacistična« (Šumi 2000a, 13), vendar sem se kljub temu uvidu občasno spopadala s stremljenjem k namišljeni »objektivnosti«, ki sem se je priučila na dodiplomskem študiju. Moji sogovorniki in situacije, s katerimi sem se srečevala, so pokazali na odvečnost in nesmiselnost takšnih premislekov. Zanje sem bila v posesti ekspertnega znanja o delovanju družbe na Slovenskem in po njihovi presoji dovolj zanesljiva, da so name naslavljali vrsto vprašanj v zvezi s tem. Ker so bili v situacijah, kjer sem tolmačila, pogosto v podrejeni vlogi do predstavnikov državne uprave, je bila moja pravzaprav edina mogoča etična drža aktivno zagovornišтво pravic, ki jih kot prebivalci Slovenije v skladu z zakonodajo in mednarodnimi standardi imajo. Takšno držo podpira na primer Marcusova (1995, 113–114) misel, ki pravi, da je konflikte, ki izhajajo iz cele vrste prečnih in nasprotujočih si osebnih zadolžitve, v večprizoriščni etnografski raziskavi²⁶ (*multi-sited ethnography*) najbolje razrešiti z aktivno samozadolžitvijo kot etnograf-aktivist, in ne z iskanjem pribežališča v drži nepristranskega antropološkega raziskovalca. Takšne »posredne zadolžitve« naj bi raziskovalcu služile tudi kot oblika psihološkega nadomestila za občutek »biti tam«, ki je značilen za opazovanja z udeležbo v eno-prizoriščnih etnografskih raziskavah (*ibid.*).

Če bi prvo lokacijo raziskave lahko umestili v raziskavo vrste »antropologija doma« (*anthropology at home*), pa druga lokacija, izvedena v majhnem ruralnem okraju Qingtian v jugovzhodni Kitajski, bržkone predstavlja klasičen

---

26 V slovenskem jeziku se *multi-sited ethnography* prevaja tudi kot »etnografija na več krajih« (prim. Repič 2006).

etnografski »teren« med drugim v tem smislu, da je bil opravljen v okolju, kjer ljudje živijo – s stališča raziskovalca – radikalno drugačne kulturne prakse. Druga lokacija je bila izbrana na podlagi zgoraj opisanih izkušenj z vstopom v raziskavo, saj sem v tem času že identificirala Qingtiance kot tisto populacijo, ki je ključna za mojo raziskavo, Qingtian pa kot kraj, v katerem je veljalo raziskavo dopolniti glede na kraj izselitve Qingtiancev v Sloveniji. Tam sem opravila skupno nekaj več kot šest mesecev terenskega dela v času dveh obiskov. Prvi teren je trajal pet mesecev med februarjem in junijem 2007, drugi pa šest tednov septembra in oktobra 2009. Še preden sem prvič prispela tja, je pot z letališča do okraja razkrila, da je bila lokacija terena dobro izbrana. Kot sem izvedela že med sogovorniki v Sloveniji, je med letališčem v Šanghaju in po cestni povezavi deset ur oddaljenim Qingtianom vozil avtobus, namenjen izseljencem, ki se vračajo na Kitajsko ali odhajajo iz nje. Cena direktnega prevoza je bila sicer dvakratna glede na redni prevoz z manj udobnimi rednimi avtobusnimi in železniškimi linijami, vendar hkrati dosti ugodnejša od taksija. Sogovorniki, ki so imeli telefonsko številko šoferja avtobusa, so tega predhodno obvestili, kdaj prispe moje letalo. Vozni red je namreč takšen: Qingtiani, ki se vračajo na Kitajsko, ali njihovi sorodniki pokličejo šoferja in sporočijo čas prihoda letala, ta pa čaka tako dolgo, dokler ne pridejo vsi, ki so se najavili, oziroma dokler ni avtobus poln. To pomeni, da lahko potnik v avtobusu preživi tudi ves dan, preden ta odrine. Ko sem prispela na letališče, sem začela povpraševati, kje je avtobus parkiran. Najprej so zaposleni na letališču mislili, da me ne razumejo, in so me pošiljali na avtobus v center Šanghaja, ko pa sem vztrajala, je sledil glasen krohot. Na koncu me je gruča letaliških delavcev le pripeljala k pravemu avtobusu, nakar so nejeverno čakali, ali bom tudi vstopila. Tudi na avtobusu sem bila sprva deležna začudenih pogledov in skrivnega opazovanja. Šele po kaki uri čakanja na druge potnike so se sopotniki sprostiti in me nagovorili, in sicer v španskem, italijanskem in nemškem jeziku. Medtem ko sem poskušala sestaviti osnovne fraze, da bi odgovorila, so potniki na avtobusu v qingtianskem dialektu že veselo razpravljali, od kod prihajam. V kitajskem jeziku sem povedala, da iz Slovenije, nakar je ženska, ki je sedela zraven mene, v srbskem jeziku vzkliknila: »I ti dolaziš iz Jugoslavije!« Potem sva nekaj osnovnih informacij izmenjali v srbskem jeziku, ona pa je vsebino prevajala preostalim na avtobusu. Tako sem že na poti do Qingtiana spoznala kar nekaj ljudi, ki so se vračali iz evropskih držav in so o svojem življenju v Evropi tudi z veseljem poročali, saj je bila to priložnost sopotnikom sporočati o svojih uspehih, hkrati pa tudi posledica emocionalne vzhičenosti prihoda »domov«.

Pred odhodom na Kitajsko mi je sogovornica v Sloveniji, s katero sva v času mojega terenskega dela v Sloveniji postali prijateljici, ponudila prebiva-

lišče pri svojih starših. Ker so pogovori s sogovorniki v Sloveniji že nakazali, da je družina ključna pri odločitvah in poteku migracije, sem ponudbo brez pomišljanja sprejela. Njena družina me je pričakala na avtobusni postaji in me takoj odpeljala domov, kjer me je čakalo slavnostno kosilo. Bili so odprti in prijazni, hkrati pa sem čutila, da so še bolj zbegani kot jaz. Prijateljčina starša sta bila živahna (skoraj) šestdesetletnika, v gospodinjstvu sta živela še dva prijateljčina otroka (enajstletnica in enoletnik) ter njena mlajša sestra in njen enoletni sin. V družini so uporabljali qingtianski dialekt, ki ga nisem razumela niti govorila, medtem ko so sestra in prijateljčina hčerka ter delno tudi oče v pogovoru z mano uporabljali standardni kitajski jezik. Proti koncu terena sem razumela dialekt do te mere, da sem vsaj občasno razumela tudi prijateljčino mater. Standardizirana verzija kitajskega jezika (*putong hua*) je v tem delu Kitajske materni jezik manjšine prebivalcev, saj večina govori različice dialektu Wu, ki se uporablja v večjem delu province Zhejiang, Šanghaj in v določenih delih provinc Anhui, Jiangxi in Fujian.²⁷ V okraju se ta različica imenuje qingtiansčina (*Qingtian hua*). Razlika med dialektom Wu in kitajskim jezikom naj bi bila precejšnja: lingvist Cheng (1996) meni, da je korelacija med njima le 51 odstotkov (v leksikološkem smislu le 31 odstotkov, v fonološkem pa 60 odstotkov). V standardnem kitajskem jeziku poteka celoten izobraževalni sistem od vrtcev naprej, zato tisti, ki so se šolali vsaj nekaj let, običajno govorijo vsaj delno tudi standardni kitajski jezik. V skoraj vseh gospodinjstvih, ki sem jih obiskala, so doma govorili qingtianski ali katerega izmed sosednjih dialektov. Hkrati pa so tudi skoraj vsi, razen starejših ljudi, govorili in razumeli tudi standardni kitajski jezik.

---

27 Gre za nerazrešeno razpravo o vprašanju klasifikacije kitajskega jezika oziroma jezikov in odnosov med različnimi kategorijami znotraj klasifikacij (jezik – dialekt – lokalna govorica), predvsem zaradi kompleksnega prepleta lingvističnih vprašanj z vprašanji jezikovne politike na Kitajskem. Z lingvističnega vidika gre za zelo zanimivo terminološko dilemo, ki jo opisuje DeFrancis (1984, 56): »Če trdimo, da je kitajščina en jezik, ki vključuje različne dialekte, potem minimiziramo razlike med njimi, ki so po mnenju Y. R. Chaoja tako velike kot med na primer angleškim jezikom in nizozemskim. Če pa pojmujeemo kitajščino kot družino jezikov, spodbudimo domnevo o ekstralingvističnih razlikah, ki ni povsem upravičena in ki ne upošteva specifične jezikovne situacije na Kitajskem.« Država uradno loči osem regionalnih govoric (*fangyan*), med katerimi je posebna verzija mandarinske ali severne regije (Peking z okolico) povzdignjena v standardni kitajski jezik ali *putong hua*. Poleg naštetih prebivalci Kitajske govorijo tudi množico lokalnih verzij regionalnih govoric oziroma *difanghua*.

Zemljevid 1: Lokacija terena v LR Kitajski (Kartografija: U. Kanjir)

Moja prisotnost je med krajani zbujala nemalo pozornosti. Zanimalo jih je, kaj počnem v Qingtianu in zakaj sem prišla. Večinoma so predvidevali, da sem prijateljica kakega izseljenca in da sem v okraju na obisku. Nekateri so mislili, da sem morda poročena s kakšnim Qingtiancem ali da sem morda vnukinja izseljenca, ki se je pred davnimi leti v Evropi poročil s »tujko«. Tu in tam pa je kdo tudi pomislil, da sem (plačana) spremljevalka kakšnega premožnega izseljenca. Ko sem pojasnila, da raziskujem izseljevanje iz okraja, so običajno odgovorili, da je tega tam ogromno in da sem prišla na pravi kraj. Svojo mrežo sogovornikov sem širila tako, da sem najprej stopila v stik s sorodniki Qingtancev v Sloveniji. Ti so povečini vedeli, da prihajam, saj sem za nekatere prinašala tudi pakete in denar, ki so jih po meni poslali njihovi domači v Sloveniji. Hkrati sem vsak dan poskušala obiti iste kraje (trgovina, kavarna, internetni bari), da bi se me ljudje navadili in da bi našla nove sogovornike, ki bi imeli povedati kaj zanimivega o izseljencih in izseljevanju iz okraja.

Čeprav se mi je sprva zdelo, da z neformalnimi intervjuji in opazovanjem z udeležbo dobro napredujem, sem neke na polovici drugega meseca postala zelo negotova glede svojega početja. Začela sem dvomiti o tem, ali bom te-

rensko delo lahko uspešno izvedla. Pojavili so se občutki pobitosti in hudega domotožja, kar sem izkusila prvič v življenju. Predvsem pa me je motilo, da nikakor nisem uspela preseči občutka tujosti, s katerim sem navdajala ljudi. Ne samo, da sem izstopala zaradi svetlih las, načina gibanja in nenavadnega (smešnega) naglasa, bila sem tudi »čudna« v tem, da sem bila sama – tj. stara 30 let in v neznanem kraju brez moža in otrok. Ta tujost se je posebej izrazito kazala doma. Moji gostitelji niso povsem vedeli, kaj bi z mano, nikakor pa jim ni godila pozornost okolice, ki je bila posledica mojega bivanja pri njih. Njihova skrb zame se je kazala v izrednem zanimanju za mojo zdravstveno situacijo in prehrano: bili so prepričani, da se ne prehranjujem pravilno, da imam nezdrave življenjske navade (kava, ponočevanje) in da imam zaradi tega resne zdravstvene težave. Ko se je o tem prepričal še lokalni zdravnik kitajske tradicionalne medicine, je moje zdravje postalo glavna in skoraj edina tema pogovora. Mojim simptomom družbenega šoka, kot je izkušnja raziskovalčeve prve terenske raziskave odlično opisala Irena Šumi (2007), sta se pridružili še nespečnost in neješčnost, kar je imelo za posledico kratkotrajno bolezen. Dosti kasneje mi je prijateljica zaupala, da so ji njeni starši potožili, češ da sem bila kot otrok, ki ne zna ničesar narediti prav.

Sčasoma se je situacija začela izboljševati predvsem s pomočjo številnih stikov z mladostniki, tudi do 15 let mlajšimi od mene. Ti so bili dosti bolj odprti za pogovore o migracijah in življenju v Qingtianu, preko njih pa sem prišla v stik z ljudmi, ki so postali moji glavni sogovorniki v raziskavi. Tako sem spoznala tudi predstavnika lokalne Zveze izseljencev, ki je bil dragocen vir informacij, hkrati pa mi je omogočil udeležbo na številnih bolj »prestižnih« izseljenskih dogodkih, ki bi jih drugače nedvomno spregledala. Ključno za tedanjo fazo raziskave je bilo znanstvo z novinarko lokalne televizije, ki me je vodila na snemanja in me oskrbovala z različnimi uradnimi stališči. Skratka, v drugi polovici prve »terenske« izkušnje na Kitajskem sem premagala obdobje »socialne slepote« (Šumi 2007) in si uspela izgraditi živahno socialno mrežo.

Moj drugi obisk Qingtiana je potekal radikalno drugače. Na šesttedenskem terenskem raziskovanju sta me spremljala partner in šestnajstmesečni sin, živeli pa smo v lastnem gospodinjstvu. Ker so me zanimali predvsem odnosi znotraj družine in tistih družinskih članov, ki ostanejo v kraju izvora, se je takšna družinska zasedba pokazala kot velika prednost, saj mi je družina v očeh sogovornikov dodala legitimiteto. Ljudje so sami pristopali k nam in pogovori o temah, ki so me zanimale, so stekli sami od sebe. V tem obdobju sem izvedla tudi več intervjujev, zlasti s predstavniki šolstva in verskih organizacij. Ponovno sem obiskala sorodnike Qingtiancev v Sloveniji in skozi neformalne pogovore preverila, kaj se je v času moje odsotnosti spremenilo.

V času obeh terenskih obiskov na Kitajskem sem si opažanja, pridobljena z metodo opazovanja z udeležbo in z izvedbo neformalnih pogovorov in intervjujev, podrobno zapisovala v terenski dnevnik. Intervjuje in tudi pogovore sem želela posneti, da bi tako ohranila ne samo tisto, kar je bilo izrečeno, temveč tudi način, kako je bilo izrečeno. V kitajskem jeziku si namreč težje natančno zapomnim daljše pogovore. Sogovorniki so mojo prošnjo glede zvočnega snemanja običajno zavrnilo ali pa je ozračje nenadoma postalo neprijetno. Zaradi tega sem takšen način opustila in med izvajanjem intervjujev in pogovorov sogovornike poprosila, naj fraze in besede, ki so se mi zdele zanimive, napišejo v mojo beležko; ti zapiski so mi potem pomagali obnoviti dogodke v terenskem dnevniku. V pogovorih z učitelji in uradniki sem nekajkrat presodila, da je situacija tako formalna, da bi lahko tudi zvočno snemala, obenem pa sem si želela pridobiti čim več informacij o jeziku, ki ga uporabljajo uradniki za opisovanje družbenih pojavov v okraju. Tako sem se nekoč preko uradnika lokalne Zveze izseljencev dogovorila za intervjuje v eni izmed šol območja, kjer je izseljevanje še posebej številčno. Obisk je bil precej formalne narave s sprejemom pri ravnatelju in drugih predstavnikih šole, spremljala pa ga je tudi lokalna televizija, zato sem v pogovoru z učiteljem, ki je bil zadolžen za povezavo med šolo in izseljenimi starši, vprašala za dovoljenje za snemanje pogovora. Sogovornik je pogovor takoj prekinil, za trenutek so vsi utihnili, potem pa se je ravnatelj opravičil, češ da je bolje, če o tem govorim z nekom drugim. Moj dotedanji sogovornik je izginil in kar nekaj časa sem čakala na prihod drugega, ki je vidno nervozen opravil pogovor z mano do konca. Čeprav bi najverjetneje težko govorili o »kulturi strahu« med sogovorniki, ki jo opisuje Mayfair Yang (1994) v zvezi z opravljanjem etnografskega dela na Kitajskem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, pa so ljudje previdni, saj »je na Kitajskem to, kar določa politično občutljivo vprašanje, pogosto določeno *ex post facto*, glede na politično klimo in politične učinke poročila« (Thøgersen in Heimer 2006, 12).

Poleg že opisanih metod etnografske raziskave na obeh lokacijah sem spremljala tudi dnevni in periodični tisk, prispevke lokalne televizije in internetne strani v Qingtianu ter različne medijske prispevke v Sloveniji. V slovenskem prostoru sem opravila tudi večje število pogovorov z državnimi uradniki na uradih, kjer se srečujejo s kitajskimi priseljenci (upravne enote, območne enote zavoda za zaposlovanje, zdravstveno osebje, Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za visoko šolstvo, Ministrstvo za pravosodje, Ministrstvo za šolstvo). Večina teh pogovorov je bila formalnih in izvedenih po telefonu, nekaj pa je bilo tudi intervjujev in neformalnih pogovorov. Uporabljala sem tudi statistične podatke, ki jih v Sloveniji in na Kitajskem zbirajo državni uradi:

v Sloveniji SURS, Ministrstvo za notranje zadeve RS, Zavod RS za zaposlovanje, v Qingtianu pa Zhejiangški statistični urad in qingtianska izpostava Urada za izseljence. Podatki o Kitajcih v Sloveniji na začetku dvajsetega stoletja in v sedemdesetih in osemdesetih letih istega stoletja pa temeljijo na arhivskem gradivu iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Arhiva Republike Slovenije in Pokrajinskega arhiva Maribor.

Kitajski migranti so maloštevilna populacija v Sloveniji, Qingtiani pa še manjša, zato se mi je pri interpretaciji podatkov kot nujen kazal skrben premislek o zaščiti identitet sogovornikov. V besedilu je uporabljen morda manj uveljavljen način kodiranja, kjer psevdonimi ne posnemajo osebnih imen sogovornikov, temveč sem izbrala imena, ki so razširjena v slovenskem prostoru. S takšnim kodiranjem tudi sledim občasni praksi predvsem mlajših kitajskih migrantov, ki si za »vsakodnevne potrebe« izberejo katerega izmed lokalnih osebnih imen. V primerih, ko je bilo osebno ime že uporabljeno v različnih medijskih prispevkih, pa tega nisem kodirala ali transkribirala v pinjin oziroma kako drugače spreminjala. Spol ali starost sogovornikov v naraciji praviloma nista spremenjena, razen v nekaj primerih, kjer sem presodila, da sprememba spola ne bi bistveno spremenila razumevanja naracije, bi pa pripomogla k zaščiti sogovornikove/sogovorničine identitete.

IZBRANI ANALITSKI PRISTOPI K PREUČEVANJU TRANSNACIONALNIH MIGRACIJ

Mobilnost v vseh svojih oblikah in pomenih je v zadnjih dveh desetletjih navdihovala dobršen del družboslovne produkcije, kjer je (bilo) govora o tokovih, fluksu in utekočinjenosti (prim. Hannerz 1997), svoj prispevek pa so s poudarjanjem vseprisotnosti prostorske mobilnosti v sodobnem času dodali tudi raziskovalci migracij. Naslovi del nekaterih najvidnejših protagonistov področja razkrivajo usodnost tega obdobja: *Age of migration* (Castles in Miller 2009), *Worlds in motion* (Massey 1998), *The turbulence of migration* (Papastergiadis 2000). Po mnenju avtorjev so migracije tako temeljno zaznamovale sodobnost, da lahko govorimo kar o kvalitativnem prelomu s preteklostjo; tega ponazarja uveljavitev številnih novih konceptov, ki naj bi služili kot metafora o »novem svetu« – deteritorializacija, univerzalizem, glokalizacija, delokalizacija idr.

Hkrati so se pojavila že prva opozorila, da gre zgolj za »vročico novega« (*hype of newness*: Favell 2001a), ki ji je mogoče očitati vsaj dvojje. Prvič, da se mnogi teh konceptov niso dokazali skozi za družboslovje imperativno

empirično preverjanje (Favell 2001a). In drugič, da velika večina svetovnega prebivalstva ni v gibanju – glede na statistične ocene Mednarodne organizacije za migracije (IOM) je delež migrantov med svetovnim prebivalstvom leta 2014 znašal 3,2 odstotka.²⁸ Zato se zdi pretirano govoriti o »dobi migracij« ali »svetu v gibanju«.

Zaradi vse večje pozornosti, ki so jo bile migracije deležne v družboslovnih vedah, pa se je konec dvajsetega stoletja znotraj migracijskih študij razvilo tudi nekaj zares prelomnih pogledov na raziskovanje migracij. Tukaj bom omenila dva, ki sta za mojo raziskavo zelo pomembna: kritika metodološkega nacionalizma in transnacionalna paradigma migracij. Kritika metodološkega nacionalizma pri preučevanju migracij je najbolj poudarjena v delih antropologinje Nine Glick Schiller ter sociologov Andreasa Wimmerja in Ulricha Becka. Identifikacija metodološkega nacionalizma ima svoje zastavke že v kritiki družbenih ved z začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja (prim. Chernilo 2006),²⁹ skoraj tri desetletja kasneje pa sta Glick Schillerjeva in Wimmer (2002, 302) jedrnato ubesedila metodološki nacionalizem kot »podmeno, da je nacija/država/družba naravna družbena in politična oblika modernega sveta«, medtem ko je Beck (2002, 51–52) pojasnil:

Metodološki nacionalizem jemlje naslednje premise za samoumevne: izenačuje družbo z družbo države in razume države in njihove vlade kot temelj družboslovne analize. Domišlja si, da je človeštvo naravno razdeljeno v omejeno število narodov, ki se navznoter organizirajo kot nacionalne države, na zunaj pa postavijo meje, s katerimi se ločijo od drugih nacionalnih držav. /.../ Resnično, drža družbenih ved je osnovana v konceptu nacionalne države. Gre za pogled nacionalne države na družbo, politiko, pravo, pravičnost in zgodovino, ki vlada sociološki imaginaciji.

Zaradi metodološkega nacionalizma naj bi bil velik del družboslovne analize izkrivljen, saj so posamezne discipline, vsaka na svoj način in s svojo agendo, naturalizirale nacionalno državo tako, da niso kritično pristopile k analizi nacionalnih diskurzov in zgodovin. Primer zunajznanstvenega, admi-

---

28 IOM ocenjuje, da je bilo leta 2014 na svetu 232 milijonov migrantov, kar predstavlja sicer precejšnjo rast v absolutnem smislu glede na leto 2000 (150 milijonov migrantov), vendar zelo majhno v relativnem številu (iz 2,9 odstotka leta 2000 do 3,2 odstotka leta 2014). Migranti so v ocenah definirani kot osebe, ki prebivajo v državi, ki ni tista, v kateri so se rodili (IOM 2014).

29 Med avtorji, ki so že zgodaj problematizirali tovrstno nereflektirano podmeno, so npr. Pierre Bourdieu, Norbert Elias in Michael Billig.

nistrativnega metodološkega nacionalizma je na primer zbiranje statističnih podatkov na nivoju države (državnih statistik) in organizacija takšnih statistik za potrebe meddržavnih primerjav (Beck in Sznajder 2006), razdelitev preučevanj ekonomije na notranjo ekonomijo (državno) in zunanje ekonomske odnose (meddržavne), na nivoju državne indoktrinacije pa zgodovinopisja posameznih držav, kjer je prisotna podmena, da je naloga zgodovinske vede opisati transformacije posamezne nacionalne države (Glick Schiller in Wimmer 2002, 305).

Kako naj se raziskovalci v družboslovnih in humanističnih disciplinah soočamo s hegemonijo metodološkega nacionalizma pri preučevanju in analizi družbenega in kulturnega? Kot meni Chernilo (2008), gre tukaj za paradoks: v družbenih vedah velja skoraj popoln konsenz o nujnosti zavrnitve metodološkega nacionalizma, hkrati pa je ta dodobra razširjen v družboslovnih disciplinah. Delavnica na *London School of Economics* o metodološkem nacionalizmu leta 2002, ki so se jo udeležili raziskovalci različnih družboslovnih disciplin (Ulrich Beck, Peter Townsend, Mary Kaldor, Herminio Martins idr.), ki se ukvarjajo s tem interpretativnim problemom, ni prinesla konsenza o strategijah, s katerimi bi se mu družboslovci učinkovito zoperstavili (LSE 2002). Ulrich Beck je kot strategijo premagovanja metodološkega nacionalizma sicer predlagal »metodološki kozmopolitizem«, v okviru katerega je treba »ustvariti opazovalčevo perspektivo, ki obuja izvirno sociološko radovednost in sociološko mišljenje o konkretnem« (Beck in Sznajder 2006, 15) in je »novo zamišljena raziskovalna agenda, ki poskuša sociologijo pripeljati nazaj k njenemu objektu preučevanja – resničnosti, ki jo je seveda treba natančno demonstrirati in ki ni več nacionalna ali internacionalna, ampak kozmopolitska« (Beck in Sznajder 2006, 21). Nina Glick Schiller in Andreas Wimmer (2002) sta v svojem prispevku manj ambiciozna pri iskanju zdravila proti metodološkem nacionalizmu. Raje kot zatekanje k še nedorečenemu konceptu kozmopolitstva predlagata natančno analizo, kako poteka enačenje družbe z državo v družboslovni analizi. Hkrati pa zelo realno umestita pojav v vsakodnevne prakse akademskega sveta, ko menita, da je naturalizacija države v družbo v delih družboslovcev večinoma tudi posledica »kompartimentalizacije projekta družbenih ved v različna 'nacionalna' akademska polja. To je proces, na katerega ne vpliva zgolj nacionalistično razmišljanje, temveč tudi državne institucije, ki organizirajo in usmerjajo družboslovno razmišljanje na univerzah, v raziskovalnih inštitutih in vladnih posvetovalnih organih« (Glick Schiller in Wimmer 2002, 304). Glede strategij, s katerimi bi se družboslovci lahko učinkovito in temeljito zoperstavili pastem metodološkega nacionalizma,

pa avtorja menita, da trenutno še nimamo razvitih ustreznih konceptualnih orodij, in nekoliko zagrenjeno dodata:

Vsekakor bi bilo naivno misliti, da bomo kdajkoli razvili teoretični jezik, na katerega ne bi temeljno vplivale družbene in politične sile okoli nas – večina se nas je odrekla sanjam o doseganju Arhimedove točke objektivnosti. Enako naivno bi bilo meniti, da metodološki nacionalizem ovira »resnično« razumevanje sveta. /.../ Medtem ko se še vedno trudimo primerno razumeti današnja dogajanja, pa lahko že predvidimo, da bodo novi koncepti, ko se bodo končno pojavili, ponovno omejili in oblikovali našo perspektivo in nas ponovno prisilili, da spregledamo nekatera dogajanja in preveč izpostavimo druga (Glick Schiller in Wimmer 2002, 326).

V skladu z zapisanim sem v sklopu svoje raziskave sledila opozorilom o distanci do statističnih virov, ki jih tako v kraju izselitve kot tudi v različnih krajih priselitve vestno zbirajo in diseminirajo uradne državne institucije. Nadalje sem upoštevala Eriksenovo vodilo, da »skupine obstajajo iz določenega gledišča, medtem ko iz drugega izginejo« (Eriksen 2007, 1060). Na ta način sem v besedilu strateško, glede na organizacijo perspektive (Šumi 2000a), variirala med kategorijami *kitajskih priseljencev*, spet drugič pa *qingtianskih izseljencev*. Na koncu je neizogiben tudi premislek o lastni umeščenosti v slovenski akademski prostor skozi znanstveno socializacijo na raziskovalnem inštitutu, katerega tematska usmeritev je močno ideološko obremenjeno »narodno vprašanje« (prim. Šumi 2000b).

Kot sta zapisala Nina Glick Schiller in Andreas Wimmer (2002, 302), so migracije in migrantske skupnosti in skupine vredne preučevanja ne zaradi tega, da odkrijemo nekaj »novega«, temveč ker prispevajo k naši reorganizaciji perspektive, ločeni od metodološkega nacionalizma. Eden takšnih poskusov je transnacionalizem. Čeprav je bil transnacionalizem sprva označen kot zgolj še eden izmed modnih konceptov ved, ki naslavljajo globalizacijo ali sorodne procese, je po moji interpretativni izkušnji več kot le še ena »hitra teorija« (Favell 2001a).

Transnacionalizem je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v migracijske študije vpeljala skupina severnoameriških antropologov. Označili so ga kot *novo obliko* migracij in ga definirali kot »proces, s katerim imigranti ustvarjajo in vzdržujejo mnogovrstne družbene odnose, ki povezujejo njihove družbe izvora in družbe priselitve (Basch, Glick Schiller in Szanton Blanc 1994, 7)«. ³⁰

---

30 Kljub temu znotraj migracijskih študij prelomnem pogledu pa ima transnacionalizem

Če se je transnacionalizem v ZDA razvil kot kritika asimilacijske paradigme klasičnih raziskav imigracije, pa so kasnejše raziskave obseg in razumevanje transnacionalizma močno razširile. Peggy Levitt in Nina Glick Schiller (2004, 4–6) sta sintezno predstavili različne usmeritve raziskav s področja transnacionalizma in jih razdelili v štiri različne »tradicije«. Poleg ameriške tradicije, ki se je osredotočila predvsem na vezi med območji izvora in območji priselitve (Grasmuck in Pessar 1991; Guarnizo 1994; Smith 1995; Levitt 2001a), je skupina raziskovalcev v sklopu *Oxford Transnational Communities Programme* zavzela širšo definicijo transnacionalizma ter si prizadevala analitsko ločiti primere transnacionalnih povezav kot posledico delovanj različnih akterjev od pogojev, ki ustvarjajo ideologije transnacionalnih povezav (glej Vertovec 1999). V tretjo skupino sta avtorici uvrstili raziskave tako imenovane »transnacionalne družine«, ki poskušajo rekonceptualizirati študije sorodstva v novih pogojih (Bryceson in Vuorela 2002; Baldassar 2002; Baldassar, Baldock in Wilding 2007; Parreñas 2005). Četrta »tradicija« pa želi skozi transnacionalno paradigmo migracij izpodbijati prevladujoče razumevanje integracije kot procesa vključevanja v homogene in nacionalno zamejene družbe (glej Faist 2000a, Al-Ali in Koser 2002, Joppke in Morawska 2003).

Raznovrstni pristopi in veliko navdušenje nad novo paradigmo so pripeljali do eksponentne rasti akademskih člankov, konferenc in delavnic na temo transnacionalnih migracij. Posledično so bile vse glasnejše kritike, da transnacionalizem razlaga vse in nič, oziroma da je kot teoretski koncept odvečen, saj ne pripomore k boljšemu razumevanju migracijskih procesov. Ost kritike je bila uperjena v očitek protagonistom transnacionalne paradigme, češ da v resnici ne gre za *nov* pojav, in da opisujejo prej izjeme kot pravila migracijskih procesov. Za vse zgoraj omenjene tradicije je namreč značilno, da kot nujen pogoj za nastop takšnih kvalitativno drugačnih družbenih odnosov postavljajo spremembe na tehnološkem in komunikacijskem področju:

Globalni kapitalizem je pospešil tehnološki napredek v prometu in komunikacijah, ki omogočajo takšne pobude na daljavo. ... prihod poceni in učinkovitega letalskega prometa, telefonska in faksimilna tehnologija, predvsem pa internet, so priskrbeli sodobnim imigrantom sredstva, ki so bili za njihove prednike povsem nepredstavljiva. In medtem ko je mogoče z modrostjo zapoznelega spoznanja identificirati in preučevati »transnacionalna« popotovanja zgodnejših italijan-

---

zgodnejše začetke. Kot navaja Alejandro Portes (2001, 185), je namreč pridevnik transnacionalno prvič uporabil ameriški esejist Randolph S. Bourne leta 1916 v svojem časopisnem prispevku *Trans-National America*.

skih, poljskih in ruskih imigrantov, njihove aktivnosti nikoli ne bi mogle pridobiti gostote, značaja »realnega časa« (*real-time*) in fleksibilnosti, ki so jo omogočile današnje tehnologije (Portes 2001, 188).

V takšnem pogledu so predvsem tehnološke rešitve simultane komunikacije tiste, ki omogočajo tako tistim, ki migrirajo, kot tistim, ki ostajajo, da so skoraj v nenehnem, vsaj virtualnem stiku. Peter Stalker (2000, 7) je na primer nazorno prikazal, kako je svet v zadnjem stoletju postal manjši: »Do leta 1990 se je cena letalskih prevozov znižala na eno petino cene iz leta 1930. Med letoma 1930 in 1996 pa je strošek triminutnega telefonskega pogovora med Londonom in New Yorkom padel s 300 ameriških dolarjev na enega samega.« Vertovec (2004) je poceni telefonske klice poimenoval celo kot »družbeno lepilo transnacionalizma migrantov«. Torej, transnacionalizem je v tem pogledu vpet v globalni kapitalistični sistem, medtem ko se današnji »transmigranti« bistveno razlikujejo od včerajšnjih »migrantov«. ³¹ Kritiki so seveda upravičeno opozorili na številne raziskave, ki kažejo, da so številni migranti ohranjali aktivne vezi s krajem izvora tudi pred časom bliskovitega razvoja komunikacijskih in drugih tehnologij. Alejandro Portes (Portes 2001; Portes, Guarnizo in Landolt 1999), najvidnejši med teoretiki transnacionalizma znotraj ameriške sociologije, je očitke zavrnil z ugotovitvijo, da resnično obstajajo številni historični primeri transnacionalnih aktivnosti, ki pa niso bile prepoznane kot take, dokler ni prišlo do reorganizacije perspektive. Faist (2000a, 211–212) po drugi strani meni, da je transnacionalizem mogoče najti tudi v migracijskih valovih, usmerjenih k ZDA in določenim evropskim državam pred sto leti, a se hkrati strinja s Portesom, da je posledica hitrejšega načina komunikacij in transporta večja razširjenost sodobnega transnacionalizma, zaradi česar je slednji tudi pomembnejši od svojih historičnih zgledov.

Še drug očitek pravi, da gre pri transnacionalizmu za fenomen zelo omejene številčnosti, ki nikakor ne predstavlja najbolj razširjenega načina migracij. Portes in sodelavci (1999, 224) so transnacionalizem definirali nekoliko ožje kot Basch, Glick Schiller in Szanton Blanc. Po njihovem mnenju je transnacionalizem pogojen z dostopom migrantskih skupin do novih tehnologij, ki jim omogočajo večjo pogostnost in obseg transnacionalnih aktivnosti. Tako naj bi bile migrantske skupnosti s povprečno večjimi gospodarskimi dohodki in več kulturnega in socialnega kapitala bolj transnacionalne, saj imajo dostop

31 Termin »transmigranti« so uvedle N. Glick Schiller, L. Basch in C. Blanc Szanton (1995, 48, poudarki dodani) in ga definirale kot »*imigrante*, katerih vsakodnevno življenje je odvisno od multiplih in stalnih povezav preko državnih meja, in katerih identitete se oblikujejo v povezavi z več kot eno državo«.

do potrebne infrastrukture za vzdrževanje takšnih odnosov. Prav tako ključna se jim zdi prostorska bližina med krajem izvora in krajem priselitve: večja ko je bližina, večja je stopnja transnacionalizma, in obratno. Takšna zamejitev se zdi problematična v nekaj točkah: za začetek, Portes in sodelavci nikjer niso eksplicitno zapisali, kakšen obseg transnacionalnih aktivnosti določa transnacionalizem (npr. določili potrebno pogostnost stikov, potovanj idr.).³² Tudi vprašanje odnosa med geografsko oddaljenostjo in stopnjo transnacionalizma se zdi glede na prejšnji pogoj – dostop do novih tehnologij – nesmiseln in celo kontradiktoren. Ravno te naj bi namreč presegale geografsko distanco in omogočale tisto, kar je Harvey (1989) poimenoval »zgostitev časa-prostora« (*time-space compression*).

Kljub utemeljenim kritikam menim, da transnacionalizem omogoča analitsko perspektivo, ki pogloblja naše razumevanje družbenih procesov mobilnosti v času globalnega kapitalizma.³³ V besedilu zato sledim razumevanju transnacionalizma, kot ga razume Caglarjeva (2001, 607), ki meni, da:

... trenutna akademska produkcija o transnacionalizmu omogoča novo analitsko optiko, ki poudarja vse večjo intenzivnost in obseg cirkularnega toka oseb, dobrin, informacij in simbolov, kakršnega je sprožila mednarodna delovna migracija. Dopusča analizo o načinih, kako migranti konstruirajo in re-konstituirajo svoja življenja kot simultano vstavljena v več kot eno družbo.

Citat se okorišča s pojmom »simultanost«, ki se mi zdi eden ključnih in najbolj uporabnih konceptov znotraj transnacionalizma. Peggy Levitt in Nina Glick Schiller (2004, 596) jo razumeta kot »živeti življenje, ki vključuje dnevne in rutinske aktivnosti ter institucije, ki so locirane tako v državi izselitve kot tudi državi naselitve«. Koncept simultanosti odpira možnosti za preseganje dihotomnega pogleda na kraj izvora in kraj priselitve in omogoča natančnejše razumevanje migracij, ker se osredotoča na vzdrževanje čezmejnih vezi in na raznovrstne posledice, ki jih takšne aktivnosti prinašajo. Po mojem mnenju je zato osrednji prispevek transnacionalizma študijam migracij razsrediščenje vprašanj asimilacije/integracije/inkorporacije migrantov v družbo države

32 Avtorji (1999, 218–219) sicer omenijo, da transnacionalizem »vključuje samo tiste aktivnosti, kjer so čezmejni družbeni stiki stalni«, kar na primer ne vključuje občasnih daril družinskim članom.

33 S terminom globalni kapitalizem označujem proces svetovne uveljavitve tržnega kapitalizma, ki ga po Robinsonu (2008) označuje pojav transnacionalnega kapitala, transnacionalnega kapitalističnega razreda in transnacionalnega državnega aparata (mednarodne in transnacionalne organizacije) po letu 1980.

priselitve. Raziskave, ki naslavljajo (ne)uspešno integracijo ali asimilacijo migrantov, so namreč zelo razširjene v migracijskih študijah (v smislu obsega, pa tudi vpliva zunaj znanstvene skupnosti) tako v ZDA kot tudi v Evropi in jih je mogoče zlahka prelini v integracijske in imigracijske politike držav priselitve. Hkrati je na tovrstne raziskave mogoče pogledati tudi z drugega zornega kota. Različni avtorji (Glick Schiller in Wimmer 2002; Favell 2001b; Favell 2003) ugotavljajo, da raziskave pogosto temeljijo na nerefektirani predpostavki, v skladu s katero se meje modernih držav ujemajo s specifičnimi socio-kulturnimi skupnostmi, te pa naj bi predstavljale naravni prostor pripadanja in bivanja svojih članov/državljanov. V tem pogledu čezmejne migracije tako niso le utemeljene s prehajanjem političnih meja, zaščitnih z birokratskim in pravnim aparatom, temveč tudi z izselitvijo iz »domovine« z »domačo kulturo« in priselitvi v »tuj« državo z »drugačno kulturo«. Z drugimi besedami, gre za prelom s starim življenjem in integracijo v novega (Olwig 2001, 8). Takšno perspektivo, ki naturalizira državo kot naravno okolje svojih narojenih prebivalcev, sem zgoraj že označila za metodološki nacionalizem. Kot trdi Favell (2001b, 350–351), je domala vsa sodobna raziskovalna produkcija o integraciji v Evropi ujeta v reproduciranje mišljenja, osrediščenega na državo in (nacionalno) družbo: »Ko se govori o integraciji, se brez izjeme govori o integraciji v eno, nedeljivo (nacionalno) državo, in v eno, enotno (nacionalno) družbo.«

Kako je torej mogoče misliti transnacionalizem mimo metodološkega nacionalizma? Prednost analitske optike transnacionalizma je prav v tem, da tako na teoretski kot na metodološki ravni omogoča raziskave, ki spremljajo mobilnosti ljudi, družbene odnose, ki jih ti vzpostavljajo, ter vrste prostorov, ki se v tem procesu konstruirajo. Zaradi takih ambicij nujno stremi k preseganju metodološkega nacionalizma. Pomembni koncepti znotraj transnacionalne analitske optike migracij so namreč socio-kulturno polje (Olwig 2001), družbeno polje (Levitt in Glick Schiller 2004), transnacionalna skupnost (Faist 2000b; Riccio 2001) in transnacionalni družbeni prostor (Faist 2000b). Ti zelo sorodni koncepti sicer izhajajo iz različnih družboslovnih tradicij, vsi pa poskušajo opisovati in analitsko zajeti simultanost. Faist (2000b, 191) definira transnacionalne družbene prostore kot »kombinacije vezi, položajev, mrež, organizacij in mrež organizacij,³⁴ ki segajo čez meje mnogoterih držav.

34 Avtor uporablja izrazoslovje teorije socialnih mrež, s katero se raziskave s področja transnacionalizma pogosto okoriščajo. Za razvoj te teorije je ključna manchesterska šola antropologije, ki je z avtorji, kot so Max Gluckman, Clyde J. Mitchell, John Barnes, Fredrik Barth, Abner Cohen, Elizabeth Bott idr., v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja poudarila, med drugim, analizo medosebnih interakcij v povezavi s spreminjajočo se politično ekonomijo. Med omenjenimi je koncept socialnih mrež prvič uporabil Barnes v svoji raziskavi majhne ri-

Ti prostori označujejo družbene procese, in ne statičnih predstav o vezah in položajih.« Avtor (2000b, 195) nadalje loči med tremi tipi takšnih prostorov: transnacionalnimi sorodstvenimi skupinami, transnacionalnimi krogohodi in transnacionalnimi skupnostmi. Sama v svoji raziskavi za prostor »vmesnosti«, ki ga konstruirajo migranti z vzdrževanjem čezmejnih aktivnosti, uporabljam poimenovanje transnacionalna skupnost. Ta koncept označuje situacije, v katerih člani neke skupnosti brez bivanja v neposredni bližini (*propinquity*) skozi recipročnost in solidarnost dosežejo visoko stopnjo družbene kohezije in skupen repertoar simbolnih in kolektivnih reprezentacij (Faist 2000b, 196).

Uporaba koncepta transnacionalne skupnosti je bila že kritizirana, saj naj bi koncept skupnosti³⁵ izražal enake vrste zamejenost, kot je bila poprej očitana konceptu (nacionalne) družbe (glej Glick Schiller in Wimmer 2002). Vendar s privedbo koncepta qingtianske transnacionalne skupnosti v obravnavo ne mislim skupnosti, ki bi bila notranje homogena ali jasno zamejena. Transnacionalne skupnosti, tako kot vse druge družbene skupine, označuje

---

biške vasice Bremnes na Norveškem, kjer je ugotovil, da lahko zagledamo celoto družbenega življenja kot niz točk, ki so – vsaj nekatere – povezane med seboj, kar tvori »totalno mrežo« odnosov (Scott 2000, 28). Barnesova študija je pomembno navdihnila delo kanadske psihologinje Elisabeth Bott in angleškega antropologa Clydea Mitchella. Raziskovalci manchesterske šole so poudarjali predvsem neformalne, medosebne vezi, sama metoda pa je vključevala uporabo »ego-središčnih« mrež. Desetletje kasneje je Harrison White (1992) koncept socialnih mrež povezal z uporabo matematičnih metod, ki so temeljile na teoriji grafov. Tako imenovana harvardska šola je želela razviti matematično orientirano strukturo analizo, ki bi bila zmožna prikazati modele različnih družbenih struktur. Sociolog Mark Granovetter je leta 1973 objavil vplivno študijo o »moči šibkih vezi« (*the strenght of weak ties*), ki je temeljila na takšnih matematičnih modelih. Ugotavlja, da so prav »šibke« vezi znotraj socialne mreže posameznika ključne za prenos informacij (glej Granovetter 1973).

- 35 Koncept skupnosti ima v sociologiji zelo dolgo tradicijo, saj je o tem razmišljal že Ferdinand Tönnies (1912 [1887]), ki je analitično ločil dva tipa družbenih skupin: skupnost (*Gemeinschaft*) in družba (*Gesellschaft*). Prvi tip družbene skupine naj bi označeval številčno manjše skupine med sabo trdno povezanih posameznikov s podobnim načinom življenja in skupnim repertoarjem verovanj, medtem ko gre pri drugem tipu za sodobne družbe z razvito birokratsko strukturo in velikimi industrijskimi organizacijami, v katerih prevladujejo pretežno neosebne vezi in bolj razdelana delitev dela. Emile Durkheim (1997 [1893]) ni govoril o skupnosti kot o družbeni strukturi, temveč o odnosih med posamezniki. Vpeljal je koncept mehanične in organske solidarnosti. Koncept mehanične solidarnosti poudarja skupno zavest med pripadniki neke skupine, kjer je posledično posameznik podrejen interesom skupine, medtem ko je organska solidarnost posledica delitve dela v kompleksnejših družbah. Kasneje je koncept skupnosti postal zelo priljubljeno analitsko orodje, kar je imelo za posledico inflatorno rabo koncepta. Leta 1995 naj bi Hillery (v Lenarčič 2007, 418) zbral 94 različnih definicij skupnosti, zaradi česar so nekateri koncept razglasili za analitično neuporabnega. Kljub temu je koncept skupnosti in družboslovju še vedno zelo razširjen; med vidnejšimi deli, ki presegajo statično in zamejeno razumevanje skupnosti, so Cohen (1985), Crow in Allan (1994), Hoggett (1997) in Putnam (2000).

notranja diverzifikacija in stopnja hierarhičnosti. Transnacionalne skupnosti razumem predvsem v smislu specifičnih skupnih praks, ki jih izvajajo člani in ki so posledica njihovih časovno daljših čezmejnih aktivnosti, ter več različnih, med sabo tekmujočih in dopolnjujočih se govorov (med drugim tistega o skupnem izvoru), ki takšne aktivnosti uokvirjajo.

Kljub simbolni, virtualni in komunikacijski naravi transnacionalnih skupnosti pa je treba poudariti, da se te aktivnosti še vedno manifestirajo v materialnem svetu. S Smithom in Guarnizom (1998, 11) bi lahko rekli, da so čezmejne prakse, medtem ko povezujejo več kolektivitet po svetu, utelešene v specifičnih družbenih odnosih in umeščene v jasno določene prostore v zgodovinsko določenem času. Tukaj seveda ne gre za esencialistično razumevanje prostora kot objektivno danega in neodvisnega od človeških aktivnosti, pač pa za relacijsko razumevanje prostora, kjer se ta ustvarja skozi družbene odnose. V tem pogledu je vsak kraj, kot pravi Doreen Massey (1991), posebno, edinstveno presečišče mrež družbenih odnosov, gibanj in komunikacij. Po njenem mnenju gre za »kraj srečevanja« (*meeting place*: Massey 1991, 28), za »artikulirane trenutke v mrežah družbenih odnosov in razumevanj«. Govorimo lahko torej o družbenoprostorski dialektiki, ki izhaja iz podmene, da je prostor vedno družbeno posredovan (Lefebvre 1991; Harvey 2009 [1973]). Ko sledimo vsakodnevnim praksam in rutinam ljudi, opazujemo konture takšnega družbeno posredovanega prostora, ki pa ima to lastnost, da se nam vedno dozdeva že vnaprej podan in *naraven*.

Kakšen je potencialni prispevek prostorske perspektive pri raziskovanju transnacionalnih migracij? Uvid takšnega »globalnega občutja prostora« (Massey 1991) pri analizi transnacionalnih skupnosti lahko bistveno pripomore k ugotavljanju modalitet in vzorcev vzdrževanj (in tudi opuščanj) čezmejnih vezi med krajem izselitve in kraji priselitve. Hkrati predstavlja enega izmed načinov, kako se izogniti pastem metodološkega nacionalizma, saj ne predpostavlja (apriorne) pomembnosti posameznih političnih in/ali prostorskih kategorij (npr. držav). Epistemologije družbene prostorski namreč omogočajo, da usmerimo pozornost od analitsko neplodnega razmišljanja »kaj je prostor?« na vprašanje, »kako različne človeške prakse ustvarjajo in uporabljajo različne konceptualizacije prostora?«, k čemur je že pred skoraj štirimi desetletji nagovarjal David Harvey v svojem pogosto citiranem delu *The social justice and the city* (2009 [1973]).³⁶

36 V uvodu omenjenega dela Harvey (2009, 13) poudari, da je problem ustrezne konceptualizacije prostora razrešen skozi človeške prakse, ki se na ta prostor nanašajo. Prostor tako »ni ne absoluten, ne relativen ali relacijski sam po sebi, ampak je glede na okoliščine eno od tega ali hkrati vse«.

Glede na ta napotek se zdi smiselno Vranješev (2008) poudarek na zagledanju družbene produkcije prostora z vidika akterjev kot njenih oblikovalcev. Avtor (2008, 23) analitično loči družbeno prostorskost na »prostorske prakse« in »prostorske reprezentacije«. Medtem ko s prostorskimi praksami označuje procese (re)produkcije tega, kar pogosto imenujemo zunanji, objektiviziran svet, pa so prostorske reprezentacije zamišljene kot »rezultat in proces 'upomenjanja' prostorskih praks« (Vranješ 2008, 23–24). Oba vidika vzajemno oblikujeta »živeti prostor« oziroma »prostore reprezentacij« (Lefebvre 1991). Če torej povedano izrazim na primeru preučevanj transnacionalnih migracij, so prostorske prakse vse tiste aktivnosti in dejanja, s katerimi si migranti prisvajajo in preoblikujejo prostor v kraju izvora, krajih priselitve, pa tudi vmes. Prostorske reprezentacije pa se nanašajo na simbole, pomene in vedenja, ki omogočajo migracijo in so skozi izkušensko reinvecijo hkrati njen rezultat. Ključnega pomena je postavka, po kateri sta oba vidika v dialektičnem odnosu, oziroma z Lefebvrovimi besedami (1991, 73): »Kot rezultat preteklih dejanj je družbeni prostor tisti, ki omogoča nova dejanja tako, da nekatera spodbuja in druga prepoveduje.«

Opisano nekoliko spominja na pojem »habitusa«, kot ga je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v okviru njegove teorije prakse razvil Pierre Bourdieu (1977).³⁷ Habitus je postavil kot sistem trajnih in prenosnih dispozicij, ki na način integracije vseh preteklih izkušenj v slehernem trenutku deluje kot matrica zaznav, ocen in dejanj in omogoča izvrševanje neskončno diferenciranih nalog s pomočjo analognega izvrševanja shem, pridobljenih v poprejšnji praksi (Bourdieu v Wacquant 2006, 127, poudarki avtorja). Povedano drugače, habitus so priučene zmožnosti in strukturirana nagnjenja, oblikovana skozi pretekle dogodke, ki oblikujejo sedanje prakse in strukture ter pogojujejo naše percepcije teh (Bourdieu 2002). Gre za avtorjev poskus presejanja teorij, ki človeško delovanje razumejo kot mehansko reakcijo na eni strani, in tistih, ki vidijo človeške prakse kot posledico načrtnega zasledovanja zastavljenih ciljev, kar v družboslovju predstavlja nikoli razrešena diskusija o razmerju med strukturo in delovalnostjo.³⁸ Človeške prakse so v tem pogledu določene z dialektiko med nizom dispozicij, ki so rezultat preteklih dejanj in strukturirana nagnjenja k prihodnjim zaznavam in dejanjem hkrati, in družbenim

37 Delo *Esquisse d'une théorie de la pratique* (Oris teorije prakse) Pierra Bourdieuja je v izvirniku izšlo leta 1972, medtem ko je monografija *La production de l'espace* (Produkcija prostora) Henrija Lefebvra izšla dve leti kasneje, leta 1974.

38 V angleškem jeziku »structure – agency«. Tukaj za *agency* uporabljam prevod »delovalnost« (Knežević Hočevar 2013), medtem ko nekateri drugi avtorji uporabljajo prevode »tvornost« (Muršič 2006) ali »delovanje« Vranješ (2008).

okoljem, ki pa je seveda ponovno družbeno produciran. Habitus operira »pod ravnijo zavesti« (Wacquant 2006) in je vpisan v človeško telo, preko njega pa se zdi družbeno ustvarjen svet nekaj naravnega in samoumevnega (Eriksen 1995). Ta samoumevnost je posredovana preko odzivov, ki se sklicujejo na iste izkušnje. Bourdieu (1977, 80) v tej zvezi omenja na primer izreke in vsakdanje modrosti, ki so, kot bomo videli v nadaljevanju, nepogrešljivi tudi v predstavah Qingtiancev:

Eden izmed bistvenih učinkov delovanja habitusa je produkcija zdravorazumskega sveta, opremljenega z objektivnostjo. Ta je zajamčena s konsenzom pomena praks in sveta, oziroma z drugimi besedami, harmonizacije akterskih izkušenj in nepretrganih okrepitev, ki jih vsak od njih prejme v izražanju, individualnem ali kolektivnem (na festivalih na primer), improviziranem ali programiranem (vsakdanje modrosti, reki), podobnih ali identičnih izkušnjah.

V kontekstu migracij je treba poudariti, da so dispozicije sicer trajne, niso pa tudi nespremenljive. Lóic Wacquant (2006, 127) pojasnjuje, da so dispozicije družbeno postavljene, kar pomeni, da jih lahko izpostavljenost drugačnim okoliščinam »erodira, jim nasprotuje ali jih celo podira«, četudi je v habitus vdrela inercija. Habitus nas namreč sili k reproduciranju tistih praks, ki jih je družba »odložila« najprej, to je v najzgodnejšem otroštvu: »... vzorec posnema družbene strukture, kakršne so se nakotile, in to zaradi sleherne izmed njihovih plasti, ki učinkujejo kot prizma, skozi katero so poznejše izkušnje filtrirane, in prekrivajo poznejše sloje dispozicij (»taka je disproporcionirana teža shem, vsajenih v otroštvu«) (Wacquant 2006, 127).

Koncept habitusa se pojavlja tudi v preučevanju transnacionalnih migracij (Thieme 2008; Nowicka 2015). Guarnizo (1997, 311) je na primer transnacionalni habitus opisal kot »poseben niz dualističnih dispozicij, zaradi katerih so migranti nagnjeni k delovanju in odzivanju na določene situacije na način, ki je lahko, ni pa vedno, nameren, in ki ni zgolj zavestno sprejemanje specifičnih vedenjskih ali družbeno-kulturnih pravil«. Z avtorjem se je sicer mogoče strinjati, da je koncept habitusa smiselno vključiti tudi v transnacionalno analitsko optiko razumevanja migracij, vendar menim, da nikakor ne gre za »dualistične« dispozicije. Pridevnik »dualističen« se v angleškem jeziku namreč nanaša na »posedovanje dvojne narave, na dvojnost ali binarnost« (Webster Dictionary 1992), kar bi pomenilo, da migranti ohranjajo razločeni domeni vrednot, razumevanj in reprezentacij in jih potem lahko tudi poljubno uporabljajo glede na kontekst. V skladu z zgoraj zapisanim bi raje postavila, da je bolje kot o dualističnih dispozicijah govoriti o dispozicijah, ki so bolj ali

manj močno reproducirane, s to značilnostjo, da so vzorci nagnjeni k posne-manju tistih družbenih struktur, ki so se odložile najprej.

Habitus se navezuje tudi na koncept polja, ki ga Bourdieu (1991, 14) opredeli kot »strukturiran prostor pozicij, v katerem so pozicije in njihove povezave določene z distribucijo različnih vrst sredstev ali kapitala«. Družbe oziroma družbeni prostor, kot ga imenuje avtor, sestavlja večje število avtonomnih, a medsebojno povezanih in prekrivnih polj, ki jih strukturirajo odnosi moči med posamezniki in institucijami, ki zavzemajo strateške pozicije znotraj polj. Vsakemu polju odgovarja specifičen habitus, ki postane aktiven samo v odnosu do tega polja, in vsak habitus lahko vodi do zelo različnih praks in drž glede na stanje polja (prim. Bourdieu 1990, 116), saj so prakse produkt delovanja akterjevega habitusa, kapitala in polja. Vsako polje ima odgovarjajoča prava in družbene strukture, ki določajo meje dovoljenega znotraj polja. Znotraj polja posamezniki težijo k zasedanju določenih pozicij; te so pogojene z dostopnostjo do različnih oblik kapitala (ekonomskega, družbenega, kulturnega). Za zasedanje teh pozicij znotraj polja posamezniki uporabljajo strategije, ki pa so ponovno rezultat habitusa in praks, prilagojenih določenemu družbenemu polju. Poudariti je treba, da posameznikova pozicija znotraj polja in v relaciji do drugih polj ni nikoli absolutna, temveč vedno relacijska in relativna.

Z vstopom migrantov v nova okolja se hkrati ustvarjajo nova družbena polja. Obstoječa razmerja med različnimi oblikami kapitala se v tem procesu spremenijo, saj so različne oblike kapitala v novem družbenem polju ovrednotene drugače, to pa tudi spremeni razmerja moči znotraj polja in v odnosu do drugih polj (Thieme 2008). Težave, na primer, s katerimi se srečujejo migranti pri vstopu na lokalne trge dela, kažejo na to, kako so različne oblike kapitala (izobrazba, specifične veščine, udeležba v socialnih mrežah) v novem okolju zelo drugače vrednotene. V tem pogledu so migracije iz ruralnih in agrarnih predelov v mesta in metropole še posebej težavne, saj je razmerje med različnimi oblikami kapitala na vasi in v mestu zelo različno, prav tako pa so tudi posameznikove dispozicije drugače strukturirane. Migranti v takšnih primerih pogosto nadomeščajo manko ekonomskega ali kulturnega kapitala z družbenim; proti diskriminaciji na trgu dela se borijo z udeleževanjem v posebnih ekonomskih in drugih nišah, ki so dostopne samo članom določenih socialnih mrež (npr. zaposlitev v določeni gospodarski panogi, ki jo uredijo sorodniki ali prijatelji).

Zasedanje določenih pozicij znotraj družbenega polja je vedno rezultat pogajanj med posameznikom in drugimi udeleženci družbenega polja. Bourdieu in Wacquant (2006) poudarjata pomembnost skupnega kapitala (ekonomskega, družbenega in kulturnega) posameznika in njegove strategi-

je, kako uporabiti ta kapital. V kontekstu migracij je Erel (2010) na primeru visoko izobraženih migrantk pokazala, kako te mobilizirajo in vrednotijo svoj kulturni kapital skozi različne mehanizme, ki jih oblikujejo tako institucije družbe priselitve kot njihove migrantske socialne mreže. Kelly in Lusic (2006) pa menita, da migranti usvojijo tiste norme in vrednote družbe priselitve, ki najbolj odgovarjajo njihovim lastnim težnjam, te pa potem postanejo okvir, v katerem ponovno ovrednotijo družbeni, kulturni in ekonomski kapital, brez zavedanja, da je njihov habitus tisti, ki omogoča ta vrednotenja.

Kako so bili zgoraj orisani analitski koncepti pomoč pri nalogi, ki je bila »misliti transnacionalno skupnost Qingtiancev«? Predvsem tako, da so bili v središču mojega opazovanja aktivnosti, delovanja, strategije, postopki in dejanja akterjev, to je Qingtiancev, ki imajo in vzdržujejo čezmejno migracijsko izkušnjo. To pa v skladu s povedanim nikakor ne vključuje le tistih, ki migrirajo, temveč tudi tiste, ki to migracijo omogočajo, spodbujajo, zavirajo, komentirajo in presojujejo. Hkrati so me zanimala tudi mnenja, razmišljanja, »večne resnice« in zamišljanja nečlanov, ki te aktivnosti spremljajo in komentirajo (npr. pripadnikov drugih populacij v Sloveniji). Cilj, ki sem ga zasledovala, je bil oris »živetega prostora« ljudi, katere čezmejne aktivnosti lahko interpretiramo kot udeleževanje v družbeni skupini, katere članske prakse imajo to pomembno lastnost, da so *strukturirane* kot mobilne in kot takšne hkrati svoje okolje *strukturirajoče*.

**IZ QINGTIANA:
LOKALNO OBMOČJE
V PERSPEKTIVI IZSELJEVANJA**

Urbanizirano središče Hecheng, okraj Qingtian, LR Kitajska (Foto: M. Bofulin, oktober 2009).

Prebivalci Hechenga³⁹ se po izvirsko vodo pogosto odpravijo v hribe nad mestom. Najprej se nalahno, a vztrajno vzpenjajo med hišami po novi, široki betonski cesti, ki se na koncu razdeli, in sprehajalci, obteženi s plastičnimi posodami, privezanimi na dolgo palico, nadaljujejo po levi strani. Še nekaj sto metrov ob obzidju glavnega mestnega parka in oni ter posodje izginejo za robom hiše, obložene z belimi ploščicami. Od tod naprej več med sabo prepletenih stezic vodi skozi veliko pokopališče. Pot je strma, a razkošne grobnice nudijo pohodnikom pribežališče – pogosto je pred grobnico nameščena okrogla miza s štirimi, petimi kamnitimi sedeži, kar mimoidoči izkoristijo za krajši postanek. Pot je vse bolj strma in kmalu se odpre širok pogled na okrajno središče Qingtiana. Smog in vlaga ustvarjata kopreno, ki barvno paleto zoži na različne odtenke sive in rjave. Zvočno kuliso panoramske slike tvori nenehen in zaradi vetra pridušen hrup gradbenih strojev ter rezek zvok avtomobilskih trobelj.

Reka Ou se lenobno vleče med nagubanim površjem goratega jugovzhoda province Zhejiang. V poletnem času je povsem nizka, v njenem koritu pa se komaj premikajoča se voda izmenjuje z ogromnimi zaplatami rečnega proda. Te so prebivalci izkoristili za oglasno desko – pobarvani rečni kamni, pazljivo zloženi v ogromne črke, govorijo o velikem prijateljstvu in večni ljubezni. Nižini ob obeh rečnih bregovih sta do zadnje pedi pozidani z visokimi stavbami, iz katerih tu in tam štrlijo nebotičniki, te pa obkrožajo obsežne, novo zgrajene soseske prostornih hiš, ki oponašajo slog evropskih predmestnih hiš premožnejšega sloja prebivalstva. Mesto se terasasto vzpenja in zažira v hribovita pobočja nad reko. Rečna bregova povezujejo trije novi mostovi. Na prvem in tretjem so na spodnjem loku mostu pripete modre table, kjer je z velikimi rumenimi črkami izpisano: »Overseas Chinese district Qingtian welcome

---

39 Hecheng je urbanizirano središče okraja Qingtian, ime pa bi v prevodu pomenilo »mesto žerjavov«.

you – Bienvenu Zone Qingtian pour les chinoise doutre mer – Bienvenidos al distrito de nitramar Qingtian – Qiaoxiang Qingtian huanying ni« (slika 1).⁴⁰

Komu je dobrodošlica namenjena? Zakaj je izpisana prav v teh štirih jezikih? In zakaj je razobešana tukaj? V čem se Qingtian razlikuje od številnih drugih podobnih mestec v provinci in širši Kitajski? Odgovore na zastavljena vprašanja najdemo v razvoju od nepomembne agrarne naselbine do sodobnega mesteca, ki ima uradno priznan status »okraja izseljencev« (*qiaoxiang*).

Slika 1: Napis »Dobrodošli v Qingtianu, okraju izseljencev« na mostu Tashan, urbanizirana občina Hecheng, okraj Qingtian (Foto: M. Bofulin, maj 2006)

40 Slogan »Dobrodošli v Qingtianu, okraju izseljencev« je izpisan v angleškem, francoskem, španskem in kitajskem jeziku.

QINGTIAN – DEVET DELOV GORA, POLOVIČKA VODA IN POLOVIČKA POLJ

Qingtian je del obalne province Zhejiang⁴¹ na jugovzhodu LR Kitajske. Severni del province je raven svet, primeren za intenzivno kmetijsko obdelavo, medtem ko je južni del zelo gorat in prepreden z mnogimi hudourniškimi vodami. V Qingtianu, ki je lociran v jugovzhodnem delu province, večino površja prištevamo h goratemu svetu, le manjšino (deset odstotkov) k vodnim površinam in obdelovalni zemlji. Qingtianci pogosto uporabljajo reke in pregovore, s katerimi želijo ponazoriti, da je bilo zaradi goratosti površja kmetijstvo v preteklosti močno oteženo, posledično pa je to pomenilo neprestan boj z naravo in življenje v pomanjkanju. V rekih »devet delov gora, polovička voda in polovička polj« (*jiu shan, ban shui, banfen tian*) ali »veliko gora, veliko ljudi, malo zemlje« (*shan duo, ren duo, di shao*) so gore »simbol revščine in težkega življenja, pa tudi zaostalosti« (Beltrán 2003, 19). Da bi povečali obdelovalne površine, so bila polja pogosto urejena terasasto. Tukaj so prebivalci gojili predvsem riž in sladek krompir, nekoliko manj pa še pšenico, ječmen, sojo in fižol (Chen 1990, 155). Terasasta polja so bila še dodatno ogrožena zaradi poletnih nalivov in hudournikov, ki so povzročali erozijo tal. Chen (v Beltrán 2003, 21) opisuje življenje v Qingtianu ob koncu devetnajstega stoletja:

... naklon površja skupaj z dežjem povzroča močno erozijo tal. Padavine, ki polnijo reko Ou in hudourniške potoke, pobirajo še nepobrane pridelke na terasastih in obrečnih poljih. Ko nastopi suša nikakor ni mogoče namočiti polj. Vrhovi gora so neprehodna goščava, ob vznožju pa se akumulira prst in voda. Da preživijo, ljudje spreminjajo naklon gora v terasasta polja, kjer gojijo sladek krompir. Vso leto delajo marljivo in vztrajno, a vendar to ne zadostuje za prehranitev. Življenje je zelo težko. Če v gorah ne dežuje deset dni, se kanali posušijo, prst se spremeni v pesek in pridelek je izgubljen.

41 LR Kitajska je upravno razdeljena na province (*sheng*) in avtonomne regije (*zizhiqu*) ter mestne občine (*zhixiashi*), ki so skupaj s posebnimi administrativnimi regijama (Hongkong, Makao) pod upravo centralnih oblasti v Peking. Province ali avtonomne regije se nadalje delijo na prefekture (*diqu*), okraje (*xian*), avtonomne okraje (*zizhixian*) in/ali mesta (*shi*). Okraj sestavljajo občine z ruralnimi središči (*xiang*), občine narodnostnih manjšin (*minzuxiang*) in občine z urbaniziranimi središči (*zhen*). Provinca Zhejiang se tako deli na 11 prefektur, med katerimi je tudi prefektura Lishui. Ta se nato deli na šest okrajev (med njimi Qingtian), eno okrožje (*qu*), mesto na ravnih okraja in avtonomni okraj poseljen s pripadniki manjšine She.

Slika 2: Panoramska fotografija urbaniziranega središča Qingtiana (Foto: M. Bofulin, november 2009)

Leta 1941, na primer, je bilo v kmetijstvu zaposlenih več kot 86 odstotkov aktivnega prebivalstva (Chen v Beltrán 2003, 29). Za preživetje nekaj več kot 220.000 ljudi v okraju je bilo treba hrano uvažati iz rodovitnejših območij province. Za območje so imeli ljudje navado reči: »Brez ravnih polj, ki bi jih bilo mogoče orati, brez murvinih listov, ki bi jih bilo mogoče nakopičiti, brez ribje soli, ki bi jo bilo mogoče prodati za dobiček, brez živinoreje, s katero bi obogateli, je jugovzhod res neprijazen kraj« (*Wu pingyuan tian yan yi geng, wu rou sangshi wo yi ji, wu yuyan shanggu zhi li, wu xumu fanmai zhi rao, dongnan zhi qiaorang ye*). Preživetje številnih prebivalcev je bilo v preteklosti še dodatno ogroženo zaradi načina dedovanja, v skladu s katerim so bile nepremičnine enakomerno razdeljene med vse moške potomce, kar je vodilo v siromašenje in krčenje kmetijskih posestev.

Čeravno goratost območja ni primerna za intenzivno kmetijstvo, pa vzpetine skrivajo precejšnje zaloge različnih rudnin. Granit, molibden, pirit (železov kršec), fluorit (jedavec), svinec, cink, grafit, glina (kaolin) so najpogostejši, najpomembnejša za razvoj območja pa so se izkazala nahajališča bledozelenega salovca oziroma steatita (*yela shi*), ki je primeren za rezbarjenje in izdelovanje različnih okrasnih predmetov (slika 3). Prav z območij z bogatimi nahajališči steatita (občine Shankou, Fangshan, Hecheng in Youzhu) se je v de-

vetnajstem stoletju pričelo izseljevanje iz okraja v Evropo. Mette Thunø (1999, 172) ta pojav razlaga s pomočjo že omenjenega pojma *habitus*: izseljevanje iz zgolj določenih delov okraja je posledica zgodovinskih dogodkov, ki so jih sooblikovale objektivne okoliščine prisotnosti steatita v območju. Kolonialna prisotnost Evropejcev v širši regiji in njihova navdušenost nad kamnitimi izdelki iz Qingtiana sta oživili obrt rezbarjenja in trgovanje s poldragim kamnom, ki pa je že bilo del kolektivne zgodovine območja – z izdelki iz steatita se je namreč trgovalo že stoletja. Kot ugotavlja raziskovalka (Thunø 1999, 175, poudarki dodani), je v vaseh okraja Qingtian, kjer se ta poldragi kamen nahaja, medregijska migracija ustvarila *habitus*, ki je potem ustvaril potreben ekonomski in družbeni kapital, da so lokalni prebivalci *zaznali* in *izkoristili* potencialne možnosti izseljevanja. V vaseh, kjer steatita in tradicije rezbarjenja ni, je bilo izseljevanje zaradi lokalnega *habitusa*, oblikovanega skozi agrarno ekonomijo, manj privlačno. Ker v kolektivnem spominu prebivalcev teh vasi niso bile odložene izkušnje trgovanja s steatitom in s tem povezanih migracij, izseljevanje ni pomenilo ene izmed mogočih življenjskih strategij, ali bolje rečeno, vaščani te možnosti niso zazrli kot priložnost.

Slika 3: Primer značilno rezbarjenega izdelka iz steatita v nastajanju (Foto: M. Bofulin, marec 2006)

Zemljevid 2: Provinca Zhejiang (Kartografija: U. Kanjir)

Območje Qingtiana je med slabše razvitimi v provinci Zhejiang. Leta 2008 je okraj pridal na 48. mestu med 69. okraji in mesti te province (Zhejiang Provincial Bureau of Statistics 2008) glede na bruto družbeni proizvod na osebo. Še več, Qingtian, ki mu je v upravnem sistemu LR Kitajske dodeljen status okraja, upravno ni del gospodarsko razvite urbane prefekture Wenzhou, temveč je del ruralne prefekture Lishui, ki prav tako, kot kažejo ekonomski kazalniki, trpi razvojni zaostanek v primerjavi z razvitimi deli province Zhejiang. Zhejiang je sicer ena najgosteje poseljenih provinc Kitajske. S skoraj 50 milijoni prebivalcev na površini 102.000 kvadratnih kilometrov dosega gostoto 480 prebivalcev na kvadratni kilometer, kar jo je v času raziskave uvrščalo

na peto mesto med 22 provincami in petimi avtonomnimi regijami (Zhejiang Provincial Bureau of Statistics 2010).

V prometnem smislu je bil Qingtian dolga desetletja zapostavljen, vendar so na začetku enaindvajsetega stoletja dogradili avtocesto, ki povezuje Wenzhou z Lishuijem, kar sedaj prebivalcem Qingtiana poleg železniške omogoča tudi hitro cestno povezavo. Središče okraja Qingtian je urbanizirana občina Hecheng, okraj pa je razdeljen še na devet urbaniziranih občin in 22 ruralnih občin. Celotno območje meri 2484 kvadratnih kilometrov, leta 2008 pa naj bi po statističnih podatkih v okraju živelo 491.500 prebivalcev (Zhejiang Provincial Bureau of Statistics 2008). Tudi qingtianski okraj je razmeroma gosto poseljen (198 prebivalcev na kvadratni kilometer), vendar gre kljub temu za podpovprečno gostoto znotraj province. O številu izseljencev obstajajo različni podatki; Zhang (2007, 69) navaja, da je bilo skupno število izseljencev iz Qingtiana, živečih na petih kontinentih, leta 2006 okoli 210.000, podoben podatek je naveden tudi v Wu (2006, 236);⁴² Thunø (1999, 176) in Beltrán (2003, 42) navajata podatek iz leta 1995, in sicer 60.000 izseljencev. V Qingtianu velja splošna, najverjetneje pretirana ocena, da je polovica prebivalstva v tujini, torej krepko čez 200.000 oseb. Zaradi pogostega prehajanja mej, vračanja domov in ponovne izselitve je realistično oceno gotovo težko podati. Mette Thunø (1999, 176) na primer med drugim piše, da se je v območje iz tujine vrnilo kar 80.000 oseb. Upoštevatni je treba, da ti statistični podatki zajemajo le dovoljene prehode mej, ne pa tudi števila nedokumentiranih migrantov. Prav tako je težko ugotoviti, kdo od izseljencev ima stalno prebivališče prijavljeno samo v Evropi, kdo pa tudi na Kitajskem. Ugotavljanje števila izseljencev še dodatno zapletajo zasledovani cilji posameznih akterjev; lokalna vlada si prizadeva prikazati čim višje število izseljencev, saj zaradi tega v hierarhiji lokalnih območij znotraj province zaseda pomembnejše mesto, lokalne izseljenske organizacije se želijo ponašati s čim višjim članstvom, medtem ko se lokalni kronisti in zgodovinpisci zelo močno identificirajo s qingtianskim izseljenskim mitom, ki poudarja pomembnost izseljevanja za razvoj območja. Vse to bi lahko vodilo k prikazovanju pretiranih ocen.

Lokalna oblast okraja je Qingtian razglasila za »mesto izseljencev, mesto rezbarjenja kamna, in mesto slavnih oseb« (*huaqiao zhi xiang, shidiao zhi xiang, mingren zhi xiang*), s čimer želi poudariti vlogo izseljenstva in male obrti v razvoju mesta ter ga zgodovinsko umestiti v obdobja prelomnih dogodkov pretekle in polpretekle zgodovine. Krilatica tako sedaj odzvanja z velikih oglasnih panojev, iz časopisov in prazničnih napisov in nagovarja domače prebivalstvo

---

42 Avtorja v opombah pojasnita, da sta podatke pridobila od lokalnega Urada za izseljenje.

s sporočilom, da živijo v posebnem kraju z bogato zgodovino in posebnim qingtianskim šarmom (*Qingtian fengcai*). Domačini pogosto govorijo o veliki transformaciji okraja iz nepomembnega ruralnega območja v urbanizirano središče, ki se ponša s prav tako visokimi stavbami, kot jih imajo na primer v provincijskem središču Hangzhou. V *Shanghai Qiaobao* (Šanghajski izseljenski časopis) lahko preberemo, da »so Qingtianu včasih rekli kar mali Tibet, kar se je nanašalo na slabo prometno dostopnost mesta, pa tudi na gospodarsko zaostalost, v zadnjem obdobju pa ga ljudje imenujejo mali Hongkong, celo mala Evropa« (Shanghai Qiaobao 2009). Primerjava panoramske fotografije Qingtiana iz leta 1985 s tisto iz leta 2005 razkriva res ogromen razkorak (Ye 2005). Zgodnejša, črno-bela slika prikazuje naselje manjšega števila precej neuglednih hiš, nanizanih ob reki Ou, za njimi pa neposeljeno in skoraj golo hribovje. O mostovih, ki bi povezovali oba rečna bregova, ni sledu. Ko sem o tem povprašala starejše prebivalce Qingtiana, so se nasmejali in odgovorili: »Kakšni mostovi neki! Imeli smo brodarje, ki so nas prepeljali čez.« Qingtian 20 let kasneje je neprepoznaven – množica sodobnih blokovskih naselij na levem in desnem rečnem bregu, nekaj nebotičnikov, nova avtocesta, trije veliki železobetonski mostovi in naselja razkošnih družinskih hiš, ki se zajedajo v hribovje izza mesta. Javni govori, med katerimi se zdi dominanten govor lokalnih uradnikov, pripisujejo ta razvoj prav posledicam izseljevanja v tujino.

V teh govorih je skoraj vedno poudarjeno, da so prebivalci območja obdarjeni s posebnim »zhejiangškim duhom« (*Zhejiang jingshen*), ki je lokalno pojmovan kot posebna, zelo podjetna in preživetveno uspešna mentalna dispozicija. Na vprašanje, kako bi ga definirali, so sogovorniki odgovarjali, da se tamkajšnji prebivalci »ne bojijo trdega življenja« (*bu pa xinku*), omenjali pa so še uspešne posameznike iz regije in »wenzhouvski poslovni model« (*Wenzhou moshi*).⁴³ »Zhejiangški duh« temelji na podjetništvu, ki je običajno organizirano znotraj gospodinjstva ali družine, za akterje pa je značilno, da so uspešni tudi v tržno zelo zaostrenih razmerah. Govor o posebnem »zhejiangškem duhu« izpostavi tri za razvoj gospodarskih dejavnosti neugodne vidike geografskega in zgodovinskega razvoja območja: goratost površja, omejen uspeh kmetijstva zaradi pomanjkanja obdelovalne zemlje ter zanemarjanje razvoja območja zaradi bližine Tajvana⁴⁴ (najprej v času dinastije Qing (1644–1912) in kasneje

43 »Wenzhouvski poslovni model« velja na Kitajskem za uspešen model ruralnega gospodarskega razvoja in ruralne industrializacije (Yang 2007). Več o tem v nadaljevanju poglavja.

44 V obeh obdobjih je aktualno oblast motilo, da se v območju zadržujejo lojalisti prejšnjemu režimu in vzdržujejo stike z »nasprotniki« na Tajvanu. Komunistično oblast je na primer motilo tudi dejstvo, da je bila provinca med državljansko vojno (1927–1949) močno oporišče Kuomintanga, zato je Kitajska komunistična partija (KKP) po zmagi območje načrtno zane-

v prvih treh desetletjih obstoja LR Kitajske (1949–1978)). Hkrati pa poudarja še eno »naravno danost« – iznajdljivost in premetenost lokalnega prebivalstva. Povedano je zgoščeno v reku: »Nimamo zemlje, nimamo prostora, vendar imamo možgane« (*mei tudi, mei kongjian, dan you naodai*). Song (2006, 52) meni, da je del »wenzhouskega⁴⁵ duha« »drzniti si tvegati, biti samozadosten in poskušati biti še močnejši, biti pripravljen trpeti in biti marljiv, vedno prizadevati si biti najboljši«. Te lastnosti, kot verjamejo prebivalci, so najpomembnejše prav pri podjetništvu – temeljnemu kamnu »zhejiangškega duha«.

Pristanišče Wenzhou z ruralnim zaledjem je že zelo dolgo uspešno v obrti in trgovanju. V preteklosti so z izdelovanjem čevljev, dežnikov in predilstvom prebivalci ustvarjali dodatne družinske dohodke, ki so sicer izvirali iz kmetijstva. Ker so centralne oblasti območje načrtno zanemarjale, je gospodarstvo nazadovalo, hkrati pa je upadel tudi nadzor oblasti nad območjem. Zaradi kaotičnih razmer v času kulturne revolucije (1966–1976), predvsem velike nezaposlenosti in pomanjkanja osnovnih življenjskih potrebščin, so prebivalci pričeli z nezakonitim zasebnim trgovanjem in proizvodnjo, kjer so sodelovali zlasti člani gospodinjstva (t. i. podzemne tovarne) (Parris 1993, 244). Tako je v območju, neodvisno od državnega sistema, deloval zasebni transportni sistem, sistem dobave energije ter osnovnih materialov, in to nekaj let pred pričetkom Deng Xiaopingovih reform⁴⁶ (Parris 1993, 245), kar je bilo v popolnem nasprotju z uradno socialistično ideologijo. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so bili položeni temelji za razvoj zasebnega podjetništva, ki so ga sredi osemdesetih poimenovali »wenzhouski model«. Zanj je značilen velik delež zasebnih podjetij, specializirani trgi za določene proizvode (npr. proizvodnja

---

marjala. Med drugim so vsilili postavitev težke industrije, ki pa jo skromna naravna bogastva v pokrajini niso mogla podpirati. Kljub temu je provinca vedno izstopala po številu zasebnih podjetij; oblast tudi med kulturno revolucijo ni uspela izbrisati vseh sledi kapitalizma (Hutchings 2001, 489).

- 45 V govoru o »zhejiangškem duhu« je Zhejiang pogosto zamenjan s pomembnim pristaniščem Wenzhou v Zhejiangu, torej »wenzhouski duh«, oba izraza pa sta sinonim za poslovno premetenost in uspešnost v zaostrenih gospodarskih razmerah. Wenzhou naj bi zaradi hitrega in uspešnega gospodarskega razvoja utelešal bistvo province Zhejiang, ki je danes (z izjemo metropolitanskih mest Peking, Šanghaj in Tianjin) glede na bruto družbeni proizvod med tremi gospodarsko najproduktivnejšimi provincami LR Kitajske (The China Perspective 2012).
- 46 Deng Xiaoping je pričel graditi socializem s kitajskimi značilnostmi potem, ko je leta 1978 na tretjem plenumu 11. kongresa Centralnega komiteja KKP pridobil široko politično podporo za uvedbo ekonomskih reform. Zavzemal se je za modernizacijo in odpiranje zunanjemu svetu, a zavračal kakršnokoli »mehansko kopiranje in aplikacijo tujih izkušenj in modelov« ter pozval Kitajsko, naj utemelji razvoj na lastnih temeljih in sledi svoji lastni poti (Košťomaj 2003). Politika odprtih vrat (*kaifang gaige*), ki jo je pričel izvajati kmalu po prihodu na oblast, je prinesla obete dolgoročno rastočega gospodarstva (Yan v Košťomaj 2003).

gumbov v Qiaotouvu), razširjene trgovske mreže visoko mobilnih prebivalcev Wenzhouva in okoliških območij, majhna kapitalska intenzivnost, in omejena avtomatizacija proizvodnega procesa (Zhang 2001, 52; Tomba 1999, 282). Fei Xiaotong, znameniti kitajski antropolog (v Tomba 1999, 282), je ob neki priložnosti izjavil, da wenzhouska podjetja temeljijo na »paru rok, nog, treh žigih in štirih proizvodih«. ⁴⁷ »Wenzhouvski model« so zaradi izredne uspešnosti v svojem izvornem okolju kmalu »legalizirale« tudi centralne oblasti. Wenzhou je tako leta 1985 postal eksperimentalno območje za uvedbo ekonomskih reform (Parris 1993, 256), kasneje pa so bile številne prakse, značilne za takšen tip gospodarstva, sprejete in legalizirane v politikah centralnih oblasti (Tomba 1999, 282). Prebivalci območja so zelo ponosni na to izkušnjo, saj kaže na to, da so podjetni tudi v manj ugodnih pogojih in da zmorejo s trgovanjem preživeti tudi takrat, ko se to zdi nemogoče. Ker je model tudi širše prerasel v simbol gospodarskega uspeha, ki sloni na »malih« ljudeh, in ne velikih državnih podjetjih, prebivalcem Zhejianga tudi drugod po državi priznavajo veliko poslovno iznajdljivost in preživetveno sposobnost.

Bliskovit gospodarski razvoj v regiji je le še spodbudil izseljevanje malih trgovcev, ki so tako znotraj LR Kitajske kot tudi zunaj njenih meja ustvarili »ekonomske niše«, te pa so kmalu postale mali »gospodarski čudeži«. Eden takšnih je prav gotovo »Zhejiangška vas« (*Zhejiang cun*) v Pekingu, kjer so večinoma nedokumentirani migranti ⁴⁸ iz Wenzhoua ustvarili naselbino in kljub zakonskim omejitvam in prepovedim dosegli »*de facto*« administrativno neodvisnost od pekinške mestne občine ter se samoorganizirali v smislu proizvodnje in družbenih storitev« (Tomba 1999, 280). Podoben primer je skupnost migrantov iz Wenzhoua in Qingtiana v italijanskem Pratu. V samorazumevanju prebivalcev tega dela Zhejianga je prostorska mobilnost ključna za gospodarski uspeh, saj so protagonisti takšnega poslovnega modela vedno na preži za novimi trgi in novimi poslovnimi priložnostmi. Za ljudi iz Wenzhoua naj bi veljalo: »Kjer je trg, tam je tudi Wenzhoučan, kjer trga ni, pa lahko pričakuješ, da se bo Wenzhoučan pojavil« (Song 2006, 1). Zhang (2001, 38)

---

47 Fei Xiaotong želi poudariti, da je v tovrstnih podjetjih nizko število zaposlenih, veliko ročnega dela, birokratski postopki so zminimizirani, prav tako so podjetja specializirana le za peščico izdelkov.

48 LR Kitajska s sistemom registracije gospodinjev (*hukou*) regulira notranje migracijske tokove. V pred-reformskem obdobju je *hukou* sistem deloval kot nekakšen notranji sistem potnih listov. Uradno je samo *hukou* selitev migracija (*qianyi*), vsi drugi načini mobilnosti so le »populacijsko gibanje« (*renkou liudong*) ali »plavajoče prebivalstvo« (*liudong renkou*) in kot takšni nelegalni (Chan 1999, 51).

meni, da prebivalci Wenzhoua sebe dojemajo kot zelo mobilne, na migracijo pa gledajo kot na učinkovit način družbene mobilnosti.

HISTORIOGRAFIJA QINGTIANSKEGA IZSELJEVANJA

V zadnjih 20 letih je v Qingtianu izšla cela vrsta publikacij, katerih osrednja tema je izseljevanje. Čeprav so avtorji povečini lokalni kronisti, ki so natančno preiskali arhivske zapise,⁴⁹ pa bolj aktualne informacije praviloma posreduje lokalni Urad za izseljence (*Qiaoban*). Še več, lokalni Urad za izseljence in z njim povezana institucionalna izseljenska struktura aktivno sodelujeta v postopku zbiranja in izbiranja tem, ki se v takšnih publikacijah pojavljajo. Posledici sta vsaj dve: tovrstne publikacije z istim naborom informacij delujejo precej uniformno, hkrati pa neprestano ponavljanje zelo sorodnega nabora podatkov sistematično gradi metanaracijo o pomenu izseljevanja za okraj. Posamezni dogodki so učinkovito povezani v strnjeno in linearno pripoved, kjer izseljevanje progresivno napreduje od lokalno marginalnega početja do pojava, ki dominantno oblikuje in preoblikuje lokalno skupnost. Qingtianska izseljenska historiografija običajno razdeli izseljevanje iz Qingtiana v tri obdobja. Prvo je tako imenovano »pionirsko obdobje«, ko se je nekaj posameznikov odselilo v Evropo in pričelo s prodajanjem rezbarjenih kamnitih izdelkov. Izseljevanje v drugem obdobju (med letoma 1920 in 1930) se razume kot »zlato« obdobje izseljevanja in kot pomembno za gospodarski razvoj okraja. V tretjem obdobju, po reformah leta 1978, pa je skoraj množično izseljevanje utrdilo sloves Qingtiana kot »območja izseljevanja« in vzpostavilo globalno skupnost izseljenih Qingtiancev.

Lokalni obrtniki so v času dinastije Ming (1368–1644) pričeli prodajati drobne izdelke v bližnjih romarskih destinacijah, najprej predvsem ob Zahodnem jezeru v Hangzhovu in budistični sveti gori Putuo v bližini Ningboja. Kasneje so razširili območje prodaje in krošnjarjenja tudi na druga obalna mesta, ki so bila z različnimi sporazumi med kolonialnimi silami in kitajskim cesarstvom odprta za trgovanje s tujci⁵⁰ (Wenzhou, Šanghaj, Wuhan, Tianjin,

49 Glede na obseg izseljevanja je zapisov o zgodnjih izselitvah relativno malo. Predvidevam, da zaradi politično nestabilnega obdobja in pogostih menjav oblasti na lokalni ali nacionalni ravni birokratsko spremljanje tovrstnih pojavov ni bilo zelo natančno, hkrati pa je velika verjetnost, da so bili številni dokumenti uničeni v obdobju kulturne revolucije.

50 Gre za t. i. pogodbeno pristanišča (*treaty ports*). S sporazumom iz Nankinga (1842) je bila kitajska cesarska oblast zaradi poraza v prvi opijski vojni primorana dovoliti trgovanje britanskim trgovcem v naslednjih pristaniščih: Ningbo, Nanking, Xiamen, Fuzhou, Guanzhou

Nanking, Peking) (Wu 2006, 50). Evropskim, ameriškim in ruskim predstavnikom kolonialnih sil naj bi ti izdelki celo tako ugajali, da so bili pripravljene plačati tudi znatno več denarja kot lokalni kupci. To je qingtianske prodajalce spodbudilo, da so izkoristili evropsko navdušenje nad »eksotičnim Daljnim vzhodom« in izdelki *chinoiserie*⁵¹ in se podali na negotovo pot s ciljem trgovanja z okrasnimi izdelki v Evropi in v manjšem obsegu tudi na drugih celinah. Pogosto navajano ustno pričevanje Chen Liteja (Thunø 1999, 162) govori o izselitvi enega prvih Qingtiancev v Evropo. Po njegovem pričevanju naj bi se Chen Yuanfeng, klesar kamna iz revne družine, zaposlil pri lokalnemu qingtianskemu premožnežu kot služabnik. Ob neki priložnosti je družino spremljal na izlet na budistično sveto goro Putuo, kamor je vzel s sabo tudi nekaj svojih umetelno izrezljanih predmetov iz steatita. Razstavljeni pred vhodom v Faye tempelj so pritegnili veliko pozornost evropskih obiskovalcev in Chen je uspel prodati svoje kamnite opice in druge izdelke po zelo visoki ceni. Opogumljen z nepričakovanim uspehom je pričel redno prodajati svoje izdelke na turističnih lokacijah na Putuo in drugje, kmalu pa so mu sledili tudi sovaščani, ki so svoje izdelke začeli oblikovati glede na zahteve strank in evropski okus. Prepričan o dobri poslovni priložnosti se je Chen Yuanfeng skupaj z nekaj drugimi sovaščani leta 1893 vkrcal na francoski parnik v Vietnamu in odplul proti Marseillu.⁵² O povezavi med trgovanjem z izdelki iz poldragega kamna in zgodnjo emigracijo govori tudi zapis na nagrobniku na pokopališču v občini Shankou, ki je najstarejši pisni vir o izseljevanju iz območja:

Gospod Lin Maoxiang ... je bil že odrasel mož, ko si je zaželel iti na tuje in trgovati s svojimi izdelki ... V štirinajstem letu Guangxu (1888) je šel celo do Amerike in je v San Franciscu srečal spoštovanega kitajskega odposlanca, gospoda Fu Yunlonga ... Čez nekaj let je s svojima dvema sinovoma postopoma obiskal vseh pet kontinentov in vsi njegovi načrti so se uresničili (Zhou v Thunø 1999, 163).

---

in Šanghaj. S sporazumom iz Tianjina (1858), ki ga je kitajska oblast sklenila z Britanci, Američani, Rusi in Francozi, se je število »odprtih« pristanišč še povečalo: Danshui, Hantou, Jiujiang, Niuzhuang, Qiongzhou, Shantou, Tainan, Zhenjiang and Zhifu. Leta 1876 so s Sporazumom iz Chefooja med britanskimi in kitajskimi oblastmi med drugim odprli še pristanišče Wenzhou, leta 1895 pa so s Sporazumom iz Shimonosekija med japonsko in kitajsko oblastjo omogočili še prosto trgovanje v Hangzhouvu, Suzhouvu in Chongqingju.

51 Umetniški slog sredine osemnajstega stoletja, ki je v arhitekturi, uporabni umetnosti in tudi oblikovanju vrtov poskušal posnemati kitajske vzore.

52 Thunø (1999, 162) v svojem tekstu ne pojasnjuje, zakaj in kako je Chen Yuanfeng prišel do Vietnama in zakaj se je šele tam vkrcal na ladjo proti Evropi.

Tabela 3: Periodizacija po historiografiji qingtianskega izseljenstva

ZGODOVINSKO OBDOBJE	LOKACIJA	AKTIVNOSTI
Dinastija Ming (1368–1644)	Budistični romarski kraj Putuo, pristanišče Ningbo	Prodaja kamnitih rezljanih izdelkov
Dinastija Qing, obdobje Guanxu (1871–1908)	Turistični kraji vzhodne Kitajske, Sibirija, Marseille, Pariz	Krošnjarjenje s kamnitimi rezljanimi izdelki in drobnimi izdelki za vsakdanjo rabo
Republika Kitajska (1912–)	Evropske prestolnice, Japonska, ZDA, Rusija	Najemniški vojaki, trgovina, krošnjarjenje, najemniški delavci
Umik Kuomintanga na Tajvan (1949)	Tajvan, ZDA	Prostovoljna in neprostovoljna emigracija na Tajvan skupaj z vojsko Kuomintanga in njihovimi podporniki
LR Kitajska, poreformsko obdobje (1978–)	Množično izseljevanje v »120 držav in regij«	Trgovina, gostinstvo, gradbeništvo, tekstilna industrija

Vzpostavitev migracijskega toka med Evropo in Kitajsko je spodbudila tudi relativno dobra prometna povezava med obema lokacijama. Živahno trgovanje pod okriljem kolonialnih (evropskih, ameriških, japonskih in ruskih) sil je vzpostavilo več prometnih poti (medkontinentalni ladijski in čezkontinentalni železniški promet), ki so jih sedaj lahko uporabljali tudi bodoči qingtianski izseljenci. Pogosto citiran navedek v angleški izdaji *China Yearbook* iz leta 1935 govori o manjšem številu kitajskih migrantov, večinoma iz Qingtiana, ki naj bi preko Sibirije prišli v Evropo z namenom trgovanja (Christiansen 2003, 102).⁵³ Leta 1904 je pričela obratovati transsibirska železnica in nekateri zgodnji migranti naj bi v Evropo prišli tako, da so prehodili Sibirijo ob železniških tračnicah. Navedki o nekaterih drugih posameznikih⁵⁴

53 Christiansen (2003, 102) navaja, da ni uspel preveriti, ali gre za resničen dogodek, vendar predvideva, da podatek ni točen.

54 Mnogi migranti iz Qingtiana so si v Franciji, na Nizozemskem in v Veliki Britaniji ustvarili uspešna trgovska podjetja. Rezbarja Zhuja, na primer, je leta 1900 zaposlil angleški trgovec, že kmalu po tem pa je Zhuju uspelo odpreti lastno trgovnico v Londonu (Chen 1990, 641);

pričajo o tem, da so Qingtianski bili v Evropi (pa tudi na drugih kontinentih) že ob koncu devetnajstega stoletja, in tam so se ukvarjali s krošnjarstvom in trgovanjem. Izseljevanje takšnih »pionirjev« naj bi bilo povezano tudi z udeležbo qingtianskih rezbarjev na različnih »svetovnih sejmih«, na primer na Svetovni razstavi v Parizu leta 1899, saj so bili tam »eksotični predmeti Daljnega vzhoda« zelo iskani (Dong v Thunø 1998, 163). Del teh pionirskih migracij so bili tudi posamezni Qingtianski, ki so na začetku dvajsetega stoletja krošnjarili v Ljubljani in najverjetneje tudi v Mariboru ter nekaterih drugih slovenskih krajih, kar opisujem na začetku knjige.

V dvajsetih in tridesetih letih dvajsetega stoletja so se iz območja pričeli izseljevati pogosteje. Največ ljudi se je v tem obdobju izselilo v Francijo in na Japonsko, med številčnejše zastopanimi destinacijami pa najdemo še Rusijo, Nizozemsko, Nemčijo in Italijo (Qingtian huaqiao shi 2011). Zaradi pomanjkanja podatkov je nemogoče natančno določiti, koliko oseb iz Qingtiana je bilo v tem obdobju že v Evropi, ocenjuje pa se, da med 10.000 in 20.000 (Qingtian huaqiao shi 2011; Thunø 1999). Izseljevanje se je še povečalo, ko so začele nastajati tako imenovane bančne hiše, ki so ponujale širok razpon uslug za prihodnje migrante – posojila, prošnje za pridobitev potnega lista, nakup vozovnic, paketno pošto in pogodbe z veletrgovci s poldragimi kamni. Ker migranti iz Qingtiana običajno niso bili premožni, so bili prisiljeni najemati posojila, če so želeli v Evropi financirati lastna podjetja. Dejavnost pogosto nelegalnih bančnih hiš, ki so poslovale predvsem v Šanghaju in Wenzhouu, se je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja izrazito razmahnila. Mnogi migranti so v Evropo prišli s posredovanjem nezakonitih migracijskih agencij kot slepi potniki na parnikih (Ye v Thunø 1999, 166).

Z vidika migracijskega procesa iz Kitajske v Evropo pa je še posebej zanimivo dogajanje med prvo svetovno vojno. Takrat so namreč zavezniške sile (predvsem Francija, Velika Britanija in Rusija) zaprosile tedanjo kuomintanško oblast novo nastale Republike Kitajske za posredovanje delavcev, ki bi jih najeli kot pomožne enote na bojišču. Posledica je bila rekrutacija 140.000 najemniških delavcev (Live 1998; Pan 1994;⁵⁵ Summerskill 1982) iz različnih delov Kitajske, čeprav je bila večina iz Shandonga, kjer je bil tudi center rekrutskega postopka. Britanci so tako leta 1916 ustanovili kitajske delovne oddelke, ki so jih poslali v Francijo,⁵⁶ sledili pa so jim Francozi, ki so kitajskim najemnikom

---

neki drugi Qingtianec pa je v Marseillu odprl hotel za Kitajce in predstavništvo paroplovne družbe, ki je najemala kitajske mornarje (Chen Bin v Thunø 1999, 164).

55 Lynn Pan (1994) navaja skoraj 200.000 rekrutov.

56 Lynn Pan (1994) omenja, da so Britanci črpali iz izkušenj, ki so jih pridobili pri rekrutaciji Kitajcev za najemniško delo v rudnikih zlata v Južni Afriki. Rekrutacijsko središče so pos-

Tabela 4: Število priseljencev iz Qingtiana po državi priselitve med letoma 1911 in 1949 (sumarno)

DRŽAVA PRISELITVE	ŠTEVILO OSEB
Francija	3908
Japonska	3286
Rusija	1902
Nizozemska	1900
Nemčija	1888
Italija	1671
Avstrija	480
Singapur	278
ZDA	266
Brazilija	118
Vietnam	101
Poljska	94
Španija	90
Belgija	74
Portugalska	72
Velika Britanija	57
Češka	56
Malezija	56
Madžarska	54
Jugoslavija	50
Luksemburg	45
Bolgarija	44
Mjanmar	43
Romunija	38
Danska	30
Indija	28
Švedska	24
Hongkong	13
Švica	10
Skupaj	16.676

Vir: Qingtian huaqiao shi ... (2011).

običajno ponujali boljše plačilo in večje nadomestilo za družino najemniškega delavca, ki je ostala na Kitajskem. Boljše so bile tudi razmere v delovnih tabo-rih, hkrati pa je bilo kitajskim najemniškim delavcem dovoljeno svobodnejše gibanje. Kitajski oddelki se praviloma niso udeleževali bojev, kljub temu pa naj bi zaradi bombardiranja in obstreljevanj 2000 najemniških delavcev umrlo na bojiščih. Večino preživelih so Britanci po letu 1919 in preteklih pogodbah deportirali na Kitajsko, medtem ko so Francozi nekaterim obnovili pogodbe, če so tako želeli. Okoli 3000 pripadnikov kitajskih delavskih brigad se je po vojni zaposlilo v metalurški industriji ali v mehaničnih delavnicah pariških predmestij Colombes, Issy-les-Moulineaux in Billancourt (Live 1998). Med kitajskimi rekruti, ki so bili del najemniških enot, naj bi bilo tudi 2000 mož iz Qingtiana, kjer je bila organizirana obsežna rekrutska akcija (Christiansen 2003, 102). Po koncu vojne naj bi 1000 nekdanjih najemniških delavcev ostalo v Franciji (Chen 1990)⁵⁷ in naj bi tvorili jedro povojne qingtianske skupnosti v Parizu (Archaimbault v Christiansen 2003, 102).

Kakšna je bila izobrazbena in zaposlitvena struktura med zgodnjimi migranti? Chen Lite (v Qingtian huaqiao shi 2011) je v svoji raziskavi zbral podatke o poklicu oz. gospodarski dejavnosti izseljencev med letoma 1927 in 1933. Več kot polovica oseb (55 odstotkov) je pripadala skupini revnih kmetov oz. kot jih avtor poimenuje »kmetijskih delavcev« (brez kmetij) in kmetov najemnikov. Le dobra desetina se je ukvarjala z rezbarjenjem kamna. To ni presenetljivo ob podatku, da so skoraj tri četrtine obdelovalne zemlje v okraju obdelovali najemniški kmetje ali kmetijski delavci (Chen v Beltrán 2003, 23). Z razmahom tržnega gospodarstva v agrarnih skupnostih in posledičnim uvozom živeža in drugih življenjskih potrebščin od drugod je bilo na začetku dvajsetega stoletja »na trgu« večje število nezaposlenih kmetijskih delavcev. Chen Murong (v Wu 2006, 169) opozarja, da glede na zaposlitveno ozadje in izkušnje zgodnjih migrantov ne moremo trditi, da je bila njihova primarna dejavnost trgovanje z izdelki iz poldragega kamna. Kot meni, je rezbarjenje qingtianskega kamna in izseljevanje le v delni povezavi. Glede na to, da je bila

---

tavili v Weihaiweiu, britanskem najemniškem ozemlju v provinci Shandong, rekrutacijo pa so vodili kitajski posredniki preko oglaševanja v časopisih in plakatih na stenah templjev in zabavišč. Britanci so najemnikom ponujali plačilo enega francoskega franka na dan, kar je bila polovica plačila, ki ga je prejel angleški najemniški vojak, ter deset ameriških dolarjev na mesec najemnikovi družini. Francozi so plačali mnogo več, 2,5 franka na dan z dodatkom za nedelje in težko delo, medtem ko je najemnikova družina prejela 30 ameriških dolarjev na mesec.

57 Live (1998) navaja, da so najemniški delavci, ki so ostali v Franciji, povečini prihajali iz provinc Shandong, Hebei, Anhui in Hubei. Archaimbault (v Christiansen 2003) po drugi strani meni, da gre za migrante iz province Zhejiang.

več kot polovica izseljencev nepismenih,⁵⁸ niso imeli znanja o mednarodnem trgovanju in ne izkušenj ne kapitala za izpeljavo dejavnosti trgovanja z izdelki iz poldragega kamna, ni zelo verjetno, da bi se izseljenci ukvarjali izključno s to dejavnostjo. Chen Murong (*ibid.*) dodaja, da je zelo mogoče, da so izseljenci v svoji prtljaji v Evropo prinesli izdelke, ki so služili kot nekakšen izhod v sili – prodali so jih bodisi na začetku, preden so pridobili kakšno drugo službo, ali pa kasneje, ko so se znašli v stiski. Drugače pa naj bi se ukvarjali predvsem s krošnjarjenjem drobnih izdelkov za dom in izdelavo usnjenih izdelkov, ali pa so se zaposlili kot najemniški delavci in tudi mornarji (Wu 2006, 170).

Z japonsko okupacijo Kitajske leta 1937 se je izseljevanje ustavilo. Med letoma 1945 in 1949 je manjše število izseljencev zapustilo Kitajsko preko Hongkonga in Makaa, mnogi pa so sledili generalu Chiang Kai-sheku z begom na Tajvan⁵⁹ in pozneje emigrirali v ZDA (Christiansen 2003, 103). Po letu 1949, ko je bila ustanovljena LR Kitajska, so se številni izseljenci vrnili na Kitajsko, bodisi zaradi diskriminacije, ki so je bili deležni v državah naselitve, ali pa zaradi želje sodelovati pri izgradnji nove države. Vendar so centralne oblasti izseljence in njihove sorodnike kmalu razglasile za desničarje in imperialistične agente ter jih v številnih kampanjah tudi preganjale. Med letoma 1950 in 1976 so lokalne oblasti, v skladu s politiko centralne vlade LR Kitajske, v Qingtianu izdale le 367 izstopnih dovoljenj⁶⁰ in tako zavrnilo večino prosilcev, ki so se želeli pridružiti svojim sorodnikom v Evropi (Chen 1990). Obdobje ideološkega nasprotovanja izseljevanju in vrednotenje tega kot dejanje izdaje domovine se je zaključilo šele s pričetkom ekonomskih in družbenih reform leta 1978. Med letoma 1979 in 1988 je v okraju Qingtian prejelo potni list in

---

58 Raziskava Chen Liteja (v Qingtian huaqiao shi 2011) je pokazala, da je bilo kar 60 odstotkov izseljencev iz Qingtiana, priseljenih med letoma 1927 in 1933 v Moskvo, Nemčijo, Nizozemsko in Francijo, nepismenih, nadaljnjih 23 odstotkov pa je bilo šolanih doma.

59 Kuomintang oziroma Kitajska nacionalna stranka se je umaknila na Tajvan konec leta 1949, po tem, ko je KKP prevzela oblast na Kitajskem, zavzela prestolnico Peking in razglasila LR Kitajsko. S tem se je končalo obdobje nemirov in vojaških spopadov med Kuomintangom in KKP, ki je potekalo vse od leta 1927 in je poimenovano tudi kot »kitajska državljanska vojna«. Kuomintangov umik na Tajvan je bil načrtovan kot začasen, saj naj bi se vojska Kuomintanga po rekuperaciji vrnila na celinski del Kitajske, porazila KKP in ponovno prevzela oblast.

60 Kitajski državljani morajo pred izhodom iz države zaprositi za izstopno dovoljenje pri lokalni mestni ali okrajni Pisarni za javno varnost. Ta se v 30 do 60 dneh odloči o primernosti izdaje takšnega dovoljenja. Zakon LR Kitajske, ki govori o vstopu in izstopu iz države, pa prepoveduje izdajo dovoljenja določenim skupinam ljudi, npr. obtoženim v sodnih procesih, zapornikom in tudi osebam, kateri odhod iz države bi bil »škodljiv za državno varnost ali velika izguba za nacionalni interes« (Zhonghua Renmin gongheguo gongmin chujing rujing gunali fa 1985).

zapustilo LR Kitajsko 16.206 oseb. Leta 1986 se je izselilo 2386 oseb, leta 1997 že 11.914, leta 2000 pa kar 29.980 oseb. Po letu 2000 se je izseljevanje nekoliko umirilo, tako da se je leta 2009 iz okraja izselilo »le« 16.745 oseb (Qingtian huaqiao shi 2011).

V prvem desetletju enaindvajsetega stoletja so lokalni qingtianski mediji z velikim navdušenjem govorili o fenomenu izseljevanja iz okraja. Skoraj vsi prispevki so se začeli s stavkom: »V zadnjih letih pa živi na tujem, v 120 državah in regijah, že skoraj 230.000 qingtianskih izseljencev,« medtem ko so radi poudarili, da »če se naučiš qingtianskega dialekta, lahko greš brez strahu po svetu« (*xue hui Qingtian hua, zou bian tianxia dou bu pa*). Kljub nezanesljivosti statističnih podatkov o izseljevanju je nedvomno, da je bilo izseljevanje iz okraja v zadnjem desetletju dvajsetega stoletja in prvem desetletju enaindvajsetega stoletja množično, prav tako se je povečalo število destinacij qingtianskih migrantov. Vsekitajska zveza izseljencev (v Wu 2006, 192) ocenjuje, da je leta 2002 88 odstotkov izseljencev iz Qingtiana prebivalo v Evropi, v obeh Amerikah skoraj deset odstotkov, v Aziji dva odstotka, v Afriki okoli en odstotek in v Oceaniji zgolj 0,1 odstotka.

Tabela 5: Število qingtianskih izseljencev po celinah leta 2002

CELINA PRISELITVE	ŠTEVILO	DELEŽ
Evropa	184.860	87,87
Azija	3870	1,84
Severna Amerika	7630	3,63
Južna Amerika	12.395	5,89
Afrika	1625	0,77
Skupaj	210.380	100

Vir: Wu (2006, 192).

Med državami, kjer je največ qingtianskih migrantov, so predvsem države Južne Evrope; na prvem mestu je Španija, sledita pa ji Italija in Francija. Med evropskimi državami z vidnejšo populacijo Kitajcev iz Qingtiana so še Nizozemska, Belgija, Nemčija in Avstrija (Qingtian huaqiao shi 2011). V zadnjem desetletju dvajsetega stoletja so se Qingtianski začeli priseljevati tudi v države bivšega vzhodnega bloka oziroma nekdanje socialistične države (Chang in Rucker-Chang 2013). Po letu 1990 se je tako večje število Qingtiancev priselilo na Madžarsko in v Srbijo, medtem ko v zadnjih letih vse več qingtianskih priseljencev prebiva v državah osrednje Azije (Tadžikistan, Uzbekistan, Ka-

zahstan) in kavkaških državah (Azerbajdžan, Moldavija) ter v Afriki in Južni Ameriki (Brazilija). Spodnja tabela, ki prikazuje seštevek priseljencev med letoma 1986 in 2000, služi kot prikaz razsežnosti izseljevanja iz okraja Qingtian. Hkrati je treba ponovno opozoriti na problematičnost tovrstnih podatkov, ki najverjetneje niso povsem točni. V primeru Slovenije, na primer, so močno podcenjeni. Qingtianski lokalni Urad za izseljenske zadeve, ki takšne podatke zbira, jih najpogosteje pridobiva od qingtianskih izseljenskih skupnosti, tako da gre najverjetneje za grobe ocene, in ne statistično spremljanje gibanja števil izseljenih Qingtiancev.⁶¹

Tabela 6: Število priseljenih Qingtiancev po državi priselitve med letoma 1986 in 2000 (sumarno)

DRŽAVA PRISELITVE	ŠTEVILO	DRŽAVA PRISELITVE	ŠTEVILO
Španija	37.620	Tajska	763
Italija	25.297	Egipt	752
Jugoslavija	7953	Kamerun	679
Avstrija	7095	ZDA	597
Nemčija	6745	Švedska	485
Portugalska	4496	Danska in Norveška	297
Češka in Slovaška	4243	Sirija	294
Madžarska	3479	Slovenija	274
Belgija	3248	Kambodža	265
Brazilija	3094	Libanon	248
Nizozemska	2624	Paragvaj	230
Romunija	2138	Turčija	158
Francija	2082	Kuba	192
Ukrajina	1841	Togo	162
Rusija	1445	Poljska	131
Ekvatorialna Gvineja	1221	Gvineja	105
Luksemburg	1070	Indonezija	85
Bolgarija	988	Druge države	8790
Surinam	826	Skupaj	132.213

Vir: *Qingtian huaqiao shi ...* (2011, 109).

61 Po dosegljivih podatkih uradniki lokalnega Urada za izseljence, ki običajno sodelujejo pri pripravi različnih zbornikov in publikacij o qingtianskem izseljenstvu, pozovejo vodstva različnih izseljenskih organizacij po svetu, naj sporočijo število Qingtiancev, naseljenih v določeni državi.

IMPLEMENTACIJA EMIGRACIJSKIH POLITIK⁶² LR KITAJSKJE NA LOKALNEM NIVOJU

Izseljevanje je eden izmed najpomembnejših družbenih procesov v okraju, zato je v središču razvojnih strategij lokalne vlade. Že v obdobju republike je v okraju Qingtian med letoma 1927 in 1937 nastalo prvo lokalno vladno telo, ki se je ukvarjalo z izseljenskimi zadevami (Beltrán 2003, 58). Komunistična oblast v svojem zgodnjem obdobju ni veliko spreminjala organizacijske strukture, ki jo je predhodno zasnoval Kuomintang. Tako je v prvo lokalno vlado v okraju leta 1952 vključila tudi telo upravno dodeljeno Sekretariatu združene fronte (Beltrán 2003, 61). Naloga tega telesa je bila zagotoviti spoštovanje pravic izseljencev, ki so se vrnil, in njihovih družinskih članov ter njihovo vključitev v tako imenovano socialistično transformacijo podeželja (Qingtian huaqiao shi 2011). Leta 1961 je v okraju nastala tudi Zveza izseljencev (*Qiaolian*), organizacijsko del Vsekitajske zveze izseljencev, ki so se vrnil v domovino. Zasnovana je bila kot »nevladna« ustanova z nalogo povezovanja sorodnikov izseljencev in izseljencev povratnikov s KKP.⁶³

Kljub takšnim ukrepom pa so se že kmalu začele izrisovati poteze nove politike, ki je izseljence sumila »imperialističnega vohunjenja« ter celo izdajstva domovine in socialističnega sistema (Xiang 2003). Vlada je že leta 1955 prepovedala dvojno državljanstvo in pričela spodbujati izseljence, naj se odločijo med državljanstvom LR Kitajske ali države priselitve (Nyíri 2005). Dve leti kasneje, v obdobju Protidesničarske kampanje, so bili vsi državljani, ki so imeli kakršnekoli vezi z izseljenci, osumljeni imperializma, še hujša preganjanja pa so sledila v obdobju kulturne revolucije, ko so izseljenci in njihovi sorodniki postali »razredni sovražniki« (Douw 1999). Številni izseljenci, ki so se po letu 1950 vrnil v državo, pa tudi njihovi sorodniki, so se bili prisiljeni »socialistično preobraziti«, da bi »razumeli smisel fizičnega dela, si privzgojili kolektivnega duha in si prizadevali biti čim bolj marljivi in skromni« (Zhuang 2003, 34–35). Med letoma 1966 in 1969 je bilo potovanje v tujino ter vzdrževanje stikov z izseljenci prepovedano, nekateri izseljenci, ki

62 Migracijske politike izvornih držav oz. emigracijske politike so navadno definirane kot »institucionalizirane državne politike in programi, ki poskušajo razširiti obseg državnih političnih, ekonomskih, družbenih in moralnih ukrepov z namenom vključevanja izseljencev in njihovih potomcev zunaj državnega teritorija« (Goldring 2002, 64).

63 Med kulturno revolucijo je Zveza izseljencev prenehala delovati in je bila ponovno vzpostavljena leta 1978. Zveza je imela leta 1994 v celotni državi več kot 2000 izpostav na provincijskem in mestnem nivoju ter več kot 8000 izpostav na nižjih administrativnih nivojih (okraj, okrožja, vasi) (Nyíri 2005).

so se vrnili v državo, pa so bili poslani na »delovno prevzgojo« ali pa so jih celo usmrtili (Zhuang 2003).⁶⁴

Centralne oblasti LR Kitajske so v poreformskem obdobju korenito spremenile odnos do izseljencev. Začrtani so bili ukrepi za izboljšanje odnosa med oblastjo in izseljenci predvsem s ciljem pritegnitve različnih finančnih nakazil izseljencev (donacij, nakazil in neposrednih investicij). Pomemben del teh ukrepov je bila obnovitev vezi med LR Kitajsko in izseljenskimi skupnostmi, ki so bile med kulturno revolucijo tako rekoč prekinjene. Med pomembnejšimi nalogami je bila zato poprava krivic, ki so se zgodile izseljencem in njihovim družinskim članom. Lokalna vlada je najprej poskrbela za vrnitev zemlje, ki je bila nekaterim gospodinjstvom odvzeta med obdobjem agrarne reforme in kulturne revolucije. Beltrán (2003, 67) navaja, da so v Qingtianu med letoma 1985 in 1987 316 gospodinjstvom vrnili skupno 66.357 kvadratnih metrov površin, hkrati pa izplačali odškodnine v višini 2.106.214 RMB.⁶⁵ Nadalje so revidirali 60 sodnih primerov, ki so obravnavali izseljence ali njihove sorodnike iz Qingtiana. Ljudi, ki so utrpeli preganjanje zaradi povezav z izseljenci, so ponovno nastavili na bivša službena mesta ter jim celo povrnili prispevke za to obdobje (Beltrán 2003).

V drugi fazi izvajanja novih politik, ki obravnavajo izseljence in njihove sorodnike, so leta 1984 centralne oblasti skupaj s provincijskimi razglasile območja, od koder izhaja večje število izseljencev, kot »okraje izseljencev« (*qiaoxiang*) (Christiansen 2003). Namen takšne administrativne uredbe je bil predvsem spodbujanje stikov med izseljenci in njihovimi družinami ter pritegnitev čim višje vsote povratnih denarnih nakazil izseljencev. Termin, ki je bil najprej del oblastniškega diskurza, je kasneje prešel v vse plasti javne rabe, najverjetneje preko propagandne diseminacije ali t. i. »prepričevalnega dela« (*sixiang gongzuo*), ki ga izvajajo tako centralne kot tudi lokalne oblasti.⁶⁶

---

64 Leta 1972 je revolucionarni odbor okraja Qingtian ustanovil Skupino za politično delo v okviru Pisarne za izseljence, katere cilj je bil promocija razrednega boja med izseljenci povratniki in njihovimi sorodniki (Beltrán 2003, 62).

65 RMB (*renminbi*) ali *yuan* je uradno poimenovanje kitajske denarne valute. Uradni menjalni tečaj 1. januarja 2011 je bil 8,7144 *yuanov* za en EUR. Pogovorno se za *yuan* uporablja izraz *kuai*.

66 Kot meni Kalathil (2002), množični mediji v LR Kitajski v zadnjem desetletju poskušajo prevzemati bolj avtonomno vlogo in niso več zgolj trobilo centralnih ali lokalnih oblasti, kljub temu pa je propaganda v uradnih stališčih še vedno prisotna (prim. Lynch 1999). Ena izmed mojih sogovornic, zaposlena na lokalni televizijski postaji, je proces priprave novinarskega prispevka opisala takole: »Najprej predstavniki višjih ravni oblasti določijo politiko ali smernice, nakar znanstveniki in strokovnjaki na to temo pripravijo članke. Mi oblikujemo prispevke s pomočjo teh člankov in pa govorov različnih politikov in predstavnikov oblasti,

V Qingtianu se naziv *qiaoxiang* pojavlja skoraj na vsakem koraku – omenila sem že napise dobrodošlice na mostovih, pa na oglasih, ki oglašujejo izgradnjo nove soseke, v poročilih dnevnih časopisov in lokalne televizije itd. – zanimivo pa je, da kriteriji, ki bi določali, kdaj območje postane *qiaoxiang*, ne obstajajo. Seveda gre za območje s »številčno izseljensko populacijo«, vendar ni jasno, kakšen odstotek izseljenske populacije glede na večinsko naj bi določal merilo za *qiaoxiang*. Veronique Poisson (2005) je na primer ugotovila, da se v južnem Zhejiangu z nazivom ponašajo območja, ki imajo zelo različne deleže izseljenske populacije – od 10 pa do 70 odstotkov. Prav tako ni jasno, ali obstajajo še kakšna druga merila za določanje *qiaoxianga* ali pa gre le za politično orodje centralnih oblasti pri razvoju določenih območij.⁶⁷ Hkrati tudi lokalne oblasti izkazujejo interes, da bi bilo prav njihovo območje razglašeno za takšno. Lokalna oblast ima namreč v uspešnem *qiaoxiangu* (tj. v takšnem, ki pritegne večje število neposrednih investicij, donacij in nakazil) v odnosu do višjih nivojev oblasti (centralnih in provincijskih) večjo pogajalsko moč in možnost, da stvari ureja mimo ustaljenih postopkov ali doktrine (npr. izseljenecem dopušča izgradnjo razkošnih grobnic, kakršne država sicer prepoveduje) (Christiansen 2003, 132).

Zgoraj omenjeni ukrepi so bili nujni, saj so izseljenskim populacijam sporočali, da je obdobje preganjanja preteklost in da se začne novo obdobje, v katerem bodo izseljenci odigrali ključno vlogo pri izgradnji »harmoničnega domačega kraja« (*hexie jiaxiang*).⁶⁸ Glavno orodje za izvajanje teh novih politik in ukrepov pa so postale kitajske izseljenske organizacije, razumljene kot posrednik med izseljenci in uradniki. Med qingtianskimi izseljenci so, glede na relativno dolgo zgodovino izseljevanja, že zelo zgodaj začele nastajati izseljenske organizacije, temelječe bodisi na skupni državi priselitve ali pa skupni gospodarski aktivnosti. Tako naj bi prvo združenje, imenovano »Združenje kitajskih trgovcev v Rusiji«, nastalo že davnega leta 1917, in sicer v Sankt Peterburgu. Do leta 1947 naj bi jih nastalo še 17, največ v Tokiu, Parizu, Berlinu in Amsterdamu (Qingtian huaqiao shi 2011). Medtem ko je do leta

---

to je kadrov (*ganbu*). Večinoma izberemo podobne ali identične formulacije misli, kot so uporabljene v gradivu.«

67 Ni mogoče izključiti, da se naziv »območje izseljencev« določi na temelju pričakovane pritegnitve denarnih nakazil izseljencev (predvsem neposrednih investicij).

68 Harmonična družba (*hexie shehui*) je namreč družbenoekonomska vizija prihodnje Kitajske, v kateri poudarek ni več zgolj na gospodarskem razvoju, temveč na uravnoteženem družbenem razvoju. Viziji, ki si jo je zastavila administracija predsednika Hu Jintaa (2003–2013) kot pglavitni cilj, so v obdobju prvega desetletja enaindvajsetega stoletja sledili na nižjih administrativnih nivojih.

1970 nastalo le še šest novih organizacij, predvsem v državah zahodne Evrope, je obdobje največjega razcveta qingtianskih izseljenskih organizacij nastopilo po letu 1978. Med letoma 1980 in 2004 so izseljenci iz Qingtiana ustanovili kar 108 izseljenskih organizacij v državah priselitve, od tega samo v Španiji 27, v Italiji pa 17 (Qingtian huaqiao shi 2011).

Presenetljivo visoko število izseljenskih organizacij lahko na eni strani pripišemo povečanemu izseljevanju v poreformskem obdobju, na drugi strani pa gre brez dvoma za posledico uveljavljanja ukrepov, ki sem jih omenjala, in načrtnega in aktivnega povezovanja predstavnikov in teles centralnih in lokalnih oblasti z izseljenskimi skupnosti. Cilj centralnih oblasti je namreč skozi mehanizme kitajskih izseljenskih organizacij vključiti izseljence v veliki projekt »modernizacije« države. Z drugimi besedami, oblasti si prizadevajo za podporo izseljencev pri nadaljnjem gospodarskem razvoju s pomočjo investicij, nakazil in produkcije znanja (npr. vrhunski raziskovalci, ki se vračajo v domovino, da bi pomagali pri razvoju znanosti in raziskav) na eni strani in pri iskanju in zagotavljanju podpore kitajskim zunanjepolitičnim projektom ter ustvarjanju pozitivne podobe Kitajske in KKP na drugi strani. Uradniki pri tem uporabljajo različne strategije, npr. aktivno podpirajo obiske vidnih državnih predstavnikov na območja priselitve izseljencev in vabijo predstavnike izseljenskih skupnosti na obiske v LR Kitajsko v sklopu kampanje »iti ven in povabiti noter« (*zou chuqu, qing jinlai*).⁶⁹ Omenjene državne institucije tudi aktivno spodbujajo nastanek različnih izseljenskih organizacij. Vzpostavitev povezave med »novimi migranti« (tj. izseljenci po letu 1978) in izseljenskimi organizacijami na eni strani in LR Kitajsko na drugi je ključnega pomena v novejših prizadevanjih kitajske emigracijske politike. Z besedami enega najvidnejših kitajskih raziskovalcev izseljenske tematike Zhuang Guotuja (1997, 6): »Vsak izseljenec bi moral postati član ene izmed kitajskih izseljenskih organizacij.«

Po letu 1990 so kitajske centralne oblasti pričele spodbujati patriotizem (*aiguozhuyi*)⁷⁰ kot glavno ideologijo, ki bi kot vezivo povezovala heterogene kitajske družbene skupine. V primeru kitajskih izseljencev spodbujanje patriotizma sprva ni naletelo na odobravanje, saj je bil spomin na politično

69 Leta 1991 so različne uradne institucije province Guangdong poslale v tujino kar 381 delegacij, kar je vključevalo 2093 oseb. Štiri leta pozneje, leta 1995, je število delegacij naraslo na 526, skokovito pa se je povečalo tudi število delegatov – na kar 21.966 oseb (Cheng and Ngok v Nyíri 2005, 150). Med letoma 1993 in 1997 je vodstvo province Fujian organiziralo 136 uradnih obiskov v tujini, kjer so se srečali z več kot 800 izseljenskimi organizacijami (Chang 2000, 69).

70 *Aiguozhuyi* v dobesednem prevodu pomeni »ljubiti državo-izem«.

preganjanje v obdobju kulturne revolucije in Protidesničarske kampanje še preveč živ. Za zgodnje izseljence je patriotizem pomenil predvsem »patriotizem države«, do katere seveda niso gojili velikega zaupanja in so se zato raje zatekli pod okrilje konkurenčnih izseljenskih struktur na Tajvanu. Centralne oblasti so zato patriotizem navezale na lokalno okolje in oblikovale ideologijo »ljubi državo, ljubi svoj domači kraj« (*aiguo aixiang*), kjer gre v resnici za lokalni patriotizem (Christiansen 2003). V ozadju te strategije je pričakovanje, da bo »krvna povezava« (*xueyuan*) in povezava z območjem »izvora« (*diyuan*) pomembnejša od politične pripadnosti, kar bo postopoma privedlo tudi partiji nenaklonjene izseljence pod okrilje LR Kitajske. Bistvo lokalnega patriotizma in ideologije »ljubi državo, ljubi svoj domači kraj« je povzel qingtianski pisatelj Ye Xiaozhong (2005, 166):

Zakaj naj bi »ljubili državo, ljubili svoj domači kraj«? Z enim stavkom, država in domači kraj sta nahranila tvojo kri, meso in duha. Poplačaj to z ljubeznijo. Med ljudmi in domovino je naravna krvna povezava (*xueyuan*). V tej državi si bil rojen in vzgojen in domači kraj je tvoj krvni kraj. [...] Pet tisoč let ideološkega vpliva je zaznamovalo tvoje telo in tvojega duha. Značilnosti nacije so v tvoji krvi. Ne glede na to, kako daleč greš, te bo to spremljalo kot fotografija. Kot oseba ne more pozabiti obraza svoje matere in očeta, tako tudi ne more pozabiti obličja Kitajske. Te krvne povezave kitajskih izseljencev ni mogoče zanikati.

S pazljivo izbiro posameznikov, ki so v številnih izseljenskih in lokalnih medijskih edicijah predstavljeni kot uspešni migranti, lokalna oblast konstruirala podobo »patriotskega migranta« (Nyiri 2005), ki jo potem sporoča naprej izseljenskim javnostim (izseljencem in njihovim sorodnikom) ter prebivalstvu v Qingtianu, predvsem tistim, ki nameravajo v bližnji prihodnosti migrirati. Primer uspešnega migranta je Chen Jianxin, ki je ovekovečen na marčevski izdaji revije *Qingtian huashang zazhi* (Qingtianski poslovnež) iz leta 2007. Chen, sin enega zgodnjih izseljencev iz kraja Fangshan v okraju Qingtian, je v Evropo migriral leta 1974 in je sedaj lastnik osmih uspešnih restavracij v prestižnih delih Madrida. Predsednik Združenja kitajskih restavracij v Španiji je v članku predstavljen kot vzorčen primer izseljenca z »velikim 'ljubi državo, ljubi svoj domači kraj' duhom« (*aiguo aixiang jingshen*). Chen je namreč eden izmed prvih qingtianskih migrantov, ki so pričeli z »izseljenskim povratnim tokom« (*huaqiao yaosu huiliu gongcheng*), kar je uradniški naziv za investiranje in doniranje izseljencev v domači kraj. Njegovi finančni prispevki so pomagali zgraditi številne lokalne ceste, šole, pogosto pa je namenil denar tudi za zdravniško oskrbo sirot v območju. Naslednja zgodba priča o njegovi

vlogi pri razvoju domačega kraja in modernizaciji države (Qingtian huashang zazhi 2007, 5):

Leta 1990 je Chen Jianxin nameraval poslovno obiskati Wenzhou in se spotoma še oglasiti v svojem rojstnem kraju Fangshan. Qingtianska podružnica Vsekitajske zveze izseljencev povratnikov je organizirala njegov prevoz s kombijem. Skoraj so že prispeli, ko se je avto ustavil. To vsekakor ni bil strah pred povratkom domov, temveč je delo na cesti, ki je zaradi pomanjkanja sredstev obstalo, preprečevalo nadaljevanje poti. Chen si je ogledal razmere in naročil uradniku, ki ga je spremljal v avtu: »Vi pripravite vse potrebne načrte, jaz pa bom prispeval potrebna sredstva.« Čez mesec dni je prejel načrte in vplačal celotno vsoto denarja za izgradnjo ceste sam. Prav tako je predlagal, da uradniki pripravijo nove načrte, tokrat za betonsko cesto, sam pa je ponovno primaknil enako vsoto denarja kot prvič. Zahvaljujoč njegovim donacijam je bila njegova vas ena izmed prvih, ki je imela betonsko cesto v kraju Fangshan.

Zgornji navedek priča o tem, kako si uradniške elite zamišljajo idealnega izseljenca, pa tudi o tem, kako izseljenci sami aktivno upravljajo samoreprezentacije. Finančno premoženje je samo del zgodbe o uspehu, ključna je tudi prepoznavna zasluga v očeh sokrajanov. To je najlažje pridobiti preko doniranja finančnih sredstev za razvoj domačega kraja. Pomoči pri infrastrukturnem razvoju podeželja pa so posebej veseli državni uradniki, ki tako sledijo nacionalnemu cilju modernizacije države. Izseljenec, ki je morda pred desetletjem začel kot kuharski pomočnik v kitajski restavraciji v Evropi, lahko na takšen način postane spoštovan občan s številnimi poznanstvi med uradniško in gospodarsko elito. Zaradi teh poznanstev je pogosto povabljen na bankete in uradna srečanja lokalnih, provincijskih in celo državnih teles. Takšna poznanstva mu nato koristijo pri različnih poslovnih priložnostih, hkrati pa bo tako še pogosteje upodobljen v lokalnih medijih. Tisti, ki so v takšnih strategijah še posebej uspešni, so v očeh sokrajanov v državi izvora videni kot osebe s precejšnjim družbenim statusom, ki lahko s svojimi poznanstvi (*guanxi*) uresničijo tako lastne želje kot želje svojih bližnjih. Hkrati pa izseljenci niso edini, ki hrepenijo po dvigu družbenega statusa. Tudi lokalni uradniki si lahko preko »dela z izseljenci« pridobijo politično in administrativno moč. Christiansen (2003, 132) opisuje, kako uradniki »privzgojijo« pomembnega predstavnika izseljenske skupnosti: »Če nekomu podeliš status na Kitajskem, se mu bo tako dvignil družbeni status v izseljenski skupnosti, hkrati pa tudi v družbi države priselitve. Njegov izboljšani status na tujem lahko posledično zviša njegov

status na Kitajskem. Druženje s takšnim slavnim izseljencem pa nato dvigne še status lokalnim uradnikom.«

Konstrukcija »patriotskega izseljenca« (Nyiri 2005) in »delo z izseljenci« ima praktične učinke v pritegnitvi izseljenskih donacij in investicij, s katerimi želi lokalna vlada izvesti čim večje število projektov izgradnje javne infrastrukture. Spisek tistih projektov, ki so že bili izvedeni s pomočjo izseljenskih donacij, je dolg, hkrati pa široko dostopen. Poročila o teh je namreč mogoče najti v javnih občilih, v Muzeju izseljencev ali na številnih spominskih tablah po mestu. V 4. izdaji *Qingtian qiaokan* (Qingtianska izseljenska revija) je objavljen seznam več kot 350 Qingtiancev, ki so prispevali denar za najrazličnejše javne projekte. Prispevek poudarja:

Izseljenci v tujini ustanavljajo podjetja, v svoji državi pa za izgradnjo javnega dobrega domačemu kraju prispevajo denar in delo, pomagajo popravljati mostove, graditi ceste ter izvajati druge še neizvedene javne projekte: izboljšati vodovod, kanalizacijo, okolje. Tako razvijajo podeželje in s tem izboljšujejo življenje prebivalcev (*Qingtian qiaokan* 2006b, 16).

Seznam izseljencev poleg imena in priimka navaja še državo, v kateri ta oseba prebiva, projekt, za katerega je prispevala denar, in višino dotacije. Najvišje na seznamu je gospod Guo iz Francije, ki je za izgradnjo vaške šole in paviljona v vasi Shixi namenil 700.000 RMB, sledi pa mu gospod Zheng iz Italije, ki je za izgradnjo upravne stavbe v vasi Xiaoyi namenil 300.000 RMB. Zhang (2007) navaja nekaj vidnejših projektov, ki so jih finančno podprli izseljenci: Muzej zgodovine izseljencev, telovadnica v Xiakangu, most Oujiang v Hechengu, most Taihe v Hechengu in avtocesta Fuqing.

Izseljenci so v Qingtianu pogosto poimenovani »najpomembnejša produkcijska sila okraja« (*shengchan li*). Sem se namreč dnevno stekajo finančna sredstva v obliki nakazil družinskim članom, donacij in investicij.⁷¹ Obseg finančnih tokov je težko oceniti, saj se med sabo razlikujejo tudi uradni podatki. Ker je spremljanje tovrstnih finančnih tokov tudi metodološko zahtevno, zanesljivih podatkov o skupni vsoti finančnih nakazil ni. Kot poroča Zhang (2007), so vse tri oblike finančnih nakazil močno porasle po letu 2000, kar avtor pripisuje konsolidaciji podjetij izseljencev v državah priselitve in prizadevanjem lokalnih oblasti optimizirati pogoje, ki bi pripeljali do večjih

71 Finančna nakazila migrantov, usmerjena v kraj izvora, obsegajo nakazila družinskim članom (*remittance*), nakazila, namenjena vlaganju v različne poslovne priložnosti (investicije), in dobrodelne prispevke za dobrobit lokalnega prebivalstva in razvoj domačega kraja (donacije).

izseljenskih donacij in investicij.⁷² Glede na podatke lokalne podružnice Banke LR Kitajske (*Zhongguo Yinhang*) so nakazila družinskim članom leta 2003 znašale nekaj več kot 366 milijonov ameriških dolarjev, medtem ko so prejeli več kot 50.976 takšnih finančnih nakazil (Zhang 2007). Če je ta podatek točen, lahko predvidimo, da je vsota še višja, saj mnogi prinašajo denar tudi osebno, torej v gotovini, v okraju pa delujejo tudi številne menjalnice na »črno«, ki imajo praviloma ugodnejši menjalni tečaj, denarni tok pa na takšen način ni nikjer zabeležen.

Kot opisuje Cologna (2005), so številni javni projekti v resnici neke vrste javno-zasebno partnerstvo, kjer lahko zasebni partnerji pričakujejo tudi dobiček. Tako naj bi bila zgrajena celo večina avtocest in lokalnih cest v tem delu Zhejianga. Kljub temu je investicije mnogo težje pritegniti kot donacije. To priznava tudi Zhang (2007), ki meni, da številni qingtianski izseljenci razmetavajo denar, ko gre za donacije, so pa hkrati veliko bolj zadržani, ko gre za investicije. Cologna (2005) kot razlog za takšno strategijo navaja dejstvo, da številni qingtianski migranti niso v tesnih stikih in povezavah s predstavniki lokalnih centrov moči, ki bi jim omogočali dostop do najboljših investicij. Prav tako obstajajo pričevanja, da so številne izseljence lokalni partnerji prevarali, kar potencialne vlagatelje odvrča od investicij. Donacije ostajajo tako najbolj varna in zanesljiva oblika povratnega finančnega toka, saj ob relativno majhnem tveganju pripomorejo k dvigu statusa, ki bo izseljencu v prihodnosti omogočil boljše priložnosti za investicije.

»OKRAJ IZSELJENCEV«: QINGTIANSKE KULTURE MIGRACIJ

Pomoč pri izselitvi iz Qingtiana v tujino je nekaj, kar je družbeno pričakovano in zaželeno od vsakega pripadnika qingtianske transnacionalne skupnosti. Takšna pričakovanja so ubesedena v reku, ki ga Qingtianski ponudijo kot odgovor na vprašanje, kako so prišli v Evropo: »Prijatelji pripeljejo prijatelje, sorodniki pa sorodnike!« (*Pengyou dai pengyou, qinqi dai qinqi!*) Osebi, ki omogoči članom svoje socialne mreže selitev v Evropo, se znotraj qingtianske skupnosti poveča ugled, hkrati pa si s tem utrdi povezave znotraj svoje socialne mreže. V reviji *Qingtian huashang zazhi* (Qingtianski izseljenski poslovnež) je bilo v portretu enega izmed najuspešnejših poslovnežev zapisano:

---

72 Lokalna oblast je leta 2001 pričela s projektom »Izseljenci kot ključen element povratnega toka« (*Huaqiao yaosu huiliu gongcheng*) (Zhang 2007, 77), katerega cilj je pritegniti kar največ investicij in donacij izseljencev.

Luna najprej obsije paviljon ob vodi (op. p. tisti, ki je v boljšem položaju je v prednosti). Kot lastnik kitajske restavracije na Nizozemskem je gospod Chen prišel v kontakt s številnimi pomembnimi uradniki nizozemskega veleposlaništva in tako je tudi izvedel za posebne načine izdaje potnih listov. Takrat se je spomnil na sorodnike in prijatelje v domačem kraju. Po letu 1980 je zgrabil priložnost in našel način, s katerim so njegovi sorodniki zaprosili za italijanske, španske in avstrijske vizume. Ko je gospod Chen pomagal svojim rojakom zaprositi za potne liste in vizume, za to ni sprejel plačila ali si preko tega zagotovil poceni delovne sile, ampak je celo izgubil denar, saj je pokrtil stroške vizumov in poštnih storitev. Njegova srčna želja je bila namreč, da bi omogočil več rojakom to, kar je uspelo njemu – v tujini ustanoviti podjetje.

Ti, ki jim je omogočil priti v tujino ... Njihovi sorodniki so pripeljali sorodnike, sosedi sosede, prijatelji prijatelje. Tako je pomagal mnogim, ki so postali glavni tok v jezeru izseljenih Qingtancev. Do danes so mnogi izmed njih postali tudi slavni lokalni izseljenci, ki spodbujajo mirno združitev domovine,⁷³ kar je pomemben učinek povratnega toka izseljencev (*huaqiao yaosu huiliu*). Prispevek gospoda Chena pri kultivaciji (*peiyu*) skupine sodobnih qiangtianških izseljencev je pionirski in ga ni mogoče prezreti (Qingtian huashang zazhi 2011, 9).

V qingtianski transnacionalni skupnosti so še posebej dragocene vezi s tistimi posamezniki, ki lahko omogočijo izseljevanje oziroma nadaljnjo migracijo. Destinacijsko območje migracij tako najpogosteje ne določajo posameznikove želje, temveč domet njegove socialne mreže in dostopnost do finančnih sredstev, potrebnih za migracijo v določeno državo. Mlajši sogovornik v Qingtianu mi je pojasnil pomembnost socialnih mrež v procesu migracij v Evropo:

MB: In če bi šel v tujino, kam bi najraje šel?

A: Najraje bi šel v Anglijo, ampak to seveda ne gre. Zato pa v Italijo, če bi šlo.

MB: In recimo, da greš ti sedaj v Italijo in ti nekdo, recimo sestrična, pomaga urediti vse papirje. Koliko pa ji moraš potem plačati za to?

A: Ja, nekaj časa delaš zastonj.

---

73 Predstavniki LR Kitajske v svojih nagovorih izseljence brez izjeme pozivajo k »nasprotovanju neodvisnosti Tajvana in promoviranju združitve tega z domovino« (*fandu cutong*). Ta vidik je pomemben del politik LR Kitajske, ki naslavljajo kitajske izseljence po svetu (glej Bofulin 2010).

MB: Kako zastonj?

A: Ja zastonj. Potem pa dobiš plačo. V tem času pa ti šef da samo 200, 300 evrov za osebne potrebe. Po tem času pa zaslužiš normalno plačo. V Italiji je ta 1000 evrov, v Jugoslaviji pa 700, 800 evrov.

MB: Ja kaj pa to, da ste sorodniki, to nič ne pomeni?

A: (v smehu) Ja, sorodniki so sorodniki, denar pa je denar. To vsi vedo, pri denarju ni sorodnikov. Brez plačila velja samo za ožjo družino. Vsak lahko pomaga mami, očetu, sestri ... Za druge pa velja, da imajo popust. Drugače pa je vse enako. Saj je normalno, da jim plačaš, saj so ti uredili vse, da si lahko prišel v Evropo. Posebej to velja za tiste, ki so prišli s podeželja, pa nimajo nič denarja, da bi odšli v Evropo. Tako lahko vsaj gredo.

Pomoč pri migraciji je tako povezana s simbolnim okoriščanjem kot tudi z materialnim; potencialni migrant običajno plača nekakšno »nadomestilo« za posredovanje in urejanje dokumentov, ki omogočajo legalno priselitev. Priselitev v Evropo je, kot bom pokazala v naslednjem poglavju, mogoča pod točno določenimi pogoji in je za nekoga, ki v državi priselitve nima povezav, tako rekoč neizvedljiva. Zahtevana finančna nadomestila se za različne evropske države razlikujejo, cene pa bolj kot dejanske stroške pri urejanju legalnega priseljenskega statusa odražajo priljubljenost države kot potencialne imigracijske destinacije. Leta 2007 je bilo potrebno za selitev iz Qingtiana v Španijo plačati »sponzorju«, to je osebi, ki posamezniku uredi vse potrebne dokumente v državi priselitve, približno 14.000 EUR, za Italijo se je cena gibala med 13.000 in 18.000 EUR in za Srbijo med 8000 in 10.000 EUR. Slovenija je bila na spodnjem delu lestvice s 7000 EUR, medtem ko je bilo treba za Veliko Britanijo ali ZDA odšteti krepko več, tudi okoli 30.000 EUR. Opisani vzorec izseljevanja je med Qingtianski tako vsakodneven in vsesplošno prisoten, da se zdi edino *naravno*, da stvari potekajo tako. Potencialni rekruti ta način zagovarjajo kot (u) pravičen, ne glede na to, da jih lahko postavlja v neugoden položaj odvisnosti od bodočega delodajalca. Eden izmed sogovornikov je pojasnil, kaj se razume pod izrazom »pripeljati nekoga v Evropo« (*wei Ouzhou dailai*): »To pomeni, da greš tja in imaš službo, letalsko karto, stanovanje, hrano in tako naprej, pravzaprav vse ...«

Poleg finančnih sredstev in dostopa do »sponzorja« v državi naselitve na izbor destinacije vpliva tudi pričakovanje akterjev glede možnosti družbene mobilnosti v posamezni državi. Ko sem vprašala Žano, zakaj v določeni vasi toliko posameznikov migrira v isto državo, in navedla primer vasi Fangshan

in večjega število vaščanov, ki sedaj prebivajo v Sloveniji, je odgovorila: »Ko se razširi novica, da je nekdo v določeni državi uspel, potem vsi želijo tja.« Opisala je primer izseljenca, ki je v Španiji zelo obogatel, potem pa je v Pekingu zgradil zabavišni center, kamor se hodi zabavat vsa kitajska družbena smetana (pevske in televizijske zvezde, pripadniki novo nastalega sloja bogatih podjetnikov). Nato sem dejala, da to morda razloži, zakaj si ljudje želijo v Italijo, Španijo, Nizozemsko ... Zakaj pa bi nekdo želel migrirati v Slovenijo? Saj tu vendar ni nihče obogatel. Odgovorila je: »Seveda je. Lastnik X restavracije vendar.« O finančnem uspehu omenjenega lastnika restavracije mi je govorila tudi Manja:

Veš, v Qingtianu ima skoraj vsaka družina nekoga v tujini. Posebej v Hechengu, tam so nepremičnine enako drage kot v Evropi. Tam živijo sorodniki tistih, ki so v tujini. A veš, eni so zelo bogati. V Evropi imajo restavracije in so uspešni. Na primer tako kot sorodniki restavracije X. Oni so zelo bogati. To je bila ena izmed prvih restavracij tukaj. V Sloveniji je skoraj cela družina. Šefov mlajši brat ima restavracijo Y, drugi mlajši brat ima restavracijo v kraju Z, njegova mlajša sestra pa je lastnica restavracije v kraju W.

MB: Vsi so bratje in sestre?

M: Seveda so vsi bratje. Eden je bil lani v ZDA, kjer je njegov starejši brat. Ja, vsi otroci so uspešni. V Slovenijo so pripeljali številne Kitajce.

Poskrbeti za svoje bližnje je moralni imperativ znotraj qingtianske skupnosti, ki je ubeseden v krilatnici »da vsi skupaj obogatimo« (*dajia yiqi zhifu*). Tradicionalno razumevanje uspeha namreč zaobjema celotno družino, družina je uspešna, če je uspešna tudi večina njenih članov. V sodobnejšem, bolj individualiziranemu razumevanju uspeha »vsak skrbi zase« (*ziji guan ziji*), kljub temu pa želi »ohraniti obraz« (*yao mianzi*) pred pripadniki skupnosti na način, da vsaj nominalno poskrbi za svoje bližnje sorodstvo. Hkrati bodo uspešni posamezniki znotraj socialne mreže dolgoročno koristni mnogo bolj kot revni sorodniki, ki bodo trkali na njegova vrata vsakokrat, ko se bo izseljenec vrnil v domači kraj.

Qingtianci se v procese izseljevanja vključujejo vsakodnevno, bodisi z lastno prostorsko mobilnostjo, preko izkušenj sorodnikov in prijateljev, ali pa sodelujejo v izgradnji diskurzov, ki oblikujejo njihov odnos do izseljevanja in se materializirajo v specifičnem načinu življenja, družbenih odnosih in rabi prostora. V okraju je mogoče opaziti številne in vseprisotne sklice na

izseljevanje in izseljence, zaradi česar se zdi odhod v Evropo nekaj povsem vsakodnevnega in običajnega. To ponazarja tudi zanimivost, da je enkrat na teden organiziran avtobusni prevoz do različnih konzulatov v Šanghaju. V mesto prispe zgodaj zjutraj, najprej obide konzulate različnih držav, nato pa se ustavi pred španskim, kamor je namenjenih največ prosilcev. Tam voznik počaka, dokler vsi ne uredijo zadev, nakar odrine nazaj proti Qingtianu in po poti pobira še obiskovalce drugih konzulatov.

Kmalu po mojem drugem obisku Qingtiana sem se zapletla v pogovor s tehnikom kitajskega nacionalnega telekomunikacijskega podjetja China Telecom. Čeprav zaposlitve v državnih podjetjih veljajo za dobre, predvsem pa za zanesljive, je dejal, da namerava v Italijo:

CTT: Kmalu nameravam oditi, ne vem še točno kdaj, vendar je že vse urejeno.

MB: Kam pa?

CTT: Hja, to pa ne vem. Sploh ne poznam Italije.

MB: Kaj pa greš delat?

CTT: Izdeloval bom oblačila.

MB: Sorodnike pa imaš v Italiji?

CTT: Ne, sorodnikov nimam, imam pa prijatelje. Šef mi bo pomagal priti v Italijo. Samo ne vem še, kdaj bom šel, ker moram iti še v Šanghaj po vizo.

MB: V Šanghaj po vizo?

CTT: Ja, brez vize ne gre.

MB: In kako si se odločil, da greš ven?

CTT: Tukaj gredo vsi ven in prihajajo nazaj, to je takšna lokalna navada (*fengsu xiguan*). Tukaj gredo vsi ven.

MB: Koliko pa boš zaslužil v Italiji?

CCT: To pa še ne vem. Ni gotovo.

MB: Približno pa že veš?

CCT: Ja, na mesec bom dobil več kot 10.000 kvajev.⁷⁴

MB: Koliko pa si plačan tukaj?

---

74 Leta 2009 je uradna menjava 100 RMB znašala 9,64 EUR.

CCT: (smeh) Tukaj dobim 2000, 3000 na mesec.

MB: In si si na internetu pogledal kaj o Italiji?

CCT: Ne, na internetu sem dosti, ampak o tem si nisem še nič pogledal. Nič ne vem o Italiji.

MB: Pa misliš, da boš tam obogatel?

CCT: Kaj? Obogatel? Mi iz Qingtiana vsi upamo, da bomo obogateli v Evropi.

V Qingtianu je na vsakem koraku mogoče slišati, da gredo ljudje v Evropo (pa tudi drugam) zato, da bi obogateli. Tako mi je ena izmed uslužbenk masažnega salona v Qingtianu leta 2009, potem ko se je pritožila nad utrujajočim delom in (pre)nizkim zaslužkom, povedala, da si zelo želi v Evropo. Ko sem odgovorila, da je tudi tam delo lahko zelo naporno, mi je odgovorila: »Ne more biti bolj težko (*xinku*) kot tukaj. V Evropi imajo vsi denar in zaslužiti denar je tam lahko.« Sogovornica je kot maserka zaslužila okoli 1800 RMB, kar je bil tistega leta višji znesek kot povprečna plača v Qingtianu, ki se je takrat gibala okoli 1000 RMB. V Evropi bi pričakovala vsaj sedemkratni znesek te plače. Li Minghuan (1999, 185) v svojem prispevku o izseljevanju iz ruralnih okrajev sosednje prefekture Wenzhou navaja, da so bili tudi starejši prebivalci teh območij, ki so se preživljali s kmetijstvom, natančno seznanjeni z višino plač kuharjev in kuharskih pomočnikov v nizozemskih restavracijah. Te so bile leta 1994 75-krat višje kot povprečni dohodek wenzhouskega kmeta in celo 140-krat višje kot dohodek kmeta iz sosednjega, mnogo revnejšega, goratega okraja Wencheng. Visoki zaslužki zaposlenih v Evropi so seveda burile domišljijo tistih, ki so (še) v Qingtianu. Evropa je tako pogosto videna kot kraj neizmerne bogastva, kjer, če se le ne bojiš težkih razmer (*bu pa xinku*), zlahka finančno uspeš.

Sogovorniki so vedno znova zatrjevali, da je izseljevanje nekaj, kar je v Qingtianu povsem »normalno«, eden izmed mlajših moških sogovornikov je celo izjavil, da je to proces, skozi katerega moraš iti, če si iz Qingtiana. Hkrati pričevanja kažejo na to, da gre za odločitve znotraj družin in da se od posameznika pričakuje, da se bo odločitvi uklonil. Tisti, ki se ne želijo izseliti, pa to možnost imajo, so pogosto izpostavljenimi močnim pritiskom družinskih članov, ki jih želijo prepričati v izselitev. Katja je bila dvainvajsetletnica, ki se je vrnila v Qingtian na krajše počitnice. Že takoj po prihodu si je, podobno kot drugi »počitniški« povratniki, uredila lase, nohte, obiskala masažni salon in kozmetičarko. Spoznala sem jo v kavarni, ko je v družbi sestre in prijateljev pila kapučino in sadni sok ter grizljala različne

bučnice. Ko je njena sestra odšla v eno izmed majhnih sobic v ozadju kavarne, namenjeni igranju *majiang*,⁷⁵ je Katja navezala pogovor z mano. Povedala mi je, da je že nekaj let v Španiji in da je to njen prvi obisk doma. Prišla je s svojo starejšo sestro, ki je lastnica restavracije ob španski obali in za katero dela (*da gong*). Zanimalo jo je, kaj počnem v Qingtianu, nakar je predlagala, da me predstavi tudi sestri, ki pa sedaj igra *majiang*. Potem se je nasmehnila in rekla, da bo to gotovo še trajalo, morda tudi do noči ali še dlje. Njena sestra in mož sta strastna igralca in svoj prosti čas med »počitnicami« izkoriščata predvsem za nakupe in igre na srečo: porabila bi naj tudi do 4000 EUR na dan. S Katjo sva postali dobri prijateljici in pogosto sva se družili. Nekoč je pogovor nanesel na njen odhod v Španijo:

MB: Kako to, da si pri dvajsetih odšla v Španijo?

K: Najpomembneje je verjetno to, da smo tukaj pod takšnim vplivom (*shou zhebiande yinxiang*). Pri nas, Qingtancih, ko dosežeš določeno starost, po osemnajstem letu, se gotovo izseliš. Jaz najprej nisem hotela oditi, ampak zaradi vpliva takšnega ozračja (*qifen de yinxiang*) sem se odločila, da mi moja starejša sestra (op. p. v Španiji) uredi dovoljenje. Ko je bilo urejeno, pa sem odšla. Tako.

MB: So ti starši svetovali, da pojdi, ali so želeli, da ostaneš doma?

K: Upala sta, da bom odšla, ampak če ne bi želela, tudi nič hudega. Vendar (op. p. so mislili, da je) najbolje, če grem.

Katja je menila, da je starši niso *prisilili* k odhodu v tujino, vendar se je zavedala, da so bili z njeno odločitvijo zelo zadovoljni. Njeni starši namreč tako niso le mislili na njeno prihodnost, temveč so pomagali tudi svoji starejši hčerki, ki je v Barceloni potrebovala delovno silo za svojo pravkar odprto restavracijo. Odločitev, ki je bila sprejeta znotraj družine, je Katja sprejela, saj je to nekaj, kar je v okraju običajno za osebe njene starosti. Tudi Sonji, ki se je iz zaledja Wenzhoua pred sedmimi leti priselila v Qingtian k družini svojega moža, se je zdelo, da je odhod v tujino neizbežen, čeprav bi raje ostala doma. Zaposlena je bila v bližnjem supermarketu, kjer je po lastnih besedah zaslužila dovolj za preživetje. Kljub temu sta oba z možem zaprosila za italijanske vizume. Možu so prošnjo zavrnil, njej pa odobrili. Ko sem jo povprašala, kaj si o

75 *Majiang* (ali tudi *mahjong*) je kitajska strateška igra za štiri osebe, kjer je 152 ploščic razdeljenih med igralce, ti pa jih poskušajo sestaviti v smiselne kombinacije in pri tem doseči čim več točk. Igra je bila v LR Kitajski do leta 1985 prepovedana.

tem misli njen soprog, je odgovorila: »On mi pusti iti (*ta rang wo qu*) ... To je skoraj otopelo (*mamude*). O tem se ne pogovarjava, saj o tem ni kaj reči. To je tako običajna stvar, da o tem ni kaj govoriti.«

Pojav, o katerem govorijo moji sogovorniki – o izseljevanju kot lokalni navadi ali ozračju – lahko razlagamo s »kulturno transmisijo migracij« (Kandel in Massey 2002, 983) oziroma lokalno »kulturno migracij«. V skladu s tem konceptom je odločitev o migracijah vpeta v vsakodnevna izkustva prebivalcev izvornega območja. Model »kulture migracij« se je razvil predvsem v raziskavah migracij iz Mehike v ZDA (Massey 1998; Cohen 2004),⁷⁶ kjer raziskovalci pokažejo, da v območjih z visoko stopnjo izseljevanja prebivalci ocenjujejo izseljevanje ter s tem povezano delo v tujini in način življenja izrazito pozitivno. Za ta območja je značilna visoka stopnja nakazil, donacij in investicij, ki omogočajo večjo potrošnjo gospodinjestev, izseljevanje pa postane poglavitni način družbene mobilnosti. Vse to oblikuje ekspliciten vrednostni sistem, ki racionalizira in spodbuja nadaljnje migracije:

Migracije postanejo globoko ukoreninjene v repertoar človeškega vedenja, vrednote povezane z migracijami pa postanejo del vrednot skupnosti. Za mlade moške, v številnih okoljih pa tudi za mlade ženske, migracije postanejo obred prehoda in tisti, ki ne poskusijo izboljšati svojega družbenega statusa z migracijo, se štejejo za lene in nepodjetne (Massey idr. 1993, 453).

Kljub uporabnosti koncepta, ki odločno zavrača ozko ekonomistično razumevanje migracij kot posledic posameznikove analize stroškov in koristi, pa je smiselno upoštevati tudi opozorila o nevarnosti tako imenovanega kulturnega argumenta, to je pojasnjevanja migracij kot posledic kulturnih značilnosti določene skupine. Številni raziskovalci so kritizirali razumevanje »kultur« kot zamejenih (prim. Šumi 2000a), ločenih entitet in nenehno reificiranje »kulture« kot lastnosti posameznikov in skupin. Hans Peter Hahn in Georg Klute (2007, 14) zato raje predlagata, da različne »kulture migracij« razumemo kot posledico diskurzov, včasih celo nasprotujočih si pogajanj, med migranti samimi in med njimi ter drugimi skupinami akterjev, ki se vključujejo v proces migracij (družinski člani migrantov, prebivalci kraja izvora in krajev priselitve). Takšna opredelitev izhaja iz njunega razumevanja kulture kot »tokov, kot trenutnih rezultatov v interaktivnih procesih med ljudmi in

76 Massey (1990) postavlja koncept kulture migracij kot bistveni element svoje teorije kumulativne vzročnosti. Ta predvideva, da vsako dejanje migracij posledično spremeni družbeni kontekst, v katerem prihaja do naslednjih odločitev o migracijah, in sicer tako, da postane vsaka naslednja odločitev o migracijah verjetnejša.

med njimi in njihovo okolico« (Hahn in Klute 2007, 15). Qingtianske kulture migracij so v takšnem razumevanju produkt različnih diskurzov migrantov samih, povratnikov, družinskih članov, ki so ostali, ter lokalnih oblasti. V nadaljevanju bom na kratko predstavila poglavitne poteze takšnih diskurzov, ki ključno informirajo samorazumevanje Qingtiancev kot skupnosti z močno izseljensko tradicijo in se materializirajo v izgradnji okraja izseljencev.

Materialno podlago kulturam migracij v okraju tvorijo finančna nakazila družinskim članom, ki se stekajo vanj iz območij naselitve. Ta so najpogosteje porabljena za izdatke gospodinjstva, šolnine in plačilo računov za zdravstvene usluge, za nakup hiš, gradnjo velikih družinskih grobnic in večje bankete (predvsem poročne in pogrebne).⁷⁷ Ena izmed sogovornic je nekoč povedala, da njena družina pred njeno izselitvijo ni zmogla odplačati niti najosnovnejših zdravstvenih storitev. Ko je bila na primer noseča, se zaradi strahu pred visokim bolnišničnim računom sploh ni želela odpraviti v porodnišnico. Njena zelo zaskrbljena mati si je zato izposodila denar za porod v bolnišnici. Zahvaljujoč njeni izselitvi in nakazilom, ki jih pošilja domov, njena sestra, ko je bila noseča, ni imela takšnih težav, saj bolnišnični računi niso več predstavljali stroška, ki bi resno obremenil družinski proračun. Prav tako lahko mnogi izmed otrok izseljencev, ki bi drugače pridobili le osnovno izobrazbo, sedaj obiskujejo tudi nižjo in višjo srednjo šolo ter celo univerzo.

Poleg takšnih izdatkov pa izseljenci in njihovi družinski člani namenjajo veliko finančnih sredstev za statusne simbole, ki sporočajo okolici njihov uspeh v tujini. V okraju je na primer pomemben del stavbnega fonda nenaseljen ali le delno naseljen. Migranti namreč gradijo velike, štirinadstropne hiše, ki naj bi omogočale tradicionalen družinski ideal »trije rodovi pod isto streho« (*sandai tongtang*), običajno pa le v prvem nadstropju živijo ostareli stari starši ali starši, medtem ko so druga nadstropja prazna. Značilnost Qingtiana so tudi razkošne in predimenzionirane grobnice, ki so raztresene po vsem ok-

---

77 Sociolog Douglas Massey (1998, 258) je zapisal, da »študije, izvedene po svetu, kažejo na to, da je denar, ki je zaslužen z delom na tujem, v največji meri porabljen za nakup doma, drugih nepremičnin in vzdrževanje družine, medtem ko le malo denarja ostane za dobičkonosne investicije«. Migracije naj bi povečale družbenoekonomske razlike v kraju izvora in spodbujale nedobičkonosno proizvodnjo, kar bi vodilo k vse večjemu številu poceni delovne sile (Reichert 1981). Rezultat je skupnost, katere člani so vse bolj odvisni od dela zunaj skupnosti, da bi zaslužili denar, ki ga potrebujejo za udeleževanje v potrošniških praksah v kraju izvora. Hkrati lokalna skupnost ni razvila infrastrukture, ki bi podpirala bolj dobičkonosne investicije, zaradi česar izseljenci, tudi če bi želeli, v območje ne morejo resnično investirati. Nekateri drugi raziskovalci (npr. Taylor 1999) pa menijo, da imajo povratni finančni tokovi tudi pozitivne učinke. Predvsem naj bi pripomogli k razvoju ruralnih skupnosti, ki so imele dotlej le omejene vire preživljanja.

raju in zasedajo precejšen del obdelovalnih površin. Lokalne oblasti so zato omejile velikost grobnic na dva kvadratna metra, toda moji sogovorniki so bili prepričani, da je mogoče takšno odredbo obiti s pomočjo t. i. rdeče kuverte (*hongbao*), kar je pogovorni izraz za podkupnino. V okraju narašča tudi število avtomobilov višjega cenovnega razreda; posebej priljubljena so terenska vozila in limuzine prestižnih, predvsem evropskih avtomobilskih znamk. V 6. izdaji *Qingtian qiaokan* iz leta 2006 se eden izmed člankov prične takole: »Qingtian je slaven okraj izseljencev, zato se je letošnji gospodarski razvoj in standard prebivalcev bistveno izboljšal. Povečala se je kupna moč za nakup avtomobilov, kar je napolnilo ulice s priznanimi znamkami avtomobilov, ki spreminjajo *qiaoxiang* v slikovit pejsaž (*Qingtian qiaokan* 2006c).« Podobno kot za avtomobile velja tudi za nakup nepremičnin, izgradnjo grobnic in organizacijo banketov; vse naštetu je v vlogi statusnih simbolov, ki legitimizirajo in racionalizirajo izseljevanje iz okraja.

Ne-migranti v okraju želijo slediti vzorcem potrošnje, kot jih opazujejo pri izseljencih, ki se vračajo v okraj. Ti se ob povratku dnevno udeležujejo različnih prostočasnih aktivnosti, kot je nakupovanje, masaže, obiski kozmetičark, obiski restavracij, kavarn in barov. Poudarek na udeležbi v praksah »razkazovalne potrošnje« (Veblen 2007 [1899]) je pomemben vidik družbene mobilnosti izseljencev, tovrstne prakse pa preoblikujejo tudi prostor. V očeh prebivalcev okoliških območij je Qingtian simbol modernosti, blagostanja in razvoja, izseljenci pa, kot je ugotovila tudi Lijeva (1999, 191) »bogata in srečna skupina«. To mi je zaupal tudi mladi naključni sopotnik na avtobusu, ko sem se nekoč vračala v Qingtian. Zanimalo ga je, kam grem, in ko sem mu povedala, mi je odgovoril: »Si pa res srečna. Jaz bi si tudi želel tam živeti. Qingtian je krasno, bogato mesto. Ne tako kot tukaj, kjer je revno in se nič ne dogaja.«

V enem izmed mojih prvih pogovorov v Qingtianu leta 2007 je dvajsetletni Jan takole opisal svoj domači kraj:

Qingtian je bogato mesto in to zato, ker je tu tako veliko izseljencev. Na primer, vsi ti bari, ki so v lasti izseljencev – poglej, ta bar bi drugače gotovo propadel. Gostov skoraj ni, šef pa tam igra go. S prijateljem sva se pogovarjala, on je rekel, da bo potem, ko bo imel denar, odprl bar v Qingtianu, ki bo brez dvoma uspešen, saj bodo vsi njegovi prijatelji hodili tja. Tukaj je polno ljudi, ki imajo denar, zato je tudi takšnih barov veliko. Naši šoli so na primer izseljenci, ki živijo na Tajvanu, podarili več tisoč evrov. Izseljenci so zgradili tudi najvišjo stavbo v Qingtianu. Investitor je izseljenec, ki je odšel v Italijo, ko je bil star 39 let. Začel je v restavraciji, potem je nadaljeval v gradbeništvu in je veliko gradil na Kitajskem in v Italiji. Pa poglej tiste stanovanjske bloke tam zadaj. To je investicija izseljencev, ki živijo

v Gvajani. Pa novi bloki, kjer je KFC,⁷⁸ to so vse izseljenci ... Veš, KFC najprej sploh ni hotel priti v Qingtian, ker ima ta premalo prebivalcev, takšna je njihova politika. Ampak ker je Qingtian tako bogato mesto, so se odločili, da naredijo restavracijo tukaj. In to ne franšizo, ampak je sam sedež podjetja v Pekingu investiral. In sedaj bo kmalu prišel še McDonald's ...

V okraj pa preko izseljencev povratnikov poleg finančnih tokov prihajajo tudi ideje, preference, okusi, navade, ki so jih izseljenci pridobili med svojim bivanjem v Evropi. Znamenje uspeha je za pripadnika qingtianske transnacionalne skupnosti med drugim tudi nakup hiše/vile, ki naj bi spominjala na »evropske« vzorce gradenj. Evropski slog (*Ouzhou shi*) je namreč sopomenka za sodoben, sofisticiran način gradnje ali notranjega oblikovanja. Takšne hiše so navadno poimenovane »vile s tujimi arhitekturnimi prvini« (*yanglou*) in so nekakšen zaščiten znak okrajev, za katere je bilo ali je značilno izseljevanje. V določenih delih Qingtiana, npr. Fangshanu, Fushanu in Shankovu, še danes stojijo slabo ohranjene stavbe z začetka prejšnjega stoletja, ki so jih gradili izseljenci in katerih slog vsebujejo elemente ameriške in evropske arhitekture. V zadnjih 20 letih so v okraju zrasle številne soseske razkošnih vil, kjer vlagatelji (praviloma tudi izseljenci) računajo predvsem na izseljensko klientelo. Ogromna vlaganja v nepremičnine napihujejo nepremičninski balon, znotraj katerega dosegajo določene nepremičnine vrtoglave vrednosti v primerjavi s povprečnim zaslužkom v okraju. Novogradnje v Qingtianu lahko dosegajo višje vrednosti kot v provincijskem središču Hangzhou, in kot s ponosom povedo domačini, cena kvadratnega metra novogradnje ponekod preseže 2000 evrov (npr. v strogem središču Hechenga).

Ulico tik ob rečnem bregu reke Ou Qingtianski poznajo kot »Evropsko ulico«. Tam so se namreč začele pojavljati prve kavarne, kjer ponujajo pravo italijansko kavo. Čeprav se je navada pitja kave v zadnjih desetih letih začela širiti po vsej Kitajski, je v Qingtianu že nekaj časa v polnem razmahu. Medijski prispevki poudarjajo, da je kava tukaj nekaj povsem običajnega, o čemer priča tudi več kot sto kavarn v okraju. Gospod Li, lastnik prve kavarne in povratnik iz Španije, se spominja, da so bili najprej njegovi gosti skoraj izključno izseljenci, ki so se vrnil v Qingtian, kasneje pa se je navada pitja kave razširila tudi med lokalnim prebivalstvom. Kava pa ni na voljo zgolj v številnih kavarnah, temveč tudi pri Qingtianskih doma. Pogosto jo prinesejo sorodniki in znanci iz Evrope ali Brazzilije in je simbol kozmopolitstva. Ob obiskih sogovornikov na

---

78 KFC (Kentucky Fried Chicken) ali v kitajskem jeziku *Kendeji* je veriga ameriških restavracij hitre prehrane in največja veriga restavracij na Kitajskem.

Slika 4: »Evropska ulica« s številnimi kavarnami (Foto: M. Bofulin, oktober 2009)

njihovih domovih so mi jo pogosto ponudili: »Boš sedaj pila kavo? Po kosilu? Ja, tujci ste vsi taki, vsi imate radi kavo. Pa izseljenci, ki pridejo nazaj, tudi vsi želijo piti kavo. Vsi se navadijo na kavo. In potem jo spijejo po obroku, da ne zaspijo.« Poleg kave se v okraj stekajo še večje količine alkoholnih pijač, predvsem vina in žganih pijač, pa določeni živilski izdelki (npr. pršut, čokolada, mleko v prahu).

»Izseljenski povratni tok« je v Qingtianu pustil močan odtis na družbenem ustroju lokalne skupnosti kot tudi v samem videzu pokrajine. Že sprehod čez urbanizirano središče okraja ponuja številne reference na Evropo in evropski način življenja ter vzorce potrošnje. Oblastniški diskurzi, ki se prelivajo v medijske, slikajo Qingtian kot enega izmed najuspešnejših okrajev izseljencev in kot model za druge okraje izseljencev na Kitajskem. Izseljevanje je namreč razumljeno kot razvojni model, ki gradi na »naravni danosti« okraja – izseljencih. V takšnih območjih je izseljevanje zaželeno in se ga tudi spodbuja, izseljenci pa so povzdignjeni v lokalne domoljube. Politike centralnih oblasti sovpadajo s pragmatičnimi pristopi lokalnih oblasti, ukrepi in diskurzi na obeh nivojih pa medsebojno učvrščujejo narativo o močni povezavi med razvojem in migracijami. V okraju ni dvoma o tem, da je po-

vezava med izseljevanjem in razvojem lahko le pozitivna in da so izseljenci zaslužni za transformacijo zakotnega okraja v moderno mestece mednarodne prepoznavnosti in razkošja.

V SLOVENIJO!
 KITAJSKI PRISELJENCI
 KOT »DRŽAVLJANI TRETJIH DRŽAV«

Izbor medijskih prispevkov o kitajskih priseljencih v Sloveniji (Foto: M. Bofulin, november 2015).

IMIGRACIJSKA POLITIKA SLOVENIJE IN NAČINI PRISELJEVANJA KITAJSKIH DRŽAVLJANOV

Priznana sociologinja in raziskovalka globalizacijskih procesov Saskia Sassen (1996) meni, da je priseljevanje sestavni del obdobja gospodarske rasti (in v nekaterih primerih tudi gospodarske recesije) v državah priselitve. Proces priseljevanja se tako dogaja v kontekstu razlike v gospodarskem položaju med državo odselitve in državo priselitve. Vendar ta razlika sama po sebi ni dovolj, aktivirana mora biti kot migracijski potisni dejavnik (*push factor*), predvsem preko organizirane rekrutacije, neokolonialnih vezi itd. Iz tega stališča priseljevanje ni proces zunaj nadzora države, temveč so njegovi parametri določeni z družbenimi, ekonomskimi in političnimi okoliščinami v državi priselitve.

Trendi priselitvenih tokov so v prvem desetletju enaindvajsetega stoletja na prvi pogled kazali na gospodarsko uspešnost nekdanje socialistične republike v procesu tranzicije. Od leta 2005 se je po podatkih SURS-a znatno povečal obseg priselitev v Slovenijo. Če se je leta 1995 v Slovenijo priselilo le 3688 ljudi brez slovenskega državljanstva (SURS 1996),⁷⁹ je število leta 2007 naraslo na 27.504 (SURS 2008).⁸⁰ Leto kasneje, 2008, je bilo število ljudi brez slovenskega državljanstva ponovno nekoliko višje, vendar zaradi spremenjene statistične

79 Kategorija »tujci« se v Sloveniji uporablja kot pravniška in statistična kategorija in označuje ljudi, ki nimajo slovenskega državljanstva in ki začasno ali stalno prebivajo v Sloveniji.

80 Po definiciji prebivalstva, ki jo je SURS uporabljal do leta 2008, se v kategorijo prebivalcev RS uvrščajo: državljani Republike Slovenije s prijavljenim stalnim prebivališčem v Sloveniji, brez tistih, ki so odsotni več kot tri mesece zaradi odhoda v tujino in ki so svoj odhod prijavili v upravni enoti svojega stalnega prebivališča; tujci z izdanim dovoljenjem za stalno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki imajo prijavljeno stalno prebivališče; tujci z izdanim dovoljenjem za začasno prebivanje v Republiki Sloveniji, ki imajo prijavljeno začasno prebivališče; tujci z veljavnim delovnim ali poslovnim vizumom, ki imajo v Sloveniji prijavljeno začasno prebivališče; osebe z začasnim zatočiščem v Republiki Sloveniji; osebe, ki sta jim bila po Zakonu o azilu priznana pravica do azila in status begunca v Republiki Sloveniji (begunci) (SURS 2008).

definicije prebivalstva neposredna primerjava ni mogoča.⁸¹ Selitveni prirast je, z izjemo leta 1998, od leta 1993 pozitiven, leta 2008 pa je bil najvišji in je znašal 18.584 oseb (SURs 2009c). Po tem letu je sicer močno upadel, a ohranja pozitivne vrednosti (SURs 2013). Ob koncu te raziskave leta 2010 je v Sloveniji prebivalo 83.233 oseb brez slovenskega državljanstva, kar je predstavljalo štiri odstotke prebivalstva Slovenije (SURs 2011). Kje lahko iščemo razloge za znatno naraščanje števila priseljenih v tem obdobju? Po podatkih SURs-a (2009a) je bil največji delež ljudi, rojenih v tujini, v obdobju pred nastopom gospodarske krize, zaposlen v gradbeništvu, in sicer kar 36,4 odstotka leta 2007. Za Slovenijo je bila med letoma 2005 in 2008 značilna relativno visoka gospodarska rast, sicer posledica ugodnih razmer v mednarodnem okolju in pa povečanega obsega investicij (UMAR 2009), predvsem v gradbeništvu (SURs 2009b). Povečana aktivnost na področjih stanovanjske in infrastrukturne gradnje (npr. avtoceste) je imela za posledico povečano zaposlovanje v tem sektorju, predvsem priseljencev, ki prihajajo iz držav naslednic SFRJ (leta 2007 so predstavljali kar 88 odstotkov vseh priseljencev) (SURs 2008). Gre za migracijski tok, ki se je vzpostavil v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Med priseljenci je bilo največ državljanov Bosne in Hercegovine, sledili pa so državljani Srbije in Makedonije. Pred osamosvojitvijo Slovenije je bilo največ priselitev iz teh območij med letoma 1975 in 1980, v literaturi pa so te priselitve najpogosteje označene za »ekonomske migracije« (prim. Dolenc 2007).

Med drugimi skupinami priseljencev so bili v času raziskave vidnejša skupina »državljanji držav EU« (9,62 odstotka med priseljenimi leta 2007), med katerimi so po številu nekoliko izstopali državljani Bolgarije in Slovaške (SURs 2008). Te migracije so po širitvi EU razumljene kot notranja mobilnost med državami EU, kjer velja načelo prostega pretoka oseb. Državljanji omenjenih držav so se prav tako zaposlovali pretežno v gradbeni industriji, predvidevamo pa lahko, da je bilo ključno pri priselitvi v Slovenijo delovanje migracijskih posrednikov (*migration brokers*).

Delež priseljenih iz neevropskih držav je bil po podatkih SURs-a sicer zelo nizek, saj je predstavljal le nekajodstotni delež (2,9 odstotka leta 2007) med vsemi priseljenimi prebivalci (SURs 2008). V absolutnem smislu je število teh oseb sicer raslo, v razmerju do vseh priseljenih pa je njihov delež od leta 2005 upadal (Bešter idr. 2009). Poudariti velja, da se je priseljevanje iz oddaljenih, neevropskih držav z redkimi izjemami pričelo šele v drugi polovici devetdes-

81 Po definiciji prebivalstva, ki velja od leta 2008, SURs kot prebivalce Slovenije definira osebe (državljanji Republike Slovenije in tujih držav) s prijavljenim stalnim in/ali začasnim prebivališčem v Sloveniji, ki v Sloveniji prebivajo ali imajo namen prebivati eno leto ali več in niso začasno odsotne iz Republike Slovenije eno leto ali več (npr. SURs 2009c).

tih let prejšnjega stoletja. Med izjemami so npr. študenti iz afriških, arabskih in azijskih držav, katerih študij v različnih republikah SFRJ je bil posledica aktivne udeležbe Jugoslavije v Gibanju neuvrščenih (Lamberger Khatib in Pezdir 2009), ali pa študenti, ki so v Jugoslavijo prišli na podlagi nekaterih drugih pogodb, npr. o sodelovanju na znanstveno-tehničnem področju med državami s podobnimi družbenimi ureditvami (npr. z LR Kitajsko). Kasnejše priseljevanje v večjem obsegu je predvsem posledica propada totalitarnih režimov in razpada nekaterih držav (Jugoslavije, Češkoslovaške in Sovjetske zveze) ter nastanka novih držav, s čimer so se režimi prehoda meja sprostili in tako se je začelo priseljevanje iz bolj oddaljenih območij. Število priseljencev iz Azije, Amerik, Afrike, Avstralije in Oceanije je izredno nizko. Glede na podatke Zavoda RS za zaposlovanje je bilo med državljani teh območij največ delovnih dovoljenj leta 2007 izdanih državljanom Ukrajine, Republike Moldavije, Ruske federacije, Kraljevine Tajske in Dominikanske republike.⁸²

Glede na evropski pravni okvir so nedržavljeni v državi članici EU *de facto* razdeljeni v dve skupini. V prvi so že omenjeni »državljeni držav EU«, v drugi pa tako imenovani »državljeni tretjih držav«, ki so definirani kot osebe, ki sicer legalno prebivajo v EU, vendar niso državljani ene izmed držav članic EU. Medtem ko prva skupina uživa pravice državljanov v svojih državah, članicah EU, in pravice, ki izvirajo iz evropskega državljanstva,⁸³ drugi skupini ne pripadajo ne prve ne druge pravice. Kot ugotavlja Atikcan (2006), so zaradi tega ti prebivalci marginalizirani in pravzaprav tretjerazredni prebivalci EU. Hkrati pa tudi kategorija »državljanov tretjih držav« ni enotna, ker se deli na različne statuse – »študent«, »družinski član«, »delavec«, »raziskovalec« itd. – in na različne pravice, ki iz tega statusa izhajajo. Tovrstno konstruiranje kategorij migrantov, ki naj bi opisovalo namen oziroma motiv migracij, ni nevtravno, temveč deluje kot pravno podprta ideologija, ki služi razvrščanju in upravljanju z osebami, ki jih EU razume in označi kot »tujce«.

Vendar gre pri takšni klasifikaciji za pravno statistično formulacijo situacije priselitve v državo, ta pa je bolj kot od motivov migranta odvisna od

82 Podatki so bili pridobljeni na Zavodu RS za zaposlovanje v okviru projekta Integracija državljanov tretjih držav, ki se je na Inštitutu za narodnostna vprašanja izvajal med oktobrom 2008 in septembrom 2009.

83 Državljanstvo Evropske unije je vsakemu državljanu EU neposredno dodeljeno s Pogodbo o delovanju Evropske unije. Vsakdo, ki je državljan države članice EU, je avtomatično tudi državljan EU. Državljanstvo EU je dodatno in ne nadomešča nacionalnega državljanstva. Med pomembnejše pravice lahko štejemo pravico voliti in biti voljen na volitvah v Evropski parlament ter na občinskih volitvah, pravico do pritožbe evropskemu varuhu človekovih pravic, pravico do peticije na Evropski parlament, pravico do prostega gibanja in prebivanja na ozemlju držav članic ali pravico do enakega plačila za moške in ženske (Evropska komisija 2015).

imigracijskih politik in zakonodaje ter možnostih, ki jih te dopuščajo. Tako je seveda pričakovano, da je običajno največ migrantov v kategoriji »zaposlitev«, saj največkrat država pod to kategorijo osebi sploh omogoči vstop in bivanje. Takšna opredelitev pa implicitno govori o tem, da je »zaposlitev« z vidika države pojmovana kot edini resnično legitimen razlog priselitve v določeno državo. Vrednost človeka je tako zožena zgolj na njegovo delovno učinkovitost in na njegov prispevek k materialnem stanju države priselitve. Še drug pomislek podaja Josipovič (2006, 198), ko pravi, da je »zaposlitev napačno razumljena že avtomatsko kot ekonomski dejavnik. Temu razmišljanju lahko oporekamo že z dejstvom, da je zaposlitev poleg vsega drugega predvsem ena od osnovnih oblik človekovega delovanja kot tudi delovanja socialne skupine, ki ji človek pripada.« Nadalje pa nas o nesmiselnosti takšne kategorizacije opominja tudi evidenca s terena. V vsakdanjih praksah udeležencev migracijskega procesa so namreč te kategorije izrazito zabrisane oz. sploh niso ustrezne. Če oseba samo-izjavi ali pa je zanjo izjavljeno, da je v državo priselitve prišla »zaradi« združitve družine, to lahko zgolj pomeni, da je bila njena priselitev mogoča zaradi posebnih zakonskih možnosti, ki omogočajo priseljencu skupno življenje z njegovimi ožjimi družinskimi člani. Hkrati je povsem mogoče, da se je ta oseba že takoj po prihodu zaposlila, bodisi v sivi ekonomiji bodisi si je uspela urediti delovno dovoljenje. Verjetno lahko predvidevamo, da je velika večina priseljencev v tem ali onem obdobju migracijskega procesa prisiljena iskati zaposlitev ali preprosto delati za preživetje, ne glede na pravno formalni status, ki ji je bil pripisan ob priselitvi v državo.

V Sloveniji je velika večina priseljenih postavljena v kategorijo »državljanov tretjih držav«. Sem so namreč med drugim uvrščeni vsi ne-državljeni, ki prebivajo v Sloveniji in so državljani kakšne izmed držav naslednic SFRJ. Ti so prešli od »priseljavanja sodržavljanov« v SFRJ in »zaposlovanja tujcev« v prvem desetletju po osamosvojitvi Slovenije (Malačič 2008, 46) do »priseljavanja državljanov tretjih držav« na začetku enaindvajsetega stoletja. V to skupino pa so postavljeni tudi kitajski državljani, ki skupaj z drugimi migrantskimi skupinami, predvsem iz neevropskih območij izvora, predstavljajo le majhen delež te skupine.

Imigracijske politike držav naselitev določajo kategorije oseb, ki jim je omogočena legalna priselitev v državo, nadzor nad to priselitvijo pa izvajajo na več načinov; najbolj splošen je nadzor meja, ki je finančno zahteven, zapleten in le deloma uspešen (Kofman idr. v Verlič Christensen 2002, 27). Drugi način je nadzor preko državnih uradov, običajno imigracijskih uradov oz. uradov za tujce, inšpekcijskih in socialnih služb, davčnih uradov itd., o čemer govorim v nadaljevanju. V nekaterih državah pa se nadzor vrši predvsem preko mehaniz-

mov, ki temeljijo na visokih stopnjah ideološke in vrednostne (samo)regulacije organizacij in posameznikov v družbi (prim. Verlič Christensen 2002). V EU, predvsem na območju držav podpisnic schengenskega pravnega reda, državni organi izvajajo strog nadzor nad »zunanji« mejami držav podpisnic, pa tudi v notranjosti, s pomočjo enotnega informacijskega sistema, zaradi česar nekateri EU primerjajo s »trdnjavo« ali pa varovanimi naselji (*gated communities*), značilnimi za ZDA, kjer je dostop omejen z oboroženimi varnostniki, visokimi cenami nepremičnin in »ustreznim« družbenoekonomskim ozadjem (prim. Debeljak 2004).

Slovenija, ki je podpisnica schengenskega pravnega reda, torej poleg nadzora na mejah izvaja nadzor nad priseljevanjem tudi v notranjosti države. Pravni okvir priseljevanja in nadzora nad priseljevanjem so določeni s štirimi zakoni. To so: Zakon o tujcih (2011), Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (2015), Zakon o mednarodni zaščiti (2007) ter Zakon o azilu (2003). Življenje in delo priseljencev v Sloveniji urejajo tudi nekateri drugi zakoni, ki pa se ne nanašajo izključno na priseljenca oz. tujce, temveč zgolj urejajo določeno področje prebivanja in dela v Sloveniji (npr. Zakon o prijavi prebivališča 2006).

Najpomembnejša zakona, ki urejata priseljevanje kitajskih državljanov v Slovenijo, sta Zakon o tujcih in Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Oba zakona sta se v zadnjem desetletju pogosto spreminjala. V času moje raziskave je veljal Zakon o tujcih iz leta 2009 in Zakon o zaposlovanju in delu tujcev iz leta 2007. Na splošno lahko rečem, da so se kitajski državljanji priseljevali v Slovenijo preko dveh postopkov, ki jih je predvideval Zakon o tujcih (2009). Prvi je priselitev v Slovenijo zaradi dela ali zaposlitve, drugi način pa preko instituta združitve družin. V dosti manjšem številu so kitajski državljanji v Sloveniji pridobili legalen status priseljenca z namenom študija.⁸⁴

---

84 Eden izmed deklariranih ciljev t. i. bolonjske reforme visokega šolstva je tudi povečati zanimanje neevropskih študentov za študij na visokošolskih institucijah, ki so podpisnice Bolonjske deklaracije. Ta cilj so si zastavile vsaj nekatere visokošolske institucije pri nas, vendar je prišlo do različnih zapletov. Tukaj lahko omenimo dva. Prvi se nanaša na to, da različne državne institucije in agencije na različnih nivojih zasledujejo različne cilje. Kot sem izvedela na eni izmed predstavitev schengenskega režima nadzora meje v Centru Evropa (Schengen: vizumska politika in migracije, 15. november 2007), je na primer Gea College v sklopu internacionalizacije slovenske visokošolske sfere želel vpisati tuje študente (predvsem iz Indije in arabskih držav), ki pa jim Ministrstvo za zunanje zadeve ni podelilo vstopnih vizumov. Drug problem, ki je resno ogrozil kredibilnost slovenskih visokošolskih ustanov vsaj na Kitajskem, pa je povezan s prihodom osemnajstih študentov iz LR Kitajske na Ekonomsko-poslovno fakulteto (EPF), ki je del univerze v Mariboru. Ta je leta 2000 organizirala program Mednarodne poslovne šole (IBS – *International Business School*), s čimer je želela pritegniti tuje študente, ki bi študijske smeri ekonomije in managementa lahko poslušali v angleškem jeziku. Problemi so se pojavili maja 2001, ko so se kitajski študenti pritožili, ker jim je volilna komisija prepovedala

Kitajski državljani, ki se je želel priseliti v Slovenijo zaradi »razloga dela ali zaposlitve«, je v času raziskave moral najprej pridobiti delovno dovoljenje, katerega pogoje pridobitve je določal Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (2007). Ta je predvideval tri vrste delovnih dovoljenj: osebno delovno dovoljenje (ki je bilo izdano za obdobje enega leta, treh let ali za nedoločen čas), dovoljenje za zaposlitev in dovoljenje za delo. Daleč najpogosteje so kitajski državljani zaprosili za dovoljenje za zaposlitev, ki je bilo v tistem času vezano na točno določenega delodajalca. Ta je moral podati vlogo za zaposlitev tujca na pristojni urad Zavoda RS za zaposlovanje ter vlogi priložiti še vrsto dokumentov o poslovanju podjetja. Zavod RS za zaposlovanje je izdal dovoljenje samo pod pogojem, da v evidenci brezposelnih ni bilo ustreznih »domačih« brezposelnih oseb, tj. oseb s slovenskim državljanstvom. Zakon je tako štutil domače iskalce zaposlitve. Za priseljivanje kitajskih državljanov je pomembno, da je zakon predvideval dve izjemi: Pregled evidenc brezposelnih se namreč ni izvajal v primerih, ko je šlo za deficitarne poklice (poklici, ki jih na slovenskem trgu dela primanjkuje ali pa športnike, kulturnike, lektorje, znanstvenike, družinske člane tujca z visokošolsko izobrazbo itd.) in v primeru zaposlovanja tujcev, ki posedujejo specifična znanja, ki jih ni bilo mogoče pridobiti s šolanjem in usposabljanjem v Sloveniji. V obdobju izvajanja raziskave so tako kitajski državljani, ki so imeli dokazila o kuharski izobrazbi, pridobili dovoljenje za zaposlitev brez »preiskave trga« (pregleda evidenc brezposelnih oseb), saj so posedovali večino priprave jedi kitajske kuhinje, ki jih ni bilo mogoče pridobiti z izobraževanjem v Sloveniji. Takšno dovoljenje se je praviloma izdalo za dobo enega leta z možnostjo podaljšanja, če je šlo za prvo dovoljenje. Če je želel migrant po preteku enega leta zamenjati delodajalca, se je to štelo za ponovno pridobitev prvega dovoljenja za zaposlitev, kar je posledično pomenilo, da mora novi delodajalec opraviti enak postopek kot prejšnji.⁸⁵ Delovno

---

glasovanje in kandidiranje na volitvah v študentske svete fakultet, članic Univerze v Mariboru. Na njihovo veliko presenečenje je volilna komisija kot razlog navedla njihov neurejen status študenta. Glede na dejstvo, da so vsi imeli vpisne številke, študentske izkaznice, pravico do študentskih bonov za prehrano in bivanja v študentskem domu, nihče izmed njih ni posumil, da so pravno formalno brez statusov. EPF je kmalu izjavila, da študentov ni mogla vpisati v program IBS, ker niso imeli nostrificiranih spričeval zaključene srednje šole. Na dan je prišlo tudi dejstvo, da je bil znesek, ki so ga študenti plačali, nekajkrat višji kot znesek, ki ga je EPF v resnici prejela. Kam je izginil preostali denar, še ni jasno. Intervjuvani študenti, ki so kljub zapletom ostali v Sloveniji, so izjavili, da so imeli teden dni časa, da si uredijo svoj status, drugače bi morali Slovenijo zapustiti. Od te skupine študentov jih je v času raziskave v Sloveniji ostalo samo nekaj; ti so se prešolali na drugo visokošolsko ustanovo (Bofulin 2004).

85 Zakon o zaposlovanju in delu tujcev iz leta 2011 je ukinil delovno dovoljenje za nedoločen čas. Osebe, ki so pridobile dovoljenje za stalno prebivanje v RS, so pridobile pravico do neomejenega dostopa do trga dela. Druga pomembna novost je bila, da je lahko tujec pridobil

dovoljenje je prenehalo veljati s potekom časa, za katerega je bilo izdano, ali pa s prenehanjem delovnega razmerja. Zaradi slednjega je v primeru, da je delodajalec tujega delavca odpustil, prenehalo veljati tudi delovno dovoljenje, kar je imelo za takšnega delavca resne posledice. Delovno dovoljenje je bilo namreč povezano z dovoljenjem za prebivanje na takšen način, da je preklcik prvega lahko povzročil izgubo drugega.

Drug način urejanja statusa zaposlitve v Sloveniji je bila pridobitev osebne delovnega dovoljenja za tiste migrante, ki so nameravali opravljati samostojno poklicno dejavnost ali na podlagi ustanoviteljskih pravic zastopati družbo (npr. direktor družbe ali prokurist). To se je izdalo migrantu neodvisno od stanja in razmer na trgu dela praviloma za dobo enega leta z možnostjo podaljšanja. Pomembno je, da drugače od dovoljenja za zaposlitev in dovoljenja za delo osebno delovno dovoljenje *ni* bilo vezano na delodajalca, prav tako pa ga je lahko vložil migrant sam. Delavec je lahko tako samostojno odločal o svojih zaposlitvenih možnostih, hkrati pa imel pravico do vpisa v evidenco brezposelnih oseb in do pravic, ki iz tega izhajajo. V obdobju preučevanja so kitajski državljani v Sloveniji pridobivali delovna dovoljenja skoraj izključno skozi opisana postopka.

Če želimo razumeti, kako so se oblikovale prakse priseljavanja iz LR Kitajske, je bistveno poznavanje postopka pridobitve dovoljenja za delo in prebivanje, kot so ga določali zgoraj navedeni zakoni. Pomemben vidik je prepletenost obeh postopkov; kitajski državljan je namreč moral najprej zaprositi za delovno dovoljenje, in to še preden je vstopil v Slovenijo. Kot sem že omenila, je zato potreboval delodajalca, ki ga je bil pripravljen zaposliti, to pa je pomenilo tudi pripravo vse potrebne dokumentacije in izpeljavo pogosto dolgotrajnega procesa. Šele ko je kitajski državljan, ki je nameraval priti v Slovenijo, pridobil delovno dovoljenje, je lahko na Veleposlaništvu RS v Pekingu vložil vlogo za pridobitev prvega dovoljenja za prebivanje, ki je bilo seveda začasno. Preko slovenskega diplomatsko-konzularnega predstavništva je potem upravna enota načrtovanega bivanja izdala prvo dovoljenje za prebivanje. Za izdajo tega je prosilec moral imeti veljaven potni list, dokazilo o zdravstvenem zavarovanju v Sloveniji, zagotovljena je moral imeti sredstva za preživljanje za čas bivanja, imeti potrdilo o nekaznovanosti iz kazenske evidence LR Kitajske ter izpolniti eno od zakonsko določenih namer bivanja⁸⁶ v Sloveniji, ki je v praksi pomenila

---

osebno delovno dovoljenje za tri leta (tj. dovoljenje, ki ni vezano na delodajalca) že po 22 mesecih neprekinjega dela pri različnih delodajalcih, in ne zgolj pri enem, kot je predvideval isti zakon iz leta 2007.

86 Zakonsko določeni nameni so po Zakonu o tujcih (2009) bili: zaposlitev ali delo; združitve družine s tujcem, ki že ima dovoljenje za bivanje v Sloveniji; status rezidenta za dalj časa v

odobreno delovno dovoljenje ali pa, v primeru združitve družin, vsa potrebna dokazila družinskega člana. Prošilec je moral podati vlogo osebno, prav tako se je prvo dovoljenje za prebivanje lahko vročilo le osebi, ki je vlogo podala. Kitajski državljani so se morali tako vsaj dvakrat zgledati na Veleposlaništvu RS v Pekingu, kar je tistim, ki prihajajo iz bolj oddaljenih predelov Kitajske, predstavljalo dodaten strošek. Pogosto so morali z osebjem veleposlaništva opraviti tudi intervju, ki je lahko pomembno vplival na podelitev prvega dovoljenja za prebivanje v Sloveniji.

Postopek, ki je zadeval priselitev družinskih članov kitajskega državljanca, se je prav tako pričel na Veleposlaništvu RS v Pekingu. Pravico do združitve družine je po zakonu imel tujec, ki je imel dovoljenje za stalno prebivanje ali pa dovoljenje za začasno prebivanje in je vsaj eno leto prebival v Sloveniji.⁸⁷ Za ožje družinske člane se štejejo: zakonec, mladoletni neporočeni otroci tujca, mladoletni neporočeni otroci zakonca, starši mladoletnega tujca ter polnoletni neporočeni otroci in starši tujca ali zakonca, katere je tujec ali zakonec po zakonu države, katere državljan je, dolžan preživljati (3. točka 36. člena Zakona o tujcih 2009).

Po takratni ureditvi so si kitajski državljani, ki so imeli urejeno dovoljenje za začasno prebivanje, lahko po petih letih začasnega prebivanja uredili dovoljenje za stalno prebivanje, ob pridobitvi tega pa jim je bilo sprva izdano še osebno delovno dovoljenje brez časovne omejitve, po noveli Zakona o zaposlovanju in delu tujcev leta 2007 pa so pridobili pravico do neomejenega dostopa do trga dela. Osebno delovno dovoljenje oziroma prost dostop do trga dela je bistveno pripomoglo k večji avtonomiji delavca ali delavke in družinskih članov,⁸⁸ saj niso bili več enako vezani na odločitve delodajalca. Prost dostop do trga dela imajo tudi tisti maloštevilni Kitajci, ki so pridobili državljanstvo Republike Slovenije.

Priseljevanje v Slovenijo je tako natančno regulirano preko restriktivne zakonodaje, ki jo izvaja birokratski aparat različnih služb državne uprave;

---

drugi državi članici EU; študij, izobraževanje, specializacija ali strokovno usposabljanje oziroma praktično usposabljanje, sodelovanje v programih izmenjavah prostovoljcev ali drugih programih, ki niso del formalnega sistema izobraževanja; preostali utemeljeni razlogi v skladu z zakonom, mednarodnimi akti ali mednarodnimi načeli.

87 Institut združitve družine temelji na Direktivi sveta /86/EC (Svet Evropske Unije 2003), ki je vključena v slovenski pravni red z Zakonom o tujcih.

88 Ožji družinski člani tujca lahko najprej pridobijo zgolj dovoljenje za začasno prebivanje in po petih letih neprekinjenega prebivanja v Sloveniji zaprosijo za dovoljenje za stalno prebivanje. Družinski člani tujca, ki ima v Sloveniji dovoljenje za stalno prebivanje, lahko pridobijo dovoljenje za stalno prebivanje že po dveh letih bivanja v Sloveniji na podlagi dovoljenja za začasno prebivanje.

najpomembnejše so upravne enote in območni zavodi Zavoda RS za zaposlovanje, pa tudi Davčni urad RS, različni oddelki določenih ministrstev itd. Zaposleni v birokratskem aparatu imajo pri svojem delu razmeroma široka pooblastila, da priseljencu urejanje statusa olajša ali oteži (npr. izvedba intervjujev s priseljenci, podajanje informacij o nadaljnjih postopkih urejanja statusa itd.). Kot ugotavlja Hjarnø (v Verlič Christensen 2002, 30), so prav v teh pristojnostih birokratskega aparata zasidrani nekateri potencialno nevarni elementi rasizma, ki temeljijo na pretirani ustrežljivosti birokratov do aktualne politike in zahtev javnosti – na primer, da se število priseljenecv omeji, da se zmanjšajo njihove pravice ali pa da se ovira dostop do sicer v načelu že dodeljenih pravic. Tudi evidenca s terena govori o podloženih rasističnih in kulturalističnih⁸⁹ stališčih oseb, zaposlenih v državni upravi, ki lahko vodijo v diskriminatorno obravnavo priseljenecv (prim. Bešter idr. 2009).

Na zaostrene pogoje priseljevanja v Slovenijo je opozorila tudi vlada LR Kitajske. V sklopu obiska vladne delegacije takratnega slovenskega premiera Janeza Janše v Pekingu (8. november 2007) so predstavniki slovenske in kitajske vlade spregovorili tudi o tej temi. Kot je kasneje poročal Zhu Weidong, svetnik na Veleposlaništvu LR Kitajske v Ljubljani, je kitajsko državo zmotilo predvsem neravnovesje v izdajanju vizumov:

Poslovnežem in turistom vsak dan izdamo od 40 do 50 vizumov, kar je veliko, ker je Slovencev le dva milijona. Za kitajske poslovneže pa ni lahko dobiti vizuma, kar je res zelo žalostno. Imate zelo ostro vizumsko politiko. In težko ga je dobiti pravočasno. Poznam primer restavracije, ki je poskušala pripeljati kitajskega kuharja, pa je trajalo skoraj leto dni, da je dobil vizum. To je tudi ovira večjemu prihodu kitajskih turistov (Brstovšek in Hren 2007).

O izredno oteženem postopku pridobivanja vizumov so spregovorili tudi predstavniki slovenskih podjetij, ki delujejo na Kitajskem, na sestanku z veleposlanico RS Slovenije na Kitajskem Marijo Adanja septembra 2009.⁹⁰

89 O kulturalizmu kot posebnemu označevanju predsodkovnih vedenj in praks govorijo npr. Dirlik (1987), ki ga označi kot ideologijo, ki ne samo da zreducira različne teme zgolj na vprašanje kulture, temveč tudi izhaja iz redukcionističnega razumevanja kulture kot reificirane in zamejene enitete. Koncept kulture kot ideološki konstrukt je tako postal retorično bolj sprejemljiva alternativa konceptu rase, čeprav gre, kot meni Janko Spreizer (2009), za ideološko zelo sorodne prijeme, ki želijo razlike med priseljenci in domačini naturalizirati in tako nevtalzirirati specifične sociopolitične razkole. V tem smislu gre za za soroden koncept nekaterim drugim konceptom razločevanj, npr. novemu rasizmu ali neorasizmu (Balibar 1991) in kulturnemu fundamentalizmu (Stolcke 1995).

90 Terenski zapiski s sestanka, Šanghaj (29. september 2009).

Ti si namreč želijo poenostavljenega postopka za svoje uslužbenke, kitajske državljane, ki jih pošiljajo v matična podjetja v Sloveniji na izpopolnjevanje. Kljub pozivom ne samo kitajske strani, temveč tudi slovenskega gospodarstva k premisleku vizumske politike, se ta v preučevanem obdobju ni spremenila.

Z globalno gospodarsko krizo leta 2009 so se kvote za tujce, ki so v resnici oblika politično verificiranih potreb delodajalcev, zmanjšale, kar je privedlo do še večje zaostritve imigracijske zakonodaje. Primer je februarja 2010 sprejeta Uredba o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev, ki je drastično omejila število kvot za državljane, ki niso državljani držav članic EU, ter med kvotami ostro razmejila državljane držav naslednic nekdanje SFRJ in »drugih tretjih držav«. Tako je bilo prvi skupini namenjeno 95 odstotkov neizkoriščenih kvot ali 8085 dovoljenj za zaposlitev, drugi skupini pa pet odstotkov ali 426 dovoljenj za zaposlitev. V primeru, da je kvota za drugo skupino izpolnjena, se nadaljnje vloge zavrnejo.⁹¹ Sprememba Pravilnika o delovnih dovoljenjih, prijavi in odjavi dela ter nadzoru nad zaposlovanjem in delom tujcev (Pravilnik o spremembah pravilnika ... 2009) pa je že predhodno spremenila postopek izdaje dovoljenja za zaposlitev brez nadzora trga, in sicer tako, da po tem postopku niso več izdali dovoljenj za zaposlitev tujcev s poklici, ki so na slovenskem trgu primanjkovali.⁹² V praksi je to pomenilo, da so se že tako zelo omejene možnosti za legalno priselitev kitajskih državljanov v Slovenijo po letu 2009 še dodatno skrčile in še bolj okrepile pomembnost socialnih mrež v migracijskem procesu.

---

91 V primeru izkoriščenosti kvote je bilo predvideno, da se bo dovoljenje za zaposlitev izdalo v okviru nerazporejene kvote v višini 1000 delovnih dovoljenj, in sicer za zaposlitev tujca z izobrazbo, primerljivo najmanj z višješolsko oziroma višjo strokovno izobrazbo, kateremu bo delodajalec izplačeval plačo najmanj v višini 2,5-kratne minimalne plače (Uredba o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev 2010).

92 Dovoljenje za zaposlitev se lahko izda pod pogojem, da v evidenci zavoda za zaposlovanje ni ustreznih domačih brezposelnih oseb oziroma oseb, ki so glede pravic do zaposlitve izenačene z državljani RS, da je delodajalec prijavil prosto delovno mesto in izpolnjuje tudi druge z zakonom predpisane pogoje (da je delodajalec ustrezno registriran ali vpisan v poslovnem registru, da ni izkoriščena kvota za to obliko zaposlovanja, da tujec izpolnjuje pogoje, ki jih zahteva delodajalec, da delodajalec priloži z njegove strani podpisano pogodbo o zaposlitvi ter da delodajalec in tujec nimata prepovedi novega zaposlovanja ali dela) (Sprememba Pravilnika o delovnih dovoljenjih ... 2009).

ALI SO VSI KITAJCI V SLOVENIJI KUCHARJI? ZAPOSLOVANJE PRISELJENCEV IZ KITajsKE V SLOVENIJI

Zaposleni kitajski priseljenci v Sloveniji se povečini zaposlujejo v dveh gospodarskih dejavnostih, in sicer v kitajskih restavracijah in kitajskih trgovinah. Ta pojav v migracijskih študijah običajno imenujemo etnične ekonomije.⁹³ Nastanek etničnih ekonomij raziskovalci razlagajo z dvema pristopoma. Po prvem pristopu so etnične ekonomije posledica »značilnosti« priseljenjskih skupin (npr. močna notranja povezanost, mehanizmi vzajemne pomoči), po drugem, bolj konstruktivističnem pristopu, pa takšne oblike gospodarske organizacije nastanejo kot odgovor priseljenjskih populacij na pogoje strukturne neenakosti v območjih priselitve.⁹⁴ V nadaljevanju sledi opis takšne etnične ekonomije kitajskih priseljencev v Sloveniji s poudarkom na analizi interakcije med razločenimi skupinama, ki ustvarjajo in poustvarjajo pojav »kitajske restavracije« v Sloveniji.

---

93 Specifičen nišni način vključevanja na trg delovne sile se v družboslovni literaturi pogosto razlaga s pojmom etnične ekonomije oz. sorodnimi pojmi (ekonomija etnične enklave, posredniške manjšine, etnične niše idr.). Morda najbolj uveljavljeno definicijo sta postavila sociologa Ivan Light in Steven Gold (2000, 9): »Etnična ekonomija ... se oblikuje, ko priseljska ali etnična skupina vzdržuje zasebni gospodarski sektor, v katerem ima večinski lastniški delež.«

94 Tako naj bi po prvem pristopu posamezne etnične ekonomije nastale zaradi statusa »tujca«, ki so ga priseljenci imeli v družbi priselitve. Ta jim je omogočal poslovanje s pripadniki drugih skupin, katero ni bilo obremenjeno z medosebnimi odnosi znotraj skupine (glej Simmel v Wolff 1964; Wong 1977). Nekateri raziskovalci tudi menijo (npr. Light, 1972), da je status tujca oziroma diskriminatorna in rasistična obravnava priseljencev v večinski družbi novega okolja prav tako vzrok za oblikovanje etnične manjšine, saj priseljencem ali pripadnikom manjšin ni omogočena participacija na trgu dela. Po drugem pristopu pa so kot ključne za nastanek etnične ekonomije izpostavljene tako imenovane *kulturne značilnosti*: močna povezanost znotraj skupnosti, tradicija varčnosti in močne delovne etike, mehanizmi vzajemne pomoči (glej Light 1972). Skoraj vsi pristopi znotraj paradigme o etnični ekonomiji podpirajo tezo, da so odnosi, ki temeljijo na prepričanju o skupni etnični pripadnosti, ključni za oblikovanje in vzdrževanje takšne ekonomije (Fong in Ooka 2002). Glede posledic etnične ekonomije sta v literaturi prisotna dva pogleda; prvi trdi, da so etnične ekonomije alternativen pot priseljencev do gospodarske uveljavitve v državi priselitve in da lajšajo probleme relativno visoke nezaposlenosti med priseljenci (Wahlbeck 2007; Verlič Christensen 2002), medtem ko drugi pristop zagovarja tezo, da delo v etnični ekonomiji zavira integracijo v družbene aktivnosti širše družbe in je zaradi tega s stališča uspešnega vključevanja priseljencev v družbe držav priselitve nezaželen (Fong in Ooka 2002). Po mnenju nekaterih raziskovalcev naj bi bilo delo v etnični ekonomiji tudi izkoriščevalsko, in to predvsem za družinske člane, katerih delo je pogosto neplačano (Light in Gold 2000).

Leta 2005⁹⁵ je bilo kar 77 odstotkov vseh delovnih dovoljenj, izdanih kitajskim državljanom (203 delovna dovoljenja) v Sloveniji, namenjenih za delo v gostinski dejavnosti. Druga večja skupina so tisti, ki so bili zaposleni v trgovski dejavnosti (15 odstotkov), ostanek pa predstavljajo zaposleni v drugih dejavnostih storitvenega sektorja, predvsem različnih zdravstvenih uslugah (masaže, zdravniki, ki zdravijo po načelih kitajske medicine) (Zavod RS za zaposlovanje 2006). Leta 2009⁹⁶ se porazdelitev po gospodarskih dejavnostih ni bistveno spremenila. V gostinski dejavnosti je bil zaposlen sicer kakšen odstotek oseb manj (75 odstotkov), čeprav se je število veljavnih delovnih dovoljenj, izdanih za delo v gostinski dejavnosti, več kot podvojilo (583 delovnih dovoljenj), prav tako se je za odstotek zmanjšal delež zaposlenih v dejavnosti trgovine (14 odstotkov). Hkrati so se pojavile nekatere »nove« dejavnosti (npr. poslovanje z nepremičninami), ki predstavljajo približno en odstotek. Za kar šest odstotkov kitajskih državljanov v Sloveniji, ki so leta 2009 imeli veljavno delovno dovoljenje, Zavod ni vodil evidence o tem, v kakšni dejavnosti so bili zaposleni (kategorija »neznana dejavnost«) (Zavod RS za zaposlovanje 2010).

Tabela 7: Veljavna delovna dovoljenja kitajskih državljanov po poslovnih dejavnostih leta 2009

POSLOVNE DEJAVNOSTI	ŠTEVILO OSEB	DELEŽ
Trgovina	108	14
Gostinstvo	583	75
Neznane dejavnosti	49	6
Drugo	35	5
Skupaj	775	100

Vir: Zavod RS za zaposlovanje (2010).

Zakonodaja, ki ureja delo in zaposlovanje tujcev, ne določa, v kakšnih dejavnostih naj bi se skupine migrantov iz določenih držav zaposlovale. Kot bom pokazala v nadaljevanju, pa v praksi obstajajo indici, ki govorijo v prid tezi, da je kitajskim migrantom bilo primerjalno lažje pridobiti delovna dovoljenja za zaposlovanje v točno določenih dejavnostih. Zaposlovanje kitajskih gostinskih delavcev, predvsem kuharjev, naj bi v prvih letih po osamosvojitvi olajšal posebni dogovor, ki sta ga še pred osamosvojitvijo Slovenije sklenila

95 Podatki so bili pridobljeni na Oddelku za zaposlovanje in delo tujcev, Zavod RS za zaposlovanje, 23. maj 2006.

96 Podatki so bili pridobljeni na Oddelku za zaposlovanje in delo tujcev, Zavod RS za zaposlovanje, 23. marec 2010.

Ministrstvo za zunanje zadeve SFRJ in vlada LR Kitajske.⁹⁷ Ta je omogočil priselitev kuharjev, predvsem tistih, ki niso imeli formalne izobrazbe kuharja in so se lahko na podlagi sporazuma priselili v Slovenijo pod kategorijo »kuharski pomočnik«. Z uveljavitvijo Zakona o zaposlovanju in delu tujcev leta

Tabela 8: Veljavna delovna dovoljenja kitajskih državljanov po izobrazbi decembra 2009

STOPNJA IZOBRAZBE	ŠTEVILO OSEB
I. stopnja	484
Delavec brez poklica	309
Osnovnošolska izobrazba	103
Pomožni delavec	42
Pomožni gostinski delavec	28
Drugo	2
II. Stopnja	96
Kuharski pomočnik	90
Drugo	6
III. Stopnja	7
Maser	3
Drugo	4
IV. Stopnja	135
Kuhar	104
Natakar	8
Prodajalec	7
Drugo	16
V. Stopnja	25
Komercialist	9
Ekonomski komercialni tehnik	5
Drugo	11
VI. Stopnja	4
VII. Stopnja	17
VIII. Stopnja	3
Drugo	1

Vir: Zavod RS za zaposlovanje (2010).

97 Podatek sem pridobila na Sektorju za priznavanje izobraževanja na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo RS na začetku leta 2010.

1992, ki je omogočal zaposlovanje tujcev na področju deficitarnih poklicev in pa zaposlitve brez »preiskave trga«, če je šlo za priseljence z veččinami, ki jih ni mogoče pridobiti s formalnim izobraževanjem v Sloveniji, pa so se v Slovenijo iz Kitajske v večini priseljevali kuharji in kuharski pomočniki. Skozi leta so se izoblikovali utečeni postopki, v skladu s katerimi so na eni strani kitajski delodajalci v Sloveniji izražali potrebo po delavcih, na drugi strani pa se je »priprava kitajske hrane« umestila v specifična določila zakonodaje s področja zaposlovanja in dela tujcev. Kuharji se namreč uvrščajo v sam vrh deficitarnih poklicev v Sloveniji,⁹⁸ hkrati pa slovenski izobraževalni sistem ne omogoča pridobitve formalne izobrazbe kuharja kitajskih jedi.

Število veljavnih delovnih dovoljenj, ki se eksplicitno nanašajo na gostinstvo dejavnost (glede na klasifikacijo Zavoda RS za zaposlovanje), je bilo decembra 2009 365, kar je skoraj 63 odstotkov vseh veljavnih delovnih dovoljenj, izdanih za poslovno dejavnost gostinstva leta 2009 (glej tabelo 8). Leta 2006 je stopil v veljavo tudi že omenjeni Pravilnik o postopkih in dokazilih za odločanje o izdaji dovoljenja za zaposlitev v primerih, ko zaposlitev tujca zaradi narave dela ni vezana na trg dela (2006), ki predvideva tudi določene poklice, za katere se dovoljenje izda brez preverjanja stanja na trgu dela. Čeprav med omenjenimi poklici v prilogi pravilnika ni omenjen poklic kuharja ali natararja, je bilo pod to kategorijo leta 2008 kitajskim državljanom izdanih devet dovoljenj, leta 2009 pa že 84 delovnih dovoljenj (Zavod RS za zaposlovanje 2010).

Podatki o zaposlovanju kitajskih državljanov v Sloveniji ter evidenca s terena torej podpirajo tezo o zaposlovanju v gostinstvu kot najbolj uveljavljenem načinu zaposlovanja kitajskih državljanov pri nas. Omenim naj še komentar referentke na Zavodu RS za zaposlovanje, ki je v telefonskem pogovoru povedala,⁹⁹ da na Zavodu natančno spremljajo, koliko je kitajskih kuharjev v Sloveniji in da sedaj, ko že prihaja do zasičenja, opažajo, da kitajski državljani poskušajo najti druge načine priselitve v Slovenijo, saj naj bi poskusili celo z zaposlitvami v kmetijstvu. Ta komentar, ki ni izjema, kaže na to, da se je med državnimi organi, ki izvajajo ukrepe imigracijske in zaposlitvene politike priseljencev, izoblikovala utečena praksa zaposlovanja kitajskih državljanov. Predstavnikom birokratskega aparata, ki pokrivajo področje zaposlovanja in prebivanja kitajskih državljanov v Sloveniji, se zdi zaposlovanje kitajskih državljanov v kitajskih restavracijah edino razumno, iskanje zaposlitve zunaj tega

98 Primer je *Srednješolski vpisnik* (2009), kjer so od leta 2004 kuharji na seznamu deficitarnih poklicev.

99 Telefonski pogovor z referentko na Zavodu RS za zaposlovanje, Oddelek za zaposlovanje in delo tujcev, maj 2010.

pa se dojema že kot nelegitimne poskuse izkoriščanja slovenskih imigracijskih predpisov. Praksa torej, ki uokvirja priseljevanje kitajskih državljanov v Slovenijo pravzaprav že od sklenitve bilateralnega dogovora med kitajsko in jugoslovansko državo o prihodu kitajskih kuharjev v Slovenijo, se po osamosvojitvi Slovenije, sicer v okviru spreminjajočih se predpisov, nadaljuje do danes.

Ali gre pri zgoraj opisanih značilnostih pridobivanja delovnih dovoljenj kitajskih državljanov za premišljen ukrep slovenske države, ki želi načrtno razvijati panogo kitajskih restavracij oziroma prispevati k raznovrstnosti gostinske ponudbe v Sloveniji? Najverjetneje ne, lahko pa potegnemo vzporednice z vlogo države (blaginje) pri nastanku in vzdrževanju etnične ekonomije turških priseljencev na Finskem, ki so zaposleni v lokalih s hitro prehrano. Kot razkriva študija Östena Wahlbecka (2007), razvoj omenjene dejavnosti večinoma podpirajo prav uradne strukture države blaginje. Mnogi med zaposlenimi so pridobili delovno mesto v »industriji *kebaba*« preko posredovanja finskega urada za zaposlovanje oziroma preko njegovih programov za usposabljanje nezaposlenih oseb. V času usposabljanja so bili nezaposleni upravičeni do podpore za nezaposlene, ki jim jo namenja urad za zaposlovanje. Kot meni avtor (2007, 553), so bili tako vsi vpleteni zadovoljni: nezaposlen turški priseljenec je imel službo in se je priučil poklica, turški delodajalci so pridobili zanesljivo in poceni delovno silo, ki jo je sofinanciral finski zavod za zaposlovanje, ta pa je uspešno rešil še en primer nezaposlenosti. Torej, v zgornjem primeru je finska država ključna pri reprodukciji restavracij *kebaba*, katere začetke najdemo v samoorganizaciji turških priseljencev, ki niso imeli enakopravnega dostopa do splošnega trga dela. V Sloveniji sicer Zavod (še) ne izvaja takšnih ukrepov zmanjševanja nezaposlenosti, kljub temu pa lahko na podlagi zgoraj navedenih podatkov razumemo hitro rastočo dejavnost kitajskih restavracij v prvem desetletju enaindvajsetega stoletja tudi v povezavi s primerjalno večjo možnostjo pridobitve delovnega dovoljenja za kitajske državljanke za delovna mesta kuharja/kuharskega pomočnika ali drugih pomožnih del v kuhinji.

Pojav, prostorska razpršitev in število kitajskih restavracij v Sloveniji je tako odraz (tradicionalne) usmerjenosti qingtianske transnacionalne skupnosti v gostinstvo (več o tem v naslednjem poglavju), preteklih delovnih izkušenj prvih qingtianskih lastnikov restavracij v Sloveniji in specifičnih praks in razumevanja uradnikov pri dodeljevanju zakonitega statusa priseljenca, ki poteka predvsem preko pridobitve delovnega dovoljenja »tujca«. Seveda v primeru zadnjega ne gre za premišljeno ali načrtno prakso uradnikov, ampak prej za »ustaljen način dela«, ki pa ima, podobno kot v finskem primeru, za posledico nenadejano krepitev specifične dejavnosti, kjer se zaposluje pretežen del priseljencev iz določenega območja.

MED »SIMPATIČNIMI KITAJČKI« IN »RUMENO NEVARNOSTJO« – KITAJCI V SLOVENSКИH JAVNIH GOVORIH

Medijski govor pomembno informira javne govore, saj poenoti heterogena videnja, predsodke in razumevanje različnih javnosti v več »metazgodb«, te pa potem spet povratno preoblikujejo različne javne govore. V medijskem govoru tranzicijskega obdobja, v katerem je Slovenija, je značilna »bistvena sprememba v procesu razumevanja pomena 'domačega' (tudi 'čistega' ali 'nacionalnega') na eni strani in 'tujega' na drugi strani« (Pajnik 2002, 7). Mojca Pajnik (2002, 8) meni, da to obdobje označuje tesna vez med ksenofobijo in post-socializmom, kjer je ksenofobija v vlogi zaščitnice tega, kar je »naše«, kar je »izvirno«. ¹⁰⁰ Tovrstni govori so še posebej problematični v primeru priseljencev, ki so posledično nujno na drugi strani dihotomičnega para »domače – tuje«. Priseljeni so zato v slovenskem medijskem prostoru pogosto tisti, ki so »čudni«, »umazani«, »nevzgojeni«, »neomikani« in že v izhodišču sumljivi. Motivi priselitve so tako vedno pod vprašajem legitimnosti, o navzočnosti priseljencev v državi je treba debatirati, jo opravičevati in postavljati v kontekst »nacionalnega interesa«. Zagovorniki priseljevanja tako pogosto nastopajo kot njegovi apologeti, saj poudarjajo, da priseljenci »rešujejo« slabo demografsko sliko slovenskega prebivalstva, da je »njihova« priselitev nujna zaradi vzdržnosti »našega« pokojninskega sistema, da »oni« opravljajo dela, ki jih »mi« nočemo.

Medijski govor poleg zgoraj navedenega tudi »aktivno pripravlja podlage, glavna izhodišča in legitimacijo za implementacijo nacionalnih in lokalnih politik« (Jalušič 2002, 46). Drolc (2003) zato ugotavlja, da se medijski diskurz neposredno dotakne imigrantov samo narahlo, zares pa jih zgrabi šele tam, kjer na prvi pogled tega ni pričakovati: v zakonodaji. Medijska sporočila lahko z načinom naracije, umestitve v širši kontekst prispevka, izborom sogovornikov in komentarji še dodatno »osvetlijo« določen pojav ali skupino ljudi in na takšen način upravičujejo in legitimizirajo postopke države, ki naslavljajo ta pojav ali skupino ljudi. Primer takšnega poročanja je prispevek v oddaji *Preverjeno* ¹⁰¹ na enem od komercialnih televizijskih kanalov o povezavi med ustanavljanjem podjetij v Sloveniji in izdajo delovnih dovoljenj za tujce.

100 Irena Šumi (2009) ugotavlja, da post-socialistični tranzicijski nacionalizem operira z »(re) invencijo zoženih 'identitet', tj. s produkcijo novih zgodb o izvornosti in posebnosti ter razločenosti, samosvojesti, izvoljenosti ali odlikovanosti«.

101 *Preverjeno* je tedenska oddaja na POP TV, ki se oglašuje kot oddaja o »zanimivih, pretresljivih, provokativnih in resničnih zgodbah« in je na sporedu ob torkih zvečer, vodi pa jo novinarka Alenka Arko.

Oddaja je bila prikazana 1. septembra 2009, nekaj mesecev za tem, ko je bila objavljen Pravilnik o spremembi pravilnika o delovnih dovoljenjih (2009), ki radikalno spreminja določila, pod katerimi lahko tujci pridobijo delovno dovoljenje,¹⁰² in ne dolgo za tem, ko je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve objavilo, da bo zaradi številnih zlorab prepovedalo ustanavljanje podjetij tujcem z območja Kosova. V nadaljevanju povzemam zgodbo prispevka (POP TV 2009) in njegove glavne značilnosti.

V prispevku, opremljenim z zvočno kuliso, ki jo gledalec zlahka prepozna kot tradicionalno kitajsko, je zgodba vpeljana s pričevanjem »malega človeka« s slovenskega podeželja, ki so ga tujci (v tem primeru mož in žena, ki sta kitajska državljana) nič hudega slutečega, s prevaro potisnili v potencialno nevarnost, ki bi lahko ogrozila njegovo existenco. Zaplet se je pričel, ko je domnevni oškodovanec ponudil v najem svoj gostinski lokal. Na oglas sta se odzvala tudi kitajska državljana, ki pa se nista odločila za najem. Čez nekaj časa je lastnik lokala na svoj domači naslov pričel prejemati pošto, naslovljeno na neznano podjetje. Kot je kmalu ugotovil, sta zgoraj omenjena kitajska državljana ustanovila podjetje in ga brez njegove vednosti ali privolitve prijavila na njegovem domačem naslovu. Lastnik lokala se je želel pritožiti in doseči izbris podjetja, vendar so vsi pristojni organi (notarka, sodišče, policija in Zavod RS za zaposlovanje) zatrjevali, da kitajska državljana nista prekršila zakona, saj za prijavo gospodarske družbe ni potrebna privolitev lastnika nepremičnine, kjer se ta družba nahaja. V nadaljevanju prispevka je avtorica v ospredje postavila predvsem vprašanje, kako lahko tujci izkoriščajo delovno zakonodajo. Po registraciji podjetja je namreč na prošnjo omenjenega podjetja Zavod RS za zaposlovanje po veljavni zakonodaji tudi izdal eno delovno dovoljenje za tujca, in sicer za kitajsko državljanko. Predstavniki Zavoda je v prispevku celo izjavil, da se zavedajo, da se podjetja ustanavljajo z izključnim namenom pridobitve delovnih dovoljenj, vendar so nemočni, saj je vse v skladu z veljavnimi zakoni. V prispevku nato razkrijejo, da sta omenjena priseljenca skupaj z nekaterimi drugimi kitajskimi državljani ustanovila več podjetij na nekaj naslovih slovenskih državljanov. Ti so te sicer poznali, vendar so hkrati kategorično zanikali, da bi bili kakorkoli seznanjeni z ustanavljanjem podjetij. Ker je avtorico zanimala tudi druga stran, je po telefonu poklicala tudi oba kitajska državljana, ki sta ji v slovenskem jeziku najprej odgovorila, da je v Sloveniji več kot 2000 podjetij, in zanje nihče ne sprašuje, ali imajo dovoljenje lastnika za prijavo naslova. Moški glas je nato še dodal, da bodo morda naslednjič uporabili njen, to je novinarkin naslov. Avtorica prispevka je potem ugotovila,

---

102 Sprememba je bila objavljena 10. aprila 2009 v Uradnem listu RS.

da je »Slovenija na stežaj in povsem legalno odprla vrata tujcem, ki drugače ne bi mogli vstopiti v EU«. Novinarka je nato predstavila še primer primorskega odvetnika, ki je ustanovil več kot 100 podjetij in jih prijavil na svojem naslovu. Ta je novinarko še enkrat poučil, »da je to povsem legalno, da pa se zaveda, da izkorišča luknjo v zakonu, kar pa ni njegov problem«. Povsem na koncu se je avtorica še enkrat vrnila k lastniku lokala, s katerim se je zgodba začela. Ta je, vsaj po prispevku sodeč, povsem prepuščen sam sebi in lastni sposobnosti, kako se bo iz situacije izvlekel. Do takrat pa živi v strahu, da bo na njegovem naslovu, v primeru, da so »tujci« najeli kakšen kredit, ki ga ne odplačujejo, izvršen celo rubež. Novinarka je prispevek zaključila z ugotovitvijo, »da smo v Slovenijo na takšen način uvozili 10.000 tujih direktorjev, za katere nihče ne ve, kaj počnejo, medtem pa vlada še vedno išče rešitev«. Zadnji kadri v oddaji prikazujejo značilno rumeno-rdečo ikonografijo kitajske restavracije.

Prispevek, ki sem ga navedla, je problematičen na več nivojih in razkriva mehanizme medijskega govora, ki s pretvezo objektivnega poročanja in raziskovalnega novinarstva konstruirajo »Drugega« ter ponujajo in učvrščujejo podlage za izključevalne prakse. Avtorica prispevka glavnih protagonistov prispevka ne imenuje z imenom, razen lastnika lokala, ki je slovenski državljan. Imena Kitajcev v prispevku so nekajkrat razvidna iz prikazanih dokumentov, vendar jih avtorica dosledno imenuje »kitajski državljani«. Čeprav naj bi očitano dejanje zagrešile tri osebe, se z neimenovanjem oseb in omenjanjem zbirne kategorije »kitajski državljani« na eni strani ustvarja vtis domnevne nepristranosti, na drugi pa vtis, da je to praksa (vseh) kitajskih državljanov pri nas. Prispevek je opremljen z zvočnim in slikovnim materialom (kitajska glasba, vizualni elementi kitajske restavracije), ki opozarja na tuj element v zgodbi in ki ga gledalci lahko povežejo z očitanimi nezaželenimi praksami. Dodaten zaplet v zgodbi ponuja samozavesten odziv kitajskega para, ki ni v ničemer podoben odzivu, ki bi ga gledalci pričakovali. Namesto ponižnosti in submisivnosti, ki tujcem pritiče, je njun odziv vsaj predrzen, če ne že napadalen. Čeprav avtorica poudari »Kitajce«, pa resnična kritika leti na državni aparat, ki pušča »domačine« na cedilu, namesto da bi jih zaščitil.¹⁰³ Tudi državni uradniki, sporoča prispevek, niso krivi, saj oni počnejo le tisto, kar zakon od njih zahteva. Zakoni in predpisi v takšni perspektivi postanejo Zakon, ki je očitno nespremenljiv in nezmotljiv, vendar prepuščen na milost in nemilost zvitim tujcem, ki ga obračajo sebi v prid. Bistvo sporočila prispevka je jasno: liberalna država je na eni strani do tujcev izjemno velikodušna, saj

---

103 O slovenskem javnem medijskem diskurzu, za katerega je značilna »kulpabilizacija imigrantov in države« in »poudarjeno sovraštvo do države«, glej Jalušič (2001, 40).

jim omogoča celo vrsto pravic, hkrati pa povsem nemočna, ko tujci pričnejo te pravice izkoriščati.

Evidenca s terena govori ravno nasprotno; védenje o načinih ukrepanja, ki sicer nasprotujejo duhu zakona, vendar ga hkrati ne kršijo, je zelo razširjeno med prebivalci Slovenije in se živahno prenaša s pomočjo različnih medijev: internetnih forumov, ekspertnih svetovanj, prenašanjem govoric idr. Zainteresirani prebivalci, med njimi tudi priseljenci, se preko takšnih načinov hitro podučijo o strategijah, ki omogočajo bližnjico do določenih ciljev, a hkrati ostajajo v polju legalnega. Pot iz te zagate pa, zanimivo, naj ne bi bila odprava zakonskih lukenj in izboljšava predpisov v smeri, ki zlorab ne dopušča, temveč odstranitev tujcev. Ali kot pravi Drolc (2003, 156): »Glas ljudstva ne vidi rešitve v iskanju odgovorov, ampak v ukinitvi vprašanja, v 'ukinitvi' imigrantov kot motečih in nezaželenih: ko ne bo več imigrantov, ne bo več problemov.«

Prav takšna je bila rešitev v zgoraj navedenem primeru ustanavljanja podjetij in pridobitvi delovnih dovoljenj za tujce. Država namreč ni poskrbela za spremembo ali dopolnilo zakonov in podzakonskih aktov, temveč je poskrbela za administrativni ukrep prepovedi izdajanja novih delovnih dovoljenj za zastopnike in lastnike podjetij, ki imajo stalno prebivališče na Kosovem.¹⁰⁴ Zastavimo si lahko vsaj dve vprašanji. Prvič, ali ni takšno dejanje države izrazito diskriminatorno, saj uvaja ukrepe do državljanov iz točno določene države, in drugič, kdo je/so naslednji? Morda prav Kitajci?

Slovenski medijski govor¹⁰⁵ v poročanju o Kitajcih v Sloveniji, pa tudi o Kitajski in Kitajcih širše, zavzema dve stališči, ki kljub navidezno različni perspektivi izhajata iz iste podmene: da gre za nekaj radikalno drugačnega in posledično grozečega. Nekateri prispevki Kitajsko in njene prebivalce prikazujejo na navidezno pozitiven način, vendar je takšen govor močno obremenjen s predsodki in romantičnim rasizmom, ki črpa iz orientalističnega diskurza (Said 1996), vezanega na konstruirano entiteto »Orienta«.¹⁰⁶ Čeprav je v orientalističnem diskurzu slabšalen odnos do »Orienta« oz. do vsakega »Drugega«, ki ni del Zahodnega sveta (Okcidenta) najpogostejši, pa ta ni edina manifestacija orientalizma. Ključno je razmerje moči med konstruiranimi entitetami »Orienta« in »Okcidenta«, ki informira vzorec odnosov med obema

104 Glej Uredbo o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (2010).

105 Analizirala sem članke, ki obravnavajo Kitajsko ali kitajske priseljence, v vidnejših slovenskih dnevnikih in tedenskih tiskanih medijih v obdobju med letoma 1998 in 2008.

106 Said je v svojem delu *Orientalizem* (1996) definiral orientalizem kot del splošnega evropskega prizadevanja zavladati oddaljenim deželam in ljudstvom, ki je prav tako povezan z orientalističnimi opisi islamskega sveta kot s posebnimi načini, s katerimi Evropa reprezentira Karibsko otočje, Irsko ali Daljni vzhod.

tako določenima entitetama (Motoh 2007, 86). V večini drugih prispevkov pa je poudarjeno neprikrito razumevanje Kitajske kot grožnje predvsem v smislu številčnega prebivalstva in hitro razvijajočega se gospodarstva. Medijski prispevki tako uporabnika implicitno opozarjajo, da je vsak kitajski priseljenec pravzaprav izvidnica grozeče »kitajske prevlade«, s čimer producenti tovrstnih prispevkov zelo uspešno igrajo na ksenofobne občutke svojih poslušalcev in gledalcev.¹⁰⁷

V zapisih o Kitajcih ali Kitajski avtorji in avtorice pogosto uporabljajo označevalce, ki temeljijo na fenotipskih lastnostih nosilcev, kar je značilno za t. i. »kričav rasizem« (Pettigrew in Meertens v Ule 2005, 22). Primer izrazito kričavega rasizma si je na primer pred leti privoščil kolumnist *Delove Sobotne priloge* Boris Jež (1999),¹⁰⁸ ki je uporabil celoten diapazon predsodkov in stereotipov na račun Kitajcev, ki živijo v Sloveniji, in jih med drugim zmerjal s »Kitajčki« in »poševnookimi«. Prav tako je skoraj neverjetno, da je pridevnik »poševnooki« ali pa samostalnik »poševnookci« povsem nekritično uporabljan kot nevtralni označevalec za kitajsko/azijsko/vzhodnoazijsko/japonsko. Beremo lahko o »poševnooki literaturi«,¹⁰⁹ kjer je govor pravzaprav o japonski literaturi, poševnookih Beatlih¹¹⁰ ali poševnooki arhitekturi:

Namesto glomaznih blokovskih naselij, ki so značilna za svinčena leta pod komunističnim režimom, se sedaj na Kitajskem rojeva nov slog gradnje. Poševnooki arhitekti se trudijo, da bi se njihove zgradbe čim bolj zlele z okolico (Anon 2006).

Takšnih naturaliziranih rasizmov je v izobilju tudi na svetovnem spletu. Govori se na primer o poševnooki Evropejki,¹¹¹ kjer gre za avtomobil honda ST1300 pan european ali pa o poševnookih turistih. Kljub temu pa piscem ni mogoče očitati nepoznavanja slovenskega jezika ali celo rasizma, saj zgolj uporabljajo besedo, navedeno v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 1997, 942), ki navaja, da gre predvsem za leposlovno ali znanstveno rabo, in sicer za pridevnik, ki označuje nekoga, ki ima poševne oči, ter kot primer dodaja besedni zvezi »poševnook novorojenček« in »poševnooki obrazi Tibetancev«. Sorodna slabšalna poimenovanja, ki v javnih govorih prav tako

107 Primeri tovrstnih medijskih prispevkov: Fon 2006; Caharijas 2001; Hahonina 2001.

108 O izključevalnem diskurzu v komentarjih Borisa Ježa glej tudi Kuhar (2002).

109 Članek z istoimenskim naslovom je bil objavljen v *Delovi prilogi Polet* 4. novembra 2004 (Ugrinovič 2004). Sicer pa je isto besedno zvezo uporabil tudi Sandi Čolnik v oddaji *Polnočni klub* na RTV Slovenija 1, ki je nosil naslov *Pismenke, rituali in smehljaji*.

110 Anon (2002).

111 Recek (2007).

niso prepoznana kot rasistična, so še »rižkoti«, »rižojedci« in »Kitajčki«. Prav zadnje poimenovanje se trdovratno upira kakršnikoli opominom o politični korektnosti, saj je vendar »prijazno, celo ljubkovalno«, kot mi je nekoč omenila znanka, ki sem jo opozorila na neprimeren izraz. Jana Rošker (1999) je opozorila, da gre pri rabi omenjene pomanjševalnice za soočanje s pojavom »nečesa velikega, kar je treba zmanjšati« in kar je podloženo s »pojmom oz. predsodkom o velikosti Kitajske in o neznanski količini nerazumljivih in (nerazumnih) mravelj v človeški obliki«. Ta pregovorna velikost kitajske države, še bolj pa število prebivalcev, povzroča v Slovencih iracionalen strah pred tem, da nas bodo »Kitajci preplavili«. Sploh je metaforika naravnih nesreč in vojaških operacij (npr. izrazi kot preplaviti, prodirati, osvajati, desant, poplava, invazija itd.) priljubljen način ustvarjanja simbolne reprezentacije priseljevanja (prim. Charteris-Black 2006). Tudi v *Mladininem* prispevku *Kitajske integracije* se temu niso izognili:

Po drugi strani svetovne raziskave napovedujejo, da bodo čez toliko in toliko let večji del zemeljske krogle naseljevali ljudje z azijskim videzom. Kitajci torej, ki se tako vztrajno in navidez uspešno selijo izza kitajskega zidu po vsem svetu in zaradi kulturnih razlik težko shajajo z novo okolico (Hahonina 2001).

Članek poudarja še enega v vrsti persistentnih predsodkov v zvezi s priseljevanjem Kitajcev – ti naj bi se namreč izredno težko »integrirali« v večinsko družbo. Seveda je ta manko izključno na strani kitajskih priseljencev, odnos »domačinov« do njih pa kot da na ta proces ne vpliva. Če se kasneje izkaže, da so kitajski priseljenci v novi družbi uspešni, pa prispevki namigujejo, da se za tem uspehom skrivajo nelegalne ali pol-legalne prakse:

Kajti Kitajci imajo pred vsemi še eno prednost: brez težav lahko prepotujejo pol sveta in si v nekaj letih ustvarijo svoje majhne kolonije v katerih vlada red in skrbno postavljena družbena lestvica. Trdno držijo skupaj in le stežka odprejo vrata v skrite poslovne prostore (Fon 2006).

Predvsem v zadnjem času so se v javnosti pojavila namigovanja, da prav slednji (op. a. kitajski državljani) za svojo pot na zahod izrabljajo kitajske restavracije, ki jim predstavljajo nekakšno odskočno desko (Caharijas 2001).

Zadnji citat je del prispevka, kjer različne pristojne službe vseskozi ponavljajo, da kljub namigom o vpletenosti kitajskih restavracij v nezakonite prakse prečkanja meja tega ni mogoče dokazati in da kitajske restavracije ne

izstopajo po številu prekrškov ali kršitev. Prispevek pa je še vedno pripravljen tako, da implicitno govori o tem, da takšna povezava *de facto* obstaja. Avtor članek zaključí z naslednjo ugotovitvijo:

Uradne oblasti torej kitajske restavracije spremljajo bolj pod lupo manjših »inšpekcijskih« prekrškov. Dejstvo, da kljub skromnemu obisku in pravi poplavi prav vse »prosperirajo«, očitno ne zmoti nikogar (Caharijas 2001).

Ena izmed tem, ki jo v medijskem govoru pogosto povežejo s priseljenci, je tudi vprašanje higiene oz. urejenosti. V primeru kitajskih priseljencev, kjer gostinska dejavnost predstavlja pomembno gospodarsko dejavnost, je takšno poročanje še posebej pogosto. Hkrati pa so kitajski priseljenci tako še dodatno ogroženi, saj se jim ne očita zgolj »nehigienskost«, temveč tudi neprimernost za vodenje in delo v gostinski dejavnosti, kar pravzaprav pomeni odrekanje pravice do priselitve v Slovenijo. *Dnevnikov* prispevek z naslovom *Roke zaposlenih so bile nečiste* (Podbevšek 1998) poroča o inšpektorskem nadzoru kitajskih restavracij v prestolnici. Čeprav članek korektno povzema ugotovitve inšpektorjev in je v tem pogledu napisan nevtralnó, pa opisovanje konkretnih kršitev v skoraj vsaki izmed ljubljanskih kitajskih restavracij daje občutek, da je prav vsaka kitajska restavracija nesnažna in obiskovalcu potencialno nevarna. Poveden je tudi slikovni del, kjer je pod fotografijo pročelja ene izmed kitajskih restavracij zapisano: »Zdravstveni inšpektorji so ob svojem obisku v kitajskih restavracijah odkrili kar precej stvari, ki ne zbujaó ravno teka« (*ibid.*). Ta, pogosto povsem eksplicitno izražen predsodek o nehigienski kitajskih priseljencev, se povezuje s sumničenjem migrantov kot vira okužb in nalezljivih bolezni. Ta povezava je bila v ospredju v času »pandemije« SARS-a in nekoliko manj tudi v času prašičje gripe, ko se je število obiskovalcev v kitajskih restavracijah močno zmanjšalo.

Na koncu pa naj omenim še precej nenavaden, a zelo razširjen pripis o tem, da »Kitajci pri nas sploh ne umirajo«. Kot meni Boris Vezjak (2010) v svojem komentarju, »nestrpnost, rasizem in ksenofobija, kakorkoli utemeljeni v posameznih dejanjih tistih, ki jih sprožajo, velikokrat koreninijo v kolektivnem pripisu nenavadnih lastnosti«. V tem konkretnem primeru naj bi bili potemtakem Kitajci celo onkraj smrti. Ugotavljam, da gre za rasistični izpad, ki ima svoje začetke v sicer večkulturnem okolju Trsta in večji koncentraciji kitajskih trgovcev v mestnem jedru. Od tam naj bi se govornice o zlorabah italijanskega priseljskega statusa z zamenjavami in prilaščanji lažnih identitet (tudi umrlih) prenesle v Slovenijo. Takšnim komentarjem je seveda podložen pripis, da so Kitajci skrajno iznajdljivi in premeteni do te mere, da jim evrop-

ske države blaginje s svojimi liberalnimi zakoni preprosto niso kos. Te nikoli preverjene govornice o ne-umiranju so »posvojili« tudi nekateri v sferi znanosti in raziskovanja in jih sporočali naprej zainteresiranim javnostim. Tako je Janez Malačič, demograf z ljubljanske Ekonomske fakultete, v intervjuju na vprašanje o tem, koliko je Slovenija zanimiva za migrante iz Azije in Afrike, takole odgovoril:

Oba veva, da jih v Sloveniji ni veliko. Vprašanje je, kakšna je dinamika teh prihodov. Pred kratkim sem gostil kolega iz Italije, ki mi je povedal, da tam Kitajci nikoli ne umrejo. Njihova tihotapska mreža je tako dobro organizirana, da na mesto Kitajca, ki ima pravni status in umre, takoj stopi drugi Kitajec in prevzame njegovo identiteto. Kot veste, je veliko Kitajcev že v Trstu, ki je takoj za mejo. Ta se bo kmalu povsem odprla (Škerl 2007).

Intervjuvanec govori s položaja univerzitetnega predavatelja in kot vir »podatka« navede »kolega«, torej lahko predvidevamo, da gre prav tako za univerzitetnega predavatelja. Seveda ne omeni, kje naj bi ta oseba informacijo pridobila, ali se morda s takšno problematiko sama ukvarja ali pa jo je zgolj zasledila v medijih. Hkrati si je dovolil diskreditacijo italijanske državne uprave, ki naj bi bila popolnoma nesposobna opaziti takšne zamenjave in ukrepati. Tukaj je podložen predsodek, da so si Kitajci na las podobni, zaradi česar je takšna zamenjava sploh mogoča.

Medijsko poročanje o kitajskih priseljencih skoraj brez izjeme poudarja njihovo drugačnost, četudi je ta podana v okvirih romantičnega eksotiziranja radikalno drugačnega Drugega. To ni presenetljivo – kot ugotavlja Kralj (2009), so migranti v Sloveniji vedno videni kot »drugačni«, drugačnost pa se samoumevno interpretira kot »odklonskost«. Glede na povedano lahko okoliščine priseljavanja kitajskih državljanov v Slovenijo zakoličimo s tremi stebri: z zakonodajo, ki omejuje, z birokratskimi postopki, ki favorizirajo izgradnjo posebne nišne gospodarske dejavnosti, ter javnim mnenjem, ki drugačnost zavrača. Ta proces natančneje opisujem v naslednjem poglavju, in sicer skozi delovanje kitajske restavracije, ki predstavlja metaforo posebne bivalne in delovne organizacije in primarni prostor vključevanja kitajskih priseljencev med prebivalce Slovenije.

**KITAJSKA RESTAVRACIJA
KOT PROSTOR SREČEVANJA**

Stran iz jedilnega lista ene izmed kitajskih restavracij v Ljubljani (Vir: Q. Chen).

Kitajske restavracije so v javnih govorih pogosto edini *vidni* element prisotnosti kitajskih priseljencev v Sloveniji. Potencialne goste vabijo z opazno in skoraj uniformno rumeno-rdečo barvno kombinacijo reklamnih napisov in nepogrešljivimi rdečimi lampijoni. Kaj želijo nosilci te dejavnosti sporočiti zainteresiranim javnostim in s kakšnimi pričakovanji te vstopajo v kitajsko restavracijo? Kakšni družbeni odnosi se reproducirajo v kitajski restavraciji? Kako se kitajski priseljenci umeščajo v restavracijo in kako je ta umeščena v njihova življenja? Ali lahko razumemo kitajsko restavracijo kot »prostor srečevanja«, kakor ga je opredelila Doreen Massey (1991)?

Obisk kitajske restavracije je bil med Slovenci v devetdesetih letih prejšnjega stoletja eksotična izkušnja, povezana z obiskom kakšne izmed evropskih metropol. Tomaž Sršen, kulinarčni kritik in publicist, je o tem obdobju zapisal:

Pred dobrimi desetimi leti je za velikega svetovljana veljal Slovenec, ki si je v tujini (na Zahodu, jasno) upal iti v kitajsko restavracijo in uživati v novih, nenavadnih okusih. Potem so se prijateljem cedile sline in kmalu so kot gobe po dežju začeli vznikati »klubi oboževalcev kitajske hrane«. Krožile so kuharske knjige o kitajski kuhinji, recepti in fotografije so manično romali v fotokopirnico, vendar je osnovni problem ostajal isti – kdo bo kuhal, kje bo dobil sestavine ... Znani so primeri ljudi, ki so za svoj rojstni dan v avtomobile nabasali družbo, se odpeljali čez Ljubelj in jih pogostili v kateri od celovških kitajskih restavracij (Sršen 1998).

Do odprtja prve kitajske restavracije v Sloveniji je tržno nišo zapolnjeval eden izmed prvih kitajskih študentov, ki so v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja študirali pri nas. Iznajdljivi študent naj bi bil, kot piše Tomaž Sršen, med ljubljansko klientelo izjemno priljubljen:

In kot veliki odrešenik se je v Ljubljani pojavil Lin Sen, kitajski študent elektro-tehnike. /.../ Lin je na dom prinesel pravi kitajski *slow food*. Družbo, v kateri je moralo biti najmanj osem ljudi, je pogostil z vsaj osmimi jedmi. Cena za enega je bila okrog 20 mark (pijačo je priskrbel gostitelj), za ta denar pa je Lin kot pravi *chef*tisti dan na tržnici kupil najboljše in najbolj sveže sestavine. Začimbe je hodil iskat v Avstrijo, veliko pa jih je dobival tudi iz rodnega Šanghaja. In ker sta pri pripravi kitajske hrane izredno pomembna vok (litoželezna posoda) in močan ogenj, je Lin svojo jeklenko plina (v pravi ljubljansčini je to pojasnil: »Vaš plin je prešvoh!«) in sestavine za hrano prinesel kar v nahrbtniku. Kot se za pravega Kitajca spodobi, je vse to in sebe pripeljal kar s kolesom. Po letu dni gostovanj po raznih ljubljanskih stanovanjih je postal prava zvezda. Razprodan je bil vsaj šest dni na teden (Sršen 1998).

Na takšno očitno povpraševanje po »eksotični kuhinji« se je kmalu odzvalo uveljavljeno turistično podjetje Kompas, ki je marca in aprila 1988 v svojem ljubljanskem hotelu omogočalo okušanje kitajske hrane.¹¹² Hrano so pripravljali trije kuharski mojstri iz province Sečuan, ki so prišli v Slovenijo na podlagi dogovora med pobratenima mestoma Ljubljano in Chengdujem.¹¹³ Po dveh mesecih v Ljubljani so odšli pripravljat hrano v Kompasove restavracije na Bled in v Kranjsko Goro. Pričevanja¹¹⁴ govorijo o tem, da naj bi se nekateri po tem obdobju vrnili na Kitajsko, eden izmed njih pa naj bi pomagal pri nameščanju kuharjev v prvi restavraciji s kitajsko hrano v Sloveniji. Ta se je odprla leta 1988 na Gornjem trgu v Ljubljani. Lastnik Milan Stare je ponujal sečuansko hrano s pomočjo kuharjev, ki so v sklopu dvoletnih pogodb prihajali iz Kitajske. Svoje poslanstvo so, poleg trženja takrat zelo zaželene dobrine, razumeli tudi v preseganju predsodkov in stereotipov Slovencev o Kitajcih:

Ljudje so najprej prihajali k nam iz radovednosti, pa tudi s predsodki, češ Kitajci jedo vse kar leze in gre, kuhajo pse in mačke, da o čem hujšem ne govorim. A so kmalu ugotovili, da vsemu le ne gre verjeti, in so hitro vzljubili tudi kitajsko hrano, nekateri pa so postali pravi zasvojenici (Dernovšek 1997, 80).

---

112 Prvi poskus uvajanja »kitajske kuhinje« se je pravzaprav zgodil že leta 1973, ko so v ljubljanskem hotelu Lev za kratek čas gostovali štirje Hongkonžani, zaposleni v londonski restavraciji *Good friend*, Ljubljano pa naj bi obiskali tudi leta 1974 (Loboda in Štajdohar 1974).

113 Pogodba o sodelovanju med mestoma Chengdu, provinca Sečuan v LR Kitajski in Ljubljano je bila sklenjena 25. oktobra 1981.

114 Pogovor z nekdanjim zaposlenim v hotelu Kompas, 24. maj 2006.

Restavraciji Sečuan je čez tri leta sledila še restavracija Štorklja v Ljubljani, kjer so svojo »evropsko« kuhinjo nadgradili še s kitajsko,¹¹⁵ leta 1989 pa se je odprla kitajska restavracija Šanghaj v Velenju.¹¹⁶ Leta 1992 je Sandi Lavtar, domačin z Bleda, odprl restavracijo Langhai. Ime naj bi predlagali kar kitajski kuharji, ki so se priselili v Slovenijo s posredovanjem predstavnikov mesta Chengdu.¹¹⁷ Če je bilo tem prvim restavracijam s kitajsko hrano skupno, da so (bili) lastniki Slovenci, pa se je med letoma 1990 in 1991 v ljubljanskem Nebotičniku odprla prva kitajska restavracija, katere lastnik je bil Kitajec. Prišel je iz Avstrije, kjer si je že pridobil izkušnje z gostinstvom. Kljub temu je restavracija kmalu zaprla svoja vrata. Leta 1993 je v Mariboru odprl kitajsko restavracijo Jangcekiang Qingtianec iz Avstrije, a jo je čez nekaj mesecev prav tako zaprl.¹¹⁸ Približno sočasno je Rado Kurnik odprl restavracijo Emei na Breznem v Mariboru, ki deluje še danes.¹¹⁹ Takashi Tokuhisa je leto kasneje odprl restavracijo Mao Tai v bližini ljubljanskega Kliničnega centra. Leta 1994 je Qingtianec Qiu Boyi, ki je v Avstriji že imel dve restavraciji, odprl restavracijo Kitajski zid v Ljubljani.¹²⁰ Tem so sledile nove restavracije v mestnih središčih ter tudi v manjših slovenskih krajih.

QINGTIANCI IN KITAJSKE RESTAVRACIJE V EVROPI

Qingtianci v Evropi so se pričeli ukvarjati z gostinsko dejavnostjo po drugi svetovni vojni (Qingtian huaqiao shi 2011), čeprav so se prve kitajske restavracije v Evropi pojavile že v prvih dveh desetletjih dvajsetega stoletja na Nizozemskem in v Veliki Britaniji (Beltrán 2003; Roberts 2002). Qingtianci so se v tem obdobju ukvarjali predvsem s prodajo drobnih izdelkov in usnjene galanterije, krošnjarnjenjem ter tudi izdelavo usnjene galanterije.¹²¹ Prvi Qingtianec je odprl kitajsko restavracijo leta 1944 v Amsterdamu, zelo hitro pa so mu sledili še mnogi drugi (Qingtian huaqiao shi 2011). Zbornik o zgodovini qingtianskih izseljencev (*ibid.*) pripiše razlog za hiter razvoj panoge močno

115 Gospodarski vestnik (1997).

116 Telefonski pogovor z Radom Kurnikom, 10. april 2010.

117 Telefonski pogovor s soprogo Sandija Lavtarja, 14. marec 2010.

118 Telefonski pogovor z Radom Kurnikom, 10. april 2010.

119 Telefonski pogovor z Radom Kurnikom, 10. april 2010.

120 Sršen (1998).

121 Do tridesetih let dvajsetega stoletja so bile tovarne z usnjenimi izdelki v lasti Qingtiancev skoncentrirane v Milanu in Parizu (Beltrán 2003, 120).

poostrenemu nadzoru držav v povojni Evropi nad trgovci, ki niso pridobili ustreznih dovoljenj oziroma so »delali na črno«. Mnogi niso bili izobraženi ali izučeni, dostopa do zaposlovanja na splošnem trgu dela pa zaradi različnih razlogov niso imeli (diskriminacija, pomanjkljivo znanje lokalnega jezika). Kitajske restavracije so omogočale zaposlitev prav tej številni skupini migrantov. Kot drugi razlog Zbornik (*ibid.*) navaja težke povojne razmere v smislu preskrbe s hrano in različnih sistemov racioniranja živil. Qingtianski naj bi že takrat izkoristili svoje transnacionalne povezave in preko qingtianskih mornarjev organizirali dobavo živeža iz ZDA. Pestra ponudba jedi je zagotovila dobro obiskanost prvih kitajskih restavracij, kar je Qingtianske opogumilo, da so z dejavnostjo restavracij poskusili tudi drugod po Evropi.

Da je gostinska dejavnost pravzaprav konstitutivna za razvoj transnacionalne skupnosti Qingtianscev, ponazarja naslednji podatek: »Med letoma 1960 in 1980 je bilo v gostinski dejavnosti aktivnih kar 70 odstotkov izseljenih Qingtianscev, kar naj bi bilo okoli 21.000 oseb, dosti manj oseb pa je bilo aktivnih v trgovanju (12 odstotkov) in usnjarski industriji (3,9 odstotka)« (Wu 2006, 193). V naslednjih desetletjih, ko je število Qingtianscev v Evropi, pa tudi drugod po svetu, naraslo, se je delež tistih, ki se ukvarjajo z restavracijami zmanjšal, predvsem v korist zaposlovanju v tekstilni in usnjarski industriji, deloma pa tudi v drugih panogah (nepremičnine, mednarodna trgovina, gradbeništvo, kitajska tradicionalna medicina ...). Kljub temu gostinstvo ostaja pomembna gospodarska dejavnost izseljencev, čemur se je prilagodil tudi trg v Qingtianu, kjer se je več podjetij specializiralo za prodajo gostinske opreme na tujem. Podjetja prodajajo posodo, tekstil (prte, zavese in delovna oblačila za kuharje in natakarje) in jedilne servise za gostinska podjetja v tujini. Ukvarjajo se tudi z oblikovanjem in tiskanjem jedilnikov, posetnic in kartic zvestobe. Ena izmed trgovin, ki se nahaja na prestižni »Evropski ulici« v Qingtianu, ima v velikih steklenih izložbenih omarah razstavljene različne porcelanaste servise, pod vsakim pa je natančno navedeno, v kateri restavraciji v Evropi, Japonskem ali južni Ameriki ga je najti. Ogledati si je mogoče tudi številne jedilnike v različnih svetovnih jezikih, ki so bili izdelani na primer za kitajsko restavracijo Asia v Avstriji, Sakura v Španiji, Beijing v Pragi, Yang-fu v Gironi in še mnoge druge. Med njihovimi strankami je tudi ena izmed kitajskih restavracij v Sloveniji. Kasneje sem izvedela, da kar nekaj restavracij v Sloveniji odjema njihove usluge, kar ni čudno, saj na reklamnem oglasu zatrjujejo, da lahko »vse izdelke pripeljejo do različnih držav in do vrat naročnikovih restavracij«. V Qingtianu je tudi kar nekaj ustanov, ki ponujajo tečaje za kuharje, ki gredo v Evropo.

QINGTIANCI NA NEPREMIČNINSKEM TRGU

Večina podjetij, ki opravljajo dejavnost kitajskih restavracij v Sloveniji, je bila v času raziskave v lasti kitajskih priseljencev,¹²² v njih pa so bili zaposleni predvsem kitajski delavci. Skoraj vsi lastniki in vodje restavracij prihajajo iz Qingtiana. Na začetku leta 2011 je bilo v Sloveniji več kot 60 kitajskih restavracij, od tega nekaj več kot tretjina v prestolnici. Izbira lokacije za novo restavracijo je odvisna od razpoložljivosti (gostinskih) objektov ter prisotnosti/odsotnosti/bližine drugih kitajskih restavracij. Bodoči podjetniki so zelo pozorni na mikrolokacijo (*weizhi*), saj menijo, da je ključna za uspeh restavracije. Najeti nepremičnino za potrebe gospodarske dejavnosti ali bivanja pa za pripadnike »Drugih« v Sloveniji ni ravno enostavno. Različni znanci so me na primer večkrat poprosili, če bi lahko zanje spremljala nepremičninski trg in jih obvestila o morebitnih ugodnih ponudbah. Ko sem odgovorila, da je to odgovorno delo, ki zahteva stalno navzočnost na različnih spletnih naslovih nepremičninskih agencij, in da nimam časa, me je dvainštiridesletni Luka poskušal prepričati z zneskom v višini enomesečne najemnine, če bi seveda bila pri iskanju uspešna. Kasneje sem izvedela, da je to ustaljena praksa v primeru, ko kitajskim podjetnikom nekdo iz vrst »tujcev« pomaga pri pridobitvi stanovanja ali poslovnega prostora. Jana, na primer, je že nekaj časa iskala primeren lokal za restavracijo. Ko me je nekega popoldneva leta 2009 poklicala, je takoj pohitela z vprašanjem:

Kako se ti zdijo Zreče? A so Zreče v redu? Koliko prebivalcev imajo? Našla sem super ponudbo, ogromno restavracijo, zgoraj pa bi lahko tudi živeli. Ukrepiti je treba hitro, za najem se zanimajo tudi drugi Kitajci. A lahko pokličeš predstavnika nepremičninske agencije in ga povprašaš, kaj si on misli, kako bi prepričali lastnika? Ali naj še zvišamo najemnino?

Zreče, na primer, so eno izmed manjših slovenskih krajev, kjer kitajske restavracije v času raziskave še ni bilo. Okolje, v katerem je ob velikem podjetju Unior tudi precej malega gospodarstva, je že nekaj let zaželen cilj qingtianskih podjetnikov, ki iščejo »nove trge«. Vendar je zaradi omejenega nabora gostinskih obratov izredno težko najti takšnega, ki bo odgovarjal željam lastnikov kitajske restavracije glede velikosti, dostopa, oddaljenosti drugih kitajskih restavracij in števila prebivalcev v okolišju. Lastnikom bodoče restavracije se

---

122 V času raziskave sta bili dve kitajski restavraciji v Sloveniji, ki nista bili v lasti Kitajcev; ena v Ljubljani in ena v Mariboru.

zdi pomembno, da gostinski obrat izpolnjuje zahteve standarda HACCP.¹²³ Jana je bila po ogledu nepremičnine prepričana, da je omenjena restavracija prava izbira, in je težko pričakovala končni dogovor z lastnikom. V naslednjih dneh sem jo poklicala in razočarana je povedala, da se je lastnik nepremičnine odločil, da »Kitajcem ne da v najem«. Vprašala me je, ali vem, zakaj ne želi dati v najem Kitajcem. Odgovorila sem, da so takšni ljudje v vsaki državi. Dodala je, da je agent nepremičninske službe menil, da je mogoče najti tudi kaj boljšega. Čez teden dni me je zopet poklicala z vestjo, da so tokrat našli lokal na Vrhniki, ki pa ni čisto v središču kraja. Dodala je, da tam kitajske restavracije še ni, in povprašala, kaj si mislim o ponudbi. Lastnik se je tako rekoč že strinjal in naslednji dan naj bi se dokončno dogovorili. Nato me je Jana obiskala, pobita, saj si je tudi ta lastnik premislil. Prosila me je, če pokličem agenta in se pozanimam o zadevi. Agent mi je pojasnil takole:

Ne vem, koliko izkušenj imate z nepremičninskimi posli. Slovenci so pač takšni. Če se razve, da bi nepremičnino rad kupil ali najel Kitajec, potem pridrvijo sosedi in sorodniki in prepričujejo lastnika, naj tega nikar ne naredi, in celo ponujajo, da bodo raje oni vzeli v najem. In oseba si čez noč premisli. Ampak po mojih izkušnjah to pogosto ni dokončno in lastnike se da ponovno prepričati. Tako da tukaj še imamo nekaj prostora ... Mislim pa, da bi lahko našli boljšo lokacijo, sedaj se še nekaj odpira tudi na Vrhniki. Jaz se zavežem, da se bom resnično potrudil, da najdem nekaj primernege. Veste, nekatere agencije tudi nočejo sodelovati s Kitajci, vendar imamo mi zelo dobre izkušnje. Osmim strankam smo že našli gostinski lokal in vsi poslujejo uspešno in še niso zamenjali lokacije.

Predvsem zadnja pripomba nepremičninskega agenta o njihovih kitajskih strankah je spomnila na dogodek iz leta 2007, ko sem pomagala iskati stanovanje štiričlanski družini kitajskih državljanov v Ljubljani. Kratek telefonski pogovor med avtorico in nepremičninskim agentom, ki je v nekaterih točkah prešel okvire civiliziranega pogovora med uporabnico in ponudnikom, ponazarja zgornje navedbe:

---

123 HACCP je kratica za *Hazard Analysis Critical Control Points* (analiza tveganja in obvladovanje kritičnih kontrolnih točk). Leta 2000 je bil v Sloveniji sprejet Zakon o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živili (Ur. l. RS 2000) in zahteva uvedbo sistema HACCP v vse objekte, kjer se odvijajo proizvodnja in promet z živili ter javna oskrba s pitno vodo. Pridobitev standarda HACCP velja med slovenskimi gostinci za zapleten postopek.

MB: Dober dan, kličem zaradi stanovanja v Mostah, a je še na voljo?

A: Da, seveda, gre za super stanovanje. Kopalnica in tuš se deli, na voljo sta tudi kabelska in internet. Lastnik je profesor, sploh ga ne zanima, kaj se dogaja spodaj. No, če ni preveč na glas. Če bi bilo več takšnih lastnikov, bi bil svet lepši.

MB: Jaz kličem v imenu para, ki prihaja iz Kitajske ...

A: Aja, če so pa iz Kitajske, potem pa ne bi. Veste, imeli smo že probleme. Potem pa jih je deset noter stanovalo. Imel sem že take primere.

MB: Na 34 kvadratnih metrih jih verjetno ne bo deset stanovalo. Saj to je smešno.

A: Ja sem že imel takšen primer, to je bilo v centru. Stanovanje, veliko 26 kvadratnih metrov, in jih je deset noter stanovalo.

MB: No, to vam pa ne verjamem.

A: Jaz se nikoli ne lažem. Kar vprašajte gospo, ki jim je oddajala.

MB: Ja, torej niste pripravljeni oddati stanovanja ...

A: No, tega pa nisem rekel. Če boste vi osebno jamčili za njih ... Če vi jamčite za njih, glede na to, da ste njihova posrednica ...

MB: Jaz sem prevajalka in prevajalci prevajajo. Posrednik pa ste vi.

A: Kaj se pa sedaj jezite? Saj se vam ni treba razburjati.

MB: Verjetno sem jezna zaradi tega, ker poslušam rasistična razpredanja na lastne stroške.

A: Rasistična? Jaz sem vam povedal, da sem imel slabe izkušnje, in to ni razizem! Kaj pa si mislite? Da ste boljši od mene? Niti do gležnjev mi ne sežete.

Sogovornik v tem pogovoru je na moj spontan izbruh jeze ob nemoči, ki sem jo začutila zaradi njegove zavrnitve vseh kitajskih priseljencev kot potencialnih najemnikov, sicer odgovoril z enako mero jeze, ki pa je vsebovala tudi presenečenje nad tem, da sem ga ozmerjala z rasistom. Sam svojega dejanja bržkone ni dojel kot takšnega, saj je zgolj sledil svoji slabi pretekli izkušnji in ni želel, da bi se ponovila: »Jaz sem vam povedal, da sem imel slabe izkušnje, in to ni razizem!« Moja obtožba ga je razjezila, saj sem po njegovem mnenju neupravičeno vzpostavila razliko med nama (rasist : nerasist), ki jo je želel s frazomom »niti do gležnjev mi ne sežete« odpraviti. Kot ugotavlja Vlasta Jalušič (2001, 41), je »prav zanikanje nestrpnosti in rasizma ena od temeljnih

značilnosti sovražnega govora danes, saj gre za samolegitimizacijo, ki zanika, da je dejanje (uperjeno proti drugemu ali drugačnemu) nestrpno, ksenofobno ali rasistično, in ga predstavlja kot dejanje iz samoobrambne nuje«. Takšni primeri se seveda ne dogajajo zgolj Kitajcem – z diskriminacijo na nepremičninskem trgu se soočajo številni priseljenci pri nas. Dokler stranke ne vidijo, ali pa po telefonu ne zaznajo, da je iskalec stanovanja »Neslovenec«, je stanovanje odlično, mogoče si ga je ogledati, cena je ugodna itn. Po »razkritju« pa si lastniki premislijo, češ da v resnici ne želijo oddati, da imajo sorodnike, ki potrebujejo stanovanje, da bodo še malo počakali ... Zelo podobne izkušnje imajo pri nas tudi priseljenci z afriškega kontinenta (glej Pirc 2010).

Dodatno težavo predstavlja prijava stalnega bivališča. Ker kitajskim državljanom v Sloveniji ni zakonsko omogočen nakup nepremičnine,¹²⁴ so prisiljeni v najemniško razmerje. Znotraj tega razmerja si morajo urediti tudi prijavo stalnega prebivališča. Tukaj pa se pogosto zatakne. Lastnik je morda še pripravljen dati nepremičnino v najem, prijava prebivališča tujca pa je že manj zaželena. Razloga sta dva: prvič, številni lastniki zmotno menijo, da iz naslova prijave stalnega prebivališča izhaja cela vrsta pravic, ki zadevajo samo nepremičnino,¹²⁵ in drugič, če lastnik nepremičnino odda, mora od tega poslovnega razmerja odvesti tudi davek. Če najemnik ne prijavi stalnega ali začasnega prebivališča v najeti nepremičnini, državni organi ne zaznajo, da gre za najemniški odnos. »Oddajanje na črno« je v Sloveniji zelo razširjeno, posebej med najemniki, ki so študenti. Urejen status tujca z začasnim ali stalnim dovoljenjem za prebivanje zahteva tudi prijavo začasnega ali stalnega prebivališča¹²⁶ (Zakon o prijavi prebivališča 2006). Lastniki nepremičnin

---

124 Z nekaterimi izjemami (državljeni EU, ZDA ...) tujci v Sloveniji lahko pridobijo pravico do nakupa nepremičnine, če vsaj tri leta neprekinjeno bivajo v Sloveniji in je ugotovljena vzajemnost na podlagi Zakona o ugotavljanju vzajemnosti (1999). Vzajemnost se nanaša na pravne možnosti, da slovenski državljan postane lastnik nepremičnine v državi tujca, ki je potencialni kupec nepremičnine v Sloveniji. Kot so mi sporočili z Ministrstva za pravosodje, kitajski državljani v Sloveniji ne morejo postati lastniki nepremičnin, saj ni zakonskih podlag (zakona, mednarodnega sporazuma) za vzajemnost. Do lastništva nepremičnine pa so upravičene družbe z omejeno odgovornostjo, ki so jih ustanovili tujci in so registrirane v Sloveniji. Če torej lastnik kitajske restavracije želi kupiti objekt za izvajanje gostinske dejavnosti, lahko tak nakup opravi le preko svojega podjetja, registriranega v Sloveniji, in ne kot fizična oseba.

125 Stanovanjski zakon (2003) ureja razmerje med stanodajalci in najemniki ter določa pogoje (v 103. in 106. členu), pod katerimi lahko stanodajalec oz. lastnik prekine najemniško razmerje.

126 V treh dneh od vročitve dovoljenja začasno prebivanje mora tujec pri pristojni upravni enoti prijaviti začasno prebivališče. V primeru pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje pa mora tujec v osmih dneh od vročitve na upravni enoti prijaviti stalno prebivališče (Zakon o prijavi prebivališča 2006).

pogosto ne soglašajo s prijavo prebivališča najemnikov, zlasti v primeru tujih državljanov. Priseljenci največkrat niso seznanjeni s svojimi pravicami in ne vedo, da se lahko prijavijo tudi brez soglasja lastnika.¹²⁷ Posledično se je tako oblikoval »črni trg stalnih naslovov«, ki je za nekatere prebivalce Slovenije zelo dobičkonosen. Od najemnikov namreč v zameno za soglasje k prijavi prebivališča zahtevajo finančno nadomestilo, ki se plačuje bodisi mesečno ali pa enkrat letno. Luka je leta 2010 prebival v Sloveniji že več kot deset let in ima tudi precej prijateljev med nekitajskimi prebivalci Slovenije. Po tem ko je izgubil službo pri slovenskem delodajalcu, se je že drugič v življenju odločil za lastno podjetniško pot. Medtem ko je iskal primeren lokal za svojo dejavnost, je srečal tudi »zelo prijazno žensko«, ki se z njegovo stisko ni želela okoristiti:

L: Moja žena je sedaj v Mariboru, ker še nimava stanovanja.

MB: V Mariboru? Ti pa res imaš povsod prijatelje. Po celi Sloveniji.

L: Ja, res jih imam. Ljudje me imajo radi, ker delam tisto, kar govorim. Ona je sedaj v Mariboru. Ni problema za nekaj časa. Lahko je pri njih (op. a. qingtianskih prijateljih). Ampak moram najti stanovanje tukaj nekje, potem pa še prostor za restavracijo. Kako se ti zdi Kranj?

MB: Kranj je v redu, vendar je cela Gorenjska malo dražja.

L: Kje pa ni drago?

MB: Ja, vzhodna Slovenija je cenejša – Ptuj, Murska Sobota, Koroška ... Tam ni drago.

L: Ja, Velenje tudi ni drago. No, jaz moram najti stanovanje, kjer lahko dobim stalni naslov (*fanqi*). Sedaj imam stalni naslov pri eni ženski, tujki (*laowai*),¹²⁸ ki sem jo spoznal lani in živi v Brežicah. Zelo je prijazna, je rekla, da ni treba, da ji plačujem, da lahko imam stalni naslov pri njej. Ker brez tega si ne moreš nič urediti.

MB: Za stalni naslov se plačuje? Koliko pa stane?

---

127 Najemnik potrebuje za prijavo prebivališča dokazila, da ima pravico do prebivanja na naslovu, ki ga prijavlja (dokazilo o lastništvu, najemna in podnajemna pogodba ali pisno soglasje lastnika). V kolikor tega ne more pridobiti, lahko sproži postopek ugotavljanja dejanskega stalnega prebivališča pri pristojnem organu (Zakon o prijavi prebivališča 2006).

128 Sogovorniki so vse prebivalce Slovenije, ki niso Kitajci, torej »Nekitajce«, večinoma poimevali kot *laowai*, kar v kitajskem jeziku pomeni »tujec«.

L: Okoli 500 evrov za štiri osebe za eno leto. Ampak njej ni treba plačati. Problem je, ker ne morem dobiti stalnega naslova pri bratu. On ima enega stanodajalca (*fangdong*), ki je zelo pokvarjen (*huai*). Dal jim je samo tri naslove (op. a. dovolil prijavo stalnega prebivališča), ne pa štiri, kar pomeni, da eden v družini nima prijave.

MB: In zakaj jim ne da še četrtega?

L: Ne vem. Ampak na policiji so rekli, da morajo biti vsi na istem naslovu. In sedaj je problem, ker ga nimajo. Tako da je zame nujno, da ko najamem stanovanje, dobim tudi stalni naslov.

MONGOLSKO MESO IN KISLO PEKOČA JUHA: KITAJSKA KUHINJA UDOMAČENA IN PRILAGOJENA?

Med najbolj zaželenimi lokacijami za gostinski lokal je Ljubljana, saj lahko lastniki restavracij poleg lokalnih obiskovalcev pričakujejo tudi turiste in predvsem študente, ki imajo možnost subvencionirane študentske prehrane (študentski boni), kar številnim restavracijam v Ljubljani zagotavlja večji obisk. Po drugi strani pa je v Ljubljani več kitajskih restavracij in najemnina za najem lokala je višja. Aleš, mladi lastnik, ki je v času raziskave odprl restavracijo v Ljubljani, je ocenil, da je restavracij že preveč in da je treba temu prilagoditi tudi ponudbo. V pogovoru sem mu predlagala, da bi poskusil z drugačno ponudbo, npr. s »kitajskim vročim loncem« (*huoguo*).¹²⁹ Odgovoril je, da je tudi o tem že razmišljal, ampak da je »vedno mislil, da Slovenci ne bi hoteli jesti iz istega lonca, da se jim to ne zdi higienično«. Tudi nekateri drugi iz konkurenčnih restavracij, ki so slišali za njegovo zamisel, so bili precej skeptični. V pogovoru so ugotavljali, da »Slovencem to ne bi bilo všeč« in da je »v Sloveniji čistoča (*weisheng*) zelo pomembna in ne bi dovolili pripravljati hrane zunaj«.

Zgornji navedki pričajo o tem, da so kitajski priseljenci skozi izkušnje s pripadniki večinske populacije na številnih področjih oblikovali vedenje o slovenskem načinu življenja, o »Slovenih«, o prevladujočem okusu in pričakovanju svojih strank. Podobno kakor večinska družba nenehno skozi proces konstruiranja Drugega (*othering*) ustvarja homogeno in večno, v času

129 *Huoguo* ali vroči lonec je način priprave hrane, kjer je na gorilniku sredi mize postavljen velik lonec juhe, ki se vseskozi segreva, vanj pa posedeni za mizo potaplajo koščke mesa, zelenjave, jajc, gob, tofuja idr.

zamrznjeno, kategorijo »Kitajcev«, tudi moji sogovorniki skozi izkušnje vsakdanjega življenja konstruirajo kategorijo »Slovencev« oziroma, kot pravijo, tujcev (*laowai*). Elementi te kategorizacije potem informirajo odnos do dominantne lokalne populacije v Sloveniji, med drugim v smislu, kako oblikovati gostinsko ponudbo, ki bi kar najbolje ustrezala »strankam«, tj. pripadnikom večinske populacije. Čeprav mora biti ta oblikovana v skladu z okusom strank, mora zadovoljiti tudi njihova pričakovanja, predvsem po udeležbi v izkušnji drugačnosti. Povedano drugače, kitajski podjetniki, in to ne samo gostinci, temveč tudi trgovci, maserji, zdravilci itd., se dobro zavedajo, da mora njihova storitev/izdelek vsaj nekoliko odražati tudi pričakovano »eksotičnost«. O tem govori tudi oglas za kitajsko restavracijo v Ljubljani:

Je kaj lepšega, kot se pustiti zapeljati? Morda samo navdušiti druge – nad azijsko hrano. Po kitajskem načinu razmišljanja je prehranjevanje splet delovanja čutov, občutkov in notranjih organov. Je veliko več, kot samo odgovor na vsakdanjo lakoto in fiziološko potrebo. Kitajska hrana je del kulture, ki jo Kitajci nosijo v sebi že tisočletja in je njihov izraz radosti do življenja ter harmonije v njem, harmonije, ki se odraža tudi v njihovi kuhinji. Kitajci so virtuozii pri kombiniranju začimb in sestavin ...¹³⁰

Obiskovalci kitajskih restavracij pri nas so podobni Baumanovemu *turistu*,¹³¹ ki išče nove izkušnje v novih krajih, pri tem pa minimizira nevarnosti, ki jih takšno početje prinaša:

V svetu turista je tuje (*strange*) ukročeno, udomačeno in ne več strašljivo; pretres (*shock*) se ponuja z varnostjo. Svet se zaradi tega zdi neskončno mil, pokoren turistovim željam in kapricam, pripravljen ustreči; pa vendar naredi-sam-svet, prijetno voljan, izoblikovan po želji turista, narejen in prenarejen samo z enim namenom: vznemiriti, ugoditi in zabavati. Nič drugega ne opravičuje obstoja tega sveta in turistove prisotnosti v njem. Turistov svet je popolnoma in izključno strukturiran v skladu z estetskimi kriteriji (Bauman 1996, 29–39).

---

130 Cesarsko mesto (2010).

131 Zygmunt Bauman v svojem eseju *From Pilgrim to Tourist – a Short History of Identity* (1996) uporabi kategorije »romarja«, »sprehajalca«, »vagabunda«, »turista« in »igralca«, ko razmišlja o identitetnih procesih v moderni in postmoderini dobi. Medtem ko naj bi bil »romar« s svojim jasnim ciljem in zasledovano potjo metafora za moderno dobo, pa so druge kategorije »metafora za postmoderno strategijo, ki jo žene strah pred povezanostjo in fiksiranostjo« (Bauman 1996, 26).

V želji po izgradnji takšnega »turistovega sveta« lastniki kitajskih restavracij v Sloveniji gradijo prav na stereotipski podobi večne in nespremenljive Kitajske, ki je navduševala že Evropejce osemnajstega stoletja. O tem priča zunanja podoba in notranja oprema kitajskih restavracij, ki z uporabo elementov mitologije in popularne zgodovine gradi podobo »tradicionalne Kitajske«, polne žada, zmajev, feniksov, umetelno zvezanih kitajskih vozlov, bambusov, lampijonov, replik kitajskega pohištva, lantern, intarzij in keramike iz dinastije Ming (1368–1644 n. št.) in Qing (1644–1911 n. št.). Zanimivo je, da gre povečini za replike izdelkov iz obdobja okrepitve stikov med kitajskim cesarstvom in evropskimi deželami, ko je Kitajska »vstopila v našo civilizacijo«, kot se je v govoru nekoč nerodno izrazil nekdanji kulturni minister dr. Vasko Simoniti.¹³² To je čas »omikane«, »civilizirane« in zavidljivo »napredne« Kitajske, ki se zrcali v zapisih Leibniza ali Voltaira (prim. Motoh 2007). Gre za to, da so takrat v »našo civilizacijo« kvečjemu vstopile *podobe* Kitajske, ki so jih prevajali zgodnji »kulturni posredniki« v podobi poročil, potopisov, pisem, razmišljanj misijonarjev, raziskovalcev, veleposlanikov, trgovcev in drugih, in ki so skozi čas postale del kolektivnega spomina. Obiskovalec kitajske restavracije tako vstopa v svet, ki je sicer drugačen, a hkrati čudno domač. Tudi imena kitajskih restavracij so takšna – oddaljeni, eksotično zveneči kraji, ki pa jih vseeno pozna prav vsak otrok: Šanghaj, Kitajski zid,¹³³ Peking, Hongkong, Shaolin. Če ne gre za zemljepisna poimenovanja, pa imena restavracij spominjajo na mitološko starodavno Kitajsko: Zmajev paviljon, Cesarsko mesto, Dva zmaja, Zlata ribica, Kitajski zmaj, Zmaj in feniks, Kitajski vrt, Kitajski dvor ...

Igro vzajemno formiranih stereotipov zlahka zaznamo pri postreženih kitajskih jedeh. Kitajskim restavracijam je v Sloveniji pogosto očitano, da niso *avtentične* ter da so prilagojene »evropskemu okusu«. Neizrazit naj bi bil predvsem okus hrane, ki bi po pričakovanjih moral biti bistveno pikantnejši. Nekateri obiskovalci pa kitajskim restavracijam očitajo celo, da imajo »avstrijski okus«, kar bržkone pomeni, da naj bi bila »pristnost izvirne kitajske kuhinje« »kontaminirana« z avstrijskim okoljem, od koder naj bi vse restavracije, po prepričanju mnogih, tudi prišle. Obiskovalec ene izmed kitajskih restavracij je na spletni strani tako strnil svoja občutja:

---

132 Pozdravni govor ob odprtju razstave *Srečevanja s Kitajsko: 200 let slovenskih odkrivanj kitajske kulture* v Slovenskem etnografskem muzeju (31. avgust 2007–3. september 2007).

133 *Kitajski zid* je bila ena izmed zgodnjih kitajskih restavracij v Ljubljani, ki pa je zaradi gradnje novega objekta zaprla svoja vrata. V Solkanu pri Novi Gorici pa se nahaja restavracija *Novi kitajski zid*.

Zelo veliko razočaranje, glede na vso hvalo. Vse jedi imajo enak okus, so pre-mastne in popolnoma brez vseh začimb. Spomladanski zavitek je imel okus pečenega flancata. Paprika v piščancu z arašidi je bila zelo grenka. Kislo pekoča juha je bila precej vodena. Po kosilu sem imel tudi manjše prebavne težave. Ta restavracija je tipičen primer preveč prilagojene kitajske kuhinje, ki se je še celo s svojo radodarnostjo z oljem in preostalimi maščobami približala slovenski kuhinji. Priporočam povprečnim Slovencem, ki jih holesterol ne obremenjuje (Enaplus.com 2005a).

Zapisi spletnih uporabnikov,¹³⁴ ki opisujejo svoje izkušnje v kitajskih restavracijah, nakazujejo, da je v razumevanju uporabnika mogoče misliti kitajsko hrano zgolj v povezavi z *avtentično* izkušnjo postrežbe v »tradicionalnem«, »pristnem« in čim bolj »izvirnem« okolju. Estetski kriterij, ki ga omenja Bauman (1996), je torej ključen za izkušnjo obiska kitajske restavracije, kar je razvidno tudi iz zapisa naslednjega obiskovalca kitajske restavracije:

Po nešteti obiskih v kitajski restavraciji X, smo se odločili, da zavijemo se kam drugam, in glede na oddana mnenja na tej spletni strani smo odšli v restavracijo Y. Na prvi pogled v X ni bilo nič narobe, vendar so z zamenjavo kitajskih natakarejv/~ic ponudbo dobesedno spustili na prenizek nivo. Tam so natakari nesramni, arogantni, poleg tega pa je res bolj prijetno, da ti v kitajski restavraciji tudi postrežejo ljudje kitajske narodnosti. V Y se je zgodilo prav to. Postrežba je odlična, natakari, kit. narod., govori odlično slovensko, glasba je pristna kitajska, namesto npr. Čuki ali kakšna podobna neumnost, ki ne sodi v kitajsko restavracijo kot npr. v X. Hrana je odlična, okus je veliko boljši kot v drugih kit. restavracijah, in tudi pravopisne napake pri prevodih v jedilnem listu dodajo Y tisto pristnost, da so ljudje od drugod ter da so tam zato, da postrežejo s (čim bolj) pristno kitajsko hrano in pristopom, ne pa da dobiš vtis kot da si prišel v balkansko restavracijo (=X). Zagotovo ne bomo nikoli več odšli (vsaj v Ljubljani) v drugo kitajsko restavracijo kot v Y, tako da, če ste še vedno reden gost drugih kit. restavracij in imate občutek, da boljše kot v X ne more biti, potem vam svetujem, da se ob naslednjem obisku kitajske restavracije odločite prav za Y (Enaplus.com 2005b).¹³⁵

134 V poglavju analiziram predvsem mnenja in poglede obiskovalcev kitajske restavracije, kot so jih izrazili v ocenjevanju kitajskih restavracij na portalih *Mojagostilna.com* in *Enaplus.com*. Slednja domena ne obstaja več.

135 Besedilo je v obliki, ki je bila zapisana na spletu, pravopisne in druge napake niso popravljene. Izjemoma so imena restavracij zakodirana s črkama X in Y.

Zanimivo je, da sogovorniki, ki so zaposleni v kitajskih restavracijah, ugotavljajo, da je med strankami izrazito priljubljena le pečica jedi, ki so posledično železni repertoar kitajskih restavracij pri nas. Za te lastniki restavracij menijo, da na jedilniku preprosto »morajo biti« (*bixu you*), drugače restavracija ne bo preživela. Takšen obvezen jedilnik sestavljajo kislo pekoča juha, mongolsko meso¹³⁶ (najraje govedina, manj pa piščanec in svinjina), hrustljava račka in riž z zelenjavo. Zaradi želja strank so kitajske restavracije na jedilnike dodale tudi različne solate (iz kitajskega zelja, kalčkov, korenčka, zelene solate), ki na Kitajskem v takšni obliki niso običajne. Gre seveda za sestavine in okuse, ki so temeljni tudi v slovenski kuhinji: govedina, sezonska zelenjava in kisle mesne juhe (v nekaterih delih Slovenije ni nenavadno, da se juhi pri obroku prilije kis). Nekoč sem v pogovoru z lastnikom ene izmed kitajskih restavracij izrazila svoje odobravanje nad ponudbo jedi, ki jih v drugih restavracijah ni. Razočarano mi je odgovoril, da je to mogoče vseč meni, njegove stranke pa da so do tega povsem ravnodušne. Namreč, skoraj vsako omizje si bo najprej naročilo mongolsko meso. Da je jed res izrazito priljubljena, priča tudi pogovorna tema »govodina po mongolsko« na spletnem portalu Kulinarična Slovenija.¹³⁷ Jedilniki v kitajskih restavracijah v Sloveniji so tako nastali kot odziv na zaznane preference slovenskih gostov, vendar hkrati tudi z upoštevanjem več kot polstoletne izkušnje pripravljanja hrane evropskim obiskovalcem, zaradi česar so posledično tudi jedilniki v Avstriji ali Italiji do določene mere podobni jedilnikom v kitajskih restavracijah v Sloveniji.

Zdi se, da si obiskovalci kitajskih restavracij v Sloveniji želijo predvsem standardizacije jedi, saj odzivi na spletu pričajo o tem, da jih moti variacija v pripravi iste jedi. Pogost očitek, da hrana ni dovolj pikantna, ker da je prilagojena uporabnikom, tj. pripadnikom večinske populacije, pa je ponovno samo še en pojav razumevanja Kitajske in Kitajcev kot homogene kategorije. V zamišljanju obiskovalcev kitajskih restavracij je namreč eden izmed glavnih označevalcev kitajskih jedi prav pekoč okus, ki je posledica dodajanja pekočih paprik¹³⁸ (*lajiao*) v različnih oblikah (prah, pasta z oljem, sveže pekoče paprike) v jed. Vendar je takšno močno začinjanje hrane značilno le za določene regio-

136 Mongolsko meso je poslovenjen izraz za »meso na vroči plošči« (*tieban rou*), kjer sta mesu (običajno govedini), mariniranemu v sojini omaki, dodana narezan por in česen. Na blogu *Radiotelevizije Slovenije* so jed označili za »najbolj generično jed v kitajski restavraciji«.

137 Navodila za pripravo in odzivi so dostopni na internetni strani Kulinarična Slovenija (2010).

138 Na Kitajskem so pekoče paprike vključili v pripravo hrane šele pred tristo leti, prišle pa so iz Latinske Amerike. Na začetku so jih uporabljali le kot zdravilo in za okraševanje jedi, kasneje pa so jih uporabljali celo kot nadomestilo za sol. Danes je uporaba pekočih paprik najbolj razširjena v provincah Sečuan, Yunnan, Shaanxi, Guizhou, Hubei (Liu 2004, 60).

nalne kuhinje,¹³⁹ na primer sečuansko. Čeprav so jedilniki kitajskih restavracij tukaj zbir jedi, ki se uvrščajo v različne kuharske tradicije, pa večina tistih, ki pripravljajo hrano, prihaja iz dela Kitajske (območje Šanghaja, Jiangsu, Zhejiang, Guangdong) kjer jedi običajno niso zelo začinjene ali pekoče. Še več, posebno izrazit okus nikakor ne velja za pogoj odlične in okusno pripravljene hrane. Tako mi je nekoč sogovornik iz Qingtiana, ki je kar nekaj let preživel kot kuhar v Sloveniji, dejal, da je posledica njegovega dolgega prebivanja v tujini ta, da se je navadil jesti močno začinjeno hrano, in da se je torej navadil jesti na evropski način.

BIVANJE IN DELO KITAJSKIH PRISELJENCEV V SLOVENIJI SKOZI PRIZMO KITAJSKE RESTAVRACIJE

Kitajska restavracija predstavlja središče življenja tistim kitajskim priseljencem v Sloveniji, ki so zaposleni v gostinstvu. Na tem mestu bom postavila, da kitajska restavracija ni zgolj mesto zaposlitve ali mesto zadovoljevanja prehranjevalnih potreb, temveč se v tem materialnem prostoru hkrati dogaja družbena konstrukcija prostora, ki radikalno presega meje »gostinskega lokala«. To se dogaja skozi oblikovanje razumevanj, pogajanj in ustvarjanje odnosov različnih skupin, ki vstopajo v prostor; torej zaposlenih, lastnikov restavracij in obiskovalcev (gostov) restavracije. Delovno intenzivna dejavnost postavlja upravljanje delovne sile v restavraciji med najpomembnejše elemente lastniškega upravljanja restavracije, vendar ni zamejena le na delovni čas zaposlenih. Delo in prosti čas namreč nista dve ločeni družbeni sferi, temveč se, kot bo pojasnjeno v nadaljevanju, prepletata, če ne že prostorsko, pa vsaj v izkušnjah vsakdanjega življenja. Hkrati se te izkušnje radikalno razlikujejo glede na posameznikovo perspektivo umeščenosti v tako konstruiran prostor.

Življenje v perspektivi zaposlenega v kitajski restavraciji ali perspektivi *da gong*,¹⁴⁰ kot jo bom v nadaljevanju imenovala, se prične okoli 11. ure zjutraj, ko se zaposleni zberejo v restavraciji, kjer običajno najprej pojedjo zajtrk. Po zaj-

139 Jedem, ki so zunaj Kitajske poimenovane z zbirno kategorijo »kitajska hrana«, je pogosto skupno le to, da izhajajo iz močno raznovrstnih kuharskih tradicij na Kitajskem. Obstajajo različne tipologije kitajskih jedi, najpogosteje pa se govori o osmih regionalnih tradicijah: shandongška, sečuanska, kantonska, fujianska, huayangška, zhejiangška, hunanska in anhujska. Tudi za te kuharske tradicije je značilna lokalna različnost pri pripravi.

140 *Da gong* je pogovorni izraz, ki se uporablja za pomene, sorodne »mezdnemu delu« in »delati za nekoga«, izraža tudi začasnost zaposlitve ter fizično naravo dela. Izraz sem v tekstu pustila v transkribirani izvorni kitajski obliki, saj menim, da slovenski prevodi ne izražajo ustrezne hierarhičnosti takšne pozicije oziroma sloyne bariere med tistimi, ki vodijo ali so lastniki kitaj-

trku se prične delovni proces, ki je prekinjen zgolj za hitro skupno kosilo med četrto in peto uro popoldne. Zaposleni so na delovnem mestu običajno do 11. ure zvečer, če so v restavraciji še gosti, pa nekateri ostanejo tudi dlje. Delovni čas večinoma preživijo stoje, v nenehnem gibanju med štedilniki, barskim pultom in gostinskimi mizami, med zaposlenimi in strankami. Delovni proces, predvsem pa vsakodnevna rutina z eno- ali dvodnevno prekinitvijo za počitek (*xiuxi tian*),¹⁴¹ je naporen in utrujajoč. Zaposleni se pritožujejo nad nenehno utrujenostjo in različnimi zdravstvenimi težavami, ki so nemalokrat diagnosticirane kot posledica utrujenosti. Nad utrujenostjo (*pilao*) se pogosto pritožuje Saša, ki se je pred leti pridružila možu v Sloveniji in se zaposlila kot natakara. Pravi, da ponoči slabo spi, saj jo od celodnevnega tekanja sem in tja bolijo noge, stopala, nart. Občasno ima tudi vrtoglavice. Zaradi teh težav sem jo kar nekajkrat spremila k splošnemu zdravniku, ki pa ji je zgolj svetoval, naj več počiva. Saša je potem nehala hoditi k zdravniku, je pa začela uživati različna zelišča in zdravila, pripravljena po receptih kitajske tradicionalne medicine. Tudi Dane, še ne štiridesetletni kuhar, s katerim sem nekoč obiskala zdravnika zaradi močnih ponavljajočih bolečin v predelu prsnega koša in pospešenega srčnega utripa, je menil, da so njegove težave posledica naporenega dela. Restavracija, kjer je bil zaposlen, je bila namreč zelo priljubljena, primanjkovalo pa je kuharjev. Po mnenju Daneta, je:

... v Sloveniji zdaj zelo težko dobiti Kitajce, ki bi delali. Iz Kitajske je že skoraj nemogoče pripeljati kuharje. Ovire so velike. V Sloveniji ni dovolj kuharjev, ki bi znali dobro kuhati. Samo še družino lahko pripelješ. Slovenci pa tudi ne znajo kuhati po naše. Od Kitajcev v Sloveniji jih veliko noče delati pri nas, ker vedo, kakšna gužva je in kako je treba garati. Vedo, kako je.

Po zaključku delovnega dne zaposleni zapustijo restavracijo in se vrnejo v prostore, ki so namenjeni počitku. Ti so urejeni različno. Najpogosteje so to prostorsko ločene enote, ki so skoraj po pravilu v neposredni bližini restavracije, nemalokrat pa celo v isti stavbi kot restavracija. Takšna ureditev je seveda praktična, saj tako zaposleni ne izgubljajo časa s prihodom na delo in udeležbo na skupinskih obrokih, ki se jih običajno udeležujejo tudi v primeru prostih dni. Nastanitev kitajskih priseljencev je tesno povezana z izvedbo delovnega procesa v restavraciji in načinom priselitve. Kitajski priseljenec, ki pride v

---

skih restavracij ali drugih podjetij, ki jih moji sogovorniki imenujejo šefi (*laoban*), in tistimi, ki so tam zaposleni.

141 Dnevi za počitek so običajno postavljeni med ponedeljek in petek, saj je med koncem tedna dela največ.

Slovenijo z namenom *da gong* v kitajski restavraciji, je vpeljan v že vnaprej konstruiran prostor, ki ga s pričetkom dela prične sam poustvarjati.

Ker je nastanitev razumljena kot bistveni del izkušnje *da gong*, prihajajo novi rekruti v Slovenijo z že izdelanimi pričakovanji, ki so večinoma oblikovana na povratnih informacijah, ki se prenašajo v Qingtian, delno pa tudi na izkušnjah s podobnimi praksami na Kitajskem. Tudi v Qingtianu je namreč običajno, da delodajalec poskrbi za nastanitev delavcev iz oddaljenih krajev in jo tudi plača. Novincu je ob prihodu dodeljen prostor v stanovanju, ki si ga deli s sozaposlenimi v restavraciji. V teh stanovanjih so postavljena pravila glede higiene (*weisheng*) in sobivanja, ki narekujejo zadolžitve čiščenja skupnih prostorov (kopalnice, predsobe, hodnika) ter dovoljene in nedovoljene dejavnosti. V stanovanjih, ki sem jih obiskala, so bila nekatera pravila tudi zapisana in prilepljena na vidno mesto (npr. notranjo stran vhodnih vrat). Kuhanje oz. priprava hrane v teh prostorih ni zaželeno. Lastnik restavracije, ki je priseljencu omogočil zaposlitev oziroma ga je zaradi zaposlitve »pripeljal« (*dailai*) v Slovenijo, je odgovoren tudi za njegovo nastanitev. Priseljenc za nastanitev ne plačuje najemnine ali stroškov, povezanih s stanovanjem. Stanovalci tako pogosto niti ne vedo, koliko znašajo stroški elektrike, vode, komunalnih dajatev ... Takšna nastanitev ima značaj prehodnosti in nestalnosti. S prihodi in odhodi zaposlenih se spreminjajo stanovalci, zamenjujejo se prostori glede na potrebe stanovalcev (npr. v primeru prihoda družinskih članov). Kljub temu poskušajo stanovalci z različnimi osebnimi predmeti (fotografije sorodnikov) prostor personalizirati.

Med delovnim in zasebnim okoljem je v takšni organizaciji prostora in časa težko zarisati mejo, saj zaposleni skupaj izpolnjujejo naloge, ki si sledijo po vnaprej določenem vrstnem redu in katerih končni cilj je zadovoljivo izvrševanje gostinske ponudbe. S takšno ureditvijo so povezani pogodbeno. *Da gong* je namreč razumljena kot zaposlitev za določen čas in vsakršna prekinitiv (neformalne) pogodbene obveze je hujša moralna kršitev dogovora med zaposlenim in delodajalcem. Hkrati pa so zaradi prostorske organizacije ureditve *da gong* pod stalnim nadzorom sozaposlenih. Ti poslušajo in opazujejo ter glede na trenutne strateške odločitve informacije tudi prenašajo. Ena izmed sogovornic mi je zaupala, da je nekoč med delom v restavraciji popila sok, kar sicer delodajalec ni dovoljeval. Pri dejanju jo je opazil eden izmed sozaposlenih, ki je to takoj povedal delodajalcu. Dogodek poleg izvrševanja nenehnega (samo)nadzora zaposlenih osvetli še en vidik organizacije dela in

bivanja v sklopu kitajske restavracije – delitev na zaposlene in šefa restavracije (*laoban*).¹⁴²

Perspektiva šefa oziroma perspektiva *laoban*, kot jo imenujem, se seveda radikalno razlikuje od perspektive *da gong*. Poglavitna naloga šefov je upravljanje zaposlenih, kar presega domeno mesta zaposlitve ter se širi tudi na druga področja življenja zaposlenih. *Laoban* za potrebe uspešnega delovanja restavracije pogosto konstruira fiktivno družino, sam pa se postavi na mesto (patriarhalnega) očeta. Najprej rekrutu omogoči priselitev v Slovenijo ter zaposlitev v njegovi restavraciji, kar bi lahko označili za umestitev v »družino« ali simbolično »rojstvo«. V naslednji fazi vpelje rekruta v način življenja v Sloveniji, kar pomeni seznanjanje s tem, kaj je moralno sprejemljivo in kaj ne. Slovenska zakonodaja o zaposlovanju tujcev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 2007) je v času raziskave omogočala delodajalcu, da je bil rekrut vsaj leto dni povsem odvisen od delodajalca. Ta ga je lahko v tem času tudi odpustil, s tem pa povzročil terminacijo njegovega zakonitega bivanja v Sloveniji (glej predhodno poglavje). V tem času praviloma ni prejemal celotnega dohodka, temveč je del namenjal šefu za poplačilo pomoči pri priselitvi v Slovenijo. To obdobje je bilo odvisno od dogovora, ki ga je posameznik sklenil s šefom. Višina dohodka je bila odvisna od seniornosti oziroma veččin in dolžine zaposlitve v določeni restavraciji. Za popolne začetnike je bila višina dohodka primerljiva z višino neto zneska minimalne plače v Sloveniji, medtem ko so izkušeni kuharji zaslužili tudi več sto evrov nad povprečnim dohodkom v Sloveniji.¹⁴³

Dolžina zaposlitve v restavraciji, katere šef je uredil zaposlitev rekrutu iz Kitajske, je odvisna od dogovora med šefom in zaposlenim. Ta dogovor je izrazito situacijski, odvisen od številnih dejavnikov, ki se vseskozi spreminjajo, saj so tudi ti vpeti v širše ekonomske in družbene procese (npr. gospodarska situacija v družbi, spremembe zakonodaje). Glede na te dejavnike lahko ena ali druga stran izrazi željo po podaljšanju ali skrajšanju pogodbe, obe strani pa poskušata doseči kompromis. Pomoč *laobana* na samostojni podjetniški poti je namreč lahko zelo koristna, bodisi v obliki finančne investicije v podjetje ali pri prenosu znanja, zato si bodoči šefi prizadevajo ohraniti dobre odnose

---

142 Tudi tukaj sem se odločila za uporabo kitajskega pogovornega izraza *laoban*, ki nadomešča uporabo slovenskega pogovornega izraza »šef«, saj sem pri uporabi termina za delodajalca sledila sogovornikom. Prav tako uporabljam moško obliko za delodajalca, saj je bila ta uporabljena v večini primerov. Iz tega ne sledi, da so delodajalci v kitajskih restavracijah Sloveniji izključno moškega spola.

143 Januarja 2011 je bil neto znesek minimalne plače v Sloveniji 572 EUR, medtem ko je bila višina neto povprečne plače 972 EUR.

z nekdanjim delodajalcem. Na simbolni ravni bi lahko ta korak primerjali s pomočjo staršev pri osamosvajanju otrok.

Takšen potek dogodkov ni nujen, je pa pogost. Na prvi pogled je mogoče sklepati, da je odnos uravnotežen, saj imajo vsi akterji od njega določeno korist. Kljub temu gre za asimetričen odnos, v katerem je bistveno hierarhično razmerje med *laobanom* in zaposlenimi. Moč *laobana* izvira predvsem iz možnosti nadzora različnih dejavnosti in procesov, ki so ključni v življenju kitajskega priseljenca v Sloveniji: nadzor nad zakonitim priseljevanjem, nad delom v restavraciji, življenjem zunaj restavracije (v stanovanju, ki ga je omogočil *laoban*) ter skozi razširjene sorodstvene in prijateljske vezi tudi nad mnenji in pogledi ožjih sorodnikov na Kitajskem. Takšno družbeno konstrukcijo moči v okolju, ki ga strukturno so-določa slovenska imigracijska zakonodaja, ponazarja niz dogodkov, ki se je pripetil Saši.

Saša je bila že nekaj let z možem zaposlena pri delodajalcu, ki jima je tudi omogočil priselitev v Slovenijo. Čeprav je v tem času prihajalo do manjših nesoglasij med njima in *laobanom*, ta niso nikoli resno ogrozila njegove avtoritete. Sčasoma je Saša začela ugotavljati, da za svoje delo prejmeta prenizko plačilo. Najprej je svoje nezadovoljstvo kazala tako, da se je veliko pritoževala čez *laobanove* upravljalne, vodstvene ter karakterne sposobnosti, kasneje pa je svoje nestrinjanje s sistemom nagrajevanja izrazila tudi njemu. Ta se z njenimi očitki sicer ni strinjal, vendar je privolil v manjšo povišico. V tem času je Saša začela razmišljati, da bi odšla k svojim sorodnikom v kakšno drugo evropsko državo, kjer bi zaslužila več. Ker je *laoban* vedel, da zaradi zapletene zakonodaje o zaposlovanju in priseljevanju tujcev ne more najti takojšnjega nadomestila zanjo, je Saša v njegovih očeh postala *problematična*. Vrstili so se dogodki, ko sta bila ona ali njen mož obtožena nevestnega dela, čeprav je bila po njunem za to kriva obstoječa organizacija dela, in ne onadva sama. Menila sta, da to dobro ve tudi *laoban*, vendar ta ni popustil, temveč je celo zagrozil z znižanjem njune plače v višini zneska domnevne škode. Kasneje naj bi jima znižal plačo tudi zato, ker je slišal, da se pripravljata na odhod v tujino. Oba z možem sta se pritožila in zagrozila z odhodom, če ne bosta prejela celotnega plačila. *Laoban* je takrat odgovoril, da potem pač ne bo več prijazen (*bu keqi*), kar je po njunem mnenju lahko pomenilo, da bosta imela vsaj težave z dovoljenjem za prebivanje. Čez nekaj mesecev je Saša ugotovila, da njeni prispevki niso bili v celoti plačani in je od *laobana* zahtevala, da to nemudoma stori. Ta je od nje najprej zahteval, naj to stori sama. Ko sem se na njeno željo in v njenem imenu poklicala na pristojni urad, je nemudoma privolil, da bo zadevo popravil (*gaihao*). Saši je hkrati dejal, da bi najraje videl, če bi si zaposleni sami

urejali dokumente, povezane s prebivanjem v Sloveniji. Saša je menila, da gre zgolj za govorjenje (*zuiba shuo*), v resnici pa ne misli tako:

Seveda ne bi bil srečen (*bu gaoxing*), če bi to sami počeli. Saj jaz razumem, da to ni preprosto, da je s tem ogromno dela. Ampak tako pač je; mi mu pomagamo *da gong*, on pa naj nam pomaga pri tem. Moj mož ga je včeraj lepo vprašal, če nama bo vrnil najine dokumente, pa je izbruhnil in se začel dreti. Saj ne moreš tako. Če te nekdo nekaj lepo vpraša, potem moraš tudi lepo odgovoriti (*ruguo haohao wen, yingai haohao huida*).

Zgornji zapis razkriva strategije, ki jih v kompleksnem in zapletenem odnosu uporabljata zaposleni in delodajalec v želji po takšni družbeni konstrukciji moči, ki bi bolj odgovarjala trenutnim potrebam enega ali drugega. Nesoglasij ni bilo, dokler je Saša igrala vlogo podrejenega »družinskega člana«, ki zaupa presoji »očeta«, torej *laobana*, ki odloča, kaj je najbolje zanj, za restavracijo in za zaposlene. Stvari so se začele zapletati, ko je zaposlena ne samo izrazila svoje nezadovoljstvo, temveč se je pričela tudi osamosvajati. S tem je začela ogrožati upravljanje restavracije, saj njen odhod ni bil predviden, novih delavcev pa zaradi zapletenih imigracijskih postopkov ni bilo mogoče takoj pridobiti. *Laoban* se je tako čutil izzvanega in je poskušal uveljaviti svojo voljo z implicitnimi grožnjami (zadrževanjem dokumentov, ki so potrebni za urejanje statusa, neplačevanjem prispevkov). Ta dejanja naj bi Saši, pa tudi drugim zaposlenim, pokazala, kako zelo so v resnici odvisni od *laobana*. Saša se je na te ukrepe odzvala tako, da je poiskala pomoč članov lastne socialne mreže, ki niso bili blizu *laobanu* (obrnila se je na posameznike, ki pripadajo večinski populaciji ali pa na tiste kitajske priseljence, ki so bili z njenim *laobanom* prav tako v nesoglasju), legitimnost njegovih dejanj pa je spodbijala z govorom o ustreznem odnosu *laobana* do zaposlenih. Hkrati je pokazala na prepad med obema perspektivama življenja in dela v kitajski restavraciji: »Poleg tega nas, delavce *da gong* (op. a. *laoban*), prezira (*kanbuqi*). Prezira nas. Kot da ne ve, da ne moreš imeti restavracije brez delavcev.«

V teh pogosto zapletenih in večplastnih odnosih med zaposlenimi in šefi iz Qiantiana pa sodelujejo tudi drugi zaposleni – prebivalci Slovenije, ki so bodisi predstavniki slovenske večine ali manjšin (na primer iz Srbije ali BiH). Večinoma opravljajo naloge pomožnega osebja (natakarji ali čistilci) ali pa kot računovodje in administrativna podpora. Običajno jih kitajski delodajalci cenijo, saj nase prevzemajo posredniško vlogo med njimi in svetom zunaj kitajske restavracije in so zaradi tega pomembni za uspešno poslovanje in delovanje restavracije. Hkrati so priljubljeni tudi med zaposlenimi, saj

jim pomagajo pri številnih postopkih in opravilih, s katerimi se soočajo v vsakodnevnem življenju. Ko je računovodja v eni izmed ljubljanskih kitajskih restavracij dal odpoved, je Sašo skrbelo, kako si bodo sedaj urejali dovoljenja za delo in prebivanje, saj je še do pred kratkim to počel on, pa še, kot se je izrazila, razumel je njihovo slovenščino.

Vpliv delodajalca pa sega tudi dlje od restavracije. Ker nekateri vplivni *laobani* menijo, da je samoreprezentacija Kitajcev v Sloveniji eden izmed ključnih načinov trženja in oglaševanja njihove gospodarske dejavnosti, poskušajo vplivati tudi na način, kako so kitajski priseljenci umeščeni v javnem govoru. V časopisnih in drugih intervjujih nastopajo običajno isti akterji, ki so postavljeni kot predstavniki »kitajske skupnosti« medtem ko večina na vprašanja novinarjev ne želi odgovarjati. Slovenski novinarji si takšno »sramežljivost« tolmačijo kot zaprtost pred večinsko družbo, kot skrivanje nekakšnih notranjih skrivnosti in sumljivih praks. Evidenca s terena priča o tem, da gre pravzaprav za izogibanje situacijam, kjer bi lahko posamezni kitajski priseljenec ogrozil zgodbo o Kitajcih v Sloveniji, kot jo želijo diseminirati vplivni posamezniki med kitajskimi priseljenci. To je v časopisnem prispevku »Kitajska četrt« priznal tudi eden izmed priseljenecov, ko je na novinarsko vprašanje o zadržanosti lastnikov kitajskih restavracij do novinarjev odgovoril: »Morda jih je strah, da bodo rekli kaj narobe in se bodo potem drugi pritoževali.«¹⁴⁴

Takšno razlago potrjuje tudi dogodek, ki je sledil objavi zgoraj omenjenega časopisnega prispevka o kitajskih priseljenecih v Sloveniji. V raziskovalnem članku *Dnevnikove sobotne edicije Zelena pika* je leta 2005 sodelovalo več intervjuvancev, med njimi tudi jaz (Čepin Čander 2005). Eden izmed starejših kitajskih priseljenecov pri nas, ki živi v Sloveniji že od devetdesetih let prejšnjega stoletja, pred tem pa je bival tudi v drugih evropskih državah, je novinarki med drugim zaupal, »... da je kitajsko hrano samo doma. To, kar kuhajo v kitajskih restavracijah, ni kitajska hrana.« Kot je zapisano v prispevku, je intervjuvanec menil, da v kitajskih restavracijah kuhajo večinoma priučeni kuharji, ki se priprave kitajskih tradicionalnih jedi niso izučili v formalnem pedagoškem procesu na Kitajskem. Njegova izjava je med lastniki kitajskih restavracij sprožila pravi vihar. Zahtevali so, da svojo izjavo prekliče. Zaradi številnih telefonskih klicev, ki jih je prejel, je od časopisa res zahteval preklic oz. popravek, češ da je bila njegova izjava vzeta iz konteksta (Li 2005). Kljub temu pa se zgodba še ni končala. V prvi polovici leta 2006 je nacionalna televizija predvajala pogovorno oddajo o življenju Kitajcev v Sloveniji z naslovom *Kitajska četrt* (Radiotelevizija Slovenija 2006). V oddaji, kjer voditeljica

144 Čepin Čander (2005).

ni skoparila s podcenjujočimi vprašanji, je eden izmed gostov, sin lastnikov kitajske restavracije v Ljubljani, nekoliko nepričakovano ponovno omenil zgoraj omenjeni časopisni prispevek. Navajam izsek pogovora med njim in voditeljico oddaje:

Gost: Ko že govorimo o restavracijah, bi želel nekaj omeniti glede članka v *Dnevniku*, ki je bil objavljen 17. decembra lani. Tam je gospod, Kitajec, doktor medicine ... povedal, je podal, da hrana, ki jo kuhajo v kitajskih restavracijah, ni originalna kitajska hrana.

Voditeljica: To v Sloveniji? Da ni originalna?

Gost: Ja, da ni originalna. Pa je povedal tudi, da nimajo dovolj znanja glede tega.

Voditeljica: Ampak to je originalno, ne?

Gost: Jaz moram povedati, da je. Da je vsaka kitajska restavracija, ki v Sloveniji obstaja, kuha 100-odstotno originalno kitajsko hrano. Pa tudi imajo dovolj znanja kuhanja.

Zgornji dogodki kažejo na to, da želijo določeni lastniki kitajskih restavracij vplivati na (samo)reprezentacijo kitajskih priseljencev pri nas in so tiste posameznike, ki se takšnemu videnju ne uklonijo, pripravljene tudi disciplinirati. Takšno discipliniranje poteka predvsem kot pritisk nekaterih hierarhično visoko postavljenih posameznikov med kitajskimi priselenci, ki menijo, da predstavljajo »skupnost«. Poglavitna grožnja je, čeravno morda ne izrečena, da bo izločen iz »skupnosti« oziroma da bodo rojaki z njim prekinili stike. Seveda so takšni prijemi bolj učinkoviti v primeru tistih priseljencev, katerih socialne mreže vključujejo pretežno druge kitajske priselence in le kakšnega posameznika, ki pripada preostalim segmentom slovenske družbe.

Posledica pojavljanja v medijih na način, ki ni povšeči nekaterim lastnikom kitajskih restavracij, pa je bilo tudi discipliniranje tistih zaposlenih, ki so bili v pogostem stiku z mano in so mi domnevno posredovali podatke, uporabljene v omenjenem *Dnevnikovem* časopisnem prispevku. Kasneje sem izvedela, da so bili nekateri lastniki nejevoljni, ker se njihovi zaposleni »družijo« z mano, in so jim svetovali, naj tega v bodoče ne počno. Petra, na primer, mi je zaupala, da je bila besna, ko jo je njen šef nadrl (*ma*), češ da naj bi mi prav ona prenašala informacije, ki sem jih potem izrekla v omenjenem intervjuju. Ko sem odgovorila, da ne razumem, zakaj bi bilo v intervjuju karkoli problematičnega, je odgovorila: »Mi imamo svoj način življenja, ki ni enak vašemu.« Po tem jo je poklicala še sorodnica, ki je lastnica manjše restavracije,

in ji prav tako očitala druženje z mano. Tudi Saša mi je nekoč omenila, da njen delodajalec ni najbolj navdušen nad tem, da se pogosto videvava:

Drugi ti gotovo tega niso rekli, ampak *laoban* ne mara, da se družimo s tabo. Pravi, da ni dobro, da se sploh družimo s kakšnimi Slovenci. Ker je bil en primer, ko je eden od Kitajcev v Mariboru imel dobrega prijatelja, ki je bil Slovenec, potem pa ga je ta dodobra ogoljufal. Čeprav jaz vem, da to ni pravi razlog. *Laoban* nas tako samo hoče imeti pod nadzorom. Ker potem se ne boji, da si bomo sami kaj uredili. Jaz pa pravim, da je to moje privatno življenje in da nima pravice govoriti, s kom se bom družila.

Zagotavljanje ubogljive in odvisne delovne sile poteka, kar je ugotovila tudi Saša, preko prikazovanja »zunanje« družbe, torej vsega, kar je izzven mikrokozmosa kitajske restavracije, kot neprijaznega in nenaklonjenega.¹⁴⁵ Raven nadzora se od delodajalca do delodajalca razlikuje, nabor metod pa je skoraj isti; izstopa predvsem metoda medsebojnega nadzora in ovaduštvo med zaposlenimi ter samocenzura zaposlenih, ki temelji na moralnih obligacijah do delodajalca in lastne družine (če je posameznik migriral s pomočjo sorodstvenih povezav). Saša mi je po razpletu zgoraj opisanega spora z njenim *laobanom* zaupala, da se je vse dobro uredilo in da sedaj nista več v sporu. Ko sem se začudila, kako hitro se je vse razrešilo brez težav, je Saša odgovorila, da sta se navsezadnje le dogovorila. »Saj smo navsezadnje le nekakšni sorodniki (*yi bande qinqi*).«

Bivanjske in delovne razmere pogosto generirajo nesporazume in prepire tako med zaposlenimi kot med zaposlenimi in šefom.¹⁴⁶ Ostro gospodarsko tekmovanje med restavracijami pa privede tudi do sporov med lastniki samimi. Gre pravzaprav za zaostreno konkurenco, saj je ciljna skupina vseh

---

145 Peter Kwong (1997, 372) je na temelju dolgoletnega raziskovanja učinkovito prikazal, kakšne strategije uporabljajo kitajski delodajalci v New Yorku v želji po zagotavljanju ubogljive delovne sile. Najprej poskušajo ustvariti delovno okolje, ki deluje domače, tako da ne upošteva-jo rigidnih ameriških pravil (npr. premor, da lahko gredo matere po otroke v šolo, navzočnost otrok v delavnici idr.), hkrati pa prikazujejo ZDA kot izjemno nevarno okolje, kjer ne moreš nikomur zaupati, saj gre za sovražno in rasistično okolje. Na takšen način konstruirajo skupinsko kohezijo, ki preprečuje upor zaposlenih proti delodajalcem.

146 Občasno takšni prepiri eskalirajo v spore s tragičnimi posledicami. V slovenskem prostoru je bilo poročano o dveh takšnih dogodkih. Leta 2003 je umrl kitajski kuhar v eni izmed ljubljanskih restavracij zaradi posledic vbodov z ostrim predmetom. Po mnenju sodišča je do poškodb prišlo, ko sta se lastnika restavracije branila, zaradi česar je sodišče odstopilo od pregona. Drug primer se je zgodil spomladi 2010, ko je štiriinštiridesetletni moški v Ljubljani umoril svoja nekdanja delodajalca zaradi poprejšnjih sporov.

kitajskih restavracij pravzaprav enaka – ljudje, ki si želijo eksotično in ne predrago hrano. Pogosto o boljšem ali slabšem obisku odločajo podrobnosti: bližina najbližje kitajske restavracije, velikost parkirnega prostora, zunanji vrt za kadilce ali dovoz hrane na dom. Ena izmed posledic takšne zaostrene gospodarske konkurence je tudi veliko nezaupanje znotraj skupine Qingtiancev v Sloveniji. Moji sogovorniki so bili vedno pozorni, da se kakšne informacije, posebej o poslovanju njihovih restavracij, pa tudi o zasebnih zadevah, ne bi prenašale naokoli. Predvsem mlajši so se tako počutili omejene, saj so morali biti pri sklepanju prijateljstev z drugimi mladimi kitajski priseljenci previdni. Ali kot je rekel eden izmed mlajših sogovornikov: »V Sloveniji je vedno treba obdržati skrivnosti zase. Vedno obdrži skrivnost zase (*bao mi*).«

Druga posledica je tudi izogibanje skupnega nastopa oziroma oblikovanja predstavnštva, ki bi bodisi predstavljalo Qingtiance, kitajske restavracije ali pa Kitajce v Sloveniji. Čeprav je eden izmed lastnikov restavracij prevzel vlogo predstavnika v Sloveniji živečih Kitajcev, pa ta vloga nikoli ni bila formalna. V Sloveniji dolgo časa ni bilo društva kitajskih priseljencev ali qingtianskih izseljencev, kar je značilno za toliko drugih držav v Evropi. Kitajsko veleposlanništvo je omenjenega lastnika restavracije sicer priznavalo kot predstavnika in ga tudi vabilo na srečanja predstavnikov kitajskih izseljenskih društev v Peking ob različnih priložnostih (olimpijske igre Peking 2008, šestdesetletnica ustanovitve LR Kitajske). V slovenski javnosti se ni izpostavljal, saj, kot je rekel, ne govori slovensko, poleg tega pa bodo, kot je dejal, kasneje njegovo funkcijo prevzeli mlajši, ki so v Sloveniji študirali in ki bodo lahko ustrežneje predstavljali v tej državi živeče Kitajce. Kljub temu je občasno prihajalo do napetosti med njim in nekaterimi drugimi, ki so želeli prevzeti to neformalno funkcijo.

Izogibanje skupnemu nastopu ne poteka zgolj na področju reprezentacij kitajskih priseljencev v Sloveniji, temveč tudi v bolj instrumentalnem smislu. Pred nekaj leti se je več lastnikov kitajskih restavracij pritožilo nad visokim računom, ki jim ga je izstavljalo Društvo SAZAS, predvsem zato, ker se v restavracijah večinoma vrti glasba kitajskih glasbenih ustvarjalcev na nosilcih zvoka, ki so kupljeni na Kitajskem. Po mnenju enega izmed odvetnikov omenjeno društvo zaradi kitajske zakonodaje na področju glasbenih avtorskih pravic tudi ni bilo upravičeno do izstavljanja računov. Predlagal je, da se kitajske restavracije združijo v skupni tožbi proti društvu. V pogovorih so mi različni lastniki restavracij, kot tudi zaposleni, povedali, da to preprosto ni mogoče in da nihče ne želi dati pobude, saj se stvari morda ne bi iztekle po pričakovanjih.

Kljub temu je bilo pred nekaj leti opaziti manjše premike na tem področju. Leta 2008 so lastniki restavracij in zaposleni zbirali denar za žrtve potresa v Sečuanu. Prispevali so mnogi, najvišjo vsoto, okoli 5000 EUR, pa je daroval

eden izmed lastnikov kitajske restavracije v Ljubljani. Drugi takšen primer je Društvo slovensko-kitajskega ekonomskega sodelovanja, ki je mestu Ljubljana podarilo sredstva za obnovo po poplavah oktobra 2010. Takrat se je društvo prvič javno izpostavilo, a se po tem, medijsko dobro podprtem dogodku, ni več pojavljalo v javni sferi (A. H. 2010).

**QINGTIANSKE
TRANSNACIONALNE DRUŽINE**

Ulica Xinjianling, okraj Qingtian, LR Kitajska (Foto: M. Bofulin, marec 2006).

LOČITVE IN SNIDENJA RAZSELJENIH DRUŽINSKIH ČLANOV

V ulici Xinjianling, kjer sem med terenskim delom stanovala, je skoraj v vsakem gospodinjstvu nekaj članov prebivalo v Evropi. Mati moje prijateljice in lastnica hiše, kjer sem bila nastanjena, je pogosto stopila pred vhodna vrata in mi v qingtianskem dialektu naštevala, kdo od sosedovih je v kateri evropski državi. Pripoved je običajno sklenila z besedami: »Tu smo ostali samo starci in otroci«. Prizor, ki se je na ulici odvijal vsak dan od jutra do večera, je njene besede potrjeval. Po prašni cesti so se sprehajali starejši ljudje z majhnimi otroki, posajenimi na plastične tricikle. Gor in dol po ulici v enakomernem ritmu, ki so ga prekinjali le obroki hrane in počitek otrok po njih. Občasno je poleg otrok stopala tudi kakšna mati, ki je prišla na eno- ali dvomesečni obisk domov. Sosedje so jo ustavljali in jo spraševali, kako je v tujini, ali je posel dober, in kako dolgo bo v Qingtianu. Ona je potrpežljivo odgovarjala, medtem ko so se otroci nemirno prestopali, nezadovoljni z nenačrtovano prekinitvijo igre.

Kakšna je tipična qingtianska transnacionalna družina?¹⁴⁷ Jana izhaja iz majhnega kraja ob avtocesti Wenzhou-Lishui v okraju Qingtian. Njeni starši imajo manjšo obrt, podobno kot druga gospodinjstva v vasi. Janinemu očetu pri delu pomagajo sosedji, saj nihče od njegovih štirih otrok ne živi več doma. Jana je pred osmimi leti sledila svojemu možu Danetu v Slovenijo. Ta se je namreč zaposlil kot kuhar v restavraciji, ki jo ima v lasti Janina starejša sestrična po materini strani, katero Jana imenuje »moja starejša sestra« (*wo*

---

147 Transnacionalno družino lahko definiramo kot mrežo posameznikov, ki temelji na ideologiji skupnega sorodstva in presega »determinizem geografsko celovitega gospodinjstva« (Landolt in Da 2005). Z drugimi besedami, gre za posameznike, ki prebivajo na različnih lokacijah, vendar v simbolnem, čustveno-odnosnem in materialnem smislu ohranjajo svojo družinskost.

jiejie).¹⁴⁸ Tudi Jana se je zaposlila v isti restavraciji, zatem pa se je dvakrat vrnila v Qingtian, kjer sta se rodila njena otroka. Obakrat se je kmalu po njenem rojstvu vrnila v Slovenijo, otroka pa sta ostala v varstvu starih staršev v Qingtianu. Njena mlajša sestra je sprva ostala doma in pomagala Janinim starejšemu skrbeti za Janinega starejšega sina, kasneje pa se je tudi ona poročila in odšla v Wenzhou, regijsko središče, kjer je njen mož zaposlen kot kuhar v restavraciji. Ko je Janina mlajša sestra odšla, sta njena starša sama skrbela za Janina otroka. Občasno je priskočila na pomoč tudi bližnja sosedka. Dane je že pred leti skupaj s svojim bratom, ki sedaj prebiva v turističnem kraju v provinci na zahodu Kitajske, postavil hišo na zahodnem robu urbaniziranega središča Qingtiana. Mož njune tete po materini strani (*gufu*) in Danetov najbližji sorodnik je pred nekaj leti odšel v Italijo, kjer je bil najprej zaposlen v tekstilni industriji, kasneje pa v gradbeništvu. V Qingtianu je ostala njegova žena, ki mu namerava slediti v nekaj letih, in njegovi hčeri, za kateri sta si starša v času mojega drugega terenskega obiska želela, da bi na Kitajskem dosegli čim boljše izobrazbo.

Če je Janina družina razseljena po dveh kontinentih, pa Aleševe družinske povezave vključujejo še ZDA. Alešev dedek, vitalen starostnik s stanovanjem v središču okraja in vilo na podeželju, ima šest otrok. Oba sinova sta že zgodaj emigrirala v ZDA, dve hčeri živita v Sloveniji in vodita vsaka svojo restavracijo (ena je Aleševa mama), medtem ko najmlajša sestra živi v majhni vasi nedaleč od okrajnega središča in je poročena z uspešnim podjetnikom, ki se ukvarja z gradbeništvom v Azerbajdžanu. Mož starejše hčerke se je leta 2007 nameraval zaposliti pri možu mlajše hčerke in oditi v Azerbajdžan, kasneje pa sem izvedela, da je odšel v Španijo. V Qingtianu so ostali otroci najmlajše in najstarejše hčerke; hčerka slednje se je pripravljala na poroko s fantom, katerega starši so takrat imeli tovarno v Grčiji. Kot mi je povedala, mu je nameravala v najkrajšem času slediti, vendar so njeno prošnjo za vizum zavrnil na kar nekaj evropskih veleposlaništvih:

L: Tudi jaz sem bila že nekajkrat v Šanghaju. Ampak vedno sem šla z avtobusom iz Qingtiana do ambasade in potem takoj nazaj domov.

MB: Na katerih ambasadah pa si že bila?

---

148 Na Kitajskem je običajno, da se tudi v nesorodstvenih medsebojnih odnosih ljudje nazivajo s sorodstvenimi nazivi, posebej pogosto je poimenovanje »starejša sestra« (*jie*) ali »starejši brat« (*ge*), oziroma »mlajša sestra« in »mlajši brat« za osebe, ki so od izrekalca bodisi starejše ali mlajše in imajo z izrekalcem bližnji odnos.

L: Najprej sem bila na španski, pa italijanski. Pa bila sem tudi na ameriški, ampak tja je najtežje priti. Pa bila sem tudi na angleški ... pa seveda grški. Tako težko je dobiti ... Doma so jezni, res na smrt neprijetno (*fansili*).

Alešev dedek je zelo ponosen na otroke, ki so uspešni v različnih panogah in v različnih delih sveta. Po smrti svoje žene se je zblížal z vdovo, ki je takrat že imela tri odrasle otroke. Njena sinova sta v zadnjih desetih letih že migrirala v Evropo, hčerka pa se je poročila s fantom, katerega brat in sestra sta lastnika uspešnega trgovskega podjetja in živita v Srbiji. Mladoporočenca sta kmalu po poroki poskusila s trgovanjem v Ukrajini, vendar so se jima pogoji življenja in dela zdeli preveč kaotični (*tai luan*) in sta se zato po njeni zanositvi vrnila v Qingtian.

Opisana primera predstavljata tipično organizacijo transnacionalnih qingtianskih družin. Takšne družine s številnimi člani v Evropi ali kje drugje v tujini imajo v očeh Qingtiancev višji status, saj jim razvejane družinske povezave omogočajo dostop do informacij, materialnih dobrin, finančnih nakazil in zaposlitvenih možnosti na trgu dela, ki nudi boljše pogoje za zaslužek kot lokalno okolje.

Izsledki iz terena kažejo, da so pri prenosu informacij ključni »nemobilni« člani družin, torej ne-migranti v Qingtianu. Ti delujejo kot informacijska vozlišča, kamor se stekajo informacije iz različnih delov sveta, ti pa jih posredujejo naprej po sorodstveni in prijateljski mreži. To ne pomeni, da kitajski izseljenci, na primer v Sloveniji, ne komunicirajo s svojimi prijatelji in sorodniki v drugih evropskih državah. Ravno obratno, preko QQ¹⁴⁹ in raznih drugih spletnih orodij za komunikacijo so v stiku z geografsko in družbeno oddaljenimi osebami znotraj svojih socialnih mrež, vendar je ta komunikacija bolj občasne narave.

Znotraj ožje družine je komunikacija rednejša, obstajajo pa tudi implicitna moralna pravila komunikacije. Tako je v qingtianskem transnacionalnem prostoru pričakovano, da komunikacija poteka predvsem v smeri proti Qingtianu, kar pomeni, da so najpogosteje izseljenci tisti, ki kličejo »domov«. Prijateljica v Sloveniji mi je večkrat zaskrbljeno omenila, da njen delodajalec, bližnji sorodnik njenega očeta, že nekaj časa ni poklical njenih staršev. Poudarila je, da se to ni zgodilo niti za kitajsko novo leto,¹⁵⁰ ko običajni zapovedujejo čim več tesnih stikov med družinskimi člani, če ne fizičnih, pa vsaj komuni-

149 Tencent QQ, bolj znan zgolj kot QQ (tudi v kitajščini se uporablja angleška izgovorjava »kjukju«), je najbolj priljubljeno in razširjeno brezplačno orodje za pošiljanje hipnih sporočil (*instant messaging tool*) v Kitajski.

150 Kitajsko novo leto ali Pomladni festival (*Chunjie*) je najpomembnejši in najdaljši izmed tradicionalnih kitajskih praznikov. Osrednji dogodek praznovanja je združitev družine pri sku-

kacijskih. Njena zaskrbljenost je izražala predvsem strah, da so se odnosi med družinskimi člani bistveno poslabšali. Predlagala sem, da naj, če jo to skrbi, njen oče pokliče sorodnika v Slovenijo, da bo videl, kaj je na stvari. Nekoliko presenečena mi je odgovorila, da to pa seveda ne gre, »saj vedno kličejo tisti, ki so v tujini (*zai guowai*)«. Ko sem povprašala, zakaj je tako, je odgovorila, da »so tisti doma preveč zaposleni, da bi klicali naokoli«. Po razmisleku sem ugotovila, da so tudi v »mojem« qingtianskem gospodinjstvu vedno čakali na klic iz Slovenije. Le v izjemnih primerih, kot je bila bolezen otrok ali kakšno nujno finančno nakazilo, so poklicali v Slovenijo.

Da so sorodniki v Qingtianu pomembna informacijska vozlišča, pa je mogoče soditi tudi po dogodku, ki ga je opisala Jasna. Leta 2006 si je poskušala podaljšati dovoljenje za prebivanje, vendar je pri tem naletela na nemajhne težave. Čeprav je bilo njeno začasno dovoljenje za prebivanje pred iztekom, njen delodajalec (ki je hkrati tudi njen bratranec) še ni zaprosil za podaljšanje. Jasna se je odločila, da si bo sama urejala stvari, kar pa ni bilo lahko, saj je bilo njeno znanje slovenskega jezika takrat precej omejeno. Ko je postalo jasno, da dovoljenja za začasno prebivanje brez posredovanja delodajalca ne bo mogoče podaljšati, sem ji svetovala, naj se obrne na delodajalca. Odgovorila je, da je dan pred tem po telefonu govorila s svojo mamo, in da bo ta govorila z delodajalčevo mamo. Dodala je še, da bo tudi sama govorila s šefom, vendar najverjetneje to ne bo pomagalo. Jasna je v želji po hitri rešitvi svoje težave bolj zaupala družinskim vezem v Qingtianu kot pa neposredni komunikaciji s svojim delodajalcem. Takšno reševanje težav je običajno, saj vključuje razreševanje skozi komunikacijo med dvema avtoritetama, ki sta moralno nadrejeni tako njej, kot tudi njenemu šefu, zanimivo pa je, da takšna komunikacija obsega tudi ne-migrante v Qingtianu, ki na takšen način ohranjajo in še utrjujejo svoj položaj informacijskih vozlišč.

Za tiste družinske člane, ki ostanejo v območju izselitve, medtem ko delovno aktivni člani družine in drugi migrirajo, se je v literaturi uveljavilo poimenovanje »tisti, ki ostanejo« (angleško: *the left behind*). V kitajščini so ti poimenovani *liushouzh*, kar bi dobesedno pomenilo »tisti, ki so ostali in branijo trdnjavo«. ¹⁵¹ Če angleško poimenovanje postavlja v ospredju aktivnost migrantov in pasivnost migrantove okolice (Toyota idr. 2007), pa kitajska raz-

---

pnem obroku na večer pred novim letom. Na prvi dan festivala se običajno obiše starejše člane družine, medtem ko naj bi drugi dan festivala poročene hčerke obiskale svoje starše.

151 V slovarju je besedna zveza *liushou* prevedena kot »ukaz cesarja ministru, naj ga zastopa v njegovem imenu, medtem ko je sam zapustil prestolnico« oziroma kot »manjše število čet, institucij ali organov, ki ostanejo z namenom obrambe ali obveščanja, potem ko je cesar s svojim spremstvom že zapustil postojanko« (The Contemporary Chinese Dictionary 2009).

ličica poudarja aktivnost ne-migrantov, katerih naloga je ubranitev trdnjave, tj. doma. Starši in otroci, pa tudi partnerke moškega migranta so v migracijski literaturi najpogosteje obravnavani kot ne-aktivni del migracijskega procesa. Ti naj bi zgolj sledili strategijam, željam in hotenjem migrantov, kar odražajo tudi pogosto uporabljene fraze »migrant je poslal po ženo in otroke, pripeljal je ženo in otroke ...« (Orellana idr. 2001). Novejše raziskave pa kažejo, da pogosto prav »tisti, ki ostanejo« omogočajo migrantu, da odide (npr. Gardner 2006; Xiang 2007), saj, kot smo že omenili, opravljajo zanj številne naloge, ki jih sam zaradi dolgotrajne fizične odsotnosti ne more.

Sorodniki v Qingtianu so aktivno udeleženi v vsakdanjik izseljencev. Preko sodobnih telekomunikacijskih tehnologij (mobilni telefoni, internetna telefonija, orodja za hipno sporočanje) so seznanjeni z načrti in s težavami svojih razseljenih družinskih članov, po potrebi organizirajo finančno pomoč, prevzamejo skrb za otroke, se krožno selijo med Evropo in Kitajsko, urejajo pravne zadeve v imenu izseljencev, iščejo nove rekrute za migracijo v tujino in opravljajo mnoge druge storitve, ki so ključne za uspešno delovanje celotne družine. Lojze, šestdesetletnik pred upokojitvijo, živi v centru Hechenga in ima tri otroke v Sloveniji. Starejša sinova vodita restavracijo v srednje velikem slovenskem kraju, mlajši pa še študira. Oče je ponosno povedal, da je otrokom pomagal ustanoviti podjetje v Sloveniji, saj ima tam veliko znancev in prijateljev. Najprej je svojemu starejšemu sinu preko prijatelja, lastnika kitajske restavracije v Sloveniji, omogočil zaposlitev v ljubljanski kitajski restavraciji. Nekaj let po tem je s svojimi prihranki in denarjem, ki si ga je sposodil od sorodnikov, odprl lastno kitajsko restavracijo in njeno vodenje zaupal starejšemu sinu. Temu sta kasneje v Slovenijo sledila še Lojzetova mlajša sinova. Lojze je pogosto zakupil del ladijskega zabojnika in jim iz Qingtiana pošiljal sestavine, nepogrešljive pri pripravi kitajskih jedi. Nekaj časa sta z ženo tudi skrbela za otroka najstarejšega sina, dokler se ta ni pridružil staršem v Sloveniji. V času mojega zadnjega terenskega obiska je bil Lojze še vedno zaposlen v relativno dobro plačani državni službi, kjer je poleg pokojninskega zavarovanja deležen tudi drugih ugodnosti. Slovenijo je zato obiskoval le v času dopusta. Njegova žena, ki ni bila zaposlena, je nekajkrat prišla v Slovenijo za mesec ali dva in pomagala družinam svojih otrok pri hišnih opravilih in skrbi za otroke. Čeprav so vsi Lojzetovi otroci odrasli in imajo svoje družine, je iz njegovega načina govora razbrati, da ima še vedno ključno vlogo pri življenjskih odločitvah svojih otrok. Tako mi je ob zadnjem obisku v Qingtianu omenil, da »bo svojega najmlajšega sina pripeljal nazaj na Kitajsko, saj so na Kitajskem sedaj boljši pogoji za uspeh kot v Evropi«.

V podporno mrežo izseljencev so pogosto vključeni tudi družinski prijatelji, osebni prijatelji izseljencev ali znanci, ki so v Qingtianu. Preko dejanj uslug in pričakovano recipročnostjo takšni posamezniki postanejo del družine ali tako imenovani »fiktivni sorodniki«. ¹⁵² Ti so pogosto poimenovani z vzdevki, ki pomenijo tesno sorodstveno razmerje, npr. sestra, brat, teta, stric ... Zgovoren je primer Vesnine družine. Vesna, ki trenutno živi v Sloveniji, ima dve sestri na Portugalskem. Starši, ki prebivajo v Qingtianu, opravljajo številne naloge, ki jih hčerke v odsotnosti ne morejo; skrbijo za vzgojo otrok dveh hčera, vzdržujejo stike z družinami partnerjev, urejajo upravne zadeve družinskih članov. Ko se je najmlajša sestra, ki je bila zaposlena v večji tekstilni delavnici na Portugalskem, želela osamosvojiti in odpreti lastno delavnico, je potrebovala finančna sredstva za zagon delavnice. Medtem ko si je sama poskušala izposoditi denar pri svojih prijateljih na Portugalskem, sta starša pristopila k sorodnikom in znancem v Qingtianu. Med drugim sta za finančno posojilo prosila tudi starše prijateljice najmlajše sestre iz šolskih dni. Družino so povabili na večerjo, kjer so mi jih predstavili kot dolgoletne prijatelje. Večerja je bila takrat še posebej skrbno pripravljena in miza se je šibila pod raznovrstnimi morskimi jedmi. Vesnini starši so med celotnim obedom zatrjevali, da so »kot družina«, medtem ko je srednja izmed sestra razlagala, kako izredno sta se njena mlajša sestra in njihova hčerka razumeli. Poudarila je, da sta bili vedno skupaj, kot sestri. Oče je dodal, da je na prijateljico svoje hčerke gledal kot na lastno hčer in da sta pogosto prespali druga pri drugi. Mama se je spomnila, da jo je bilo le stežka priklicati na večerjo, saj je bila venomer pri prijateljici, s katero sta se naslavljali kot sestri (*meimei/jiejie*). Večerja je potekala v veseljem ozračju, s številnimi zdravicami in referencami na dolgoletno in tesno povezanost. Kot sem izvedela kasneje, je bila večerja uspešna, saj so se starši prijateljice odločili, da bodo denar posodili. Ta odločitev je družini še bolj povezala in starši prijateljice, oziroma vsaj oče, so bili pogosto povabljeni na večerjo. Tudi dve leti kasneje sem v času mojega bivanja v Qingtianu družino pogosto srečala na večerjih pri Vesninih starših. Odnosi so bili izredno pristni, čeprav se podjetniška ideja mlajše sestre ni posrečila in je ponovno poiskala zaposlitev v delavnici drugega lastnika. Oče prijateljice mi je zaupal, da razmišljajo, da bi tudi njihova hčerka odšla v Evropo. Zanimalo ga je moje mnenje o možnostih njenega uspeha na Portugalskem. Povedal mi je, medtem ko je njegova hči stala poleg njega, da kolebajo, saj ima v Qingtianu solidno

152 Fiktivno sorodstvo je (predvsem) antropološki koncept (npr. Mintz in Wolf 1950), ki razlaga družbeni pojav, kjer medosebni odnosi sicer ne temeljijo na »krvni« povezavi med osebami, vendar uporabljajo poimenovanja sorodstvenih razmerij z namenom poudarjanja povezanosti in identifikacije s skupino.

službo na okrajni upravi. Služba ji je zagotavljala redni mesečni prihodek in kup priboljškov, vendar plača ni bila visoka. Če bi odšla v Evropo, bi lahko računala na pomoč prijateljice, kateri je njena družina velikodušno ponudila pomoč pri uresničitvi podjetniške ideje.

S »sorodnjenjem«¹⁵³ transnacionalne družine aktivno poudarjajo ali zane-marjajo družinske »krvne vezi« in vključevanje »ne-krvnih« članov v sorodstvo (Erel 2002; Parreñas 2005). Sašina družina je preko »sorodnjenja« pridobila nove družinske člane, ki ji lahko nudijo podporo in pomoč. Ker gre za odnose, kjer ni neposredne in vsakodnevne interakcije ali pa je ta omejena na kratka obdobja vračanja v domači kraj, je toliko pomembnejše nenehno potrjevati in krepiti družinske vezi med razseljenimi družinskimi člani. Družinski odnosi v takšnih pogojih niso več samoumevni in se ne vzdržujejo skozi vsakodnevno izkušnjo akterjev, temveč skupnost prične z vzpostavljanjem mehanizmov, ki te družinske odnose ohranjajo in racionalizirajo v okvirih nenehne mobilnosti in komunikacijskih možnosti. Takšni mehanizmi so (virtualna) srečevanja na portalu QQ, izmenjava digitalnih fotografij in kratkih filmov preko mobilne telefonije, pa tudi pošiljanje knjig, družinskih fotoalbumov, zdravil in drugih materialnih predmetov med razseljenimi člani po redni pošti. Medtem ko se mladi »družijo« s svojimi izseljenimi sorodniki in vrstniki preko hitrih internetnih povezav v ogromnih internetnih barih (*wangba*), odprtih tudi 24 ur, ali pa si nenehno izmenjujejo hipna sporočila, pa starejši prinašajo skrbno zavite pakete na lokalni poštni urad, kjer jih zaposleni še dodatno zaščitijo in pošljejo na različne naslove v Evropi. V paketih, ki so jih včasih pošiljali z ladjami, sedaj pa večinoma uporabljajo sicer dražjo, a mnogo hitrejšo letalsko pošto, so pogosto različna prehranska dopolnila, knjige, fotografije otrok in družinskih članov, oblačila, pa tudi posebni priboljški, ki jih Qingtianski vsakodnevno uporabljajo pri pripravi jedi.

Zelo zanimiv mehanizem učvrščevanja družinskih vezi predstavlja obred slovesa pred odhodom v tujino t. i. obred »podarjanja ugodnega vetra« (*song-shunfeng*). V lokalnem izseljenskem časopisu so zapisali:

Qingtianska navada, iskrena, polna čustev (*renqing*), namenjena dobrim željam izseljenskih tovarišev, izraža prijateljska čustva do sokrajanov. Pred odhodom sokrajana sorodniki in prijatelji izvedejo obred »podarjanja ugodnega vetra«. Preden odhajajoči vstopi na avtobus, dobi juho iz kitajskih datljev in lotosovih

153 Brycesonova in Vuorela (2002, 14) za opis udejanjanja družine kot zamišljene skupnosti čustvene povezanosti in medsebojnih obveznosti predlagata termin »sorodnjenja« (*relativizing*).

semen, saj datlji simbolizirajo hiter uspeh, lotosova semena pa dobre obete. Po vstopu na avtobus odhajajočemu podarijo dve različni vrsti pomaranč (*gan* in *ju*), kjer ena vrsta simbolizira korenine, torej spomin na izvor, druga vrsta pa srečo in naklonjeno usodo (Qingtian Qiaobao 2007, 3).

Moji sogovorniki sicer niso poznali tako razdelane simbolike obreda slovesa, so pa pritrjevali, da je takšen obred zelo pogost v Qingtianu. Katja je v intervjuju opisala, kako je bilo, preden je sama odšla v Evropo:

MB: Kako so se tvoji bližnji poslovili od tebe, ko si odhajala?

K: Aaa, takrat pa je bilo veliko čustev ... Menili so ... Bili so zelo veseli, ampak obenem tudi zelo žalostni. Ti si njihov otrok, toliko let si bil z njimi, sedaj pa boš nenadoma odšel. Veseli pa zato, ker imaš pred sabo dobre obete (*qiantu*). Žalostni so, ker te ne bodo videli dve, tri leta ... Ko sem odhajala, sem, preden sem vstopila na avtobus ... Prišli so se posloviti in me pospremit (*song wo*). Tudi sorodniki ... Govorili so, da naj pazim nase in takšne stvari. Skupaj smo jokali. Ko je avtobus odpeljal, smo jokali. In potem nisem več videla svoje mame in mama ni videla mene. Ko je avtobus odpeljal, je bilo v redu. Ampak tudi na avtobusu smo jokali. Bila sem zelo žalostna. Razmišljali smo, ne bomo se videli eno, dve leti, zelo je bilo žalostno.

MB: Ali si samo ti jokala, ali tudi drugi?

K: Vsi so jokali! Tisti, ki so bili na avtobusu, in tisti, ki so nas spremili. Jokali, jokali, jokali ... Tu so tvoji sorodniki. In greš tako naenkrat in v tako oddaljeno državo. Seveda te bodo zelo pogrešali.

MB: Rekla si, da so prišli tudi drugi sorodniki, a so ti podarili kakšna darila? Slišala sem za to navado ...

K: Ja, v Qingtianu imamo to navado. Vendar to ni takrat, ko vstopaš na avtobus. To je prej. Prej pridejo, na primer, očetovi sorodniki in mamini sorodniki in ti kupijo kakšne stvari ali pa ti dajo denar.

MB: Kaj pa kupijo?

K: Na primer moja teta (*ayi*), na primer, če ji je nekaj všeč, bo to kupila. Na primer, verižico ali prstan ali pa kakšne obleke. Ali pa ti da denar in reče, da ji ni bilo nič tako všeč, pa naj si sama kupim nekaj, kar mi je všeč.

MB: Večinoma so ti dali stvari ali denar?

K: Dali so mi stvari in denar. Pri nas je tako ... Ko odhajamo, nam oni dajo, ko pa pridemo nazaj, pa mi njim. To je ta navada.

MB: Kako pa veš, kdo ti je dal koliko denarja? Zdi se mi zapleteno zapomniti si vse.

K: To je vendar preprosto. Saj ni tako, da bi ti vsi dali denar, ali pa da bi ti vsi dali obleke. Na primer, moja družina ima nekaj tet, tri tete. Ko starejša teta (*da ayi*) reče, da bo dala toliko, potem tudi druge dajo toliko. Na primer, očetovi starejši bratje so vsi dali enako. Ni mogoče reči, kdo je dal več, kdo je dal manj.

MB: Torej so se dogovorili?

K: Da, med sabo so se dogovorili. On je rekel, dam toliko, koliko daš ti ... Ker imam le nekaj tet, si zlahka zapomniš, koliko je kdo dal.

MB: In koliko so ti dali? Te smem to vprašati?

K: Hmh, to najraje ne bi povedala. Sorodniki ... zapomnila sem si, da mi je moja druga teta (*er ayi*) dala 2000 kvajev, drugi, strici po mamini strani (*jiujiu*) in očetovi (*bobo*), pa so dali vsi okoli 500 kvajev. Ker moja druga teta je precej bogata. Njihova družina je precej dobra (op. a. v smislu ekonomskega statusa), zato je dala 2000 kvajev, drugi pa so dali 500 kvajev.

MB: Ni pa takšne navade, da če ti je nekdo bližji, ti bo dal več denarja?

K: Ja, ja, tudi tako je. Na primer, če nekdo s tabo ni v dobrem ali bližnjem odnosu (*guanxi bu hao*), ti ne bo dal denarja, ampak bo kupil stvari, na primer, ti bo dal kakšno torbo ali pa kakšen poseben izdelek, da boš dal svoji družini, takšne stvari.

MB: To so sorodniki, kaj pa prijatelji?

K: To je šele zanimivo. Oni te poznajo že dolgo časa in takoj vedo, kaj ti bo všeč. Na primer, me punce ... imamo rade nakit ... na primer podarijo ti verižice, torbe, ročne ure ... kar je pač nam puncam všeč. Ne dajo denarja, prijatelji ne dajo denarja. Podarijo ti tudi take stvari, ki jih v tujino lahko neseš, ki niso pretežke.

Bodoči migranti na ta način pridobijo finančna sredstva, ki jih bodisi porabijo za nakup potrebščin, za katere menijo, da so nepogrešljive (tople bunde, slovarji, učbeniki tujega jezika, elektronski prevajalci), ali pa jim pomagajo prebroditi prvo obdobje, ko še ne prejemajo dohodka in si morajo urediti življenje v novem okolju (stanovanje, javni prevozi, različna dokazila, kontaktiranje domačih). Hkrati se na takšen način učvrstijo že vzpostavljene sorodniške in prijateljske vezi, ki postanejo del posameznikovega migracijskega procesa.

Hkrati pa je, kot je omenila Katja, del »navade«, da obdarovanec ob vrnitvi v Qingtian obdari tiste, ki so mu poklonili darilo ob odhodu. Tej pričakovani recipročnosti bi se ljudje pogosto radi izognili, vendar, kot piše Yang (1994, 131), večina ljudi na Kitajskem ne želi zavriniti darila, saj s svojim dejanjem ne želijo sporočiti, da družbeni odnos zavračajo, da nimajo sredstev za povrnitev darila ali da namensko ne želijo širiti svoje socialne mreže. Kljub temu gre za vsakokratno presojo in premislek med potencialnimi dobički in izgubami pri vključevanju v tovrstno izmenjavo. Fani, na primer, je bila mnenja, da takšen obred tudi ni tako pogost. Če pa že, potem se podarja večinoma denar, saj druge stvari stežka odneseš s sabo. Do vsega skupaj je imela precej odklonilen odnos:

Jaz tega sploh ne maram. Nekdo prinese 2000 kvajev, potem pa se pričakuje, da mu boš ti vrnil 3000 kvajev. In večina, ki gre v tujino delat, jim je na začetku zelo težko. In nimajo veliko denarja. Potem se ne upajo vrniti domov, ker to pomeni, da je treba imeti ogromno denarja, da vsem poplačaš nazaj. Če pa ne daš, vsi mislijo, da si stiskaški. Meni to sploh ni všeč. Ogromno ljudi si ne upa domov zaradi tega. Ko je moja sestra šla v tujino, ni nič razglašala, ampak je kar šla in nihče ji ni prinesel denarja. Jaz mislim, da je tako najbolje. Tako nisi nikomur nič dolžan.

Tudi Alanova družina se je odločila tej navadi izogniti in zaradi tega niso razglašali, da odhaja v Evropo. Ker ima družina v tujini že eno hčerko (Alanovo sestro), ki je uspešna podjetnica, so presodili, da bi preko obreda slovesa več izgubili kot pa pridobili. Zaradi pričakovanih sorazmerno nizkih vrednosti daril, ki bi jih Alan prejel, bi preko moralne obveze darilo povrniti v obliki denarja ali usluge potencialno dosti več izgubili, saj bi okolica zaradi njihove relativne uspešnosti pričakovala večja povratna darila. Ker ni prejel daril, mu je mati dala nekaj denarja, da si kupi najnujnejše stvari za na pot. Ta denar je Alan porabil za nakupe oblačil, saj je v Qingtianu razširjeno prepričanje, da je v Evropi težko kupiti lepa oblačila. Kupil si je tudi kar nekaj učbenikov italijanščine, s preostankom denarja pa je povabil na večerjo prijatelje, katerim je za slovo kupil tudi uvožene cigarete. Tudi prijatelji so mu prinesli različne malenkosti, za katere so vedeli, da so mu posebej ljube ali pa da jih v Italiji ni.

Odhajanje, komuniciranje in vračanje družinskih članov je torej izraženo tudi z izrazi in praksami »ločitev in snidenj« v podobi obredov slovesa in praznovanj prihodov domov, preko katerih se oblikuje posameznikov občutek časovne in prostorske umeščenosti v svetu (Stafford 1999, 323). Hkrati takšne prakse ohranjajo in učvrstijo obstoječe družbene odnose in jih pretvarjajo v podporno mrežo qingtianskih izseljencev.

DRUŽINSKE PRAKSE IN STRATEGIJE MED QINGTIANOM IN SLOVENIJO

Kot bom pokazala v nadaljevanju, so poroke v poreformski Kitajski vse pomembnejši način za doseganje družbene mobilnosti in kot take tudi predmet pogajanj ne samo med bodočima zakoncema, temveč tudi njunimi družinami. »Primernost« potencialnega partnerja je stvar diskusije in pogosto tudi konsenza znotraj družine. Zato si qingtianski starši največkrat želijo, da bi njihov otrok izbral partnerja, ki prav tako prihaja iz Qingtiana.

Poroke znotraj qingtianske skupine so pogoste v Sloveniji.¹⁵⁴ Terensko delo je razkrilo le nekaj zakonov oz. zunajzakonskih partnerstev med kitajskimi priseljenci in pripadniki drugih segmentov slovenske družbe. Poroka Qingtianca ali Qingtianke s pripadnikom ali pripadnico večinske družbe ali kakšne druge manjšinske skupine v Sloveniji namreč, vsaj v očeh staršev, ni idealna izbira. Žana je odziv staršev na potencialno zvezo s »tujcem« (*laowai*) takole pojasnila: »Ker v družini ni sina, sem jaz nekakšen 'pol sin', kar pomeni, da je moja naloga, da poskrbim za starše. Poleg tega ju skrbi, kako bi z njim (op. a. starša) komunicirala. Mogoče bi moj oče rad tudi posloval z njim. V primeru, da bi bil moj partner Slovenec, le kako bi se z njim pogovarjal?«

Skratka, Žanini starši si želijo, da bi bil njen partner vsaj Kitajec, če ne že Qingtianec, hkrati pa Žana tudi meni, da bi se v primeru »dobre zveze« najverjetneje počasi sprijaznili tudi s kom drugim. Tudi Katja, ki je v času pogovora že leto dni prebivala v Evropi, je menila, da bi se starši odzvali podobno:

K: Kar se mene tiče, se mi ne bi zdelo poročiti se s kakšnim tujcem posebej problematično. Pač odvisno od človeka. Jaz ne ločujem ljudi glede na to, iz katere države prihajajo. Ali pa glede na to, ali je nekdo črnc ali belec, a ne? Ampak moji starši bi brez dvoma želeli, da se poročim s Kitajcem. Brez vsakršnega dvoma. Gotovo. Moram se.

MB: Ampak če bi se zaljubila, a bi morda lahko to sprejeli?

K: Razen če nikakor ne bi mogla živeti brez njega, če bi raje umrla, kot pa se mu odrekla ... Potem bi morda takšno poroko sprejela. Če pa bi lahko živela tudi brez, potem pa je najbolje, da se z njim ne bi poročila.

154 V pregledu raziskav, ki so bile izvedene med različnimi migrantskimi skupinami v evropskem kontekstu glede odnosov do transnacionalnih porok, raziskovalci opažajo, da se priseljenci pogosto odločajo za poroko s partnerjem, ki prihaja iz istega kraja izvora oz. kraja izvora staršev (Autant 1995; Ballard 2001; Beck-Gernsheim 2007; Lievens 1999; Reniers 2001; Shaw 2001; Straßburger 1999).

Zgornji navedki kažejo na to, da starši v določenih primerih ne bi vztrajali pri poroki s pripadnikom iste skupine. Obe sogovornici sta poudarili »primer-
nost zveze« oz. »da gre za dobro zvezo«. Menim, da je primernost zveze v
Qingtianu razumljena v okvirih ekonomske uspešnosti para na eni strani in
kompatibilnosti obeh primarnih družin na drugi strani. Torej, če bi se zveza
pokazala kot (ekonomska) uspešna, hkrati pa bi partner ali partnerka iz Slove-
nije pokazala ustrezno spoštovanje do družine kitajskega partnerja/partnerke,
bi tudi kitajski starši takšno zvezo postopoma sprejeli. Zadržki staršev, ki si
želijo kitajskega partnerja/partnerko za svojega otroka, saj takšen bolj ustreza
predstavam idealnega partnerstva in harmoničnih odnosov znotraj družine,
pa niso edini razlog, ki odvrča kitajske migrante od porok s pripadniki ve-
činske populacije v Sloveniji. Pomemben razlog je tudi zaznana diskriminacija
večinske populacije. Čeprav se kitajski migranti v Sloveniji nad diskriminacijo
večinske populacije praviloma ne pritožujejo, pa lahko zavedanje o tem zazna-
mo v številnih odnosih in mnenjih o Slovencih in življenju v Sloveniji. Tako sta
nekoč v nekem pogovoru moji sogovornici omenili kitajsko dekle, ki je bilo že
nekaj časa v romantični vezi s Slovencem. Ena izmed sogovornic je omenila,
da je dekle premlado in da se njen (slovenski) partner zagotovo ne bo poročil
z njo. Jaz sem menila, da sta oba še zelo mlada in da je to sedaj težko reči. So-
govornica me je popravila, da je on že v poznih dvajsetih in dodala, da so tukaj
navade povsem različne: »Tujci se preprosto ne poročajo (*laowai bu jiehun*).
Poleg tega ljudje pogosto menjavajo partnerje, na Kitajskem pa ni tako. Če na
Kitajskem nisi poročen in živiš skupaj, plačaš kazen. In zato tega ljudje sploh
ne počno.« Iz tega pogovora je mogoče sklepati vsaj dvojje. Prvič, da Qingtiani
zaznavajo, da so norme vedenja v partnerskih odnosov v slovenski družbi bolj
»sproščene« oz. da vsa partnerstva niso oblikovana z jasnim ciljem oblikovanja
trdne monogamne zveze. To postavljajo ob bok kitajskim razmeram, kjer naj
bi bila kohabitacija neporočenih parov ne samo družbeno nezaželena, ampak
celo pravno sankcionirana.¹⁵⁵ Po drugi strani pa je v pogovoru mogoče zaznati

155 Med izvedbo terenskega dela raziskave na Kitajskem sem srečala kar nekaj parov, ki niso
bili poročeni, ampak so živeli v skupnem gospodinjstvu. Takšen odnos, ki je bil leta 1989
razglašen za »nezakonito kohabitacijo«, je bil z amandmajem Zakona o porokah leta 2001
označen zgolj za »kohabitacijsko razmerje«, s čimer je bila odpravljena njegova nezakonitost
(glej Chen in Wang 2009). Sogovorniki so pojasnjevali, da gre za zgolj krajši časovni odlog
poroke zaradi zunanjih razlogov, predvsem pridobitev poročnega dovoljenja, kjer je najnižja
starostna meja za osebo moškega spola 22 let, za osebo ženskega spola pa 20 let. Vsi pari, s
katerimi sem se pogovarjala, so poudarili, da se z ureditvijo strinjata obe družini in da je par
do poroke zaročen (*dinghun*). Glede na Drugo interpretacijo Zakona o porokah iz leta 2004,
je zveza, kjer sta oba partnerja začela postopek registracije poroke, *de facto* zakonsko sklenje-
na zveza (Chen in Wang 2009, 5).

predpostavko, da se slovenski partner ne bo poročil s kitajsko partnerko. Sovogovorničina trditev, da se tujci ne poročajo, se tako ne nanaša na poroke med večinskim prebivalstvom (saj ve, da so številni Slovenci v dolgotrajnih vezah ali zakonskih skupnostih), temveč na poroke Slovencev s pripadniki Drugih. V njenem odgovoru je tudi implicitno zavedanje, da poroka ni zelo verjetna, saj so pripadniki večinske družbe v Sloveniji večinoma zadržani do porok s Kitajci.

Z Lano, ki z odraščajočo hčerko živi v Sloveniji, sem se pogovarjala o možnosti, da bi se ta poročila s Slovincem. Lana se ni želela izreči proti takšni poroki, hkrati pa je jasno izrazila, kaj bi jo motilo:

So dobri Slovenci in so slabi Slovenci, tako je tudi na Kitajskem. So dobri in slabi Kitajci. Res je, da tukaj veliko Slovencev Kitajcev ne mara, na nas gledajo navzdol (*kanbuqi women*). Na primer, ko se sprehajam po centru. Slišim, ko govorijo: Kitajka, Kitajka. Pa mislijo, da ne razumem. Tudi navade so različne. Pri nas je družina zelo pomembna, sorodniki so zelo pomembni. Pri vas pa je vsak zase. Vsak skrbi zase, plačuje račune zase. Oče in hči gresta na pijačo in bo vsak plačal zase. Ni občutka družinske povezanosti (*mei you qinqing*). Pri nas je drugače. Če nekdo povabi, bo gotovo on plačal. Jaz si samo želim, da bi moja hčerka našla nekoga, ki naju (op. a. Lano in moža) bo spoštoval, pa da bo hči zadovoljna. Ker potem bom mirna, ne bom ves čas skrbela. Poznam primer, ko je Kitajka poročena s tujcem. Saj on je v redu do njenih staršev, ampak včasih pa se zelo razjezi in takrat preklinja njeno mamo. Pri nas ne smeš preklinjati starejših ljudi, sploh pa ne smeš tako govoriti z ženinimi starši. On je pač nevzgojen (*mei da mei xiao*). Saj so tudi drugi, ki drugače mislijo. Nekaterih ne moti, če se otroci poročijo s tujcem. Ampak večino Kitajcev bi motilo. Saj ne rečem, da ni dobrih Slovencev. Ampak mi imamo drugačne navade, tradicije.

Lanino mnenje je podobno mnenju številnih Qingtiancev v Sloveniji, zato se mladi in starši pri iskanju partnerjev obračajo k Qingtianu ali Qingtiancem po svetu. Izseljenci v svojem izvornem okolju uživajo zelo visok družbeni status, ki ga utrjujejo razpoložljiva finančna sredstva na eni strani in dostopnost do trgov dela držav s strogim imigracijskim režimom na drugi. Na poročnem trgu so seveda najbolj zaželeni uspešni izseljenci, vendar imajo tudi tisti relativno manj uspešni zaradi svojega izseljenskega statusa boljše možnosti na poročnem trgu od ne-migrantov. Izbira partnerjev večinoma poteka skozi mehanizem *pseudodogovorjenih porok*,¹⁵⁶ kot bom pokazala, pa je učinek

---

156 Termin pseudodogovorjene poroke uporabljam namesto v literaturi bolj običajnega termina

takšnih zvez vzdrževanje socialnih mrež znotraj skupnosti in rekrutiranje novih članov v migracijskem procesu.

PSEVDODOGOVORJENE POROKE

Praksa dogovorjenih porok ima dolgo tradicijo v kitajskem kulturnem prostoru. Do dvajsetega stoletja so bili praviloma vsi zakoni sklenjeni na željo staršev in s posredovanjem ženitne posrednice (*hongniang*). Intimno razmerje se je pričelo šele s formalno ceremonijo, ki jo je vodila posrednica (Xia in Zhou 2003, 232). Po ustanovitvi LR Kitajske je komunistična oblast z Zakonom o porokah iz leta 1950 prakso označila za ostanek fevdalizma in jo prepovedala. S tem so mladi pridobili vsaj formalno pravico do svobodne izbire partnerja, kar je rezultiralo v vse manjšem deležu dogovorjenih porok v urbanih središčih, medtem ko se je praksa v ruralnih predelih pokazala kot izjemno trdoživa (Xia in Zhou 2003, 235). Z uveljavitvijo tržnega gospodarstva so nastali nekateri, vsaj na prvi pogled kontradiktorni pojavi v kitajski družbi. Kot je pokazala raziskava Yan Yunxianga (2003), v družinskih kot tudi medosebnih odnosih prevladujejo vrednote individualizma oziroma celo »egocentričnega konzumerizma«. Hansenova in Pangova (2005, 77) pa sta v svoji raziskavi dopolnili Yanovo analizo z ugotovitvijo, da se potrošniško inducirani individualizem kaže tudi v povečanem občutku osebne odgovornosti in, navidez paradoksalno, v diskurzivnem poudarku na pomembnosti družinskih povezav. Na področju ljubezenskih in partnerskih odnosov se trenda kažeta v pojavu »svobodne ljubezni« (*ziyou lianai*). Omenjena raziskava je namreč pokazala, da so mladi tipično izjavljali, da izbira partnerja ni povezana s starši, ekonomskim statusom in drugimi bolj praktičnimi vidiki odnosa, vendar je iz odgovorov na druga vprašanja v intervjujih mogoče sklepati, da je tudi »svobodna ljubezen« še kako povezana s pragmatičnimi premisleki o mnenju staršev in celo bratov in sester (Hansen in Pang 2005, 82). Kot so ugotavljale tudi druge raziskave (Zhang in Kline 2009; Chang 2006), je eden izmed bistvenih dejavnikov pri izbiri partnerja med kitajskimi mladostniki prav ugajanje

---

podogovorjene poroke (*semi-arranged marriages*). S tem želim pokazati, da se za takšne poroke v resnici ne *dogovorijo* starši, ampak so le *posredovane*, saj je končna odločitev v rokah posameznika in njegovega razumevanja družinskih odnosov, partnerstva in sebstva (*self*). Takšen pogled tudi zavrača implicitno dihotomijo med (Zahodnimi) »svobodnimi« porokami in (Vzhodnimi) »dogovorjenimi«, z argumentom, da se tudi prve ne sklepajo v družbenem vakuumu in da na posameznike prav tako vplivajo številni moralni in drugi premisleki o družbenem statusu partnerja, mnenje družinskih članov idr. Skrbiš (1999) npr. takšne poroke imenuje »posredovane poroke« (*assisted marriages*).

potencialnega partnerja staršem in zaznava, da bo tudi potencialni partner spoštoval taščo in tasta.

Glede na povedano ni presenetljivo, da je praksa psevdodogovorjenih porok precej običajen način sklepanja zakonskih partnerstev tako v ruralni kot urbani Kitajski, ki se v zadnjem obdobju kaže v svoji sodobni preobleki. Bistven element te prakse je prvo srečanje med potencialnimi partnerji, ki ga organizirajo posredniki (*xiangqin*). V praksi to poteka tako, da starši ali drugi bližnji sorodniki in prijatelj preko svoje socialne mreže poiščejo za primerne poročne kandidate za svoje otroke oziroma prijatelje in jim predlagajo, da se s primernimi kandidati srečajo. Lahko se tudi udeležijo javnih dogodkov v mestnih parkih, namenjenih izmenjavi informacij med starši otrok, ki iščejo zakonske partnerje. Ženitno posredništvo v mestnih parkih je v zadnjih nekaj letih v polnem razmahu, udeležujejo pa se ga predvsem starši visoko izobraženih otrok, sploh hčera, ki v sodobni kitajski družbi primerjalno težje najdejo partnerja. Bistven del takšnih srečanj je preverjanje »družinskih okoliščin« primernega kandidata in ugotavljanje kompatibilnosti med starši obeh partnerjev. V spletni verziji *China Daily* je to pojasnil eden izmed očetov, ki se je udeležil takšnega srečanja v parku Zhongshan v Pekingu: »Poroka je najpomembnejši korak za vsakogar. Zato je tudi pomembno ozadje družine (op. a. potencialnega partnerja) (China Daily online 2010).«

Hkrati se tudi mnogim otrokom zdi takšen način povsem sprejemljiv, celo dobrodošel. Intervjuvanec na *Radio86* (2007), računalničar iz Hangzhoua, ki je bil najprej sicer proti takšnemu spoznavanju partnerjev, a si je kasneje premislil in se s tako predstavljeno partnerko tudi poročil, je v intervjuju povzel: »To ni kompromis s silami tradicije. Starši ljubijo svoje otroke in nas ne bi prevarali ali prizadeli. Včasih se (op. a. mladi) sami težko pogovarjamo o občutljivih temah, kot je na primer plača, medtem ko lahko starši govorijo naravnost. Posledično zelo hitro izberejo kandidata, ki ima enak družbeni status.«

Xiangqin se kaže tudi kot uspešen mehanizem v transnacionalnem prostoru. Sogovorniki, s katerimi sem govorila med terenskim delom v Qingtianu, so zatrjevali, da je takšen način med Qingtiani zelo priljubljen. V pogovorih so posamezniki omenjali, da jim je bodočega partnerja predstavila mama ali kakšen drug družinski član, na primer sestra, sestrična ali teta. Ko sem eno izmed sogovornic vprašala o poteku takšnega srečanja, mi je odgovorila, da starši ali osebe blizu družini najprej poiščejo primerno osebo, posredujejo telefonsko številko sinu ali hčerki, nakar mlada sama vstopita v stik. Običajno se potem raje kot po telefonu pogovarjata preko internetnih ponudnikov hišnih spletnih sporočil (*QQ*, *Weixin*), kjer uporabljata tudi spletno kamero in si

izmenjujeta digitalne fotografije. Če se oblikuje medsebojna všečnost, se prvič sestaneta, ko se izseljenec/izseljenka vrne domov, običajno v poletnih mesecih ali pa v času praznovanja kitajskega novega leta (*chunjie*). V primeru izjemno ugodnega poteka dogodkov se v tem času določi tudi numerološko ustrezen dan za poroko¹⁵⁷ oz. pride do zaroke, v nekaterih primerih celo do poroke.

Vanja je bila v času mojega bivanja v Qingtianu stara 25 let. Bila je čedno dekle s svetlo poltjo in dolgimi, negovanimi lasmi in je prihajala iz družine, kjer sta bila oba starša na uradniških pozicijah srednjega ranga, tako imenovana lokalna kadra. Diploma priznane fakultete v Nankingu in zelo dobro znanje angleščine ji je, skupaj z zvezami in poznanstvi (*guanxi*) staršev, omogočilo službo novinarka na lokalni televiziji. Tedaj je bila samska, saj njene prejšnje zveze niso bile uspešne, med drugim zato, ker se starši niso mogli sprijazniti z njeno izbiro. Z njenim zadnjim fantom, podiplomskim študentom na prestižni univerzi v Xiamenu, se je srečevala na skrivaj, saj so starši odkrito nasprotovali zvezi, na diskurzivnem nivoju predvsem zaradi dejstva, da je bil nižje rasti, čeprav naj bi jih motilo predvsem njegovo družinsko ozadje. Tudi Vanji se je zdelo, da njegovi obeti niso najboljši, hkrati pa sta jo motila njegova ljubosumnost in negotovost glede delitve dela v bodoči družini. Njena nepripravljenost na tradicionalno vlogo gospodinje prav tako ni bila pogodbu fantovemu očetu, ki ji je nekoč povedal, »da od snaha pričakuje, da bo skrbela za hišo in bo dobra gospodinja«. Vse to je vodilo v razpad zveze. Vanja, in z njo njena družina, je postajala vse bolj nestrpna, saj se je v Qingtianu uveljavila norma, da se dekle poroči pri 23, pri 25 pa že ima otroka.¹⁵⁸ Vanjo bi namreč lahko uvrstili v skupino »treh visokih« (*sangao*) – visoka izobrazba, visoka nadarjenost in visoka plača. Ženske, ki pripadajo tej skupini, imajo na poročnem trgu razmeroma slabe možnosti. Prevladujoče družbene norme namreč zapovedujejo, da naj bi moški imel višjo izobrazbo in višjo plačo. Zaradi tega se je njena mama odločila posredovati in kmalu so Vanjo različne tete pričele vabiti na sestanke s starši potencialnih kandidatov ali pa je dobivala telefonske številke izseljenih vrstnikov. Kljub začetnemu zavračanju se je Vanja čez nekaj časa sprijaznila in je privolila v nekaj takih posredovanj. Nekega dne me je poklicala po telefonu:

157 Starše bodočih zakonskih partnerjev zanima predvsem dvoje: usklajenost/harmoničnost para glede na zakonitosti kitajskega horoskopa in ustreznost poročnega datuma. Za izračun prvega se najpogosteje posvetujejo z daoističnim menihom ali napovedovalcem usode, medtem ko je posebno srečen datum za zaroko in poroko mogoče izbrati tudi s pomočjo almanaha oziroma »cesarskega koledarja« (*huangli*) ali lunarno-solarnega koledarja (*nongli*). Harmoničnost horoskopskih znakov in zveza, sklenjena na posebej ugoden dan, naj bi zagotavljala stabilno in dolgotrajno partnerstvo ter premožno in lagodno življenje.

158 Tudi Hansen in Pang (2005, 84) omenjata, da dekleta med 22. in 24. letom in moške med 24. in 26. letom »zgrabi panika, ker se niso zmožni ustaliti in poročiti«.

V: A veš, kaj se je včeraj zgodilo ... Jaz imam nekaj tet, ki so v tujini. Ker so se vrnile, so doma želeli, da jih obiščem. Zato, da bi me spoznale s kakšnim izseljencem!

MB: Kako?

V: Ja, ukanili so me. Rekla sta (op. a. starša), da so moje tete prišle iz tujine in da naj grem k njim na čaj. Pa sem privolila. Potem pa je prišlo na dan, da imajo enega primernege fanta za mene, in to v Avstriji!

MB: Kje v Avstriji?

V: Ne vem, nisem vprašala. Sem se pa z njim pogovarjala po QQ. Nisva si imela veliko povedati. On je rekel, da ima srednjo šolo, vendar jo je naredil v tujini. Rekel je, da je njegovo življenje bolj enolično, da živi iz zgornjega nadstropja v spodnjega. In s tem je mislil, da je v spodnjem nadstropju restavracija, v zgornjem pa živi. O nebesa! Ko sem to slišala in sem si zamišljala, da bi to lahko bilo moje življenje. O nebesa! Vprašala sem ga, če ima še kakšne druge načrte za prihodnost, da bi delal kaj drugega kot v restavraciji ... Pa je samo rekel: kakšne pa? Da naj mu jaz povem, kaj bi lahko delal. Pa sem rekla, na primer trgovina ali pa kaj takega. Pa je rekel, da ni razmišljal o tem. No, potem pa je še ena ženska, ki ima sina s francoskim, no kako vi rečete, dovoljenjem za bivanje, ampak živi v Afriki, na nekem otoku, mislim, da je iz Réuniona. Njegova mama je opisala kraj kot prekrasen, da se turkizno morje dotika neba. Njegova mama je stara okoli 60 let, ampak je zelo dobro videti, ima zelo lepo polt. In vse zna tako lepo opisati. No, najprej sem bila čisto proti, potem pa je ona tako lepo opisala. Rekla je, da je otok v lasti samo nekaj bogatih ljudi. Njegova družina pa ima tam v lasti verigo trgovin. A si že slišala za ta otok?

MB: Ja, res je prekrasen. Koliko pa sta ta fanta stara?

V: Oni v Avstriji ima 27 let, ta v Afriki pa je enakih let kot jaz. Ampak ta v Afriki je začel že prej delati, tako da nima kakšne visoke šole, ima pa več izkušenj, se mi zdi, da je bolj zrel.

MB: Kaj pa tvoji starši pravijo?

V: Moja mama je zelo previdna. Pravi, da se je treba temeljito pozanimati.

V naslednjih dneh sem izvedela, da je njeno mamo poklicala ena izmed tet in poudarila, da je snubec iz Avstrije zelo dobra izbira. Hkrati je jasno izrazila, da ga zanima hitra poroka in je zato pripravljen na takojšnjo zaroko. Njegova mama je namreč že rezervirala letalsko karto, tako da načrtuje, da bi se vrnil v Qingtian že naslednji mesec. Teta je Vanjo tudi posvarila, naj sicer

razmisli, vendar hitro in z vso resnostjo. Snubec je tudi predlagal, da naj bi takoj po njegovem prihodu na Kitajsko sama z Vanjo odšla na krajše letovanje v Hangzhou, katerega glavna turistična atrakcija, Zahodno jezero, slovi po romantičnem ozračju. Vanja je izbrala strategijo zavlačevanja. Teti in materi je odgovorila, da je treba natančno razmisliti in da ne želi, da se fant vrne v Qingtian in zapravlja denar za nekaj, iz česar morda ne bo nič. Hkrati je zavrnila njegovo povabilo rekoč, da ne misli iti nikamor z nekom, ki ga ne pozna. Medtem so neprekinjeno potekala tudi pogajanja s sorodniki fanta iz Réuniona, dokler se ni, zaradi preveč agresivne poteze njegove mame, komunikacija med njima nenadoma prekinila. Najprej je mati želela fotografirati Vanjo in sliko poslati sinu, kar je Vanjo precej zmotilo. Kasneje pa je poklicala njeno družino in predlagala, da se Vanja pride še enkrat pokazat v bližnji kraj. Ta poteza se je zdela družini povsem neprimerna in tudi Vanjina sestra je komentirala, da se ženska obnaša preveč vzvišeno. Izgovorili so se, da je Vanja preveč zaposlena in da nima časa. Od takrat naprej mati fanta iz Réuniona ni več poklicala. Vanja pa je takole komentirala: »Ona (op. a. mati fanta iz Réuniona) sedaj gotovo zbira vsa možna dekleta in jih primerja in ocenjuje. To se mi zdi tako kot v Ameriki, ko so prišli sužnji iz Afrike in so jih potem lastniki ocenjevali zgolj po videzu in kdo bo najboljši za delo. Odvratno.«

Vanjina zgodba združuje več pomembnih elementov, ključnih za razumevanje qingtianske transnacionalne skupnosti. V ospredju je navidezno tradicionalen mehanizem sklepanja zakonskih zvez, ki je na Kitajskem kot posledica vdora tržnega gospodarstva tudi na področje medosebnih odnosov pridobil nov zagon in se ponovno vzpostavil kot sodoben, urban način sklepanja zakonskih zvez. Psevdotogovorjene poroke na Kitajskem ne izključujejo idealov svobodne ljubezni, kot jo propagirajo družbe Zahoda, temveč te ideale postavljajo v že prisotne vzorce razumevanja sebstva (*self*), ki ga razumejo skozi odnose, ki jih ima oseba z njej bližnjimi osebami, na primer družinskimi člani. To je tudi razlog, da se mladi na Kitajskem kljub vse bolj prisotnim željam po doživljanju romantične ljubezni strinjajo s posredovanjem staršev pri spoznavanju potencialnih partnerjev.

V kontekstu migracijskega procesa lahko *xiangqin* razumemo kot mehanizem za rekrutacijo novih članov v migracijski proces in s tem vzdrževanje qingtianske transnacionalne skupnosti ter za premagovanje preprek restriktivnih imigracijskih zakonodaj držav priselitev. Takšno prakso podpira sprememba posameznikovega družbenega statusa v procesu migracij, v migracijski literaturi imenovana tudi statusna diskrepanca (Beck-Gernsheim 2007). Izseljenci uživajo v Qingtianu visok status, ki se na poročnem trgu lahko meri le s statusom otrok kadrov, to je lokalnih srednjih in višjih uradnikov. Zato

si lahko izbirajo partnerko ali partnerja iz širokega nabora lokalnih samskih oseb. Hkrati je treba opozoriti na različne cilje, ki jih imajo udeleženci v tem procesu. Vanjini starši želijo preko hčerine poroke utrditi svoj višji družbeni status in se »transnacionalizirati« tudi z namenom povečanja blagostanja celotnega gospodinjstva. Vanja pa v poroki z izseljencem in posledični izselitvi vidi priložnost izviti se primežu staršev in postati svobodna, samostojna ter slediti lastnim željam po višji izobrazbi:

Jaz imam sedaj dve možnosti. Da si najdem stabilno službo tukaj in moža, ali pa da se poročim z izseljencem in grem v tujino. Včasih sem se z mamo šalila, da se bom poročila z izseljencem, če mi da dve leti študija v tujini. Oni (op. a. straši) mi namreč ne pustijo, da bi šla v kakšno drugo kitajsko mesto sama delat. Ne vem, jaz bi rada šla v tujino študirat, ali pa vsaj kak magisterij tukaj.

Z Vanjo sva se ponovno srečali čez dve leti. V tem času se je zaročila z izseljencem iz Španije, katerega družina je imela trgovino v Madridu. Pripravljala se je na odhod v Španijo, se učila španščine in razmišljala o podiplomski izobrazbi. Čez nekaj časa mi je povedala, da je zaroko razdrla, kar je samo utrdilo prepričanje njenih staršev, da ne razume stvari (*bu dong shi*), tj. da se ne obnaša odgovorno in odraslo. Po prepiru s starši je odšla iz Qingtiana in se zaposlila kot prevajalka v mestu Hangzhou.

To dejanje razkriva še en vidik statusne diskrepance. Medtem ko je na Kitajskem za ženske običajno, da se statusno »poročijo navzgor«, pa v transnacionalnem kontekstu pripis družbenih statusov s poroko manj jasen. Dasiravno bi poroka z uspešnim izseljencem Vanji omogočila finančno varnost in možnost priselitve v Evropo, ki je za večino državljanov LR Kitajske nedosegljiv sen, bi se hkrati morala sprijazniti z nižjo izobrazbo partnerja in njegove družine, kar pa v Vanjinem razumevanju in deloma tudi razumevanju njene družine ni nujno družbena mobilnost navzgor. Vanja se je namreč pogosto pritoževala nad »nizko kvaliteto«¹⁵⁹ izseljencev (*suzhi hen di*), ki naj bi se med drugim kazala tudi v njihovi močni vraževnosti:

---

159 Pojem »kvalitete« (*suzhi*) ima v dnevni rabi številne, tudi nasprotujoče si pomene, kljub temu pa se v najsplošnejšem pomenu nanaša na pohvalne in zaželene odlike, zaradi katerih lahko posameznik uspe tako v ekonomskem kot tudi družbenem smislu (Kipnis 2006) in predstavlja »ideal osebnosti, povezan z urbano modernostjo« (Fong 2007, 86). Raziskovalci so osvetlili številne načine, kako posamezniki in skupine kreativno uporabljajo pojem kot orodje družbenega razločevanja (Anagnost 1997; Kipnis 2006; Fong 2007). Vraževnost, ki je bila posebej v predreformskem času izpostavljena kot izrazito nazadnjaška praksa, je zato vedno povezana s posameznikovo »nizko kvaliteto«.

Veš, nekateri izseljenci so tako vulgarni. In še posebej vraževerni (*mixin*). Nekateri starši gredo celo tako daleč, da jim ni dosti le slika in opis (op. a. potencialnega partnerja njihovega otroka), nekateri želijo izvedeti, kdaj in kje si rojen, da se lahko potem posvetujejo, ali bo dekle obogatilo njihovo družino, ali bo morda prineslo srečo in tako naprej.

Vanjin odziv tudi kaže na spreminjajočo se vlogo »izseljenskega statusa« v qingtianski družbi. Čeprav je med Qingtiansci v zadnjih tridesetih letih za najbolj gotovo pot do družbene mobilnosti, posebej za ženske, veljala poroka z izseljencem, je med mladimi v okraju vse več takšnih, ki menijo, da je družbena mobilnost mogoča tudi na Kitajskem, zaželjeni partnerji pa so uspešni in urbani mladi, katerih način življenja in mesto prebivanja (urbana središča) predstavljata novo in moderno Kitajsko. V povezavi s tem je opaziti naraščujoč generacijski prepad med mladimi in njihovimi starši. Medtem ko starejša generacija še vedno meni, da je poroka s (premožnim) izseljencem prestižna izbira v okraju, pa med mladimi življenjski slog izseljencev v območjih naselitve ni več tako vabljiv. Trdo delo in marginalizacija v družbah naselitve je vse bolj zaznано kot »nemoderno« in za mnoge mlade Qingtiansce dosti slabša izbira kot alternativna možnost življenja v bleščečih metropolah vzhodne Kitajske.

PRAKSA »OTROK V SKRBSTVU«

Druga družinska strategija, pogosta med izseljenimi Qingtiansci, je organizacija družinskega življenja tako, da otroci izseljencev ostanejo v oskrbi sorodnikov v kraju izvora. Otroci se iz okraja vsakodnevno izseljujejo, družine se združujejo in tudi razdružujejo, otroci se vračajo na počitnice ali »za stalno«, kar pa se lahko spet spremeni v »začasno«. Potek migracije v okraju praviloma poteka tako, da se mlajši odrasli član družine izseli, kasneje se mu pridruži partner (-ica), temu pa čez nekaj let še otrok. Vendar se hkrati odvijajo tudi druge različice, na primer da par nekaj let živi z otrokom v državi priselitve in se otrok kasneje vrne k sorodnikom v okraj, ali pa otrok najprej migrira sam in se mu kasneje pridružijo še starši. Posledica takšnih ločitev in združitve je prisotnost velikega števila otrok v okraju, ki so jih starši »pustili« v skrbi bližnjih sorodnikov ali prijateljev. Ena izmed raziskav, izvedena v okraju Qingtian leta 2007 (Wu 2007), je pokazala, da je med učenci osnovne in srednje šole kar 32,8 odstotka otrok, ki imajo enega ali oba starša v tujini, skoraj 86 odstotkov otrok pa ima v tujini bližnje ali daljne sorodnike.¹⁶⁰ V vrtcih okraja Qingtian je bilo

¹⁶⁰ V okraju je bilo leta 2007 v osnovne in srednje šole vpisanih 58.647 učencev. Enega ali oba starša v tujini je imelo 18.767 učencev, sorodnike v tujini pa 49.849 učencev (Wu 2007).

leta 2007 34,4 odstotka otrok, ki so imeli enega ali oba starša v tujini, medtem ko je bil delež otrok z »zvezami s tujino« bistveno večji, kar 75 odstotkov.¹⁶¹ Omenjeni deleži pričajo o razsežnostih migracijskega procesa v okraju, kjer skoraj ni gospodinjstva, ki ne bi imelo vsaj nekakšne »zveze s tujino« (*haiwai guanxi*). Pojav »otrok v skrbstvu« (*liushou ertong*) ni zgolj značilnost Qingtiana, temveč številnih ruralnih skupnosti širom Kitajske, kjer so prebivalci v aktivni življenjski dobi poiskali službe v urbanih središčih vzhodne Kitajske. Previdne ocene o številu otrok, ki so ostali v oskrbi enega starša ali starih staršev, so na začetku enaindvajsetega stoletja omenjale število deset milijonov (Chen v Xiang 2007, 185), medtem ko bolj pogumne ocene navajajo med 13 in 26 milijonov takšnih otrok na Kitajskem (Xiang 2007, 185).

Otroci običajno ostanejo v oskrbi starih staršev. V primeru, da takšna ureditev zaradi starosti starih staršev ali iz drugih razlogov ni mogoča, otroci ostanejo v oskrbi drugih sorodnikov (običajno tet staršev ali pa sester staršev), v nekaterih primerih pa tudi v oskrbi oseb, ki niso del družinskega kroga, na primer učiteljev v šoli. Moji sogovorniki so menili, da je izbira starih staršev, predvsem staršev biološke matere, najprimernejša, čeprav je za ostarele dedke in babice to pogosto precejšen napor. Sašina otroka, trinajstletnik in dveletnica, sta v času mojega bivanja v Qingtianu živela v gospodinjstvu Sašinih staršev in mlajše sestre, ki je tudi sama imela dve leti starega sina. V družini so bili odsotni Saša in njen mož, mož mlajše sestre in še ena mlajša sestra. V bližnji prihodnosti je nameravala v Evropo tudi Sašina mlajša sestra, ki je bila takrat še doma. Sašina starša, oba šestdesetletna, sta bila tako soočena z možnostjo, da ostaneta sama s tremi otroki (z odraščajočim sinom in dvema predšolskima otrokoma). Sašina mama je takrat povedala:

SM: Sašina sestra mora v Evropo, saj ona in njen mož nič ne zaslužita in tako ona in njen otrok »jesta moj denar« (*chi wode qian*). On (op. a. mož Sašine sestre, sedaj na delu v drugi provinci) bo drugo leto odšel v Italijo k mlajši sestri. Tudi ona bo odšla (op. a. Sašina sestra).

MB: Kdo bo pa skrbel za otroke?

SM: Ja, midva bova skrbeli za vse otroke. Takrat bosta mala dva že večja in ne bo težko skrbeti zanju. Takrat bo že lažje.

MB: Kaj pa pomoč kake varuške?

---

161 V vrtcih v okraju Qingtian je bilo leta 2007 vpisanih 11.608 otrok, v tujini je imelo enega starša ali oba skoraj 4000 otrok, medtem ko je bilo otrok z »zvezami s tujino« 8700 (Wu 2007).

SM: Ne, ne. Od varušk ni nobene koristi (*baomu mei you yong*). Niso v redu. Saj bova sama zmogla. Saj ni težko skrbeti (*bu nandai*).

Predvsem starejši družinski člani so menili, da so varuške najmanj primerna izbira za varstvo otrok. Ladovi dve hčerki sta bili v oskrbi njegovih staršev, dokler starša zaradi bolezni in starosti oskrbe nista več zmogla. Ker so starši Ladove žene še starejši, sta se Lado in njegova žena odločila, da bosta deklici pripeljala v Slovenijo. Med urejanjem formalnosti za prihod v Slovenijo je par Ladovim staršem predlagal, da bi poiskali pomoč varuške. Starša sta bila odločno proti in sta se končno sprijaznila z naslednjo rešitvijo: starejša hči se je preselila k učiteljici in se vsako jutro vrnila domov po mlajšo sestro, da jo je odpeljala v vrtec. Lado je v pogovoru večkrat omenil, da učiteljica, ki skrbi za starejšo hčer, v poletnem času, ko so temperature še posebej visoke, deklico vsak dan okopa. S tem je želel poudariti, da čeprav za deklico skrbi nekdo, ki ni družinski član, ta prejema najboljšo mogočo oskrbo.

Starši otrok za njihovo oskrbo pošiljajo denarna nakazila. Ta denar je namenjen za prehrano, oblačila in druge izdatke. Za različne posebne izdatke, kot so stroški zdravnika ali zdravil, šolnina, stroški vrtca ali urejanje bivalnega statusa na Kitajskem (*hukou*), starši namenijo denar posebej. V primeru majhnih otrok je vsota običajno nižja, saj naj bi bile njihove potrebe manjše, hkrati pa starši mleko v prahu, ki je pomembna in precej draga sestavina njihove prehrane, pošiljajo iz tujine (bodisi preko pošte ali znancev, ki potujejo na Kitajsko). Leta 2009 je večina sogovornikov v Qingtianu govorila o vsoti med 20.000 in 30.000 RMB letno. Številni sorodniki so tako zainteresirani za oskrbo otrok izseljencev, saj jim ta omogoča dodaten zaslužek oziroma nadomestilo pokojnine.¹⁶² Da takšen prihodek ni zanemarljiv, je razvidno iz pogovora z dedkom iz vasi Fushan nad Qingtianom, ki v odsotnosti svojega sina in njegove žene skrbi za njuna dva otroka. Dejal je, da so bili včasih kmetje, sedaj pa že dve leti niso zasadili prav nič, saj jim otroci pošiljajo denar in se jim ni treba več ukvarjati s kmetijstvom. Kot sem izvedela, imajo nekateri tudi več otrok hkrati v oskrbi, kar jim zadostuje za preživetje. Alan, ki ima tudi sam izkušnjo »otroka v skrbstvu«, meni, da drugi sorodniki niso najboljša izbira za oskrbo otrok in to predvsem zaradi motivacije v obliki pričakovane materialne

162 V skladu s pokojninskim sistemom LR Kitajske prejemajo pokojnino posamezniki, ki so bili zaposleni v državnih podjetjih, oziroma so zaposleni v podjetjih in so stari vsaj 60 (moški) oz. 55 let (ženske). Ta pokojninski sistem ne vključuje kmečkenga prebivalstva v ruralnih delih Kitajske, ki je vključeno v socialno zavarovanje, v katerega vplačujejo mesečne zneske. Taka pokojnina je zelo nizka in zadostuje le za najnujnejše potrebščine.

koristi. Njegovo stališče o razliki med oskrbo otrok s strani starih staršev in drugih sorodnikov je naslednje:

MB: Kakšna pa je ta stvar s sorodniki? Ali sorodniki kar tekmujejo, kdo bo pazil na otroke?

A: Poglej, ali si tvoja mama želi skrbeti za tvojega sina?

MB: Da, zelo.

A: No, vidiš. Tu je isto. Obstajata dve skupini. Eni otroci so pri babicah in dedkih. To pomeni, da ti skrbijo za svoje potomstvo. Druga skupina je pri tetah, stricah ali pa prijateljih od staršev. Pri teh je drugače. Tudi ti so zelo pripravljeni skrbeti za otroke, saj jim to prinaša denar. ... No, tudi jaz sem bil takšen otrok. Moja starša sta bila v Italiji, ko sem bil majhen, in sem bil pri teti (*ayi*). Pri teti, ki sem ti jo že omenjal ...

MB: In kako je bilo? Si še v stikih z njo?

A: Da, občasno sem še v stikih (*wo hui lianxi*).

MB: Iz tvojega odgovora sklepam, da ne pogosto ...

A: Ah, tete in strici, oni niso primerni za oskrbo otrok (*ayi shushu, zheige ren bu hao dai*).

MB: Zakaj tako misliš?

A: Na primer, ko sem dobil vročico (*shanghuo*),¹⁶³ ker sem jedel preveč sladkega ... Šel sem v bolnišnico in dobil sem injekcijo. Začel sem se dreti in mi je *ayi* dala bombone, da bom tiho. Moja mama tega ne bi naredila, ker ve, da bi mi bomboni škodili. Ampak teti pa je pomembno samo, da se ne dereš.

MB: In si to mami povedal po telefonu?

A: Ja, ko si majhen, ne razumeš stvari (*bu dong shi*). In rečeš, da je *ayi* super, ker ti je dala toliko bombonov. In starši so zadovoljni in dajo še malo več denarja. Če pa bi že povedal mami, bi ta rekla, da ne razumem stvari, da me ima *ayi* rada in da dobro skrbi zame.

---

163 *Shanghuo* je v kitajski tradicionalni medicini bolezensko stanje, ki je posledica uživanja preveč »vročih« (*yang*) živil (npr. manga, ličijev, praženih in začinjenih jedi, alkohola, kave, slaščic idr.). Simptomi so zaprtje, vneto grlo, nahod, vnetje očne veznice ... Stanje se opisno prevaja kot notranja vročica.

Zgornji izsek pogovora govori tudi o vidiku komunikacije med starši in »otroci v skrbstvu«. Študije o praksah transnacionalnih družin poudarjajo pomembnost pogoste in redne komunikacije za ohranjanje intimnosti in domačnosti med razseljenimi družinskimi člani (Hondagneu-Sotelo in Avila 1997; Parreñas 2005; Olwig 1999). Čeprav nekatere raziskave (prim. Parreñas 2005) opisujejo zelo intenzivno komuniciranje med izseljenimi starši in otroci v kraju izvora (telefonski klici in sporočila SMS, v katerih matere skrbno spremljajo učni napredek v šoli, opozarjajo na pomembnost varne spolnosti in celo načrtujejo jedilnik otrok za naslednji teden), pa transnacionalno komuniciranje med »otroci v skrbstvu« in starši znotraj qingtianske transnacionalne skupnosti ne poteka na tako intenziven način kot v filipinskem primeru. Sogovorniki so mi povedali, da kličejo svoje otroke običajno enkrat na dva tedna, pogovor pa se vrti predvsem okoli tega, kako je v šoli, ali se otroci pridno učijo, ali ubogajo svoje skrbnike. Starši pogosto poudarijo pomembnost ubogljivosti in poslušnosti otroka do učitelja in skrbnikov. Pri pogovorih, kjer sem sama prisostvovala, so si otroci utrgali nekaj časa med igro in precej pasivno odgovarjali svojim staršem, kot da bi želeli, da bi se pogovor čim prej končal in bi se lahko vrnili k igri. Raziskava med »otroci v skrbstvu« v Qingtianu (He 2008) je pokazala, da niti polovica otrok, vključenih v raziskavo, s svojimi starši v tujini ni komunicirala niti enkrat na mesec. Nekateri naj sploh ne bi komunicirali s svojimi starši. Kljub tehničnim možnostim, ki ponujajo hitro, skoraj simultano izmenjavo podatkov za zelo nizko ceno oziroma v nekaterih primerih celo brezplačno, se pogostost komuniciranja, glede na izsledke raziskave, ni bistveno povečala. Ni presenetljivo, da številne službe, ki se v Qingtianu ukvarjajo s tem pojavom – okrajni oddelek za kulturo, policija, okrajni oddelek za izobraževanje, sodstvo, lokalna vlada, Zveza žensk, Komunistična zveza mladih – med cilji svojega delovanja poudarjajo prav izboljšanje komunikacije med starši in otroci. Upoštevač dejstvo, da je Qingtian ruralno okolje, kjer je prebivalstvo zaradi pretežno kmetijsko usmerjene proizvodnje in možnosti zaslužka v izseljenstvu relativno slabo izobraženo, lahko predpostavim, da je ena izmed ovir pri komunikaciji tudi neenak dostop do tehničnih izboljšav in možnosti, oziroma tisto, kar Parreñas (2005) imenuje »političnoekonomska nepravilnost« med »prvim« in »tretjim« svetom oziroma med urbanih središči in ruralnim zaledjem. Številni starejši prebivalci novih tehnologij ne znajo uporabljati ali pa se jim zdijo nepotrebne, zato še vedno najraje čakajo na klic iz tujine, staršem pa dvakrat na leto pošljejo slike otrok, fotografirane posebej za ta namen v enem izmed številnih fotostudiev v Qingtianu. Nekateri starši tako več let ne vidijo svojega otroka, razen na fotografijah. Tudi Lado ni videl svojih otrok daljše obdobje in je opisal, kako je potekalo prvo srečanje:

MB: Kdaj si bil nazadnje tu?

L: Pred šestimi leti?

MB: In tvoji hčerki sta te videli pred šestimi leti?

L: Da.

MB: Ali sta te prepoznali?

L: Ja, veš, otroci imajo takšen naravni instinkt (*tianxing*), da prepoznajo starše.

MB: A si jima kaj prinesel, ko si prišel?

L: Šli smo kupit stvari, ki so jima všeč. Ampak sta kar grabili, pa to, pa ono. Kar vse sta hoteli. Potem pa smo prišli domov, pa sta malo pogledali, potem pa je vse obležalo na tleh. In ju sploh ni več zanimalo.

Starši, kakršen je Lado, želijo izgubljeni čas pogosto nadoknaditi in svojo odsotnost nadomestiti z materialnimi predmeti. V Qingtianu je mnogo govora o razvajenosti (*ni ai*) »otrok v skrbstvu«, saj naj bi jih na eni strani razvajali stari starši, po drugi strani pa tudi starši s številnimi darili in večjimi vsotami denarja. Tako so qingtianski mladostniki pogosto omenjali prijatelje, ki namesto darila v obliki standardnih 100 RMB v rdeči kuverti (*hongbao*) za kitajsko novo leto dobijo tudi desetkrat več. Tudi Jana iz Ljubljane je pred mojim odhodom v Qingtian pripravila kuverto z 200 EUR, ki sem jo odnesla njenemu starejšemu sinu v Qingtian. Povedala je, da mu je v telefonskih pogovorih pogosto obljubljala tricikel, če bo priden in bo poslušal njena starša, torej njegova babico in dedka. Nekoč ji je deček odgovoril, da samo obljublja, kupi pa ne. Jana je zato ob prvi priložnosti poslala denar, s katerim je izpolnila svojo obljubo.

Ločeno življenje otrok in staršev je v Qingtianu del vsakodnevnih in povsem običajnih družinskih strategij in ni zgolj stvar izseljenskih družin. Številni otroci, katerih starši so pripravljene plačevati šolnino,¹⁶⁴ bivajo v internatih že od 12 leta, saj naj bi takšno okolje pod strogim nadzorom učiteljev pripomoglo k boljšemu učnemu uspehu. Zaradi močno razvitih *kultur migracij* večina qingtianskih šol ne velja za posebno dobre, zato številni starši vpisujejo svoje otroke v druge okraje, kjer »so otroci motivirani za učenje in ne čakajo zgolj

---

164 Državne osnovne šole na Kitajskem naj ne bi bile plačljive, čeprav starši prejmejo račune za knjige in uniforme, nemalokrat pa tudi za elektriko, prigrizke ali celo spričevala. V srednjih šolah je treba plačati poučevanje, dormitorije in dostop do računalnika, kar nanese od 200 do 300 EUR na leto, odvisno od okoliša šole. Šolnine na zasebnih šolah so dosti višje. Leta 2010 naj bi se gibale okoli 600 EUR na leto.

na čas, ko bodo odšli v Evropo«. Že zelo mladi otroci se tako preselijo v gospodinjstvo učitelja, ki je za precejšen honorar pripravljen skrbeti za otroke tudi po končanem pouku. Prav tako je v Qingtianu mnogo migrantov iz okoliških, gospodarsko slabše razvitih regij (Henan, Hebei, Anhui), ki so zaposleni pretežno v storitvenem sektorju (masaže, lepotilni saloni, frizerski saloni) in ki so svoje otroke prav tako pustili v oskrbi sorodnikov. Takšna ureditev družinskih odnosov je bila razširjena že v zgodnjem obdobju LR Kitajske, ko so bile usode posameznikov in družin podrejene interesu države (Fong in Wu v Da 2003, 99) in ni bilo neobičajno, da so starši poslali otroke k starim staršem zaradi množičnih prisilnih premestitev (Da 2003, 99).

Štiriindvajsetletna Sonja, mati petletne deklice, se je oktobra 2009 pripravljala na odhod v Italijo. Z možem, njegovimi starši in nečakom je živela v večjem stanovanju na desnem bregu reke Ou. Oktober je bil zadnji mesec, ko je delala v supermarketu, kjer je bila zaposlena že štiri leta. Kot je povedala, je bilo samo po sebi razumljivo, da bo njena hčerka ostala v Qingtianu pri svojem očetu (Sonjinem možu) in njegovi mami. Sonja in njen mož sta zaprosila za italijanski vizum skupaj, predvsem zaradi prigovarjanja njegovih staršev. Ona si ni želela iti v tujino in je na tistem upala, da vizuma ne bo dobila, vendar so se stvari obrnile drugače. Možu namreč vizuma ni uspelo pridobiti, njeni prošnji za gospodinjstvo delo oziroma, kot je pisalo na njenem vizumu, »lavoro domestico« pri starejšem moškem v Italiji pa je bilo brez težav ugodeno. Na italijanskem konzulatu v Šanghaju so ji uredili vizum, na Siciliji jo je že čakalo delo in tako celotnega procesa ni bilo več mogoče ustaviti. Ko sem jo vprašala, kako bo s hčerko, je odgovorila:

Jaz sem zadovoljna, da je moja hči sedaj že tako velika, da razume (*dong shi*), in da me ne more kar tako pozabiti. Tudi če bom šla v tujino, bo vedela, kdo je njena mama. Sedaj je tudi že tako velika, da zna sama skrbeti zase. Seveda bi me grozno skrbelo, če bi bilo karkoli narobe z njo. Ampak sedaj je že samostojna. Strah me je samo, da ne bi bila tukaj, ko bi me res potrebovala. Če bi resno zbolela, bi prišla s prvim letalom nazaj. Njena babica (*nainai*) namreč ne zna brati in zato ne ve, kako mora dajati zdravila. A več, pri nas imajo starejši še vedno ta tradicionalen pogled, da je bolje imeti sina kot hčerko (*zhongnan qingnü*). Jaz seveda tega ne mislim, mislim, da je hčerka ravno toliko vredna, ampak tašča (*popo*) bi rada, da bi jaz rodila še enega otroka, da bi imela še sina. In jaz sem ji rekla, da tega res ne nameravam. Kaj je v tem dobrega, da rodiš še enega otroka, potem pa nimaš za njegovo vzgojo. Saj sedaj ni več tako, da gre zgolj za preživetje, da imaš za njegovo hrano, danes moraš imeti denar za njegovo izobrazbo. In sedaj, ko niti ne vem, kako bo v tujini, ko prva leta niti ne bom mogla pošiljati (op. a. denarja)

domov, pa naj rodim še enega. Da ga bom morala poslati takoj na Kitajsko. Ne, jaz definitivno ne mislim imeti še enega otroka.

Sonja je med najini srečanja pogosto ponovila, da je njena plača, ki jo zasluži kot prodajalka v Qingtianu, skupaj z moževom dovolj, da se z družino lahko preživijo. S tem je hotela poudariti, da odločitev za odhod v Italijo ni njena, temveč odločitev gospodinjstva, ki jo mora sedaj spoštovati. Takšna odločitev se ji sicer ni zdela idealna, saj se ni želela ločiti od svoje hčere, hkrati pa je menila, da je odgovorna mati, ki ne samo, da gre v tujino (tudi) zaradi boljše prihodnosti svojega otroka, temveč odhaja v starostnem obdobju hčere, ko ta že lahko poskrbi zase. S tem je po eni strani racionalizirala svojo odločitev o odhodu v Evropo, po drugi strani pa se je distancirala od vseh tistih mater v Qingtianu, ki so se ločile od svojih otrok, ko so bili ti stari le nekaj mesecev: »Jaz nikoli ne bi pustila dojenčka. Dojenček potrebuje svojo mamo, in ko je bila moja hčerka majhna, sem skrbela zanjo sama. Nisem potrebovala pomoči svoje matere ali tašče.« Sonja se je z izselitvijo sprijaznila, saj je tako ugodila željam moževe družine, ki ji je tudi uredila vse potrebne dokumente za pot v Italijo. Tako je izpolnila svojo pričakovano vlogo snahe, ki prispeva k dobrobiti moževe (razširjene) družine, hkrati pa je odhod in izselitev predstavila kot nekaj neizogibnega, če želi otroku omogočiti boljšo izobrazbo in s tem boljše možnosti v življenju. Obenem je, morda nekoliko paradoksalno, prišlo tudi do njenega opolnomočenja in izboljšanja pozicije znotraj družine, saj bo sedaj ona tista, ki bo v glavnem preživljala družino.

»Mater na daljavo« v Qingtianu razumejo svoja dejanja kot omogočanje boljšega življenja za otroke in puščanja otrok v skrbstvu skrbnikov ne povezujejo z odtujevanjem in zapuščanjem. Matere (in starši nasploh) »otrok v skrbstvu« v Qingtianu niso zaradi takšne prakse nikakor družbeno stigmatizirane, dokler se držijo norm, ki so sestavni del te prakse (pošiljanje, finančnih nakazil, oskrba z mlekom v prahu, občasni obiski, telefonski klici otrok in skrbnikov). Šele kršitev takšnih norm privede do stigmatiziranja takšnih mater kot »slabih«.

Čeprav je v Qingtianu ta praksa običajna, je v zadnjih nekaj letih vse več govora o njeni problematičnosti, kar je tudi posledica nastajanja srednjega premoženjskega sloja in spremenjenih ideologij starševstva in vzgoje otrok. Te vse bolj poudarjajo pomembnost dvojice mati – otrok in prikazujejo njuno ločitev kot obžalovanja vredno dejanje, o čemer govori tudi eden izmed raziskovalcev z Inštituta za izobraževanje mater šanghajske Vzhodnokitajske univerze za komunikacije: »... materin nasmeh nudi najboljše okolje za rast otrok. Matere zato nimajo nobenega izgovora, da pustijo otroke [...] drugače

bo obžalovanje obviselo kot kamen okoli njihovega vratu« (Wang in Wu v Xiang 2007, 185). V razpravah o potencialni problematičnosti se poudarjata dva vidika: domnevna neuspešnost »otrok v skrbstvu« v šolskem sistemu in domnevna povečana pogostnost vedenjskih in psiholoških motenj med temi otroki. Tako naj bi raziskava¹⁶⁵ v okraju, ki so jo izvedli psihologi iz ene izmed wenzhouskih raziskovalnih institucij, pokazala da ima skoraj sedem odstotkov mladih težave v socialni interakciji in odraščanju ter čustvene težave; med njimi najpogosteje izkazujejo simptome sovražnosti, medosebne občutljivosti in obsesivno-kompulzivne motnje (He 2008). Raziskave v drugih delih Kitajske z večjim deležem »otrok v skrbstvu« so prišle do podobnih rezultatov. V Hubei provinci je, na primer, raziskava pokazala, da ima več kot polovica takšnih otrok težave s prilagajanjem na nove pogoje družinske organizacije, 16,6 odstotka se je počutila zapuščenih in 12,3 odstotka je izrazila zaskrbljenost, da bodo starši odšli (Liang v Xiang 2007, 187). Xiang (2007, 186) pa opozarja, da raziskave, ki so primerjale socializacijske težave in učni uspeh »otrok v skrbstvu« z otroki, ki živijo skupaj s svojimi starši, niso pokazale bistvene razlike med skupinama, so pa pokazale, da imajo otroci na podeželju v primerjavi z mestnimi otroki neprimerno slabši učni uspeh in mnogo več socializacijskih težav. Tu bi lahko dodala naslednji pomislek o omenjenih raziskavah: četudi ti otroci morda kažejo večjo prisotnosti vedenjskih in psiholoških motenj, pa je metodološko napačno *a priori* postaviti korelacijo z odsotnostjo staršev teh otrok. Mogoče je namreč, da so takšni problemi v odvisnosti z neprimerno oskrbo in vedenjem skrbnikov.

Zaradi takšnega »ozaveščanja« postaja praksa »otrok v skrbstvu«, vsaj v izrečenih mnenjih Qingtaincev, vse bolj nezaželena. Številni sogovorniki menijo, da stanje, kjer stari starši (ali drugi skrbniki) skrbijo za otroke, ni primerno, predvsem zaradi velikega generacijskega prepada (*daigou*) med skrbniki in oskrbovanci. Lokalne oblasti v Qingtaniu so zato v zadnjih letih pričele kampanjo *Skrb za otroke, ki so ostali – izgradnja harmonične domovine*, v sklopu katere različni okrajni uradi sodelujejo v ozaveščanju o pomembnosti in nujnosti skrbi za »otroke v skrbstvu«. Med mojim bivanjem v Qingtaniu leta 2007 je v dvorani qingtianskega hotela s petimi zvezdicami potekala slovesnost *Prvo združenje predstavnikov staršev in otrok v skrbstvu*. Predstavniki teh otrok so se srečali z vrhovnimi lokalnimi uradniki, ki so jim izrazili hvaležnost, in jim podarili darilne vrečke, napolnjene z učnimi pripomočki. Dogodek je

---

165 Metodologija raziskave je slonela na uporabi SCL-90 (*The Symptom Checklist-90*), ki je metodološko orodje proizvajalca Pearson Assesments, namenjeno evalvaciji širokega spektra psiholoških problemov.

dosegel vrhunec s »srečanjem med predstavniki staršev in predstavniki otrok v skrbstvu«, ki so si pred polno dvorano stekli v objem, medtem ko je v ozadju donel refren nemške popevke »Adios meine, ich komme nicht zurück ...«. ¹⁶⁶ Namen prireditve, kot tudi celotne kampanje, je opozoriti prebivalce okraja, da gre za poseben položaj teh otrok in sporočiti otrokom, da skupnost ni pozabila nanje. Lokalna vlada s tako zasnovano kampanjo sporoča, da je skupnost neizmerno hvaležna tem otrokom, ker se žrtvujejo za uspeh staršev, širših družin in celotnega okraja Qingtian. Obenem pa z izbiro lokacije (prestižni hotel), listo povabljenih (najvišji predstavniki lokalne vlade, vidni izseljenci) in programom prireditve (misli »otrok v skrbstvu«, ki govorijo o izselitvi staršev kot neizogibni) ponovno glorificira pomen izseljevanja za Qingtian.

Prakse, kjer so otroci v oskrbi sorodnikov, uporabljajo tudi nekateri Qingtiani v Sloveniji. V primerih, ko starši razkrijejo, da so otroci pri starih starših na Kitajskem, pripadniki večinske družbe zelo radi moralno presojujejo, kakšni starši so »Kitajci« in hkrati ugotavljajo, da sami tega nikakor ne bi mogli storiti. Posledično je vseprisotno mnenje o nerazumljivi »hladnosti«, če ne že krutosti teh mater, ki se pripisuje njihovi »drugačnosti«, oziroma njihovi »kulturi«. Ideologija materinstva pri pripadnikih večinske družbe namreč temelji na prepričanju v prostorsko-časovno univerzalno materinstvo. ¹⁶⁷ Tovrstno stališče ne upošteva, da je materinstvo, »kot ga razumemo in doživljamo danes, v evropskem prostoru *relativno nova institucija*« (Švab 2001, 98, poudarki avtorice). Nuklearna družina, dolg porodniški dopust in skupno življenje vsaj matere, če ne že očeta, ter njunih (bioloških) otrok je dojeto kot edino »normalno« in »naravno« urejanje družinskosti in starševstva, in ne zgolj eden od *modelov* človeškega bivanja in ustvarjanja (družinske) skupnosti. Med pripadniki večinske družbe so tudi spregledane istovrstne prakse iz lokalnega okolja, npr. otroci, ki so ostali v oskrbi sorodnikov v primeru izseljenih

166 Glede na to, da je bilo med soorganizatorji tudi Društvo qingtianskih izseljencev iz Avstrije, domnevam, da je bila organizacija zvočne kulise v njihovi domeni.

167 Čeprav je materinstvo zamišljeno kot praksa nege in vzgoje otrok za odraslo življenje (Rud-dick v Hondagneu-Sotelo in Avila 1997), pa obstajajo številne različice te prakse glede na družbeno skupino ali družbeni razred. Materinstvo v socialnokonstruktivistični paradigmi ni biološko determinirano, ampak je družbeno in historično konstruirano (Švab 2001, 97). Takšen pristop omogoča razumevanje materinstva, v katerem je mati ekskluzivno vključena v nego otroka v njegovih zgodnjih letih, kot model »materinstva srednjega razreda« (Collins 1994). Tega naj bi omogočila šele industrijska revolucija (kjer moške s svojim zaslužkom zmorejo preskrbeti celotno družino) skupaj s posebnimi konfiguracijami globalnih in nacionalnih družbenoekonomskih in »rasnih« neenakosti, in ki je diseminirana preko kulturnih institucij urbanizacije in industrializacije (Hondagneu-Sotelo in Avila 1997, 550–551, navednice dodane). Čeprav takšna ureditev družinskih odnosov ni mogoča za vse matere, pa za številne ženske predstavlja ideal materinstva.

aleksandrink ali »zdomcev«. Dasiravno gre za dogodke, ki so del družbenega spomina prebivalcev slovenskega prostora, pa je praksa »otrok v skrbstvu« v primeru Qingtiancev v Sloveniji uzrta kot tuja, kot del (tradicionalnih) navad in običajev Drugega.

Terensko delo med Qingtianski v Sloveniji nakazuje, da so odločitve, ali bodo otroci živeli s starši v Sloveniji ali pa s skrbniki na Kitajskem, povezane tudi s statusom staršev. Namreč, večina lastnikov restavracij živi s svojimi otroki v enem gospodinjstvu, medtem ko imajo zaposleni otroke največkrat na Kitajskem. Vzroki so organizacijske in finančne narave. Lastniki restavracij se samostojno odločijo, ali bodo otroci z njimi v Sloveniji, prav tako si lahko privoščijo vrtec in popoldansko oskrbo, čuvajo pa jih tudi babice, ki se svojim vnukom začasno pridružijo v Sloveniji. Nasprotno pa se morajo zaposleni vsaj posvetovati z delodajalcem, če želijo, da se jim otroci pridružijo v Sloveniji. Težave so z nastanitvijo otrok in s popoldansko oskrbo. Medtem ko otroci delodajalca v skrajnem primeru preživljajo svoj prosti čas v restavraciji, je to manj sprejemljivo za otroke zaposlenih. Po vrnitvi iz vrtca ali šole namreč otroci lastnikov, če ni zanje poskrbljeno drugače, pogosto naredijo domačo nalogo, se igrajo, rišejo ali berejo v restavraciji. Za zaposlene veljajo drugačna pravila: če želijo, da so otroci v restavraciji vsaj nekaj časa, mora šef to dovoliti. Običajno odklonijo, če pa že privolijo, se kasneje pogosto pritožujejo, da otroci motijo stranke restavracije. Hkrati so v takšnem primeru tudi starši teh otrok neprenehoma zaskrbljeni, da bo njihov otrok naredil kaj, kar ni dovoljeno.

Zaposleni so tudi zelo pazljivi glede vseh izdatkov, saj povečini pospešeno varčujejo za samostojno podjetniško pot. Poleg želje, da tudi sami postanejo podjetniki, kar je, kot sem pokazala, znotraj qingtianske transnacionalne skupnosti razumljeno kot družbena mobilnost, je prisotna še želja po združitvi družine. Jožica in Stane načrtujeta odprtje lastne restavracije v majhnem slovenskem kraju. Stane je pripomnil, da je sedaj že osem let zaposlen v restavraciji in da je skrajni čas, da gresta na svoje. »Da se bo cela družina lahko združila (*jia tuanju*), ker bova pripeljala otroke sem. Ker če jih pripeljeva sedaj, ko sva še oba zaposlena, to nima nobenega smisla, saj sploh ne bova imela časa za njiju.« Oba sta menila, da je najprimernejši čas, da se jima otroka pridružita, potem ko bosta že v osnovni šoli in »bosta že bolj samostojna«. Sama sem predlagala, da je morda dobro, da se v slovenski izobraževalni sistem vključijo že v vrtcu, a se Stane ni strinjal:

S: Ne, prežgodaj pa ne. Na Kitajskem se morata naučiti vsaj osnov kitajščine. Ne pa tako kot otrok od Tineta, ki sploh ne govori. On je vedno čisto tiho. Njegova

mama je besna. Ko pa pride kakšen njegov sošolec, pa začne veselo čebljati. Po slovensko.

MB: Verjetno zato, ker se je kdo norčeval iz njegove kitajščine in mu je sedaj nerodno ...

S: Seveda je pogosto povedal kaj smešnega in smo se vsi smejali. Ker je povedal čisto napačno. Enkrat je na primer rekel, da je vode čisto preveč (*shui tai duo*), ko bi moral reči, da je juhe preveč (*tang tai duo*). Njegov oče ga je popravil in rekel, da juha ni voda. Deček je odgovoril, da je tudi juha voda, mi pa smo se še bolj smejali.

Zgornjo anekdoto nisem prvič slišala od Staneta. Sogovorniki so kar nekajkrat omenili ta primer, ko so mi razlagali, zakaj je bolje, da so otroci na Kitajskem. Pričujoča zgodba med Qingtianski v Sloveniji služi namenu moralnega presojanja o tem, kaj je primerno za njihove otroke. Opismenjenost in usvojitve govornih veščin v maternem jeziku, predvsem pa v standardizirani verziji kitajskega jezika, se kaže kot zelo pomemben dejavnik v takšnem presojanju. Starši večinoma ne usvojijo jezika območja priselitve, zato želijo, da bi otrok tekoče govoril kitajski jezik, ki bi bil skupen medij komunikacije v družini. Zanimivo je, da je *materni jezik* teh otrok pravzaprav qingtianski dialekt, in ne uradna govorica kitajske države, mandarinščina (*putonghua*). Otroci se z mandarinščino praviloma srečajo šele v vrtcih oziroma šolah na Kitajskem. Številni starši se tako ne čutijo kompetentne, da bi svoje otroke naučili jezika, ki ga tudi sami ne obvladajo popolnoma. Kitajski starši tudi večinoma menijo, da so kitajske šole boljše in želijo, da bi otroci ohranili znanje maternega jezika v primeru, da bi se vrnil na Kitajsko in vstopili v kitajski izobraževalni sistem (Landolt in Da 2005). Obenem jih skrbi, da otroci ne bi usvojili korpusa kitajskih kulturnih veščin in znanj (jezika, običajev, navad), zaradi česar bi bili izključeni iz širše socialne mreže, s čemer bi prenehalo tudi članstvo v qingtianski transnacionalni skupnosti; slednjo pa starši dojemajo kot edino zares relevantno obliko skupinskega vpisa.

QINGTIANSKI OTROCI V SLOVENSkih ŠOLAH

Po podatkih Statističnega urada je bilo leta 2010 v Sloveniji med kitajskimi državljani 77 šoloobveznih otrok (starostni kohorti 5–9 let in 10–14 let) in 41 mladostnikov (starostna kohorta 15–19 let) ter kar 74 predšolskih otrok (starostna kohorta 0–4 let). Otroci migranti iz LR Kitajske so razkropljeni po različnih šolah širom Slovenije, zaradi večjega števila kitajskih restavracij v Ljubljani pa je tudi število otrok v tamkajšnjih šolah višje. Razmere v Sloveniji na začetku enainvajsetega stoletja spominjajo na tiste v Veliki Britaniji v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja:

Kitajski otroci so razpršeni kot šrapneli po britanskih šolah; pojavijo se v dvojicah in trojicah, v majhnih skupinah, nevrednih naziva »problem«. Priselili so se (op. a. kitajski migranti) v območja, kjer so imigranti praktično neznani, in ustanovili podjetja. Njihovi otroci se pojavijo na pragovih šol kot začudene in skrivnostne gruče (Garvey in Jackson 1975, 102).

Otroci Qingtiancev se preko instituta združitve družine povečini pridružijo staršem po desetem letu starosti, čeprav, kot smo videli, se nekateri zaradi specifičnih razmer (starši ustanovijo lastno podjetje, na Kitajskem ni primernih skrbnikov) pridružijo staršem tudi dosti prej. V Qingtianu na splošno velja, da je najboljši čas za migracijo otroka bodisi okoli njegovega sedmega ali osmega leta ali pa okoli 12 leta. Za prvi primer velja, da naj bi otroci do takrat že usvojili dovolj znanja kitajskega jezika, drugo starostno obdobje pa sovпада z zaključkom šestletne osnovne šole. Čas migracije je poleg tovrstnega premisleka odvisen tudi od dolžine imigracijskih postopkov ter delovnih in bivanjskih razmer staršev. Zaradi podjetniške strategije zmanjševanja konkurenčnosti med kitajskimi restavracijami so Qingtianski venomer na preži za novimi »trgi« – to v okvirih Slovenije pomeni predvsem prostorsko razpršenost in odpiranje restavracij v krajih, kjer jih še ni. Posledično se tudi otroci qingtianskih podjetnikov vključujejo v šole, kjer predhodno praviloma niso imeli izkušenj z otroki, ki bi prihajali iz oddaljenih regij.

Izkušnje slovenskega šolskega sistema z otroki migranti temeljijo na dveh obdobjih povečanega priseljevanja v Slovenijo; od šestdesetih let dvajsetega stoletja dalje kot del dirigiranih migracij znotraj SFRJ, in v devetdesetih letih dvajsetega stoletja z begunci iz Hrvaške, BiH ter Kosova. Ker so migranti prihajali z območja republik bivše skupne države, se vključevanju otrok v slovenske šole ni posvečalo veliko pozornosti. Izjema so otroci, ki so prišli iz območij vojaških spopadov v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in so prid-

bili status začasnih beguncev. Na začetku so bile organizirane šole za begunce (med letoma 1993 in 1995: Šmid in Štrumbl 2004), kasneje pa so se otroci begunci vključevali v redne slovenske šole. Kljub tem izkušnjam, med katerimi so nekatere obveljale celo za primere »dobre prakse« (glej Mikuš Kos 1999), mehanizmi vključevanja otrok migrantov v slovenske šole danes ne izkazujejo sistemskih urejenosti. Šole se z vključevanjem otrok migrantov spopadajo zelo različno, vendar vsaj do pred kratkim brez bistvene strokovne podpore resornega ministrstva in drugih državnih institucij in celo brez sistematičnih politik, ki bi to področje urejale. V sklopu svojega terenskega dela sem bila seznanjena z več primeri kitajskih otrok, ki so vstopali v slovenski izobraževalni sistem, sama pa sem sodelovala kot *ad hoc* tolmačka in kulturna mediatorka v treh primerih vključevanja kitajskih otrok v osnovne šole, in v dveh primerih v sistem sekundarnega izobraževanja. Odnos šole se je od primera do primera bistveno razlikoval tako, da je na temelju teh nekaj primerov težko postaviti posplošene ugotovitve glede vključevanja kitajskih otrok v slovenske šole. Predstavljeni primeri služijo ponazoritvi dveh skrajnih robov znotraj širokega spektra odzivov.

Leta 2007 so me Mojčini sorodniki prosili, naj posredujem pri težavah, ki jih je Mojca imela pri vpisu na osnovno šolo v manjšem slovenskem mestu na Dolenjskem. Mojčina sorodnica, ki me je poklicala, je takole izrazila svojo prošnjo: »Hčerka mojega strica po očetovi strani (*tangjie*) je prišla v Slovenijo in je stara 12 let. Radi bi jo vpisali v šolo, vendar ravnatelj ne dovoli. Gospod je star in ne razume. Tako kot je bilo pri Alešu, potem pa so si premislili. Prosimo te, da bi se ti pogovorila z njim.« Najprej sem bila prepričana, da gre za nesporazum, in sem še isti dan poklicala ravnatelja. V pogovoru sem začutila vsaj nepripravljenost, če ne že odpor do tega, da bi se dekleta vpisalo v njegovo šolo. Razlogi, ki jih je navajal, so bili predvsem kvazi-birokratske narave – da deklica nima vseh ustreznih dokazil o že opravljeni izobrazbi, da gre za vpis sredi leta (ob koncu prvega semestra) in podobno. Ob koncu je predlagal, da bi bilo bolje, če bi se deklica vključila v kakšno osnovno šolo v Ljubljani. Neprijetno presenečena sem o pogovoru obvestila Mojčine starše, ki nikakor niso bili navdušeni nad vsakodnevno vožnjo v več kot 45 minut oddaljeno Ljubljano. Po branju relevantnih zakonov sem ugotovila, da Zakon o osnovni šoli (2006) v 10. členu zagotavlja, da imajo »otroci, ki so tuji državljani oziroma osebe brez državljanstva in prebivajo v Republiki Sloveniji, pravico do obveznega osnovnošolskega izobraževanja pod enakimi pogoji kot državljani Republike Slovenije«. Zakon (48. člen) je tudi jasek glede šolskega okoliša in dolžnosti šole: »Starši imajo pravico vpisati otroka v javno osnovno šolo ali v zasebno osnovno šolo s koncesijo v šolskem okolišu, v katerem otrok stalno oziroma

začasno prebiva, javna osnovna šola oziroma zasebna osnovna šola s koncesijo v tem okolišu pa je dolžna na željo staršev otroka vpisati. V drugo osnovno šolo lahko starši vpišejo otroka, če ta šola s tem soglaša.« Šola je tako Mojco *morala* vpisati, kar sta potrdili tudi mnenji z Direktorata za osnovne šole Ministrstva za šolstvo in šport (MŠŠ) ter Sektorja za priznavanje izobraževanja Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo.

Ko sem ravnatelj v naslednjem telefonskem pogovoru predstavila zakonske podlage, je odgovoril, da če na Ministrstvu menijo, da jo šola mora vpisati, jo bodo pač vpisali, in s tem nakazal, da ga je MŠŠ že obvestilo v tej zadevi. Dogovorili smo se za sestanek, kjer naj bi bili prisotni predstavniki šole, Mojca, Mojčina mati, teta in jaz. Sestanek je potekal v ravnateljevi pisarni, poleg ravnatelja pa so bili od učiteljskega zbora prisotne še razredničarke sedmega razreda in psihologinja. Mojco so poskusili ogovoriti v angleščini in na prvi vprašanji ji je uspelo nekako odgovoriti, vendar so učiteljice ugotovile, da poučevanje v angleškem jeziku najverjetneje ne bo uspešno. Pojavilo se je vprašanje, kako Mojco razvrstiti v razred, ali naj jo torej vpišejo v sedmi razred glede na njeno starost, ali nižje glede na njeno znanje. Ravnatelj se je v tem trenutku spomnil, da bi Mojco preskusil v znanju matematike. Na list papirja ji je vpricho vseh prisotnih napisal tri račune, ki so vključevali osnovne računске operacije odštevanja, seštevanja in množenja do tisoč. Mojca je nejeverno pogledala mene, medtem ko se je njena mama začela smejati. Jaz sem posredovala, da takšen test ni korekten, vendar mi je ravnatelj odgovoril: »Samo da vidimo, če zna«. Mojca je v trenutku rešila test, nakar sta njena mama, ona in njuna sorodnica komentirale, kako lahek test so ji predložili. Če je bilo ozračje do tega trenutka precej napeto, so se po tem vsi sprostiti, le psihologinja je vztrajala, da bo Mojca le težka sledila pouku, glede na to, da ne zna niti angleško. Sledil je hiter posvet med učiteljicami o tem, v kateri razred bi jo namestili, in ena izmed učiteljic je predlagala, da naj jo vzame v razred kolegica, saj »imam jaz že pet problematičnih«. Sestanek je prišel h koncu, ravnatelj je pozval Mojčino mamo, naj čim prej pridobi manjkajoče dokumente, dekle pa lahko prične s poukom že naslednji ponedeljek. Ko sem čez nekaj mesecev preverila, kako je v šoli, in družino ponovno obiskala, sem izvedela, da je bila Mojca v šoli zelo zadovoljna in je s pomočjo prijateljic in sosed, ki so jo vzele medse, hitro napredovala. Prav tako so bili s šolo zelo zadovoljni Mojčini starši.

Z MŠŠ so na moje poizvedovanje o številu primerov, ko osnovna šola zavrne vpis otroka migranta odgovorili, da:

uradno tovrstnih podatkov na MŠŠ nimamo, občasno pa zaposleni na Ministrstvu poročajo tudi o takšnih primerih. Na podlagi tega sklepamo, da kdaj pa kdaj

pride tudi do opisanih problemov, čeprav o tem uradnih poročil in zaznamkov nimamo ... Za to najverjetneje obstajajo različni razlogi: od tega, da se šolam zazdi, da je z otroki, ki ne znajo slovenskega jezika veliko dodatnega dela, da otroci včasih ne morejo prinesiti ustreznih potrdil o že doseženem znanju, da kasneje starši otroka niso zadovoljni s predlagano umestitvijo idr. Dejstvo pa je, da osnovna šola mora sprejeti vsakega šoloobveznega otroka iz svojega okoliša.¹⁶⁸

Zgoraj opisani primer je značilen primer težav, s katerimi se srečujejo številni kitajski migranti na različnih področjih življenja. Institucije (državna uprava, zdravstvo, šolstvo idr.) se prepogosto odzovejo na način, kjer se s situacijo, ki jo zaznajo kot »problem«, sploh ne želijo ukvarjati. Ignoranca in neukrepanje državnih organov tako vodita v še večji občutek nemoči, ki je pri »ranljivih« družbenih skupinah, kot so migranti, že tako prisoten. Raziskave (Bešter idr. 2009) kažejo, da se migranti v Sloveniji pogosto soočajo s prikrito diskriminacijo, kjer se predstavniki države skrivajo za različnimi birokratskimi pravili in s tem ovirajo enakopraven dostop do storitev, medtem ko se postopki nemalokrat premaknejo z mrtve točke šele na posredovanje posameznika, ki je nedvomno zaznan kot pripadnik večinske populacije.

Šole, na primer, so reševale takšne primere zelo različno. Praviloma proslcem niso odrekale vpisov, vendar so bili nekateri otroci migranti kasneje bolj kot ne prepuščeni samim sebi. Tudi pri že omenjenemu Alešu se je najprej zatikalo pri vpisu v eno izmed ljubljanskih osnovnih šol, vendar so, kot so mi povedali njegovi starši, na šoli popustili in ga vpisali. So me pa starši kasneje poprosili za učno pomoč, saj je Aleš po lastnem pripovedovanju v šoli vsak dan sedel od osme ure zjutraj do trinajstih popoldne, ne da bi z učiteljem in sošolci zmogetl komunicirati. Aleš namreč ob vpisu v šesti razred osnovne šole ni govoril slovensko, saj se je ravnokar priselil. Šola mu je omogočila eno dodatno uro pouka slovenskega jezika na teden oziroma skupno 35 ur na leto. Te ure slovenskega jezika na predlog šole za posameznega otroka odobri MŠŠ, način izpeljave pa določi šola sama (Strategija vključevanja otrok ... 2007). Aleša je slovenščino poučevala socialna delavka, s katero sta sicer dobro sodelovala, kljub temu pa je usvajanje in učenje slovenskega jezika potekalo veliko prepočasi, da bi lahko začel dovolj hitro slediti pouku. Ko je več let kasneje pogovor z Alešem nanese! na deklico iz Qingtiana, ki je pravkar začela s poukom na eni izmed šol v vzhodni Sloveniji, je ta povprašal:

---

168 Elektronska korespondenca med predstavnico MŠŠ-ja in avtorico, 12. maj 2010.

A: Slišal sem, da bo Lanina hčerka sedaj prišla v Slovenijo ...

MB: Da, januarja.

A: (žalosten nasmeh) Sedaj pa se bo začelo trpljenje ...

MB: A je bilo tako težko takrat?

A: Težko je že celih pet let (op. a. v času pogovora je sogovornik v Sloveniji preživel pet let).

MB: A praviš, da sedaj v šoli trpiš?

A: (smeh) Ne, ne trpim. Samo, kako naj ti rečem ... Saj ne gre zato, da so stvari težke. Če so težke, jih pač narediš. Gre za to, da je tukaj dolgočasno (*wuliao*). A veš, Alan (op. a. skupen znanec) ni hotel iti v Yiwu, ker tam nikogar ne pozna, ker bo osamljen. Vsak dan bo prišel iz službe in se ulegel v posteljo in zaspal. To je vse. Če pa si v Qingtianu, pa četudi imaš slabo službo, lahko greš po službi s prijateljem ven, nekaj pojed in se potožiš, kako brezvezno je vse to. To je *qingyou*.¹⁶⁹ A poznaš to besedo? A razumeš? To je tako ... Greš s prijateljem, *qingyou* in potem je vse bolje, pozabiš na težave.

MB: Razumem. Tukaj nimaš družbe, sploh na začetku tudi nisi nič razumel (*tingbudong*).

A: Prvo leto je bilo grozno. Čisto celo leto se nisem nič naučil. Pa saj se tudi nisem hotel naučiti. Bil sem nesrečen. Razmišljal sem, kako mi je težko. Tudi če so bili kakšni sošolci, oni so govorili hitro, nisem razumel, oni so šli nekam, jaz čisto nekam drugam. To ne gre.

MB: Ja, spominjam se. Prvo leto si bil v razredu čisto osamljen, samo sedel si tam, kaj si sploh delal ves ta čas?

A: Sanjaš. Spati ne smeš, zato sanjaš. Z odprtimi očmi.

Zgornja izpoved kaže na osamljenost kot posledico izgube članov v posameznikovi socialni mreži, katerih zaradi vrste razlogov ni mogoče takoj nadomestiti. Otrokom migrantom ob prihodu v Slovenijo manjka jezikovnih in drugih veščin, da bi kar najhitreje navezali prijateljske stike s sovrstniki. Prav tako se praviloma ne udeležujejo popoldanskih športnih ali drugih aktivnosti, ki se jih udeležujejo njihovi vrstniki. Nema lokrat se po končanem pouku takoj

---

169 Besedo lahko prevedemo kot pridevnik, ki pomeni prijateljsko, tovariško, oziroma kot samostalnik, ki se nanaša na občutenje medsebojnega prijateljstva.

vrnejo domov, saj starši pričakujejo pomoč v restavraciji ali pri kakšni drugi dejavnosti. Prav tako potrebujejo čas, da se navadijo na načine preživljanja prostega časa, ki se jim sprva lahko zdijo neobičajni. Petnajstletni Črt, ki je v Slovenijo prišel še pred zaključeno osemletko, je bil razočaran nad druženjem s sovrstniki, saj so večinoma doma igrali igrice ali gledali televizijo. Kot je rekel, »je doma (op. a. na Kitajskem) bilo dosti bolj zabavno, po šoli smo šli s sošolci naokoli in si kupili prigrizke ter se šalili in zabavali«. Otroci migranti potrebujejo čas, da spoznajo načine preživljanja prostega časa, ki jim potem tudi omogočijo vključevanje in posledični užitek. Ti otroci se tudi pogosto primerjajo z vrstniki, ki so ostali v kraju izselitve, in ugotavljajo, kaj vse so že oni dosegli v času, ko so se sami učili slovenskega jezika in se trudili, da so izdelali letnik. Posebej težko je za tiste otroke, ki so bili na Kitajskem zelo dobri učenci z visokimi ocenami in ki se jim je obetal na primer vpis na odlične srednje šole ali fakultete. V Sloveniji se morajo vsaj na začetku sprijazniti s tem, da svojega znanja zaradi komunikacijskih ovir ne morejo pokazati, za tisto, kar uspejo pokazati, pa praviloma ne dobijo najboljših ocen.

Starši otrok, ki so se priselili pred kratkim, se pogosto pritožujejo, da njihovi otroci ves prosti čas preživijo ob računalniku, namesto da bi se učili slovenskega jezika. Otroci preko računalnika vzdržujejo prejšnja prijateljstva, sklepajo nova poznanstva z vrstniki, ki so v podobnem položaju drugod po svetu, ali zgolj igrajo igrice in gledajo kitajske filme, ki jim omogočajo pobeg iz pogosto naporene sedanosti. Učitelji takšnih stanj pogosto ne prepoznajo, če pa jih, ne vedo, kako bi ukrepali. Jezikovnim oviram (ki to brez dvoma so) pripisujejo prevelik pomen, saj si ti otroci želijo tudi drugačne pozornosti. Tako mi je nekoč ena izmed razredničark na osnovni šoli, kjer imajo tri kitajske učence, razlagala, kako si eden izmed njih želi venomer biti v njeni neposredni bližini. Učiteljici se je zdelo njegove vedenje sicer nenavadno, ampak ga je dopuščala. V mnogih pogovorih, ki sem jih imela kasneje z učencem, je ta omenjeno učiteljico vedno hvalil kot zelo kompetentno. V šoli, kjer je bilo zanj vse zastrašujoče novo, se je osredotočil nanjo, saj je zanj predstavljala osebo, ki ji je lahko zaupal in katere bližina ga je pomirjala. Najpogostejši razlog, ki sem ga slišala, zakaj se učiteljski kader ne posveti bolj učencu ali dijaku s tovrstnimi težavami, pa je, da preprosto ne morejo nameniti toliko časa eni osebi v razredu, ko pa jih je več kot 20. Tako nekateri zgolj upajo, da bo leto hitro naokoli, oziroma podobno kot učitelji v Liverpoolu pred tridesetimi leti, da »se soočajo z začasnim problemom, ki bo, če ga bodo le dovolj temeljito ignorirali, sam od sebe izginil« (Lynn 1982, 31).

Na drugi strani spektra pa so šole, kjer so se v podobni situaciji odzvali popolnoma drugače. Takšen primer »dobre prakse« je ena izmed mariborskih

šol, ki je imela v času raziskave pet kitajskih učencev. Trije izmed njih so se priselili v Slovenijo pred kratkim in znotraj učiteljskega kolektiva so se dogovorili, da bodo zadolžili dve učiteljici, ki jih bosta ne samo poučevali slovenski jezik, temveč bosta tudi skrbeli za komunikacijo s starši in njun vsesplošni napredek. Intenzivni pouk slovenskega jezika poteka enkrat do dvakrat na teden po pouku. Ena izmed učiteljic, s katero sem opravila intervju, je povedala, da najprej niso vedeli, kako bi zastavili koncept poučevanja. Druge učiteljice so ji posredovale snov, ki se jim je zdela pomembna za doseganje minimalnih standardov, način izvedbe pa so prepustile njej. Povedala je:

Med temami naredim izbor, saj je tako določeno, da ni treba vedno znati vseh standardov in ciljev. Učitelj mi na primer napiše, da mora učenec znati slovenske reke, in potem se to uči. Velike težave jim delajo poimenovanja, zato sem si zastavila za cilj, da neko stvar, ki jo poimenuje, zna tudi narisati, da povezuje. Ne silim ga (op. a. učenca) izgovarjati besedo Italija, ampak želim, da ve, da je država, da jo zna poiskati ...

Dodala je, da pripravlja individualne učne liste, pri delu pa je pogosto uporabljala spletni kitajsko-angleški slovar, da bi se učencema kar najbolj približala. Kot je povedala, je dajala poudarek temam, ki zanimajo tudi učenca, veliko je uporabljala slikovni material. Hkrati so vpeljali tutorski sistem, kjer je eden od sošolcev zadolžen za pomoč otroku migrantu pri pouku. Občasno je prišel na šolo tudi prostovoljec, ki je govoril kitajsko in je dodatno poučeval otroke slovenski jezik. Na šoli so poskušali vzdrževati tudi čim boljšo komunikacijo s starši. V primerih, ko se s starši niso mogli sporazumevati, so prosili za pomoč kitajsko učenko, ki je obiskovala to šolo že vrsto let. Učiteljica je priznala da se starši le redko udeležijo šolskih sestankov, jih je pa druga učiteljica že obiskala na domu. Mati enega je bila s šolo zelo zadovoljna: »Svoje otroke sem vpisala sem, ker imajo v tej šoli dobre učitelje, ki se šolarjem še posebno posvetijo. Vesela sem, da se poleg slovenščine lahko učijo tudi drugih tujih jezikov, predvsem pa, da so bili moji otroci lepo sprejeti in imajo v šoli mnogo prijateljev (Jesenšek 2009).«

Zgornji primeri porajajo vprašanje, kako je mogoče, da so otroci migranti znotraj istega državnega šolskega sistema obravnavani tako zelo različno. Eden izmed mogočih razlogov je izrazita, kot se je izrazila moja sogovornica, multi-kulturna usmeritev šole v drugem primeru, kjer so se že v preteklosti srečevali z večjim številom otrok migrantov. V njenem razredu ima vsaj polovica otrok

»migrantsko ozadje«. ¹⁷⁰ Šolo, kjer je zaposlena, opisuje kot odprto, kjer se »potrudijo v dobro otroka«. Kljub temu pa imata oba primera mnogo skupnih točk: MŠŠ je tudi drugi šoli omogočil le 90 ur dodatnega pouka slovenskega jezika, ki se razdelijo med štiri učence. Učiteljski kolegij je tako kot v prvem primeru prepuščen sam sebi, saj sistemski mehanizmi še niso uveljavljeni. Bolj težavni vidiki vključevanja otrok migrantov v slovenski izobraževalni sistem so naslednji: ni meril za razvrščanje otrok-migrantov v razrede, prav tako ni meril za napredovanje, učitelji praviloma niso usposobljeni za poučevanje slovenščine kot drugega jezika in ni urejeno tolmačenje za potrebe komunikacije med učencem in šolo ter med starši učenca in šolo. MŠŠ je leta 2008 v sklopu evropskega leta medkulturnega dialoga ¹⁷¹ pričelo z aktivnostmi, povezanimi z bolj učinkovitimi načini vključevanja otrok migrantov v slovenske šole, ki so opredeljene v Strategiji vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji iz leta 2007. Strategija (2007, 4) uvodoma priznava, da »integracija otrok migrantov v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem poteka predvsem v obliki dodatnega pouka slovenščine, ki je v zakonodaji različno opredeljen, dejanska praksa pa ni vedno usklajena z zakoni«. MŠŠ je med letoma 2009 in 2011 poskušalo izboljšati položaj otrok migrantov predvsem preko pilotnih projektov, v katerih pa so sodelovale le nekatere šole. V okviru teh projektov so bili organizirani tudi strokovni posveti in usposabljanja za učitelje in ravnatelje, oblikovana so bila gradiva za poučevanje slovenskega jezika kot tujega jezika ter vpeljeni nekateri posebni mehanizmi za delo z otroki z migrantskim ozadjem (npr. otroške pripravljavnice, pripravljavnice za starše, didaktična gradiva za poučevanje slovenskega jezika kot tujega jezika itd.) (Baloh 2010).

Učiteljji, s katerimi sem se pogovarjala, so ugotavljali, da so kitajski učenci izredno uspešni v naravoslovnih predmetih, predvsem v matematiki. Med poukom so tihi in ubogljivi, ves čas prepisujejo s table in praviloma ne vprašajo,

---

170 Otroci z migrantskim ozadjem je formulacija, ki jo uporablja MŠŠ v svojih dokumentih, naša pa se na otroke, ki so se v Slovenijo priselili, in otroke, ki so se morda tukaj rodili, vendar so se pred tem priselili njihovi starši.

171 Evropski parlament je konec leta 2006 sprejel odločbo, s katero je leto 2008 razglasil za Evropsko leto medkulturnega dialoga (ELMD). Kot je zapisalo MŠŠ, sta osnovna cilja te akcije spodbujanje medkulturnega dialoga kot instrumenta v podporo evropskim in vsem v Uniji živečim državljanom pri soočanju z izzivi in priložnostmi raznovrstne družbe v Evropi in v svetu ter dvigovanje zavesti o pomenu razvijanja aktivnega evropskega državljanstva (ELMD 2008). Medkulturni dialog je v evropskih politikah definiran kot odprta in na medsebojnem spoštovanju temelječa izmenjava mnenj med posamezniki in skupinami različnih kultur, kar naj bi vodilo h globljemu razumevanju zaznavanja sveta drugih. Za kritičen pogled na medkulturni dialog glej Conversi (2008) in Robins (2008).

če česa ne razumejo. Številni učitelji si takšno vedenje razlagajo s tem, da so njihove navade pač del »druge kulture«, občasno pa je prisoten tudi stereotip, da so Azijci boljši v naravoslovnih predmetih. Če takšno statično razumevanje kulture zamenjamo z bolj procesualnim, v skladu s katerim akterji kulturna vedenja aktivno reproducirajo v specifičnih družbenoekonomskih pogojih, lahko obnašanje kitajskih otrok v slovenskih šolah razložimo drugače. Zdi se, da je znanje matematičnih operacij primerljivo višje med otroki, ki so vključeni v kitajski izobraževalni sistem, kot pa med otroki, ki so vključeni v slovenski izobraževalni sistem.¹⁷² Prav tako je prav predmet matematika tisti predmet, kjer se, zaradi rabe enakih simbolov, to je arabskih cifer in enotnih matematičnih znakov, kitajski otroci najlažje vključijo v pouk. Težave jim povečini povzročajo samo besedilne naloge. Prepisovanje s table je še vedno precej prisotno v kitajskih učilnicah, prav tako *ex cathedra* pristop k poučevanju, kitajski učenci pa v slovenskih učilnicah ne prepisujejo zgolj zato, ker so tako navajeni, ampak tudi zato, ker pogosto ne sledijo pouku in si bodo tako doma lahko stvari počasi prevedli, pa tudi zato, da učitelj ne pomisli, da so med poukom brezdelni. Dokler je njihovo znanje slovenskega jezika omejeno, tudi težje postavljajo koherentna vprašanja, poleg tega se izogibajo situacijam, kjer bi njihovo pomanjkljivo znanje prišlo do izraza in bi lahko postali tarča posmeha sošolcev. Kar nekaj otrok migrantov pa mi je omenilo, da jih je na začetku zelo motil nemir, ki so ga ustvarjali sošolci med poukom. Kot se je eden izmed njih pritožil, je v slovenskih šolah preveč kaotično (*luan*).

Izostajanje od pouka in predčasni izpisi iz šolskih programov so pogosto težave, ki naj bi se pogosteje pojavljale pri učencih z »migrantskim ozadjem« (npr. Fry 2005). O pogostih izostankih kitajskih učencev od pouka poroča npr. že zgodnja študija Lynn (1982), na to pa so me opozorili tudi učitelji v nekaterih slovenskih srednjih šolah. Sogovorniki, ki so priznali, da včasih niso obiskali pouka kakšen dan ali pa tudi daljše obdobje, so omenili, da niso samo »špricali« pouka, temveč so zaradi različnih okoliščin ostali doma, ker so pomagali v podjetju staršev. V nekaterih primerih se je izostajanje končalo z izpisom dijaka iz šole. Številne kitajske restavracije pri nas so v lasti zakon-

172 Moja opažanja podpirata raziskavi PISA (*The Programme for International Student Assessment*) in TIMSS (*Trends in International Mathematics and Science Study*), ki sta sicer vključili zgolj učence posebnih administrativnih regij Hongkonga in Makaa, ne pa tudi preostalih delov LR Kitajske. Obe območji sta se na testih uvrstili zelo visoko, Hongkong npr. v TIMSS-u 2007 celo na prvo mesto med 84 državami in območji (Mullis idr. 2008). Raziskave, ki poskušajo pojasniti uspešnost učencev z omenjenih regij, poudarjajo različne vidike učnega procesa, med drugim zelo dobro pedagoško usposobljenost kitajskih učiteljev, vpliv kitajskega jezika na abstraktno matematično razmišljanje in pričakovanja staršev glede uspeha otrok (prim. Wang in Lin 2005).

skega para, zaposlujejo pa morda le še enega ali dva delavca, zato v restavraciji pogosto pomagajo tudi odraščajoči otroci. Za starše, in posledično njihove otroke, je na prvem mestu preživetje podjetja (ki jim omogoča legalno bivanje v Sloveniji in finančno preživetje), ne pa šolske obveznosti.¹⁷³ Songova (1997) takšne družinske odnose poimenuje »pogodba o družinskem delu«, katero družinski člani razumejo kot impliciten dogovor, da naj bi vsi družinski člani nudili pomoč pri družinskem podjetju. Takšen ustroj družine/podjetja nikakor ne nastane kot posledica zavestnega načrta vključevanja družinskih članov v delo podjetja, temveč je posledica priselitve, manjšinskega statusa in občutka ogroženosti ter odvisnosti staršev od tolmaških storitev otrok. Otroci so namreč pripravljeni priskočiti na pomoč pri vrsti zadolžitve, ko starši ne utegnejo ali pa jih le s težavo opravijo sami. Čeprav se večina lastnikov restavracij zmore sporazumevati v slovenskem jeziku, pa so v različnih situacijah, ki zahtevajo bolj poglobljeno znanje jezika, odvisni od tolmačenja. Zaradi prikladnosti (tako časovne kot materialne) to delo največkrat prevzamejo otroci, ki so se v Sloveniji šolali. Starše spremljajo ali pa jih predstavljajo na uradih državne uprave in pri poslovnih pogajanjih. Prav tako nadomestijo starše v restavraciji, če imajo ti kak nujen opravke. Ni redko, da qingtianski mladostnik po pouku pomaga staršem, največkrat v vlogi strežnega osebja v restavraciji.¹⁷⁴

Vojko je bister mladenič, ki je obiskoval triletno poklicno šolo v Ljubljani. Čeprav njegove ocene niso bile najboljše, večjih težav ni imel. Ko sem mu prigovarjala, naj se več uči, ker bo tako lahko dosegel boljše rezultate, se je običajno le smejal in odgovarjal, da je šola tako nezahtevna, da tudi brez učenja pride skozi. Ko je obiskoval tretji letnik, so njegovi starši odprli lastno restavracijo v večjem slovenskem mestu. Vojko je na začetku poslovne poti svojih staršev, ko je bilo treba urediti vsa dokazila za obratovanje restavracije, tolmačil, se dogovarjal in urejal potrebno dokumentacijo. V tem času je pogosto manjkal pri pouku, opravičila, ki si jih je pisal sam, pa so mu podpisovali starši. Ker so ga na šoli začeli opozarjati, da je prepogosto odsoten, je zaprosil

---

173 Na tem mestu moram poudariti, da je takšen odnos do izobrazbe značilen za kitajske migrante, ki se v družbi priselitve ukvarjajo s podjetništvom in vodijo mala do srednje velika podjetja, medtem ko raziskave kažejo, da kitajski migranti iz vrst strokovnjakov z visoko izobrazbo menijo, da je izobrazba otrok ključna za družbeno mobilnost in imajo glede akademskih dosežkov otrok visoka pričakovanja, zaradi česar je dnevni ritem otrok podrejen šolskim in obšolskim obveznostim (Li 2001).

174 Čeprav je izostajanje od pouka pogosto predstavljeno kot značilnost učencev z migrantskim ozadjem, tj. kot značilnost Drugega, pa je bila pomoč pri delu staršev do pred kratkim pogosta tudi na slovenskem podeželju, kjer so otroci v času večjih sezonskih opravil večkrat izostali od pouka. Tudi danes nekateri otroci večinske populacije priskočijo na pomoč staršem, ki se ukvarjajo s podjetništvom, poljedelstvom ipd.

za dovoljenje za opravljanje izpitov, kar je pomenilo, da ne bi bil več prisoten pri pouku, opravljal pa bi le izpite. Vojko je v restavraciji prevzemal vse več odgovornosti, saj je bil edini, ki je govoril tekoče slovensko. Ob koncu leta ni opravil nobenega izpita, čeprav trdi, da bo to naredil, ko bo imel čas. Vojkov primer ni osamljen. Starši sicer podpirajo izobraževanje svojih otrok, vendar v nekem trenutku presodijo, da si tega ne morejo privoščiti, saj bi brez otrok le stežka vodili podjetje. Tako ima kar nekaj restavracij zelo mlade »male šefe« (*xiao laoban*), ki že pred svojim 20 letom *de facto* vodijo podjetje.

Pomoč staršem pri vodenju posla je odgovorno delo za otroke, saj se morajo naenkrat znajti v vrsti situacij, ki tudi za odraslega prebivalca Slovenije niso najbolj enostavne: urejanje dovoljenj za prebivanje, komuniciranje z računovodjo, pogosti obiski na Zavodu za zaposlovanje zaradi zaposlovanja tujcev, telefonski klici z dobavitelji in urejanje reklamacij, priprava tekstov za oglaševanje, prevodi jedilnih listov, plačevanje računov na banki ... Seznam nalog je pravzaprav neomejen in pogojen z dnevnim dogajanjem v restavraciji. Zunanjemu opazovalcu se posledično ti otroci zdijo zelo zreli in odgovorni, saj nemalokrat pri 15 letih poznajo delovnopravno zakonodajo s področja zaposlovanja tujcev, razumejo preproste računovodske postopke, znajo zaključiti blagajno in podobno. Črt, na primer, je že nekaj mesecev vnaprej zaprosil za pomoč sinologe, ki jih je poznal, da bi pomagali njegovim staršem, medtem ko bo sam odsoten. Starša vodita restavracijo, vendar se v mnogočem zaradi slabšega znanja slovenskega jezika zanašata nanj. Ker je vedel, da se bo čez poletje vrnil na Kitajsko, je želel svojim staršem zagotoviti podporo za primer, da bi jo potrebovali.

Če so na eni strani izkušnje, ki si jih pridobijo preko dela v družinskem podjetju, lahko zelo dragocene kasneje v življenju, pa ima to tudi drugačne učinke. Ker se z vrstniki ne družijo pogosto in tako le počasi in s težavo pridobivajo nove člane v svoje socialne mreže, se identifikacija s primarno družino še bolj okrepi. Posledično vloga otrok kot kulturnih posrednikov med starši in družbo priselitve tem otrokom omogoči povsem drugačen položaj znotraj družine, kot so ga imeli pred migracijo. Če so bili prej predvsem odvisni družinski člani, ki so jih štitali in negovali starši in skrbniki, pa so po priselitvi preko opravljanja storitev za družinsko podjetje pridobili status ne samo znotraj ožje družine, pač pa tudi v večinski družbi. Migracija je tako privedla do bistvene rekonfiguracije odnosov znotraj družine. Posebej pomembna je zamenjava vlog »oskrbovanca« in »hranilca družine« (Sluzki v Gold 1989, 423). Otroci so v procesu migracije pridobili družbeni status, medtem ko se je ta staršem zaradi spremenjenih strukturnih pogojev zmanjšal. Na takšne spremembe se seveda starši in otroci ne morejo in ne znajo odzvati nemudoma, temveč gre za

daljši proces, znotraj katerega prihaja do številnih pogajanj med družinskimi člani, ki pa lahko vodi tudi do prepirov in izbruhov napetosti. Starši se tako pogosto težko sprijaznijo z izgubo pozicije moči v družini, otroci pa se svojemu novo pridobljenemu statusu tudi niso pripravljene zlahka odreči.

Lahko bi govorili o pojavu »zamenjanih vlog« oziroma konceptu »postaršnja« (*parentification*),¹⁷⁵ kjer gre za družinsko pričakovanje, da bo otrok prevzel (vsaj nekatere) starševske dolžnosti v družini. Tukaj je smiselno uporabiti Jurkovičev (1997) konceptualno delitev na prilagodljivo in destruktivno postaršnje. Prvo je prehodne narave, kjer otrok sicer za nekaj časa prevzame glavnino starševske skrbi, vendar to ne vodi v popolno emocionalno in instrumentalno skrb za starše. Na drugi strani je destruktivno postaršnje prvi in poglobljeni diagnostični znak disfunkcionalne družine, kjer skrb za starše postane vir primarne otrokove identifikacije, in je neprimerno za njegov razvoj. Predvsem ta oblika vodi v številne težave otroka ali mladostnika, kot so izolacija, depresivno počutje, nesamozavest, težavno vedenje, povečan občutek krivde idr. (Byng-Hall 2002, 377). Glede na stopnjo postaršnja med zgoraj opisanimi skrajnostma je odvisno, ali bo takšno vedenje v percepciji otroka zagledano kot zgodnje pridobivanje kompetenc ali pa kot izguba otroštva in z njo povezana psihološka travma.

---

175 O »obrnjenem« odnosu med otrokom in staršem ali starši je pisal John Bowlby (1973), medtem ko sta »postaršnje« konceptualizirala Boszormenyi-Nagy in Spark (1973). Poudariti je treba, da je v vseh družinah običajno, da so otrokom v določenih primerih in za določen čas poverjene odgovorne naloge, vendar v večini družin takšna organizacija ne preraste v kronične vzorce, kjer bi zaupane naloge presegale otrokove sposobnosti. Obseg nalog, ki jih otrok zmore opraviti in ki so jasno in vnaprej določene, lahko celo pripomore k otrokovemu občutku samozavesti, saj ima priložnost pokazati svoje sposobnosti in skrb (ibid.).

**SKLEP: QINGTIANCI
KOT PREBIVALCI SLOVENIJE**

Detajl fotografije dogodka ob izročitvi denarne pomoči Mestni občini Ljubljana, ki so jo zbrali kitajski priseljenci v Sloveniji za odpravo posledic poplav leta 2010 (Foto: Miha Fras, oktober 2010).

Med Qingtianom in različnimi območji v Evropi že več kot sto let poteka izmenjava ljudi, predmetov, idej in informacij, ki je Qingtian bistveno sooblikovala in preoblikovala, v Evropi pa je bila vsaj v določenih obdobjih lokalno odmevna. Preko krošnjarjev, ki so v prvih desetletjih dvajsetega stoletja kupčevali po Ljubljani in Mariboru, se je dotaknila tudi slovenskih dežel. Med priseljevanjem pred sto leti in sodobnimi tokovi lahko potegnemo nekatere vzporednice; v obeh obdobjih se Qingtanci ukvarjajo predvsem z dejavnostjo, ki je v tem času konstitutivna za izseljenstvo Qingtancev. V prvem obdobju, torej na prelomu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, je bila ta dejavnost krošnjarjenje s kamnitimi izdelki, v drugem obdobju, na prehodu iz dvajsetega v enaindvajseto stoletje, pa je to vlogo prevzela gostinska dejavnost. Prav tako so v obeh primerih prišli na območje (današnje) Slovenije iz večjih avstrijskih regijskih središč (Gradec, Dunaj, Celovec) v iskanju novih trgov za svoje izdelke. Slovensko govoreče območje tedanje Avstro-Ogrske in kasneje Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ter Kraljevine Jugoslavije je takrat, z vidika Qingtancev, najverjetneje predstavljalo marginalno lokacijo. Stoletje kasneje Slovenija za Qingtance še vedno predstavlja manj prestižno možnost priseljske lokacije, načeloma dostopno tistim z manj kapitala in socialnimi mrežami, ki ne vključujejo pomembnih vezi na drugih priseljskih lokacijah.

Qingtanci so že pred sto in več leti vzdrževali kompleksne vezi s krajem izvora in tudi drugimi lokacijami priselitve, ki so jim omogočale uvoz vrste različnih proizvodov, predvsem prodajo rezljanih kamnitih kipcev, in distribucijo na različnih koncih Evrope. Prav tako so bili, kot kaže historiografija qingtianskega izseljenstva, izrazito mobilni – mnogi so se selili v Evropo, nazaj na Kitajsko in nato ponovno v Evropo. Hkrati pa so se, kakor v slovenskem primeru, zaradi načina trgovanja selili tudi znotraj evropskih priseljskih lokacij.

Priseljene Qingtance javnosti v Sloveniji poimenujejo s širšo, nacionalno kategorijo »Kitajci« in njihovo priseljevanje vrednotijo kot nov pojav, povezan

s po-osamosvojitvenim obdobjem in razmahom tržne ekonomije. Čeprav so se že pred osamosvojitvijo iz Kitajske v Slovenijo priselili posamezniki, je šele v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja priseljevanje postalo družbeno sporočano, predvsem preko medijskih prispevkov, kot je »Kitajci osvajajo Ljubljano«. ¹⁷⁶ Z vidika instrumentalistične paradigme etničnosti ¹⁷⁷ bi lahko rekli, da se je takrat v interakciji obeh skupin pričel konstruirati repertoar kulturnih razlik, ki v samorazumevanju pripadnikov obeh skupin ti dve skupini zamejuje (Barth 1981). Kot izrazito pomembni vidiki med tako razločenima skupinama se kažejo: zavest o pripadnosti določeni »rasi«, posest specifičnega maternega jezika, izrekanje o nacionalni identiteti, mit o vrnitvi/povratništvu, mit o sedentarnosti, slojna pripadnost in zavest o pripadnosti določeni skupnosti, ki jo določa mobilnost, čezmejne prakse in mit o skupnem (lokalnem) izvoru. Vsaj dve omenjeni razliki sta takšni, da se zdita obema skupinama tako pomembni, da sta, kot bi rekli s sintagmo Irene Šumi (2000a), neprehodni oziroma etnični, tj. da sta takšni od vedno in ju v ničemer ni mogoče odpraviti: to sta pripadnost »rasi« in posest maternega jezika.

Videz Qingtiancev, pa tudi drugih kitajskih državljanov, je za večino slovenskega prebivalstva radikalno drugačen od videza pripadnikov tistih, ki jih uvrščajo v lastno skupino – »poševne« oči, »rumena« koža, »azijski« lasje (in v kombinaciji s predhodnimi še nizka postava) so tisti tako zaznani diakritiki, ki nikoli ne morejo biti značilni za pripadnike lastne skupine. Te diakritike sicer ne pripisujejo zgolj Kitajcem, temveč populacijam azijskega kontinenta nasploh, in so temelj stereotipom, češ da so vsi Kitajci videti enako in da lahko le poznavalec »loči« npr. Kitajca od Korejca ali Japonca. Ti stereotipi nadalje legitimirajo uporabo politično nekorektnih poimenovanj (rumenokožci, poševnooki). Takšne percepcije označujem za skrajno obliko manifestacije neprehodne etnične razlike (prim. Šumi 2000), ki pa imajo konkurenčen izraz v kitajski različici zavesti o pripadnosti »rumeni rasi«. ¹⁷⁸ Ta temelji na mitu o

---

176 Dernovšek (1997).

177 Instrumentalistična paradigma etničnosti razume etničnost kot proces med dvema skupinama v stiku, ki se vzajemno prepoznavata kot različni, in je »organizacija kulturne razlike« (Barth 1981). Instrumentalizem poudarja družbeno konstrukcijo etničnih meja, uporabo zgodovine kot mita, ki te meje upravičuje, in situacijski značaj družbenih identifikacij (Eriksen 1995).

178 Frank Dikötter (1997) postavlja začetke govora o »rasah« na Kitajskem na konec devetnajstega stoletja, ko so tako imenovani reformistični intelektualci (npr. Kang Youwei in Liang Qichao) selektivno prisvojili takratno znanstveno vedenje iz tujih diskurzivnih repertoarjev (npr. evolucijske teorije) ter s tem preoblikovali ljudska prepričanja o patrilinarnem nasledstvu v rasistični diskurz, v katerem so vsi prebivalci Kitajske nasledniki mitološkega Ru-

skupnem izvoru: pripadniki Kitajcev Han, za kar se izrekajo tudi Qingtiansi,¹⁷⁹ so neposredni nasledniki Rumenelega cesarja, mitološkega vladarja iz petega tisočletja pred našim štetjem. Takšno razumevanje dopolnjuje mit o skupnem patrilinearnem nasledstvu ter rasni superiornosti, ki je produkt evgeničnih eksperimentov devetnajstega stoletja (prim. Dikötter 1997). Zaradi kompleksnega prepleta kulturnih in psevdobioloških elementov, ki so v preteklosti oblikovali govor o »rasi« na Kitajskem, je razumevanje »rumene rase« danes zamejeno predvsem na dominantno skupino Kitajcev Han (prim. Chow 1997). Zaradi tega Qingtiansi v Sloveniji pogosto navajajo, da jih moti, da v predstavah Slovencev niso razločeni od Japoncev, skupine, ki je v akterskih zaznavah zazrta kot radikalno drugačna.

Poleg percepcij o »rasi« pa je za proces razločevanja ključen materni jezik. Qingtiansi v vrsti zasebnih domen za komuniciranje uporabljajo qingtiansko govornico, ki pa je kljub znatnim leksičnim in fonološkim razlikam zaznana kot del »kitajskega jezika«. Znanje kitajskega jezika skupaj z njegovim zapisom se zdi akterjem ključno, saj dopolnjuje mit o skupnem izvoru, na čemer temelji zavest o pripadnosti kitajski »rasi« in naciji, vendar je takšno razumevanje tudi izrazito situacijsko. Medtem ko je za vpis v skupino Qingtiancev potrebno znanje lokalne govornice *Qingtian hua*, pa si akterji želijo, da bi njihovi otroci usvojili predvsem standardni kitajski jezik, ki je razumljen kot prestižnejša verzija kitajskega jezika. Na tem mestu lahko prepoznamo učinke zelo močne državne ideologije nacionalizma/patriotizma, kot ga propagira kitajska država na čelu s KKP s poudarjanjem ozemeljske celovitosti in kulturne enotnosti LR Kitajske. Patriotizem poskuša gojiti pripadnost kitajski državi, pri tem pa, kot sem pokazala na primeru lokalnega patriotizma v Qingtianu, ponovno uvaja zelo rodingrudovske¹⁸⁰ nocije krvi, »rase« in prostora. Kitajska država (manifestirana preko centralne vlade in lokalnih oblasti) torej z biologističnimi predstavami vzdržuje povezavo med izseljenci in njihovim krajem izvora in tako hkrati med izseljenci in LR Kitajsko. Če je v preteklosti nacionalizem črpal iz percepcij o »stoletju sramote in ponižanja«, je z gospodarskim napredkom

---

menega cesarja. V tem času se je začel uporabljati tudi termin »rumena rasa« (*huangzhong*), ki pa se je lahko nanašal tudi na »potomce Rumenelega cesarja«.

179 V petdesetih letih dvajsetega stoletja se je kitajska oblast lotila velikega projekta klasifikacije etničnih skupin. V skladu s Stalinovo doktrino štirih kriterijev narodnosti/naroda je identificirala največjo skupino Han, ki naj bi predstavljala okoli 90 odstotkov prebivalcev Kitajske, in še 55 drugih etničnih skupin. Do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja so nato vsakemu prebivalcu določili njegovo »pripadnost« in jo zapisali v osebne dokumente. Razen izjemoma posameznik takšne identifikacije ni mogel več spreminjati (prim. Veselič 2009).

180 Ta prevod nemškega izraza *Blut und Boden* povzemam po Taji Kramberger in Dragu Bracu Rotarju, npr. v Rotar (2007).

Kitajske in njeno postopno uveljavitvijo na mednarodnem prizorišču vse večji poudarek na močni Kitajski, nekdanji velesili, »ki ponovno zavzema svoj nekdanji položaj«. Takšni poudarki odmevajo tako na lokalnih nivojih (npr. v Qingtianu) kot med izseljenskimi skupnostmi (glej Bofulin 2010), spodbujajo pa jih različni mednarodni dogodki (olimpijske igre v Pekingu leta 2008, praznovanje šestdesetletnice LR Kitajske leta 2009, Expo v Šanghaju leta 2010). Ta sprememba v reprezentacijah kitajske države se med drugim kaže tudi v nedavnem zatrjevanju številnih Qingtiancev, tako v Qingtianu kot drugje po Evropi, da sedaj izselitev v Evropo tudi ni več nujna; kitajski trg ponuja obilo možnosti za dober ali celo boljši zaslužek. Tudi s tega vidika se primarna kitajska izobrazba za otroke izseljencev zdi vse bolj pragmatična izbira.

Med naborom kulturnih razlik sem omenila tudi slojno pripadnost. Med Qingtianski v Sloveniji je manjši delež takšnih, ki so samozaposleni oziroma so poslovodni delavci (ocenjujem, da okoli petina), preostali pa so zaposleni. Gre za slojno razločevanje med »šefom« in zaposlenimi, ki je v slovenskem kontekstu za Qingtiance tudi edino zares relevantno.¹⁸¹ Čeprav med drugimi segmenti prebivalstva v Sloveniji poklici v gostinstvu niso dojeti kot zelo prestižni, zaradi česar je med deficitarnimi poklici že vrsto let tudi poklic natakarja in kuharja (kar tudi omogoča priselitev kitajskih kuharjev), pa Qingtianski svojo dejavnost vrednotijo predvsem z vidika podjetništva in izseljenstva. Glede na to, da je v Qingtianu identifikacija s podjetništvom izrazito močna in da za qingtianske izseljence velja, da se ne bojijo trdega življenja (*bu pa xinku*) in zmorejo »jesti grenko« (*hui chi ku*), akterji svoje karijerne možnosti znotraj qingtianske transnacionalne skupnosti – kar v slovenskem kontekstu pomeni predvsem zaposlitev v kitajski restavraciji – vrednotijo dosti višje kot nekatere druge lokalne možnosti zaposlitve.

Predstave akterjev o vključevanju v večinsko družbo, v njihovih predstavah konstruirano kot skupina Slovencev (*Siluowenniya ren/Silowanniwu nen*)¹⁸² ali tudi tujcev (*laowai*), se oblikujejo preko vsakdanjih stikov s pripadniki te skupine, tako da se okrepijo tisti vidiki, ki so že del interpretativnega okvirja akterjev, izgrajenega preko specifične izmenjave informacij v kraju izvora. Med priseljenimi Qingtianski tako ni redko, da razumejo kot del uspešnega

---

181 Tukaj lahko omenim, da je v skladu s socialno stratifikacijo na Kitajskem visoko cenjena zaposlitev v državni upravi ali večjem državnem podjetju, kar je prežitek predreformske ureditve centralizirano urejenega gospodarstva, ki je privilegiral zaposlene v velikih državnih podjetjih (*danwei*). Ti so poleg zagotovljene zaposlitve uživali še vrsto drugih ugodnosti – zdravstvo, socialno varnost, pokojnino idr., kar je na Kitajskem poimenovano »železna skleda za riž«. O značilnostih socialne stratifikacije na Kitajskem glej Bian (2002).

182 *Silowanniwu nen* je qingtianski izraz za Slovence oz. ljudi iz Slovenije.

vključevanje v večinsko družbo udeleževanje v potrošnji kulturnih dobrin, kot je običaj pitja kave, ali pa sledenje izbranim kulturnim praksam, npr. skrb za okolje in čistočo (*weisheng*), ki so, kot sem pokazala, v Qingtianu povezane s predstavami o Evropi. Če poskušam to pojasniti z Bourdieujevim konceptom habitusa (1977), ki sem ga kot konceptualno orodje uvedla na začetku dela, je treba sprva izpostaviti, da je ta sicer trajen, ni pa statičen ali večen, kar je še posebej pomembno v kontekstih migracij. Gre za način, ko »postane družba odložena v osebe v obliki vzdržljivih dispozicij ali priučenih zmožnosti in strukturiranih nagnjenj k mišljenju, čutenju in dejanjem na določene načine, kar jih nato vodi v ustvarjalne odgovore na prisile in zahteve njihovega trenutnega okolja« (Wacquant 2006, 126). Priseljeni Qingtiani so tako neredko v situacijah, ko so en dan še v Qingtianu, podvrženi najrazličnejšim delovanjem mentalitet, ki sem jih označila za *kulture migracij*, že naslednji pa v restavraciji v stiku s strankami iz večinske populacije usvajajo nove kulturne repertoarje skozi prizmo prejšnjih izkušenj. V habitus je tako vdelana inercija, zaostanek (Wacquant 2006, 127), zaradi česar pride do generiranja tistih družbenih praks, ki so bile oblikovane v preteklosti. Prav zaradi narave habitusa kot »zgodovine, ki producira zgodovino«, tudi življenje v Sloveniji postane del te zgodovine, zaradi česar se habitus počasi, a zagotovo spreminja.

Za razumevanje interakcij med Qingtiani in drugimi razločenimi skupinami, s katerimi so ti v interakciji, je treba preseči pojmovanje družbe kot zamejene z državnimi mejami (Levitt in Glick Schiller 2004) in razumeti sodobne družbe kot množino avtonomnih, a med sabo soodvisnih polj (Bourdieu 1985), in katerih del so akterji samo v določenih pogledih in nikoli v totalnosti (Joppke in Morawska 2003). Vsakodnevne izkušnje Qingtiancev v Sloveniji sem skozi takšno razumevanje razvrstila v nekaj družbenih polj, in sicer tako, kot se kažejo skozi domene, ki se akterjem zdijo relevantne: qingtianska transnacionalna skupnost ali Qingtiani (*Qingtian ren*), kitajska restavracija, večinska družba, ki jo Qingtiani poimenujejo kot »Slovenci« (*Siluowenniya ren/Silowanniwu nen*), in populacija kitajskih priseljencev v Sloveniji.

Pri pojasnjevanju nekaterih ključnih vidikov zgoraj naštetih družbenih polj bom uporabila na začetku omenjeno Vranješevu (2008) konceptualno delitev »živetega prostora« na prakse in reprezentacije, kar skupaj tvori čezmejne aktivnosti Qingtiancev. V družbeno polje qingtianske transnacionalne skupnosti, ki se vzpostavlja med Qingtianom in številnimi kraji priselitve, med njimi tudi v Slovenijo, so vpeti ljudje, ki jih družijo prepričanje o skupni pripadnosti in izvoru, prepričanje o skupni zgodovini (izseljevanja) ter mit o povratništvu v Qingtian. Njihova skupnost se oblikuje ob naboru skupnih

praks, predvsem izseljevanja po socialnih mrežah, močni podjetniški orientaciji, nakazovanju različnih oblik povratnih finančnih tokov ter praks »otrok v skrbstvu« in psevdodogovorjenih porok med Qingtiansci. Prakse in čezmejne aktivnosti so reprezentirane predvsem v kraju izvora kot različni diskurzi, ki povečujejo vlogo izseljevanja za razvoj kraja in spodbujajo »razkazovalno potrošnjo« (Veblen 2007 [1899]) v obliki razkošnih bivališč, grobnic, avtomobilov in banketov, kar sem skupaj poimenovala kot *kulture migracij*.

Drugo družbeno polje, v katerega so vpeti Qingtiansci, predstavlja kitajska restavracija kot metafora posebne bivalne in delovne organizacije Qingtiancev v Sloveniji, ki se ukvarjajo z gostinstvom, predvsem v urbanih središčih, pa tudi manjših slovenskih krajih in vaseh. V tem družbenem polju se Qingtiansci kot ponudniki »eksotične« hrane srečujejo tako s »Slovenci« kot tudi z drugimi kitajskimi priseljenci, bodisi zaposlenimi ali strankami v restavraciji. Vsakodnevne prakse vključujejo celodnevno delo v restavraciji, osredotočeno na pripravo in postrežbo hrane klienteli lokalnih populacij, skupne obroke hrane med zaposlenimi, ter občasno bivanje v skupnih bivaliških enotah, neredko povezanih z restavracijo. Bistveni del teh praks je tudi slojno razločevanje na dihotomijo »šef«/zaposleni (*laoban/da gong*). V tej areni poteka tudi načrtno učenje ali usvajanje slovenskega jezika odraslih Qingtiancev. Reprezentacije v tem prostoru so osredotočene na konstrukcijo kitajske restavracije kot prostora izvorne in avtentične Kitajske v obliki ponudbe in vizualnih elementov (notranja oprema in propagandni material).

Prebivalci Slovenije so naslednje družbeno polje, ki sem ga poudarila kot pomembnega v vsakdanjih izkušnjah Qingtiancev. V tem polju so vsi, ki živijo na območju Slovenije (torej tudi Qingtiansci), večinsko družbo pa predstavljajo Slovenci, ki jih Qingtiansci doživljajo kot radikalno drugačne ali »tuje«. Prakse Qingtiancev v tem polju so številne: šolanje otrok, podjetniško udejstvovanje, udejstvovanje na nepremičninskem trgu, iskanje zdravstvenih uslug, učenje/usvajanje slovenskega jezika, prostočasne aktivnosti, kot je nakupovanje na dela prost dan, obiski kazinojev in diskotek. Reprezentacije, ki jih producirajo in konstruirajo Qingtiansci v tem družbenem polju, pa so pičle, če sploh lahko o njih govorimo – morda kakšno udejstvovanje v reklamnih ali umetniških dogodkih, kjer pa so skoraj vedno uporabljeni za prikazovanje radikalnega Drugega.

Zadnje družbeno polje so kitajski priseljenci v Sloveniji, katerega del so vsi državljani LR Kitajske, in tudi maloštevilni naturalizirani slovenski državljani, ki prihajajo iz LR Kitajske. Prakse Qingtiancev tukaj so specifične in se navezujejo predvsem na meddržavne vidike odnosov med LR Kitajsko in Republiko Slovenijo. Izpostavimo lahko prehajanje državnih mej in pridobi-

Tabela 9: Družbena polja Qingtiancev v Sloveniji

DRUŽBENO POLJE	PRAKSE QINGTIANCEV	REPREZENTACIJE QINGTIANCEV	AKTERJI V DRUŽBENEM POLJU	PROSTOR
1. Qingtianska transnacionalna skupnost	izseljevanje po socialnih mrežah, podjetništvo, povratni finančni tokovi, »otroci v skrbitstvu«, psevdodogovorjene poroke	mit o skupnem izvoru, mit o vrnitvi, kulture migracij, glorifikacija pomena izseljenstva za razvoj	Qingtianci (izseljenci in sorodniki in znanci v kraju izvora)	Qingtian, številna območja priselitve, med drugim tudi na območju Slovenije
2. Kitajska restavracija	delo v gostinstvu, usvajanje slovenskega jezika s strani odraslih Qingtiancev, dihotomija <i>da gong/laoban</i> , nudenje gostinskih uslug pripadnikom večinske skupine, skupni obroki z drugimi zaposlenimi	vizualna in druga podoba, ki služi konstrukciji »avtentične« Kitajske, nabor jedi, način postrežbe, propagandni material	Qingtianci, drugi kitajski priseljenci in pripadniki večinske populacije (kot obiskovalci restavracij)	restavracije s ponudbo kitajskih jedi po Sloveniji, ki jih vodijo Qingtianci
3. Prebivalci Slovenije	usvajanje slovenskega jezika, šolanje otrok, iskanje zdravstvenih uslug, udeleževanje na nepremičninskem trgu, urejanje dovoljenj za prebivanje, delo idr., poslovna srečanja, preživljanje prostega časa		vsi, ki prebivajo na ozemlju Slovenije	Slovenija
4. Kitajski priseljenci v Sloveniji	prehajanje državnih mej, sodelovanje s kitajskim veleposlanstvom, praznovanje kitajskih praznikov	občasno predstavljanje kitajske države	državljeni LR Kitajske, natu-ralizirani slovenski državljeni, priseljeni iz Kitajske	Slovenija

vanje vizumov ter urejanje statusa tujca/državljanstva, sodelovanje z Veleposlaništvom LR Kitajske v Sloveniji in obeležja različnih kitajskih praznikov (npr. Dneva državnosti) ali obiskov visokih predstavnikov kitajskih oblasti. Reprezentacije v tem družbenem polju so prav tako redke, v največ primerih pa gre za pripovedovanje in sporočanje o kitajski državi. Poglavitna obeležja omenjenih družbenih polj so predstavljena v razpredelnici (tabela 9).¹⁸³

Naj na tem mestu povzamem nekatere ugotovitve iz zgornje razpredelnice. Samo v prvem izmed omenjenih družbenih polj so akterji zgolj Qingtiani, medtem ko so akterji v drugih družbenih poljih poleg Qingtiancev še pripadniki drugih razločenih skupin. V skladu s transnacionalno analitsko optiko migracij bi lahko rekli, da aktivnosti v prvem polju definira predvsem njihov čezmejni karakter. Gre za polje, kjer so tako prakse in reprezentacije številne in za življenja izseljenih Qingtiancev bistvene, vendar s to pomembno značilnostjo, da so tako rekoč vse reprezentacije usmerjene v območje izvora, torej Qingtian. V družbenem polju kitajske restavracije in polju »prebivalcev Slovenije« so pripadniki večinske družbe in preostale populacije ljudi, ki prebivajo v Sloveniji ter v kitajsko restavracijo zahajajo kot »stranke«. Kot je razvidno iz razpredelnice, so reprezentacije Qingtiancev v družbenem polju »prebivalcev Slovenije« pravzaprav neobstoječe, medtem ko so v polju kitajskih priseljencev zelo omejene. V polju kitajske restavracije pa so reprezentacije skoraj izključno usmerjene v reklamne in marketinške namene pritegnitve čim večjega števila uporabnikov. Kljub zelo omejenim reprezentacijam v teh treh poljih so prakse številne in pomembne, čeprav so v predstavah tako Qingtiancev kot tudi pripadnikov večinske skupine podkomunicirane. Iz teh ugotovitev torej izhaja, da so reprezentacije Qingtiancev, usmerjene v območje priselitve, torej Slovenijo, prisotne zgolj v polju kitajske restavracije in še to na specifičen način – predvsem v obliki oglaševanja dejavnosti, ki gradi na konstrukciji Drugega. Ta ji zagotavlja posebnost in eksotičnost, ki ju uporabniki teh storitev zahtevajo. Na drugi strani pa so reprezentacije v vseh drugih poljih tako pičle, da je prisotnost Qingtiancev komajda zaznana, pa še to le kot prisotnost »Kitajcev«. Torej v slovenskem javnem prostoru ni nič znanega o Qingtianu, o njihovi dolgoletni prisotnosti v Evropi, o tem, kako so živeli na Kitajskem ali kje drugje, preden so prišli v Slovenijo. Prav tako skoraj ni ljudi, ki bi predstavljali model »uspešnega priseljenca« bodisi v športu, umetnosti ali gospodarstvu. Pravzaprav, razen nekaj izjem, priseljenci iz Kitajske sploh niso prisotni v javnih govorih,

---

183 Za zamisel o prikazu družbenih polj Qingtiancev sem hvaležna Pirjo Kristiini Virtanen, ki je v svoji objavljeni doktorski disertaciji (Virtanen 2007) na podoben način prikazala družbena polja Manchinerijev v brazilski zvezni državi Acre.

razen kadar je treba zainteresirane javnosti strašiti s kitajsko prevlado ali pa opozarjati na domnevno sumljive prakse priseljevanja iz Kitajske.

Družbena polja so sicer avtonomna, vendar se dopolnjujejo, še pomembneje pa je, da so med sabo v hierarhičnem odnosu (Bourdieu 1985). Glede na podatke, zbrane v etnografiji, menim, da sta za Qingtiance najpomembnejši družbeni polji qingtianske transnacionalne skupnosti in kitajske restavracije, znotraj katerih se odvija pretežni del njihovih vsakodnevnih praks in reprezentacij, medtem ko je družbeno polje »prebivalcev Slovenije« sicer zelo pomembno, vendar zaradi specifičnega delovanja znotraj prvih dveh polj ni prepoznano kot tako. Družbeno polje kitajskih priseljencev v Sloveniji je precej marginalno, pomembno predvsem v smislu mednarodnih odnosov med LR Kitajsko in Slovenijo, veže pa se tudi na izrekanje o nacionalni pripadnosti, ki pa ga, kot sem pokazala, zaradi specifičnih ideologij številni Qingtiansci vrednotijo kot pomembnega. Takšna specifična hierarhična razporeditev polj pogotuje poglede večinske družbe v Sloveniji na Qingtiance in širše na kitajske priseljence. Ti so v Sloveniji prepoznani kot izjemno zaprti in nedostopni, kar ima za posledico številna sumničenja pripadnikov večinske družbe, tako na nivoju ljudskih govoric kot tudi javnih medijskih govorov. Ta potem povratno učvrščujejo proces razločevanja med »Nami« in »Njimi« ter strukturno zamrzujejo odnos med večinsko populacijo in Qingtiansci.

Opisani model interakcij med Qingtiansci in drugimi razločenimi skupinami prebivalcev v Sloveniji nakazuje tudi na težave slovenske države, ki želi priseljene prebivalce »integrirati« v slovensko družbo. Z integracijskimi politikami, zasnovanimi v ta namen, namreč nagovarja zgolj eno družbeno polje »živetega sveta« Qingtiancev v Sloveniji – polje kitajskih priseljencev – vendar s poudarkom, da ga misli kot *edino* družbeno polje tistih, ki so se priselili iz LR Kitajske, ta pa naj bi bil povrh vsega še homogen in jasno zamejen.

Povedano drugače, slovenska država vidi priseljene Qingtiance kot zgolj priseljence, ki jih, če sploh, kategorizira po nacionalni pripadnosti. Zaradi tega vse svoje integracijske napore usmerja v družbeno polje, ki je v vsakodnevnih izkušnjah in reprezentacijah Qingtiancev marginalno, predvsem v smislu aktivnosti v območjih priselitve. Obenem integracijski pristopi države ne segajo na preostala ključna družbena polja (polje kitajske restavracije in polje prebivalcev Slovenije). Vzroka sta vsaj dva: prvi je že omenjeno razumevanje priseljevanja kot migracijske mobilnosti iz ene »družbe« v drugo ali tudi iz ene »kulture« v drugo, drugi pa napačno tolmačenje manka reprezentacij v družbenih poljih prebivalcev Slovenije in kitajskih priseljencev v Sloveniji kot zaprtost in nezainteresiranost za življenje v Sloveniji. Posledice so znane in že videne, krog pa zaključen: »Kitajci« so zagledani kot skupina, ki se le stežka

integrira, kar pa nadalje ustvarja nove stereotipe in na njih temelječe predsodke večinske družbe, zaradi česar ostajajo reprezentacije življenja Qingtiancev omejene na tiste, za katere ti menijo, da so med preostalimi prebivalci Slovenije zaželene in pričakovane. Predvsem od slednjih pa je odvisno, ali se bo ljudem, ki so se v Slovenijo priselili iz Qingtiana, dopustilo, da postanejo in ostanejo še kaj drugega kot le »Kitajci«.

SLOVAR KITAJSKIH IZRAZOV

Spodnji slovarček dodajam z namenom zbirne predstavitve v besedilu večkrat omenjanih in obrazlaganih pojmov, rekel in ideologemov, vezanih na migracijske procese, družinske in rodbinske odnose, politične in ideološke intervence in podobno.

<i>aiguo aixiang</i>	爱国爱乡	»ljubi svojo državo, ljubi svoj kraj«, lokalni patriotizem
<i>aiguo aixiang jingshen</i>	爱国爱乡精神	duh lokalnega patriotizma
<i>aiguozhuyi</i>	爱国主义	patriotizem
<i>ayi shushu zheige ren bu hao dai</i>	阿姨叔叔这个人不好带	tete in strici niso primerni skrbniki otrok
<i>baomu</i>	保姆	varuška
<i>baomu mei you yong</i>	保姆没有用	varuške niso koristne/uporabne
<i>bu dong shi</i>	不懂事	ne razumeti stvari, biti nerazumen
<i>bu gaoxing</i>	不高兴	ne biti vesel
<i>bu keqi</i>	不客气	neprijazen
<i>bu nandai</i>	不难带	ni težko skrbeti
<i>bu pa xinku</i>	不怕辛苦	ne bati se težkega/grenkega življenja ali dogodkov
<i>bu ting hua</i>	不听话	ne poslušati navodil, ne ubogati
<i>chunjie</i>	春节	festival ob kitajskem novem letu
<i>chi wode qian</i>	吃我的钱	trošiti moj denar, dobesedno: jesti moj denar
<i>da gong</i>	打工	mezдно delo, zaposlitev za določen čas
<i>da gong ren</i>	打工人	mezđni delavci, zaposleni
<i>daigou</i>	代沟	generacijski prepad
<i>dajia yiqi zhifu</i>	大家一起致富	skupaj obogateti
<i>danwei</i>	单位	organizacijska ali delovna enota, primerljivo z nekdanjimi socialističnimi SOZD-i
<i>didi</i>	弟弟	mlajši brat
<i>difang hua</i>	地方话	krajevna govorica
<i>dinghun</i>	订婚	zaroka
<i>diqu</i>	地区	območje
<i>diyuan</i>	地缘	vez s krajem, krajevna vez

<i>duli</i>	独立	samostojen
<i>fangdong</i>	房东	stanodajalec
<i>fangyan</i>	方言	območna govorica, dialekt
<i>fantizi</i>	繁体字	klasične kitajske pismenke (v rabi na Tajvanu in v Hongkongu)
<i>fazhan</i>	发展	razvoj, razvijati se
<i>fengsu xiguan</i>	风俗习惯	krajevna navada, šege in navade
<i>fuzhuang</i>	服装	oblačila, tekstilna industrija
<i>gaihao</i>	改好	popraviti
<i>ganbu</i>	干部	državni uradnik oz. »kader«
<i>gege</i>	哥哥	starejši brat
<i>Gonganju</i>	公安局	Urad splošne varnosti, policija
<i>guanxi</i>	关系	povezave, tudi veze in poznanstva
<i>guanxi bu hao</i>	关系不好	slabi ali šibki odnosi
<i>gufu</i>	姑父	mož očetove sestre
<i>haiwai guanxi</i>	海外关系	zveza s tujino/prekomorskimi območji
<i>hexie jiaxiang</i>	和谐家乡	harmoničen domači kraj (lokalna verzija harmonične družbe)
<i>hexie shehui</i>	和谐社会	harmonična družba (vizija kitajske družbe, kot si jo je zamislila Hu Jintaova administracija)
<i>hongbao</i>	红包	rdeča kuverta, dar v denarju, tudi podkupnina
<i>hongniang</i>	红娘	ženitna posrednica
<i>huai</i>	坏	slab, pokvarjen
<i>huangli</i>	皇历	almanah, »cesarski koledar«
<i>huangzhong</i>	黄种	rumena rasa
<i>huaqiao</i>	华侨	izseljenec
<i>Huaqiao shiwu ke</i>	华侨事务科	Sekcija splošnega dela z izseljenci
<i>huaqiao yaosu huiliu gongcheng</i>	华侨要素回流工程	projekt privabljanja povratnega izseljenskega toka kot ključnega razvojnega dejavnika (investiranje in doniranje)
<i>huaqiao zhi xiang, shidiao zhi xiang, mingren zhi xiang</i>	华侨之乡, 石雕之乡, 名人之乡	»Mesto izseljencev, mesto rezbarjenja kamna in mesto slavnih oseb«, uradni slogan okraja Qingtian
<i>hui chi ku</i>	会吃苦	moči jesti grenko, biti pripravljen na trdo življenje

<i>hukou</i>	户口	sistem registracije gospodinjstev v LR Kitajski, sorodno prijavi stalnega prebivališča
<i>huoguo</i>	火锅	»vroči lonec« (kitajska jed)
<i>jia tuanju</i>	家团聚	ponovna združitev družine
<i>jiali de ren xiangyou xingfu de shenghuo</i>	家里的人享有幸福的生活	skupaj z domačimi uživati srečno življenje
<i>jiantizi</i>	简体字	poenostavljene kitajske pismenke
<i>Jiu shan, ban shui, banfen tian!</i>	九山，半水，半分田	»Devet delov gora, polovička voda in polovička polj«
<i>kanbuqi</i>	看不起	prezirati
<i>kuai</i>	块	kos, del, pogovorno tudi izraz za <i>yuan</i> ali <i>RMB</i>
<i>laoban</i>	老板	šef
<i>laobanniang</i>	老板娘	šefinja
<i>laoshi</i>	老师	učitelj
<i>laowai</i>	老外	pogovorno: tujka, tujec
<i>lihai</i>	厉害	strašno, zelo, tudi biti izjemno sposoben
<i>liudong renkou</i>	流动人口	»plavajoče prebivalstvo«, nedokumentirane migracije predvsem iz ruralnega zahoda Kitajske na urbanizirani obalni del Kitajske
<i>liushou ertong</i>	留守儿童	»otroci v skrbstvu«, otroci, katerih starši so v tujini
<i>luan</i>	乱	zmešano, kaotično
<i>mamude</i>	麻木的	otopelo
<i>Mei tudi, mei kongjian, dan you naodai!</i>	没土地，没空间，但有脑袋	»Nimamo zemlje, nimamo prostora, imamo pa možgane!«
<i>meimei</i>	妹妹	mlajša sestra
<i>mixin</i>	迷信	vraževernost
<i>minzuxiang</i>	民族乡	občina narodnostnih manjšin
<i>nainai</i>	奶奶	babica po očetovi strani
<i>ni ai</i>	溺爱	razvaditi, razvajenost
<i>nongli</i>	农历	tradicionalni poljedelski lunarno-solarni koledar
<i>Ouzhou shi</i>	欧洲式	evropski slog

<i>Pengyou dai pengyou, qinqi dai qinqi!</i>	朋友带朋友，亲戚带亲戚	»Prijatelji pripeljejo prijatelje, sorodniki pa sorodnike«
<i>pilao</i>	疲劳	utrujenost, izčrpanost
<i>popo</i>	婆婆	tašča
<i>putong hua</i>	普通话	standardni kitajski jezik
<i>qianyi</i>	迁移	migracija
<i>Qiaoban</i>	侨办	okrajšava: Urad za izseljence
<i>Qiaolian</i>	侨联	okrajšava: Zveza izseljencev
<i>qiaowu gongzuo</i>	侨务工作	delo z izseljenci
<i>qiaoxiang</i>	侨乡	območje izseljencev
<i>qifen de yinxiang</i>	气氛的印象	vpliv ozračja
<i>Qingtian fengcai</i>	青田风采	qingtianski šarm
<i>Qingtian hua</i>	青田话	qingtianska govorica
<i>Qingtian huashang zazhi</i>	青田华商杂志	revija <i>Qingtianski poslovnež</i>
<i>qingyou</i>	情友	občutje medsebojnega prijateljstva, tovariško, prijateljsko
<i>qinqing</i>	亲情	občutje družinske povezanosti
<i>qu</i>	区	okrožje
<i>renkou liudong</i>	人口流动	populacijsko gibanje, notranje migracije v LR Kitajski
<i>renqing</i>	人情	medčloveški občutki
<i>Ruguo haohao wen, yingai haohao huida</i>	如果好好问，应该好好回答。	»Če te nekdo nekaj lepo vpraša, potem moraš tudi lepo odgovoriti.«
<i>sandai tongtang</i>	三代同堂	tri generacije pod isto streho
<i>sangao</i>	三高	visoka izobrazba, visoka nadarjenost, visoka plača
<i>Shan duo, ren duo, di shao!</i>	山多，人多，地少	»Veliko gora, veliko ljudi, malo zemlje!«
<i>shanghuo</i>	上火	stanje notranje vročice (tradicionalna kitajska medicina)
<i>sheng</i>	省	provinca
<i>shengchan li</i>	生产力	proizvodna sila
<i>shi</i>	市	mesto
<i>shui tai duo</i>	水太多	preveč vode
<i>shuobuding</i>	说不定	ni rečeno, ni mogoče reči zagotovo
<i>Siluowenniya</i>	斯洛文尼亚	Slovenija

<i>Siluowenniya ren</i>	斯洛文尼亚人	Slovinci, ljudje iz Slovenije
<i>sixiang gongzuo</i>	思想工作	miselno delo, propaganda
<i>songshunfeng</i>	送顺风	obred slovesa, dobessedno: podariti ugoden veter
<i>suzhi</i>	素质	kvaliteta
<i>suzhi hen di</i>	素质很低	oseba nizke kvalitete, moralno oporečna oseba, tudi nazadnjaška oseba
<i>tang tai duo</i>	汤太多	preveč juhe
<i>tangjie</i>	堂姐	starejša hčerka strica po očetovi strani
<i>tianxing</i>	天性	instinkt
<i>tingbudong</i>	听不懂	ne razumeti
<i>waimiande hukou</i>	外面的户口	zunanja registracija, tudi registriran v tujini
<i>waiguo ren</i>	外国人	tujec, tujci
<i>Waishi, qiaowu bangongshi</i>	外事侨务办公室	Vladni urad za izseljence in zunanje zadeve
<i>weisheng</i>	卫生	higiena
<i>Weisheng bu hao. Nimen nali haodeduo.</i>	卫生不好。你们那里好得多。	»Higiena je slaba. Pri vas je veliko bolje.«
<i>Wenzhou moshi</i>	温州模式	»wenzhouski model«
<i>wo jiejie</i>	我姐姐	moja starejša sestra
<i>wuliao</i>	无聊	dolgčas
<i>xian</i>	县	okraj
<i>xiang</i>	乡	občina z ruralnim središčem
<i>xiangqin</i>	相亲	pseudodogovorjene poroke, tradicionalno: medsebojno srečanje potencialnih partnerjev in glav družin pred dogovorjeno poroko
<i>xiao laoban</i>	小老板	mali šef
<i>xinku</i>	辛苦	težavno, mučno
<i>Xue hui Qingtian hua, zou bian tianxia dou bu pa</i>	学会青田话，走遍天下都不怕。	»Če se naučiš qingtianskega dialekta, lahko greš brez strahu po svetu!«
<i>xueyuan</i>	血缘	krvna povezava
<i>yanglou</i>	洋楼	zgradbe s »tujimi« arhitekturnimi prvinami
<i>yao mianzi</i>	要面子	prizadevati si za čast, obraz

<i>yela shi</i>	叶腊石	steatit
<i>yuan</i>	元	osnovna enota valute LR Kitajske, RMB
<i>zai guowai</i>	在国外	v tujini
<i>Zhejiang cun</i>	浙江村	Zhejiangška vas, naselje v Pekingu
<i>Zhejiang jingshen</i>	浙江精神	zhejiangški duh
<i>zhen</i>	镇	ruralna občina z urbaniziranim središčem
<i>zhongnan qingnü</i>	重男轻女	»bolje sin kot hčerka«
<i>Zhongxi hebi</i>	中西合璧	preplet »zahodnih« in kitajskih prvin
<i>ziji guan ziji</i>	自己管自己	vsak gleda nase
<i>ziyou</i>	自由	svoboda
<i>ziyou lianai</i>	自由恋爱	svobodna ljubezen
<i>zhixiashi</i>	直辖市	mestna občina, mesto pod neposredno upravo centralne vlade
<i>zizhiqu</i>	自治区	avtonomna regija
<i>zizhixian</i>	自治县	avtonomni okraj
<i>zou chuqu, qing jinlai</i>	走出去, 请进来	kampanja »iti ven, povabiti noter«
<i>zuiba shuo</i>	嘴巴说	(prazno) govorjenje

LITERATURA IN VIRI

A. H. (2010). Kitajci prispevali 10.000 evrov za prizadete v poplavih. *Dnevnik* (8. oktober), 9.

Al-ali, Nadje in Khalid Koser (2002). *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London in New York: Routledge.

Annagnost, Ann (1997). *National Past-Times: Narrative, Representation, and Power in Modern China*. Durham: Duke University Press.

Anon (1845). Druge dežele, druge šege. *Kmetijske in rokodelske novice* 3 (2), 8.

Anon (2002). Poševnooki Beatli. *Dnevnik* (13. junij), <http://cm.dnevnik.si/novice/kultura/25157> (2. marec 2010).

Anon (2006). Kitajska arhitektura. *Naš dom*, <http://www.vecer.si/nasdom/0.asp?kaj=9&id=2006011204079651> (15. oktober 2006).

Atikcan, Ece Ozlem (2006). Citizenship or Denizenship: The Treatment of Third Country Nationals in the European Union. *SEI Working Paper*, 85, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-85.pdf&site=266> (12. junij 2015).

Autant, Claire (1995). La tradition au service des transitions: le mariage des jeunes Turcs dans l'immigration. *Migrants-Formations* 101, 168–79.

Baldassar, Loretta (2002). *Visits home: Migration Experiences between Italy and Australia*. Melbourne: Melbourne University Publishing.

Baldassar, Loretta, Cora Baldock in Raelene Wilding (2007). *Family Caring across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. London: Palgrave Macmillan.

Balibar, Étienne (1991). Is there a Neo-Racism? V *Race, nation, class: ambiguous identities* (ur. Étienne Balibar in Immanuel Wallerstein). London in New York: Verso, 17–28.

Ballard, Roger (2001). The impact of kinship on the economic dynamics of transnational networks: reflections on some South Asian developments. *Transnational Communities programme working papers* WPTC-01-04, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Ballard.pdf> (14. julij 2009).

Baloh, Anton (2010). *Uvajanje rešitev s področja vključevanja migrantov v izvedbene kurikule*. Koper: Osnovna šola Koper.

Barth, Fredrik (1981). Ethnic groups and boundaries. V *Process and form in social life: Selected essays of Fredrik Barth*, Volume I (ur. Adam Kuper). London, Boston in Henley: Routledge in Kegan Paul, 198–227.

Basch, Linda, Nina Glick Schiller in Christina Blanc Szanton (1994). *Nations unbound: transnational projects, post-colonial predicaments and deterritorialized nation-states*. Lanham: Gordon and Breach.

- Bauman, Zygmunt (1996). From Pilgrim to Tourist - or a Short History of Identity. V *Questions of Cultural Identity* (ur. Stuart Hall in Paul du Gay). London: Sage, 18–36.
- Beck, Ulrich (2002). The Terrorist Threat. World Risk Society Revisited. *Theory, Culture and Society* 19 (4), 39–55.
- Beck, Ulrich in Nathan Sznajder (2006). Unpacking cosmopolitanism for the social sciences: a research agenda. *The British Journal of Sociology* 57 (1), 1–23.
- Beck-Gernsheim, Elisabeth (2007). Transnational lives, transnational marriages: a review of the evidence from migrant communities in Europe. *Global networks* 7 (3), 271–288.
- Beltrán, Antolín Joaquín (2003). *Los ocho inmortales cruzan el mar: Chinos en extremo occidente*. Barcelona: Edicions bellaterra.
- Bešter, Romana, Martina Bofulin, Sara Brezigar, Barbara Kejžar, Miran Komac, Felicita Medved, Mojca Medvešek in Janez Pirc (2009). *Integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji (IDTDS): zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Bian, Yanji (2002). Chinese Social Stratification and Social Mobility. *Annual Review of Sociology* 28, 91–116.
- Bofulin, Martina (2004). *Kitajska diaspora: primer Kitajcev v Sloveniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Bofulin, Martina (2006). Procesi razločevanja med kitajskimi migranti v Evropi: skupina iz Qingtiana. *Razprave in gradivo* 48/49, 218–242.
- Bofulin, Martina (2010). Popotovanje harmonije? Odnos kitajske države do izseljencev. *Razprave in gradivo* 61, 120–150.
- Boszormenyi-Nagy, Ivan in Geraldine M. Spark (1973). *Invisible loyalties: Reciprocity in intergenerational family therapy*. New York: Harper and Row.
- Bourdieu, Pierre (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1985). The social space and the genesis of groups. *Social Science Information* 24 (2), 195–220.
- Bourdieu, Pierre (1986). The forms of capital. V *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (ur. John Richardson). New York: Greenwood, 241–258.
- Bourdieu, Pierre (1990). *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre (2002). *Praktični čut I*. Ljubljana: Studia humanitatis.

- Bourdieu, Pierre in Löic Wacquant (2006). *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij* (ur. Taja Kramberger in Drago B. Rotar). Koper: Založba Annales.
- Bowlby, John (1973). *Attachement and loss, Vol. II. Separation: anxiety and anger*. London: Hogarth Press.
- Brstovšek, Andrej in Barbara Hren (2007). Janez Janša bo izide predsedniških volitev pričakal na Kitajskem. *Dnevnik* (6. julij), <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/278917/> (6. november 2007).
- Bryceson, Deborah in Ulla Vuorela (2002). Transnational Families in the Twenty-first Century. V *Transnational family: New European Frontiers and Global Networks* (ur. Deborah Bryceson in Ulla Vuorela). Oxford, New York: Berg, 3–30.
- Byng-Hall, John (2002). Relieving Parentified Children's Burdens in Families with Insecure Attachement Patterns. *Family Process* 41 (3), 375–387.
- Caglar, Aysa (2001). Constraining metaphors and the transnationalisation of spaces in Berlin. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27 (4), 601–13.
- Caharijas, Domen (2001). Skozi restavracijo na zahod. *Dnevnik* (13. februar), 17.
- Castles, Stephen in Mark J. Miller (2009). *The Age of Migration: international population movements in the modern world*. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Cesarsko mesto (2010). O nas, <http://www.cesarsko-mesto.si/> (12. julij 2010).
- Chan, Kam Wing (1999). Internal Migration in China: A dualistic approach. V *Internal and international migration: Chinese perspectives* (ur. Frank N. Pieke in Hein Mallee). Surrey: Curzon Press, 49–71.
- Chang, Chak-yan (2000). The overseas Chinese. V *Fujian: a Costal Province in Transition and Transformation* (ur. Yue-Man Yeung in David K. Y. Chu). Hong Kong: The Chinese University Press, 57–82.
- Chang, Felix B. (2013). Introduction: Globalization without gravitas. Chinese migrants in transition economies. V *Chinese migrants in Russia, Central Asia and Eastern Europe* (ur. Felix B. Chang in Sunnie T Chang-Rucker). Abingdon, New York: Routledge, 1–17.
- Chang, Jui-shan (2006). *Familism and Modernity amongst Young Chinese: An Exploration into Multiple Modernities*. Paper presented at the 16th Biennial Conference of the Asian Studies Association of Australia in Wollongong 26 June - 29 June 2006, <http://coombs.anu.edu.au/SpecialProj/ASAA/biennial-conference/2006/Chang-Jui-shan-ASAA2006.pdf> (12. maj 2009).
- Charteris-Black, Jonathan (2006). Britain as a Container: Immigration Metaphors in the 2005 Election Campaign. *Discourse & Society* 17 (6), 563–582.
- Chen, Murong (1990). *Qingtian xianzhi* [Poročevalec okraja Qingtian]. Hangzhou: Zhejiang renmin chubanshe.

- Chen, Wei in Wei Wang (2009). On the social basis and legislative propositions of establishing non-marital cohabitation law of the PRC. *US – China Law Review* 6 (1), 1–13.
- Cheng, Chin-Chuan (1996). Quantifying Dialect Mutual Intelligibility. V *New Horizons in Chinese Linguistics* (ur. James C. T. Huang in Audrey Yan-hui Li). Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 269–292.
- Chernilo, Daniel (2006). Social Theory's Methodological Nationalism: Myth and Reality. *European Journal of Social Theory* 9, 9–22.
- Chernilo, Daniel (2008). Methodological Nationalism: Theory and History, http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/events/0708/iacr/papers/Chernilo_Methodological_Nationalism.pdf (1. avgust 2010).
- China daily online (2010). Matchmaking flourishing in city parks among parents, http://www.chinadaily.com.cn/metro/2010-02/12/content_9465815.htm (3. april 2010).
- Chow, Kai-wing (1997). Imagining boundaries of blood: Zhang Binglin and the invention of the Han »race« in modern China. V *The Construction of racial identities in China and Japan* (ur. Frank Dikötter). London: C. Hurst & Co., 34–49.
- Christiansen, Flemming (2003). *Chinatown Europe: An Exploration of Overseas Chinese Identity in 1990s*. London, New York: Routledge Curzon.
- Cohen, Anthony P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. London: Tavistock.
- Cohen, Jeffrey H. (2004). *The Culture of Migration in Southern Mexico*. Austin: University of Texas Press.
- Collins, Patricia Hill (1994). Shifting the centre: Race, class, and feminist theorizing about motherhood. V *Mothering: Ideology, experience, and agency* (ur. Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang in Rennie Linda Forcey). New York: Routledge, 45–66.
- Cologna, Daniele (2005). Differential Impact of Transnational Ties on the Socio-Economic Development of Origin Communities: The Case of Chinese Migrants from Zhejiang Province in Italy. *Asian and Pacific Migration Journal*, 14 (1/2), 121–148.
- Conversi, Daniele (2008). Distorted Geographies of Homogeneous Democracy: Intercultural Dialogue, Cultural Diversity, and the Challenge of Nationalism/Izkrivljene geografije homogene demokracije: medkulturni dialog, kulturna raznolikost in izziv nacionalizma. V *The future of intercultural dialogue in Europe: The Views from the In-between* (ur. Ksenija Vidmar Horvat). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 203–218.
- Cresswell, Tim (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. New York, London: Routledge.
- Crow, Graham in Graham Allan (1994). *Community Life. An introduction to local social relations*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Čepin Čander, Maja (2005). Nimam časa. Cele dneve delam. *Zelena pika časnika Dnevnik* (17. december), 40–41.

Da, Wei Wei (2003). Transnational grandparenting: Child care arrangements among migrants from the People's Republic of China to Australia. *International Journal of Migration and Integration* 4 (1), 79–103.

DeFrancis, John (1984). *The Chinese language: facts and fantasy*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Debeljak, Aleš (2004). *The Hidden Handshake: National Identity and Europe in the Post-Communist World*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers.

Dernovšek, Igor (1997). Kitajci osvajajo Ljubljano. *Gospodarski vestnik* 44 (6. november), 80.

Dikötter, Frank (1997). Racial Discourse in China: Continuities and Permutations. V *The Construction of racial identities in China and Japan* (ur. Frank Dikötter). London: C. Hurst & Co, 12–33.

Dirlik, Arif (1987). Culturalism as a Hegemonic Ideology and a Liberating Practice. *Cultural Critique* 6, 13–50.

Dolenc, Danilo (2007). Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. V *Priseljenci* (ur. Miran Komac). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 69–102.

Douw, Leo (1999). The Chinese Sojourner Discourse. V *Qiaoxiang ties: interdisciplinary approaches to »cultural capitalism« in south China* (ur. Leo Douw, Cen Huang in Michael R. Godley). London, New York: Kegan Paul International, 22–44.

Drolc, Aleš (2003). Imigranti med evropsko migracijsko politiko in posebnostim prostora. V *Migracije, globalizacija, Evropska unija* (ur. Mojca Pajnik in Simona Zavratnik Zimic). Ljubljana: Mirovni inštitut, 147–167.

Državni zbor Republike Slovenije (2006a). Poslanska vprašanja in pobude. *Za hitrejšo dodeljevanje vstopnih vizumov kitajskim državljanom* (17. marec), <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&q=kitaj%2A&mandate=-1&unid=VPP4|D91997FAD59CE-37FC1256FC70051DE28> (1. november 2009).

Državni zbor Republike Slovenije (2006b). Poslanska vprašanja in pobude. *Za hitrejšo dodeljevanje vstopnih vizumov kitajskim državljanom – odgovor* (24. marec), <http://www.dz-rs.si/index.php?id=94&q=kitaj%2A&mandate=-1&unid=VPP4|51B-01839C086C3E7C1256FD50045B794&showdoc=1> (1. november 2009).

Durkheim, Emile (1997 [1893]). *The Division of Labor in Society*. New York: Free Press.

Enaplus.com (2005a). Ocena, http://www.enaplus.com/1plus/prosti_cas/pregled.asp?id_objekt=9&naslov=Kitajska+restavracija+Hong+Kong (1. december).

Enapulus.com (2005b). Ocena, http://enapulus.com/1plus/prosti_cas/pregled.asp?id_objekt=17&naslov=Kitajska+restavracija+Kitajski+zmaj (5. december 2009).

Erel, Umot (2002). Reconceptualizing Motherhood. Experiences of Migrant Women from Turkey Living in Germany. V *Transnational family: New European Frontiers and Global Networks* (ur. Deborah Bryceson in Ulla Vuorela). Oxford, New York: Berg, 127–146.

Erel, Umot (2010). Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies, *Sociology* 44, 642–660.

Eriksen, Thomas Hylland (1995). *Small Places, Large Issues: An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. London, Chicago: Pluto Press.

Eriksen, Thomas Hylland (2007). Complexity in social and cultural integration: Some analytical dimensions. *Ethnic and Racial Studies* 30 (6), 1055–1070.

Evropska komisija (2015). Pravosodje: Državljanstvo EU, http://ec.europa.eu/justice/citizen/index_sl.htm (1. julij 2015).

Faist, Thomas (2000a). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford: Oxford University Press.

Faist, Thomas (2000b). Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies* 23 (2), 189–222.

Favell, Adrian (2001a). Migration, mobility and globaloney: metaphors and rhetoric in the sociology of globalization. *Global Networks* 1 (4), 389–398.

Favell, Adrian (2001b). Integration Policy and Integration Research in Europe: A Review and Critique. V *Citizenship today: Global Perspectives and Practices* (ur. Thomas Alexander Aleinikoff in Douglas B. Klusmeyer). Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 349–399.

Favell, Adrian (2003). Integration nations: the nation-state and research on immigrants in Western Europe. V *International Migration Research: Constructions, Omissions and the Promise of Interdisciplinarity* (ur. Michael Bommers in Ewa Morawska). London: Ashgate, 41–67.

Ferk, Lidija (2001). Obrazi z Daljnega vzhoda. *7D* (25. april), 22–23.

Fon, Boštjan (2006). Kitajska četrt v Šiški. *Več* (3. marec), 19–20.

Fong, Eric in Emi Ooka (2002). The Social Consequences of Participating in the Ethnic Economy. *International Migration Review* 36 (1), 125–146.

Fong, Vanessa L. (2007). Morality, Cosmopolitanism, or Academic Attainment? Discourses on »Quality« and Urban Chinese Only Children's Claims to Ideal Personhood. *City and Society* 19 (1), 86–113.

Fry, Richard (2005). *The Higher Drop-out Rate of Foreign-born Teens: The Role of Schooling Abroad*, <http://pewhispanic.org/files/reports/55.pdf> (11. april 2010).

- Gardner, Katy (2006). Transnational work of kinship and caring: Bengali-British marriages in historical perspectives. *Global Networks* 6 (4), 373–387.
- Garvey, Anne in Brian Jackson (1975). *Chinese Children: Research and Action Project into the needs of Chinese children*. Cambridge: National and Educational research and Development Trust.
- Glick Schiller, Nina in Andreas Wimmer (2002). Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global networks* 2 (4), 301–334.
- Glick Schiller, Nina, Linda Basch in Cristina Blanc-Szanton (1995). From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly* 68 (1), 48–63.
- Gold, Steven J. (1989). Differential Adjustment Among New Immigrant Family Members. *Journal of Contemporary Ethnography* 17, 408–434.
- Goldring, Luin (2002). The Mexican State and Transmigrant Organizations: Negotiating the Boundaries of Membership and Participation in the Mexican Nation. *Latin American Research Review* 37 (3), 55–99.
- Granovetter, Mark S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78 (6), 1360–1380.
- Grassmuck, Sherri in Patricia Pessar (1991). *Between Two Islands. Dominican International Migration*. Berkeley: University of California Press.
- Guarnizo, Luis E. (1994). Los Dominicanyork: The Making of Binational Society. *Annals, AAPSS* 533, 70–86.
- Guarnizo, Luis E. (1997). The Emergence of a Transnational Social Formation and the Mirage of Return Migration among Dominican Transmigrants. *Identities* 4 (2), 281–322.
- Hahn, Hans Peter in Georg Klute (2007). *Cultures of Migration: African Perspectives*. Münster: Lit. Verlag.
- Hahonina, Ksenija (2001). Kitajske integracije. *Mladina*, 29 (23. julij), 26–28.
- Hannerz, Ulf (1997). Flows, boundaries and hybrids: keywords in transnational anthropology, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/hannerz.pdf> (2. avgust 2007).
- Hansen, Halskov Mette in Cuiming Pang (2005). Me and My Family: Perceptions of Individual and collective among Young Rural Chinese. *European Journal of East Asian Studies* 7 (1), 75–99.
- Harvey, David (1989). *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Harvey, David (2009 [1973]). *Social justice and the city*. Athens: The University of Georgia Press.

He, Yi (2008). Qiaoxiang liushou ertong zhuangkuang diaocha baogao – yi Zhejiang Qingtian xian wei li [Raziskovalno poročilo o stanju »otrok v skrbstvu« v izseljenskem območju – primer okraja Qingtian]. *Zhongguo qingnian yanjiu* [Raziskave kitajske mladine] 10, 53–57.

Hoggett, Paul (1997). *Contested Communities: experiences, struggles, policies*. Bristol: Policy Press.

Hondagneu-Sotelo, Pierrette in Ernestine Avila (1997). I'm here, but I'm there: The Meanings of Latina Transnational Motherhood. *Gender & Society* 11, 548–571.

Hutchings, Graham (2001). *Modern China: A Companion to a Rising Power*. London: Penguin Books.

IOM (2014). Global Migration Trends: An Overview, http://missingmigrants.iom.int/sites/default/files/Global-migration-trends_December-2014_final.pdf (1. marec 2015).

Janko Spreizer, Alenka (2009). Od kulture k multikulturalizmu: premislek skozi antropologijo. *Razprave in gradivo* 60, 143–161.

Jalušič, Vlasta (2001). Ksenofobija ali samozaščita? O vzpostavljanju nove slovenske državljanske identitete. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti* (ur. Brankica Petković). Ljubljana: Mirovni inštitut, 12–43.

Jesenšek, Miha (2009). Reportaža: Xun, Ming in Yi iz mariborske osnovne šole. *Večer* (7. januar), <http://www.miha.jesensek.si/slo/objave/clanki/reportaza-xun-ming-in-yi-iz-mariborske-osnovne-sole/> (5. junij 2010).

Jež, Boris (1999). Tu so! *Sobotna priloga* (6. februar), 48.

Joppke, Christian in Ewa Morawska (2003). Integrating Immigrants in Liberal Nation-States: Policies and Practices. V *Toward Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*, Basingstoke (ur. Christian Joppke in Ewa Morawska). New York: Palgrave Macmillan, 1–36.

Josipovič, Damir (2006). *Učinki priseljevanja v Slovenijo po drugi svetovni vojni*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Jurkovich, Gregor J. (1997). *Lost childhoods: The plight of the parentified child*. New York: Brunner/Mazel.

Kabachnik, Peter (2007). *The place of the Nomad: Situating Gypsy and Traveler Mobility in Contemporary England* (doktorska disertacija). Los Angeles: University of California.

Kalathil, Shanthi (2002). Chinese Media and the Information Revolution. *Harvard Asia Quarterly*, <http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=924> (1. september 2010).

Kandel, William in Douglas S. Massey (2002). The Culture of Mexican Migration: A Theoretical and Empirical Analysis. *Social Forces* 80 (3), 981–1004.

Karlin, Alma (2010). *Sama: iz otroštva in mladosti ...* Celje: In lingua.

- Kelly, Philip in Tom Lusic (2006). Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning* 38, 831–847.
- Khandelwall, Meena (2009). Arranging love: Interrogating the Vantage Point in Cross-border Feminism. *Signs Journal of Women in Culture and Society* 34 (31), 583–609.
- Kipnis, Andrew (2006). Suzhi: A Keyword Approach. *China Quarterly* 186, 295–313.
- Knežević Hočvar, Duška (2013). *Etnografija medgeneracijskih odnosov: Dom in delo na kmetijah skozi življenjske pripovedi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Koštomaj, Polona (2003). *Vloga in delovanje Kitajske v mednarodni skupnosti v luči kitajskega zgodovinskega spomina* (diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
- Kralj, Ana (2009). *Nepovabljeni: Globalizacija, nacionalizem in migracije*. Koper: Založba Annales.
- Kramberger, Taja (2002). Doxa et fama. O produkciji »javnega mnenja« in strategijah pozabe – elementi za mikroštudijo. *Družboslovne razprave*, 41, 63–100.
- Kuhar, Roman (2002). Moč besed Borisa Ježa. *Mediawatch*, analize medijskega poročanja (december 2002), <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/15/analiza/> (1. marec 2015).
- Kulinarična Slovenija (2010). Govedina po mongolsko, http://www.kulinarika.net/forum/topic.asp?TOPIC_ID=1155 (11. april 2010).
- Kwong, Peter (1997). Manufacturing Ethnicity. *Critique of anthropology* 17, 365–387.
- Lamberger Khatib, Maja in Tatjana Pezdir (2009). »Could I ask you, my brother, to send me a little something?« Remitting behaviour among Arabs and Bosniaks in Slovenia. *Dve domovini* 29, 115–134.
- Landolt, Patricia in Wei Wei Da (2005). The Spatially Ruptured Practices of Transnational Migrant Families: Lessons from the Case of El Salvador and the People's Republic of China. *Current Sociology* 53 (4), 625–653.
- Larin, Alexander (2013). The Chinese experience in Russia: Adaptation, Tolerance, Law and Politics. V *Chinese migrants in Russia, Central Asia and Eastern Europe* (ur. Felix B. Chang in Sunnie Rucker-Chang). Abingdon, New York: Routledge, 41–68.
- Lefebvre, Henri (1991). *The production of space*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Lenarčič, Blaž (2007). Koncept skupnosti v informatični družbi. *Annales* 17 (2), 415–428.
- Levitt, Peggy (2001). *The Transnational Villagers*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

- Levitt, Peggy in Nina Glick Schiller (2004). Conceptualizing Simultaneity. A transnational social field perspective on society. *International Migration Review* 38 (145), 595–629.
- Li, Furu (2005). Pisma bralcev – odziv na članek »Nimam časa, cele dneve delam«. *Dnevnik* (31. december), 5.
- Li, Jun (2001). Expectations of Chinese immigrant parents for their Children's Education: The Interplay of Chinese Tradition and the Canadian Context. *Canadian Journal of Education* 26 (4), 477–494.
- Li, Minghuan (1999). To get rich quickly in Europe! – Reflections on migration motivation in Wenzhou. V *Internal and international migration: Chinese perspectives* (ur. Frank N. Pieke in Mallee Hein). Surrey: Curzon Press, 159–180.
- Lievens, John (1999). Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium. The demand for marriage partners from the countries of origin. *International Migration review* 33, 717–744.
- Light, Ivan (1972). *Ethnic Enterprise in America: Business and Welfare Among Chinese, Japanese and Blacks*. Berkeley: University of California Press.
- Light, Ivan in Steven J. Gold (2000). *Ethnic economies*. San Diego: Academic Press.
- Live, Yu Sion (1998). The Chinese Community in France: Immigration, Economic Activity, Cultural Organization and Representations. V *Chinese in Europe* (ur. Gregor Benton in Frank N. Pieke). London: Macmillan Press Ltd., 96–124.
- Liu, Junru (2004). *Chinese Foods*. Peking: Wu zhou zhuanbo chubanshe.
- Loboda, Igor in Štajdohar, Ivo (1974). Kitajci v Šiški. *Javna tribuna* 13, 105, 8.
- London School of Economics (LSE) (2002). Summary Report of Workshop on Methodological Nationalism, <http://www.spa.ucla.edu/ccs/docs/June%202002%20Methodological%20Nationalism%20Workshop%20%28London%20School%20of%20Economics%29.pdf> (13. december 2010).
- Lynch, Daniel (1999). *After the Propaganda State: Media, Politics, and »Thought Work« in Reformed China*. Stanford: Stanford University Press.
- Lynn, Lah Irene (1982). *The Chinese Community in Liverpool: their unmet needs with respect to education, social welfare and housing*. Liverpool: University of Liverpool.
- Malačič, Janez (2008). Imigracije in trg dela v Sloveniji: od priseljevanja sohrzavljano do zaposlovanja tujcev. *Naše Gospodarstvo* 1/2, 45–53.
- Malkki, Liisa (1992). National Geographic: The Rooting of Peoples, and the Territorialization of National Identity Among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology* 7 (1), 24–44.
- Marcus, George E. (1995). Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, 95–117.

- Massey, Doreen (1991). A Global Sense of Place. *Marxism today* 35 (6), 24–29.
- Massey, Douglas S. (1990). Social structure, household strategies, and the cumulative causation of migration. *Population Index* 56, 3–26.
- Massey, Douglas S. (1998). *Worlds in motion: understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford, New York: Clarendon Press; New York: Oxford University Press.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino in Edward J. Taylor (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and development review* 19 (3), 431–466.
- Mikuš Kos, Anica (1999). *Različnim otrokom enake možnosti*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- Mintz Sidney in Eric Wolf (1950). An analysis of ritual co-parenthood (compadrazgo). *Southwestern Journal of Anthropology* 6, 341–368.
- Motoh, Helena (2007). Žgečkanje ušes in kitajska influenza: recepcija idej kitajske filozofije v evropski novoveški filozofiji. Ljubljana: Sophia.
- Mullis, Ina, Michael M. Martin, David. F. Robitaille in Pierre Foy (2008). *TIMSS 2007: International Mathematics Report: Findings from IEA's Trends in International Mathematics and Science Study at the Fourth and Eight Grades*. Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- Muršič, Rajko (2006). Nova paradigma antropologije prostora: prostorjenje in človeška tvornost. *Glasnik S.E.D.* 46 (3/4), 48–54.
- Novak, Eva (1982). Kitajca v naši občini. *Naša komuna* (9. marec), 7.
- Nowicka, Magdalena (2015). Boudieu's theory of practice in the study of cultural encounters and transnational transfers in migration. *MMG Working paper 15-01*, http://www.mmg.mpg.de/fileadmin/user_upload/documents/wp/WP_15-01_Nowicka_Bourdieu-theory.pdf (12. maj 2015).
- Nyíri, Pál (2005). The »New Migrant«: State and market Constructions of Modernity and Patriotism. V *China inside out: Contemporary Chinese nationalism and Transnationalism* (ur. Pál Nyíri in Joana Breidenbach). Ceu Press: Budapest, 141–176.
- Olwig, Karen Fog (1999). Narratives of children left behind: home and identity in globalised Caribbean families. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 25 (2), 267–284.
- Olwig, Karen Fog (2001). Researching Global Socio-Cultural Fields: Views from an Extended Field Site, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Fog%20Olwig.pdf> (2. maj 2006).
- Orellana, Marjorie Faulstich, Barrie Thorne, Anna Chee in Eva Wan Shun Lam (2001). Transnational Childhoods: The Participation of Children in Processes of Family Migration. *Social Problems* 48 (4), 572–591.

- Osbeck, Peter (1765). *Raisen nach Ostindia und China*. Rostock: Koppe.
- Pajnik, Mojca (2002). Introduction: Towards the others and those different. V *Xenophobia and post-socialism* (ur. Mojca Pajnik). Ljubljana: Mirovni inštitut, 7–17.
- Pan, Lynn (1994). *Sons of the Yellow Emperor: A history of the Chinese diaspora*. New York, Tokyo, London: Kodasha International.
- Papastergiadis, Nikos (2000). *The turbulence of migration: globalization, deterritorialization and hybridity*. Cambridge: Polity Press.
- Parreñas, Rhacel (2005). Long-distance intimacy: Gender and Intergenerational Relations in Transnational Families. *Global networks* 5 (4), 317–336.
- Parris, Kristen (1993). Local initiative and national reform: The Wenzhou Model of Development. *The China Quarterly* 134, 242–263.
- Pieke, Frank N. (1998). Introduction. V *The Chinese in Europe* (ur. Frank N. Pieke in Gregor Benton). Houndmills, London: Macmillan Press, 1–20.
- Pirc, Janez (2010). Stanovanjska problematika državljanov tretjih držav v Sloveniji. V *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljani?* (ur. Mojca Medvešek in Romana Bešter). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 172–204.
- Podbevšek, Duša P. (1998). Roke zaposlenih so bile nečiste. *Dnevnik* (31. julij), 13.
- Pogljaj, Jože (2010). Jožef Jerovšek: Očitajo mi, da sem večkrat žgan janševce. *Dnevnik* (21. julij), http://www.dnevnik.si/novice/aktualne_zgodbe/1042375233 (12. avgust 2010).
- Poisson, Veronique (2005). When does a village become a qiaoxiang, <http://ny.xmu.edu.cn/Article/ShowArticle.asp?ArticleID=2124> (23. julij 2007).
- Radiotelevizija Slovenija (2006). Kitajska četrt. *Polnočni klub* (3. februar), <http://tvslo.si/predvajaj/#ava2.67904420> (1. maj 2010).
- Portes, Alejandro, Luis E. Guarnizo in Patricia Landolt (1999). Introduction: Pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies* 22 (2), 217–238.
- Portes, Alejandro (2001). Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism. *Global networks* 1 (3), 181–193.
- Pravilnik o postopkih in dokazilih za odločanje o izdaji dovoljenja za zaposlitev v primerih, ko zaposlitev tujca zaradi narave dela ni vezana na trg dela (2006). Ur. l. RS, št. 70/2006.
- Pravilnik o spremembah Pravilnika o delovnih dovoljenjih, prijavi in odjavi dela ter nadzoru nad zaposlovanjem in delom tujcev (2009). Ur. l. RS, št. 28/2009.
- POP TV (2009). Ali veste, kdo živi na vašem naslovu? *Preverjeno* (1. september), <http://poptv.si/multimedia/preverjeno-ali-veste-kdo-zivi-na-vasem-naslovu.html> (2. marec 2010).

Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.

Qingtian huaqiao shi bianzuan weiyuanhui [Skupina za pripravo zgodovine qingtianskega izseljenstva] (2011). *Qingtian huaqiao shi* [Zgodovina qingtianskega izseljenstva]. Hangzhou: Zhejiang renmin chuban she.

Qingtian huashang zazhi [Qingtianski poslovnež]. 2007. Dazao Ouzhou zhong canguyanyede dianfan [Vzor ustanavljanja gostinskih podjetij v Evropi] 4, 19–22.

Qingtian qiaobao [Qingtianski izseljenski časopis] (2007). Songshunfeng [Podariti ugoden veter] (19. april), 3.

Qingtian qiaokan [Qingtianska izseljenska revija] (2006a). Baiming qiaobao zhu bai cun [Sto imen izseljencev, ki so pomagali sto vasem], 4, 16–19.

Qingtian qiaokan [Qingtianska izseljenska revija] (2006b). Qiaoxiang qiche xiaofei chixu shengwen [Prodaja avtomobilov v qiaoxiangu še vedno narašča], 6, 32–33.

Radio86 (2007). New-model matchmaking, <http://www.radio86.co.uk/china-insight/from-chinese-media/4224/new-model-matchmaking> (1. junij 2010).

Recek, Dejan (2007). Poševnooka Evropejka. *Motomanija* (21. september), <http://moto.avtomanija.com/default.asp?rb=1&id=162> (2. marec 2010).

Reichert, Joshua S. (1981). The migrant syndrome: Seasonal U.S. labor migration and rural development in central Mexico. *Human Organization* 40, 56–66.

Reniers, Georges (2001). The post-migration survival of traditional marriage patterns: consanguineous marriages among Turks and Morrocans in Belgium. *Journal of Comparative Family Studies* 32, 21–41.

Repič, Jaka (2006). *Po sledovih korenin: Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Riccio, Bruno (2001). Disaggregating the transnational community: Senegalese migrants on the coast of Emilia-Romagna, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/Riccio.pdf> (3. november 2006).

Roberts, John Anthony George (2002). *China to Chinatown: Chinese food in the West*. London: Reaktion Books.

Robins, Kevin (2008). Dear Europe, Dear Turkey, Why Are You Making Us So Depressed?/Draga Evropa, draga Turčija, zakaj nas delata tako zamorjene? V *The future of intercultural dialogue in Europe: The Views from the In-between* (ur. Ksenija Vidmar Horvat). Ljubljana: Filozofska fakulteta, 93–120.

Robinson, William (2008). Understanding global capitalism. *The Development roundtable series*, <http://www.soc.ucsb.edu/faculty/robinson/Assets/pdf/understandingglobalcapitalism.pdf> (23. januar 2010).

- Rošker, Jana (1999). Replika na kolumno Tu so! *Sobotna priloga* (13. februar 1999), 30.
- Rotar, Drago Braco (2007). *Odbiranja iz preteklosti*. Koper: Založba Annales.
- SI AS (Arhiv Republike Slovenije). Sezname študentov iz LR Kitajske na univerzah SR Slovenije. Fond ZAMTES 1953–1991, 1140, t. e. 796.
- SI PAM 1 (Pokrajinski arhiv Maribor). Krošnjarnjenje po Kitajcih - Pismo Velikega župana mariborske oblasti Mestnemu magistratu v Mariboru, 11. maj 1929. Fond Mestna občina Maribor 372, t. e. 2943.
- SI PAM 2 (Pokrajinski arhiv Maribor). Pismo Velikega župana mariborske oblasti Mestnemu magistratu v Mariboru, 11. maj 1929. Fond Mestna občina Maribor 303, t. e. 13143.
- SI PAM 3 (Pokrajinski arhiv Maribor). Pismo Zbornice za trgovino, obrt in industrijo Velikemu županu ljubljanske nadoblasti v Ljubljani, 19. marec 1929. Fond Mestna občina Maribor 302, t. e. 10380.
- SI PAM 4 (Pokrajinski arhiv Maribor). Kitajski krošnjarnji, sumljive osebe, 18. april 1929. Fond Mestna občina Maribor 302, t. e. 10380.
- SI ZAL 1 (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Sezname prihodov in odhodov tujcev leta 1911. Fond Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, 489, 1660, t. e. 1826.
- SI ZAL 2 (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Kazenska razpredelnica, 6. aprila 1911. Fond Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, 489, 1774, t. e. 27, 28.
- SI ZAL 3 (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Poročilo o zaporu, 22. februar 1913. Fond Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, 489, 1774, t. e. 134, 135.
- SI ZAL 4 (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Ovadba, 22. februar 1913. Fond Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, 489, 1774, t. e. 136, 137.
- SI ZAL 5 (Zgodovinski arhiv Ljubljana). Protokol, 23. junij 1914. Fond Mesto Ljubljana, Splošna mestna registratura, 489, 1774, t. e. 206, 212, 213, 214.
- Said, Edward (1996). *Orientalizem*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Sassen, Saskia (1996). *Losing control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Scott, John P. (2000). *Social Network Analysis: A Handbook*. London, New Delhi: Sage publications.
- Shaw, Alison (2001). Kinship, cultural preferences and immigration: consanguineous marriage among British Pakistanis. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 7, 315–334.
- Shanghai qiaobao (2009). Qiaoxiang Qingtian: Yong Ouyuan mai xiao qingcai kafei hen zhengzong [Okraj izseljencev Qingtain: nakup kave z evri je povsem običajen], <http://www.chinanews.com/qxcz/news/2009/12-22/2032353.shtml> (7. julij 2010).

Skrbiš, Zlatko (1999). *Long-distance nationalism: diasporas, homelands and identities*. Brookfield: Ashgate.

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) (1997). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Smith, Michael Peter in Luis Eduardo Guarnizo (1998). The Locations of Transnationalism. V *Transnationalism From Below* (ur. Michael Peter Smith in Luis Eduardo Guarnizo). New Brunswick: Transaction Publishers, 3–34.

Smith, Robert (1995). *Los Ausentes Siempre Presentes: The Imagining, Making and a Politics of a Transnational Community between Ticuani, Puebla, Mexico and New York City* (doktorska disertacija). New York: Columbia University.

Song, Miri (1997). Children's labour in ethnic family businesses: the case of Chinese take-away businesses in Britain. *Ethnic and Racial Studies* 20 (4), 690–715.

Song, Xiaoming (2006). *Wanzhuan caifu Wenzhou ren* [Premožni prebivalci Wenzhova]. Beijing: Xiyuan chubanshe.

Srednješolski vpisnik (2009). Deficitarni poklici in službe, <http://www.srednjesolskivpisnik.si/deficitarni-poklici-sluzbe/najbolj-iskani-poklici/> (1. maj 2010).

Sršen, Tomaž (1998). Od študenta Lina na kolesu do družinskega klana Shao China. *Nedelo* (26. april), 11–12.

Stafford, Charles (1999). Separation, reunion and the Chinese attachment to place. V *Internal and International Migration: Chinese Perspectives* (ur. Frank N. Pieke in Hein Mallee). Richmond: Curzon Press, 315–330.

Stalker, Peter (2000). *Workers without Frontiers – The Impact of Globalization on International Migration*. ILO: Geneva, Boulder: Lynne Rienner Publishers.

Stanovanjski zakon (SZ-1) (2003). Ur. l. RS, št. 69/2003.

Stare, Josip (1893). *Japonci in Kitajci*. Celovec: Mohorjeva družba.

Straßburger, Gaby (1999). Er kann deutsch und kennt sich hier aus. Zur Partnerwahl der zweiten Migrantengeneration türkischer Herkunft. V *Kern und Rand, Religiöse Minderheiten aus der Türkei in Deutschland* (ur. Gerdien Jonker). Berlin: Verlag Das Arabische Buch, 147–167.

Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Strüder, Inge (2003). Do Concepts of Ethnic Economies Explain Existing minority Enterprises? The Turkish Speaking Economies in London, <http://www2.lse.ac.uk/geographyAndEnvironment/research/Researchpapers/rp88.pdf> (1. november 2009).

Summerskill, Michael (1982). *China on the Western front: Britain's Chinese Work Force in the First World War*. London: Summerskil, M. (samozaložba).

SURS (1996). *Statistični letopis 1996*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (1998). *Rezultati raziskovanj št. 703/1998*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (1999). *Rezultati raziskovanj št. 730/1999*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2000a). *Rezultati raziskovanj št. 740/2000*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2000b). Tuje prebivalstvo v Sloveniji po starostnih skupinah, spolu in državi državljanstva, 31. december 2000, <http://www.stat.si/doc/pub/rr776-2002/12/T12-01-00.htm> (2. maj 2004).

SURS (2001a). *Rezultati raziskovanj št. 762/2001*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2001b). Tuje prebivalstvo v Sloveniji po starostnih skupinah, spolu in državi državljanstva, 31. december 2001, <http://www.stat.si/doc/pub/rr798-2003/12/T12-01-01.htm> (2. maj 2004).

SURS (2008). *Statistični letopis 2008*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2009a). Socioekonomske značilnosti prebivalstva in meddržavnih selivcev (2008), podrobni podatki, Slovenija (29. december 2009), http://www.stat.si/novica_prikazi.asp?id=2864 (15. januar 2010).

SURS (2009b). *Statistični letopis 2009*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

SURS (2009c). Selitveno gibanje Slovenija, 2008, <http://www.stat.si/StatWeb/glavnavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=2666> (4. januar 2010).

SURS (2010). Podatki o priselitvah in izselitvah prebivalcev Slovenije z državljanstvom LR Kitajske. Podatki pridobljeni na zaprosilo avtorice (od leta 2002 do 2010).

SURS (2011). Osnovne skupine prebivalstva po starosti in spolu, polletne meritve, <http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp> (20. marec 2011)

SURS (2013). Mednarodni dan migrantov 2013, <http://www.stat.si/StatWeb/glavnavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=5947> (12. julij 2015).

Svet Evropske unije (2003). Direktiva sveta EU 2003/86/EC o pravici do združitve družine (22. september), <http://eurlex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihtmlang=en&lng1=en.sl&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl.pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=286408:cs&page> (23. maj 2009).

Škerl, Uroš (2007). Kitajci nikoli ne umrejo: Profesor dr. Janez Malačič z Ekonomske fakultete v Ljubljani o prihodu tuje delovne sile. *Objektiv* (7. julij), 7.

Šmid, Gašper in Žarko Štrumbl (2004). Otroci iz Bosne in Hercegovine v begunskih šolah v Republiki Sloveniji. *Arhivi* 2, 247–258.

- Šumi, Irena (2000a). *Kultura, etničnost, mejnost. Konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šumi, Irena (2000b). Slovensko narod(nost)no vprašanje: akademska tradicija ali ideologija? *Časopis za kritiko znanosti* 28 (198/199), 257–271.
- Šumi, Irena (2007). Of dreams, visions and phantasmagoria: theory's place of origin. V: *Vine Deloria Jr. Indigenous studies symposium* (27–29. julij). Bellingham, Washington: Northwest Indian College, 39–53.
- Šumi, Irena (2009). O identiteti, ali o koristnosti analitske organizacije perspektive v sedanosti. V *Medkulturne kompetence v izobraževanju odraslih* (ur. Natalija Vrečar). Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 55–69.
- Švab, Alenka (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*, Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Taylor, J. Edward (1999). The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process. *International Migration* 37 (1), 63–88.
- The China Perspective (2012). Zhejiang, <http://thechinaperspective.com/topics/province/zhejiang/> (13. julij 2012)
- The Contemporary Chinese Dictionary (2009). Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press.
- Thieme, Susan (2008). Sustaining livelihoods in multi-local settings: Possible theoretical linkages between transnational migration and livelihood studies. *Mobilities* 3(1), 51–71.
- Thøgersen, Stig in Maria Heimer (2006). Introduction. V *Doing fieldwork in China* (ur. Stig Thøgersen in Maria Heimer). Honolulu: University of Hawai'i Press, 1–26.
- Thunø, Mette (1999). Moving stones from China to Europe: The dynamics of emigration from Zhejiang to Europe. V *Internal and international migration: Chinese perspectives* (ur. Frank N. Pieke in Mallee Hein). Surrey: Curzon Press, 159–180.
- Tianmen.gov.cn (2008). Tianmen – quanguo neiluzhuming qiaoxiang [Tianmen – znameniti kraj izseljencev središča Kitajske], http://www.tianmen.gov.cn/zjtm/rwls/wkwg/201004/t20100426_147920.shtml (1. september 2010).
- Tomba, Luigi (1999). Exporting the »Wenzhou model« to Beijing and Florence. V *Internal and international migration: Chinese perspectives* (ur. Frank N. Pieke in Hein Mallee). Surrey: Curzon Press, 280–294.
- Tönnies, Ferdinand (1912 [1887]). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Fues's Verlag.
- Toyota, Mika, Brenda S. A. Yeoh in Liem Nguyen (2007). Editorial introduction: bringing the »Left Behind« Back into View in Asia: a Framework for Understanding the 'Migration-Left Behind Nexus'. *Population, space and place* 13, 157–161.

- Tuan, Yi-fu (1977). *Space and place: The Perspective of Experience*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Ugrinović, Ana (2004). Poševnooka literatura. *Polet* (4. november), 64.
- Ule, Mirjana (2005). Predsodki kot mikroideologije vsakdanjega sveta. V *Mi in oni: Nestrpnost na Slovenskem* (ur. Vesna Leskošek). Ljubljana: Mirovni inštitut, 21–41.
- UMAR (2009). Poročilo o razvoju, http://www.umar.gov.si/publikacije/porocilo_o_razvoju/publikacija/zapisi/porocilo_o_razvoju_2009/ (21. marec 2010).
- Uredba o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev (2010). Ur. l. RS, št. 12/2010.
- Veblen, Thorstein (2007 [1899]). *The theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Verlič Christensen, Barbara (2002). *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vertovec, Steven (1999). Conceiving and researching transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22 (2), 447–462.
- Vertovec, Steven (2004). Cheap calls – the social glue of migrant transnationalism. *Global networks* 4 (2), 219–224.
- Veselič, Maja (2009). *Etnoreligiozne identifikacije med mladimi Huiji na severozahodu Kitajske* (doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Vežjak, Boris (2010). Kitajci prihajajo, Slovenci stražijo, http://www.zofijini.net/mediji_kitajci.html (22. marec 2010).
- Virtanen, Pirjo Kristiina (2007). *Changing Lived Words of Contemporary Amazonian native Young People: Machineri Youths in the reserve and the City, Brazil-Acre*. Helsinki: Helsinki University Printing House.
- Vranješ, Matej (2008). *Prostor, teritorij, kraj. Produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči*. Koper: Založba Annales.
- Wacquant, Loïc (2006). Habitus. V *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij* (ur. Taja Kramberger in Drago B. Rotar). Koper: Založba Annales, 125–132.
- Wahlbeck, Östen (2007). Work in the kebab economy: A study of the ethnic economy of Turkish immigrants in Finland. *Ethnicities* 7, 543–562.
- Wang, Jian in Emily Lin (2005). Comparative Studies on U.S. and Chinese Mathematics Learning and the Implications for Standards-Based Mathematics Teaching Reform. *Educational Researcher* 34, 3–13.
- Webster Dictionary (1992). Chicago: J.G. Ferguson Publishing Company.

White Harrison C. (1992). *Identity and Control: A Structural Theory of Social Action*, Princeton. New York: Princeton University Press.

Wolff, H. Kurt (1964). *The sociology of Georg Simmel*. Glencoe, Illinois: The Free Press.

Wong, Charles Choy (1977). Black and Chinese Grocery Stores in Los Angeles' Black Ghetto. *Urban Life* 5, 439–464.

Wu, Jing (2006). *Qiao xing tian xia* [Izseljenci gredo po svetu]. Beijing: Da zong wenyi chubanshe.

Wu, Feifei (2007). Qingtian xian huaqiao liushou ertong gongzuo de xianzhuang yu sikao [Trenutna situacija in premislek o delu z »otroki v skrbstvu« okraja Qingtian]. *Funü gongzuo* [Žensko delo], 8, 12–19.

Xia, Yan R. in Zhi Zhou G. (2003). The Transition of Courtship, Mate Selection, and Marriage in China. V *Mate Selection Across Cultures* (ur. Raeann R. Hamon in Bron B. Ingoldsby). Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications Inc., 231–246.

Xiang, Biao (2003). Emigration from China: A sending Country Perspective. *International Migration* 41 (3), 21–48.

Xiang, Biao (2007). Why are the left behind left behind? *Population, space and place* 13, 179–191.

Yan, Yunxiang (2003). *Private Life under Socialism: Love, Intimacy, and Family Change in a Chinese Village, 1949–1999*. Stanford: Stanford University Press.

Yang, Mayfair Mei-hui (1994). *Gifts, favors, and banquets: The art of social relationships in China*. Ithaca, London: Cornell University Press.

Yang, Mayfair Mei-hui (2007). Ritual Economy and Rural Capitalism with Chinese Characteristics. V *Cultural Politics in a Global Age: Uncertainty, Solidarity and Innovation* (ur. David Held in Henrietta Moore). Oxford: Oneworld Publications, 226–233.

Ye, Xiaozhong (2005). *Huaqiao liuben* [Šest bistev izseljencev]. Beijing: Zuoqia chubanshe.

ZAKON o osnovni šoli (ZOsn-UPB3) (2006). Ur. l. RS, št. 81/2006.

ZAKON o prijavi prebivališča (ZOsn-UPB3) (2006). Ur. l. RS, št. 59/2006.

ZAKON o tujcih (Ztuj-1). (2009) Ur. l. RS, št. 61/2009.

ZAKON o ugotavljanju vzajemnosti (ZUVza) (1999). Ur. l. RS, št. 9/1999.

ZAKON o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-UPB2) (2007). Ur. l. RS, št. 76/2007.

ZAKON o zdravstveni ustreznosti živil in izdelkov ter snovi, ki prihajajo v stik z živili (ZZUZIS) (2000). Ur. l. RS, št. 52/2000.

Zavod za zaposlovanje RS (2006). Zaposlovanje kitajskih državljanov v RS. Podatki pridobljeni na zaprosilo avtorice (23. maj 2006).

Zavod za zaposlovanje RS (2010). Zaposlovanje kitajskih državljanov v RS. Podatki pridobljeni na zaprosilo avtorice (23. marec 2010).

Zhang, Li (2001). *Strangers in the city: Reconfigurations of space, power, and social networks within China's floating population*. Stanford: Stanford University Press.

Zhang, Shuangyue in Susan L. Kline (2009). Can I Make my Own Decision? A Cross-Cultural Study of Perceived Social Network Influence in Mate Selection. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 40 (3), 1–23.

Zhang, Xiuming (2007). Remittances, Donations and Investments in Qingtian County since 1978. V *Beyond Chinatown: new Chinese Migration and the global expansion of China* (ur. Mette Thunø). Honolulu: University of Hawai'i Press, 67–82.

Zhejiang Provincial Bureau of Statistics (2008). Main Indicators of National Economy by City and County, [http://www.zj.stats.gov.cn/zjtj2009/en/Chapter%2017%20MAJOR%20IND__more/1724%20Main%20Indicators%20of%20National%20Economy%20by%20City%20and%20Country\(2008\).html](http://www.zj.stats.gov.cn/zjtj2009/en/Chapter%2017%20MAJOR%20IND__more/1724%20Main%20Indicators%20of%20National%20Economy%20by%20City%20and%20Country(2008).html) (1. avgust 2010).

Zhejiang Provincial Bureau of Statistics (2010). Land area and population, <http://www.zj.stats.gov.cn/col/col1410/index.html> (1. april 2011).

Zhejiang Provincial Bureau of Statistics (2012). Zhejiang sheng renkou fenbu bian-dong de tezheng, qushi ji yingdui celue yanjiu [Značilnosti populacijske distribucije, trendov in strategij province Zhejiang], <http://www.zj.stats.gov.cn/ztlz/lcpc/rkpc/dlc/ktxb/201408/P020140828529292349843.pdf> (15. junij 2015).

Zhonghua Renmin gongheguo gongmin chujing rujing guanli fa [Zakon Ljudske Republike Kitajske o vstopu v državo in izstopu iz države] (1985), <http://www.mps.gov.cn/n16/n1282/n3493/n3763/n4183/434818.html> (5. januar 2010).

Zhuang, Guotu (1997). Dui jin 20 nian lai huaren guoji yimin huodong de sikao [Analiza aktivnosti kitajskih izseljencev v zadnjih dvajsetih letih]. *Huaqiao huaren lishi yanjiu* [Zgodovinske raziskave o kitajskih izseljencih] 2, 1–6.

Zhuang, Guotu (2003). The Policies of the Chinese Government towards Overseas Chinese (1949-1966). V *The Chinese Diaspora. Selected Essays* (ur. Ling-chi Wang in Gungwu Wang). Singapore: Eastern Universities Press, 1–37.

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
ELMD	Evropsko leto medkulturnega dialoga
EU	Evropska unija
EUR	Evro, denarna enota v evropski monetarni uniji
HACCP	Analiza tveganja kritičnih kontrolnih točk (orig. Hazard Analysis and Critical Control Point System)
IOM	Mednarodna organizacija za migracije (orig. International Organization for Migration)
ISJ ZRC SAZU	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti
KKP	Kitajska komunistična partija
LR Kitajska	Ljudska republika Kitajska
MNZ	Ministrstvo za notranje zadeve
MŠŠ	Ministrstvo za šolstvo in šport
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
PISA	Program mednarodne primerjave dosežkov učencev (orig. The Programme for International Student Assessment)
QQ	Orodje za pošiljanje hipnih sporočil (orig. Instant messaging tool)
RMB	Denarna enota v LR Kitajski (orig. Renminbi)
RS	Republika Slovenija
RTV SLO	Radiotelevizija Slovenija
SARS	Sindrom akutne respiratorne stiske (orig. Severe Acute Respiratory Syndrome)
SAZAS	Združenje skladateljev, avtorjev in založnikov za zaščito avtorskih pravic Slovenije
SCL-90	Presejalni test za simptome vseh duševnih motenj (orig. Symptom Checklist 90)
SI AS	Arhiv Slovenije
SI PAM	Pokrajinski arhiv Maribor

- SFRJ** Socialistična federativna republika Jugoslavija
- SMS** Sistem kratkih sporočil
(org. Short message system)
- SURS** Statistični urad Republike Slovenije
- TIMSS** Mednarodne raziskave trendov v znanju matematike in naravoslov-
ja (orig. Trends in International Mathematics and Science Study)
- UMAR** Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj
- ZAMTES** Zavod Socialistične republike Slovenije za mednarodno, znanstve-
no, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje
- ZDA** Združene države Amerike

STVARNO IN IMENSKO KAZALO

A

arhiv 17, 24-27, 43, 69
Atikcan, Ece Ozlem 103, 217
Autant, Claire 165, 217

B

Baldassar, Loretta 47, 217
Barth, Fredrik 50, 202
Basch, Linda
46, 48, 217
Bauman, Zygmunt 137, 139, 218
Beck-Gernsheim, Elisabeth 165, 172,
218
Beck, Ulrich 44-45, 218
Beltrán, Antolín Joaquín 61-62, 65, 74,
78-79, 129, 218
bledozeleni salovec 62-63, 70, 216
Bofulin, Martina 23, 35, 86, 106, 204,
218
Bourdieu, Pierre 18, 44, 53-55, 205,
209, 218-219
Bryceson, Deborah 47, 161, 219, 222

C

Caglar, Aysa 49, 219
Castles, Stephen 43, 219
Chan, Kam Wing 68, 219
Chen, Murong 61-62, 71, 74-75, 219
Chernilo, Daniel 44-45, 220
Christiansen, Flemming 71, 74-75,
79-80, 82-83, 220
Cresswell, Tim 16, 220

D

da gong 91, 141, 143-144, 146,
206-207, 211

Da, Wei Wei 155, 180, 185, 221
delovna dovoljenja 104, 106-107, 112,
115, 117
- osebno 106-108
- za zaposlitev 106-107, 110, 114
Dikötter, Frank 202-203, 220-221
Dolenc, Danilo 102, 221
Douw, Leo 78, 221
dovoljenje za prebivanje 30, 107-108,
134, 145, 158, 196, 207
Drolc, Aleš 18, 116, 119, 221
družbena produkcija prostora 52-53
družbeni prostor 53, 55
družbeno polje 18-19, 50, 55, 205-207,
209
druženoprostorska dialektika 52
Državni zbor RS 16-17, 221

E

Erel, Umut 56, 161, 222
Eriksen, Thomas Hylland
46, 54, 202, 222
etnična ekonomija 111, 115
etnografsko delo 11-12, 17-19, 32, 35,
42, 104, 109, 114, 119, 147, 155, 157,
159, 165, 166, 169, 184, 187, 209

F

Faist, Thomas 15, 47-48, 50-51, 222
Favell, Adrian 43-44, 46, 50, 222
Fong, Vanessa 173, 222

G

Gardner, Katy 159, 223
Glick Schiller, Nina 15, 44-51, 205, 217,
223, 226

gostinstvo 71, 112–115, 117, 122,
129–132, 134, 136, 141–143, 201,
205–207
govedina po mongolsko 140
Granovetter, Mark 51, 223
Guarnizo, Luis E. 47–48, 52, 54, 223,
228, 231

H

habitus 18, 53–56, 63, 205
-transnacionalni 54
Hahn, Hans Peter 18, 92–93, 223
Hannerz, Ulf 43, 223
Harvey, David 49, 52, 223
He Yi 178, 182, 224
higiena 122, 136, 143

I

integracija 15, 47, 49–50, 111, 193, 209
integracijske politike 18, 50, 209
IOM 44, 224, 237

J

Jalušič, Vlasta 18, 116, 118, 133, 224
Janko Spreizer, Alenka 109, 224
Joppke, Christian 47, 205, 224
Josipovič, Damir 104, 224

K

Karlin, Alma 27, 224
Kelly, Philip 56, 225
Kipnis, Andrew 173, 225
kitajska restavracija 29, 35, 111, 114,
122, 125, 129–130, 136, 138–150,
186, 205–207
Klute, Georg 18, 92–93, 223
kraj srečevanja 52, 125, 127
Kralj, Ana 123, 225

kuhar 83, 90, 106, 109, 111–115,
128–130, 141–142, 144, 147, 149,
155–156, 204
Kuhar, Roman 120, 225
kulture migracij 18, 85, 92–93, 205–207
Kwong, Peter 149, 225

L

laoban 87, 89, 94, 142, 144–149, 158,
184, 196, 204, 206–207
Lefebvre, Henri 52–53, 225
Levitt, Peggy 15, 47, 49–50, 205,
225–226
Li, Minghuan 90, 226
Lusis, Tom 56, 225

M

Malkki, Liisa 15, 226
Marcus, George E. 37, 226
Massey, Doreen 52, 127, 227
Massey, Douglas S. 43, 92–93, 224, 227
medijski govor 16, 18–19, 66, 118–120,
122, 127, 147, 208–209
metodološki nacionalizem 18, 44–46,
50, 52
mobilnost 15–16, 43, 49–50, 68, 102,
161, 202, 209
-družbena 87, 92, 94, 165, 173–174,
184, 195
-prostorska 43, 68, 88
Motoh, Helena 120, 138, 227

N

Nyíri, Pál 78, 81, 227

O

obred slovesa 161–162, 164, 215
Olwig, Karen Fog 50, 178, 227

otroci v skrbstvu 174–185, 206–207,
213

P

Pan, Lynn 72, 228

Papastergiadis, Nikos 43, 228

Parreñas, Rhacel 47, 161, 178, 228

Pieke, Frank N. 23, 219, 226, 228, 231,
233

Portes, Alejandro 47–49, 228

postaršenje 197

pseudodogovorjene poroke 167–169,
172, 206–207, 215

putonghua gl. standardni kitajski jezik

Q

qiaoxiang 60, 79–80, 94, 214

Qingtian 60–66, 69, 71–82, 84–91,
93–96, 130–131, 141, 143, 155–160,
162, 164–167, 169–176, 178–183,
186, 189–190, 201, 203–205,
207–208, 210

Qingtianci 15–19, 30, 35, 38, 40–41, 43,
54, 56, 61, 69–70, 72, 76–77, 84–88,
91, 93, 95, 129–131, 150, 157, 161,
165–167, 169, 174, 183–186, 201–210

Qingtian hua gl. qingtianski dialekt
qingtianska govorica gl. qingtianski
dialekt

qingtianska transnacionalna skupnost
18–19, 51, 85–86, 88, 95, 115,
184–185, 204–205, 207, 209

qingtianske izseljenske organizacije 65,
77, 80–81

qingtianske kulture migracij 85, 93

qingtianski dialekt 38–39, 76, 155, 203,
214

qingtianski izseljenci 46, 71, 76, 80, 85,
129, 150, 164, 172, 178, 183, 204

qingtianski izseljenski mit 65
qingtianski kamen gl. bledozeleni
salovec

qingtianski migranti 76, 82, 85

qingtianski priseljenci 76

R

razidem 109, 120, 122, 133

renqing 161, 214

rezbarjenje 62–63, 65, 69, 74, 212

Roberts, John 129, 229

S

Said, Edward 119, 230

Sassen, Saskia 101, 230

simultanost 49–50

slovenski šolski sistem 114, 182, 184,
186–187, 192–194

socialne mreže 41, 50–52, 55–56,
85–86, 88, 110, 146, 148, 157, 164,
168–169, 185, 190, 196, 201, 206–207

Song, Miri 195, 231

sorodnjenje 161

Sršen, Tomaž 127–129, 231

Stalker, Peter 48, 231

standardni kitajski jezik 39, 185, 203,
214

štatit gl. bledozeleni salovec

Summerskill, Michael 72, 231

SURS 29–30, 43, 101–102, 231–232,
238

Š

šef gl. *laoban*

šola 36, 42, 82, 84, 93–94, 105–106,
149, 171, 174–175, 178–179,
184–195, 217, 224, 232, 235

Šumi, Irena 12, 37, 41, 46, 92, 116, 202,
233

T

terensko delo gl. etnografsko delo
Thunø, Mette 63, 65, 70, 72, 233, 236
Tomba, Luigi 68, 233
transnacionalizem 46–50
transnacionalna družina 19, 47, 153,
155, 157, 161, 178
transnacionalna paradigma 15, 44, 47
transnacionalna raziskovalna
perspektiva 50, 54, 208
transnacionalna skupnost 15, 19,
50–52, 56, 85–86, 95, 115, 130, 172,
178, 184–185, 204–205, 209
transnacionalne aktivnosti 48–49
transnacionalne migracije 33, 43, 52–54
transnacionalne povezave 47, 130
transnacionalni družbeni prostor 50,
157, 169
transnacionalno komuniciranje 178
Tuan, Yi-fu 18, 234

U

Urad za izseljence 43, 65, 69, 214–215

V

Veblen, Thorstein 94, 206, 234
Vertovec, Steven 47–48, 234
Vranješ, Matej 53, 205, 234
Vuorela, Ulla 47, 161, 219, 222

W

Wacquant, Loïc 53–55, 205, 219, 234
Wahlbeck, Östen 111, 115, 234
Wenzhou 24, 30, 64–65, 67–70, 72, 83,
90–91, 156, 182
Wimmer, Andreas 44–46, 50–51, 223
Wu, Feifei 174–175

X

Xiang, Biao 78, 159, 175, 182, 235
xiangqin 169, 172, 215

Y

Yang, Mayfair 42, 66, 164, 235
Yan Yuanxiang 67, 168, 235

Z

Zakon
- o osnovni šoli 187, 235
- o prijavi prebivališča 105, 134–135,
235
- o tujcih 105, 107–108, 235
- o zaposlovanju in delu tujcev
105–106, 108, 113, 144, 235
Zavod za zaposlovanje RS 36, 235–236
Zhang, Li 68, 236
Zhejiang 30, 39, 43, 59, 61, 64–65,
67–68, 74, 80, 85, 141
zhejiangški duh 66–67, 216
Zhou, Huilan 236
Zhuang, Guotu 78–79, 81, 236
Zveza izseljencev 41–42, 76, 78, 83, 214

Ž

živeti prostor 53

MIGRACIJE 25

DALEČ DOMA

MIGRACIJE IZ LJUDSKE REPUBLIKE KITAJSKE V SLOVENIJO

Martina Bofulin

urednik zbirke

Aleksej Kalc

uredil

Aleksej Kalc

recenzenta

Irena Šumi, Damir Josipovič

jezikovni pregled

Tina Petrovič

grafična zasnova

Peter Dobaj / PDesign oblikovanje

oblikovanje in grafična ureditev

Peter Dobaj / PDesign oblikovanje

izdajatelj

Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU

za izdajatelja

Marina Lukšič-Hacin

založila

Založba ZRC SAZU

za založnika

Oto Luthar

glavni urednik

Aleš Pogačnik

tisk

Collegium Graphicum, d. o. o.

naklada

300 izvodov

prva izdaja, prvi natis

fotografija na ovitku

Motiv iz potnega lista LR Kitajske, avtor fotografije R. Bofulin

tiskano s podporo

Izid knjige je na razpisu za znanstvene monografije 2015 podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

ISBN 978-961-254-858-2

© 2016, Založba ZRC SAZU.

Digitalna verzija (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612548582>

IZ RECENZIJ

Knjiga Martine Bofulin je teoretsko, epistemološko in metodološko zrela analiza, saj se je avtorica učinkovito spopadla s temeljnim, navidezno banalnim, vsakdanjim in privajenim problemom svoje teme, transnacionalne migracije: kot s problemom ljudi, ki je morda v svoji izvirni motivaciji zasebniški, ekonomski, življenjski, stvar osebnih in družinskih ekonomij, njegov prisilni okvir pa je prečenje državnih meja in legislatur, ekonomskih in političnih sistemov ter cele vrste neformalnih ovir, ki konstituirajo dinamiko med tujstvom in domačijstvom. Besedilo prav tako sistematično razgrinja slovensko tranzicijsko razklanost in brezcilnost, ki na noben novi družbeni fenomen ne more in ne zna reagirati na kakorkoli konstruktiven način, temveč zgolj s hostilno indiferentnostjo: nobena slovenska publika, s katero so kitajski migranti v stiku, še manj pa kaka od državnih aparatov, teh prebivalcev ne gleda kot integralni del slovenske vsakdanjosti, kaj šele prihodnosti, v katerih je fenomen transnacionalnih migracij redno razpoznan kot del problema, ne del diagnostike lastnih neplodnih in nekonstruktivnih socialnih stanj.

Irena Šumi

Znanstvena monografija tematsko obravnava kitajska migracijska gibanja, ki so vzrok in posledica daljnosežnih sprememb kitajske družbe in njenega bliskovitega gospodarskega vzpona v zadnjih dveh desetletjih v razmerah kriptokapitalizma znotraj poizkušane komunitarne državne ureditve. Delo prinaša znanstveno aplikacijo paradig transnacionalizma in kritik metodološkega nacionalizma migracijskih tokov, ki ne potekajo iz perifernih območij proti centrom svetovnega gospodarstva, temveč med območji, ki so v prevladujočih diskurzih »razvitosti« razumljena kot periferna. Delo učinkovito prikaže aktivno vlogo slovenske države v procesu, ki določa obseg in potek migracijskih gibanj. Hkrati opozarja na napake, ki so bile narejene v tem procesu in ki preprečujejo, da bi kitajski migranti o sebi »mislili« in bili zazrti kot polnopravni prebivalci Slovenije. Prav zaradi omenjeni vidikov presoje »upravljanja migracij« v današnjih razmerah pospešenih migracijskih tokov beguncev je knjiga še posebno aktualna.

Damir Josipovič

18€ ISSN 1580-7401

<http://zalozba.zrc-sazu.si>